Feridun Fazıl Tülbentçi _ Şehitler

BİR BÜYÜK TÜRK ÖLDÜ

Yıl 1080, mevsim bahar, hava açık. gökte bir tek bulut yok. Üsküdar'ın kır çiçekleriyle bezenmiş tepelerinin, birinde, atlarının üzengileri ve eyer kayışlarının altından yapılan parçaları güneş gibi parlayan beş yüz Türk süvarisi, yüzlerini denize çevirmişler, karşı sahili hayranlıkla seyrediyorlardı., Başlarında, altın yeleli bir kısmak üzerinde, kılıcına ülkeleri titretmiş ünlü bir serdar, şanlı bir fatih vardı. Dimdik duruyordu. Uzun şahadet parmağıyla karşı sahildeki büyük ve şehri işaret ediyor :
— Bu güzelim belde, diyordu, neden bizim olmasın? Neden gaza meydanlarında zaferden zafere koşturduğumuz bayraklarımız, bu muazzam kentin surları üstünde dalgalanmasın? Neden Peygamberimizin mutlu kıldığı serdar ben, askerler siz oh»ayasınız?
En sözleri söyleyen serdar, adını Türk tarihinde ölümsüz kılan Süleyman Şah'tı. Ne yazık ki, ömrü yetmedi. Fakat onun hayal ettiklerini 373 yıl sonra, 29 mayıs 1453 de en büyük Türk hakanlarından Fatih Sultan Mehmet Hân gerçekleştirmiştir.
Süleyman Şah soylu bir Türk ailesinin çocuğudur.
Adaleti, dindarlığı, cesareti, kahramanlığı, teşkilâtçılığı, zekâsı ve siyaset alanındaki ileri görüşüyle tarihte ün salan Büyük Selçuklu Devleti Hükümdarı Tuğrul Bey, 4 eylül 1063 te evlât bırakmadan ölmüştü., Veziri Kundurî, Tuğrul Bey'in kardeşi Çağrı Bey'in oğlu ve Alparslan'ın kardeşi Emîr Sü-leyjman'ı Selçuklu tahtına çıkarmıştı. Kendisini destekleyenler arasında Kutalmış Bey de vardı. Birçok Türk beyleri Emîr Sü-leyjman'ı tanımadılar, devletin başına kılıç kuvvetiyle sayısız zaferle sonuçlanan seferlerde yararlık ve yüzaklığı gösteren Alparslan'ı hükümdar yaptılar.
Sultan Alparslan, 27 nisan 1064 te büyük törenle tahta çıktığı zaman 35 yaşındaydı.
— Atmcam Sultan Tuğrul Bey'in açtığı şan ve şeref yollarından yürüyeceğim. Diyordu. Kendisine itaat etmek istemeyen beylerin ve yakın akrabalarının direnmelerini kırarak, onları bir bayrak al' tında topladı. En tehlikeli ve kednisini en çok uğraştıran rakibi Arslan Bey'in oğlu Kutalmış Bey'di.
Tuğrul Bey, Batının fethini kararlaştırırken, Kutalmış'a görev vermiş ve iyi sonuçlar almıştı. 18 eylül 1049 da cereyan eden Pasinler Meydan Savaşının kazanılmasında ve Erzurum'un fethinde en önemli rolü Kutalmış oynamıştı. Birçok meziyetlerine rağmen haris bir prensti. Tuğrul Bey'in, Kutalmış Bey'e son verdiği görev, Büveyhoğulları devletinin baş-kutoıandam Arslan Besasirî'nin tutuklanmasıydı. Fakat Kutal-mıs. Bey, ibu işi türlü sebeplerle başaramamış, 1057 yılı ocak ayında yenilgiye uğramıştı. Kendisinden bunun sebebi sorulunca isyan ederek, saltanat sevdasına düşmüştü. Kardeşi Resul Tiğin'le birlikte Gdrd-Kûh kalesine çekilmiş, üzerine gönderilen Selçuklu ordusunu bozmuştu. 31 ağustos 1061 de Humar Tigin, kumandasındaki orduyu da çekilmek zorunda bırakmıştı. Bur nun üzerine, bizzat Vezir Kundurî kumandasındaki büyük bir Selçuklu ordusu, Gird-Küh kalesini kuşattı. Çok kötü bir duruma düşen Kutalmış Bey, bazı şartlar ileri sürerek teslim olacağını bildirdi. İki taraf arasında görüşmeler başladı.. Fakat tam bu sırada, Tuğrul Bey'in ölüm haberi geldi. Kundurî çıkması muhtemel karışıldıkları önlemek ve Süleyman Bey'i tahta çıkarmak üzere başkent Rey'e dönmek zorunda kaldı.

Bunu) fırsat bilen Kutalmış Bey, tekrar saltanat dâvasına atıldı. Elli bin atlı toplayarak Rey'e yürüdü. 14 aralık 1063 de başkenti kuşattı ve Kundurî'nin kuvvetlerini bozarak şehre girdi. Kendisini sultan ilân ederek, adına hutbe okuttu. Ancak bütün çabalara rağmen iş işten geçmişti. Alparslan artık duruma hâkimdi. Rey üzerine yürürken :
— Sultama isyan edenler felah bulmazlar!
Diyordu. îki ordu Damgan mevkiinde karşılaştılar. Zafer Alparslan'da kaldı. Rey kurtarıldı. Başta Resul Tiğin, Kutalmış Bey'in oğulları Süleyman Şalı ve Melik Mansur olmak üze-
tre birçok beyler ve kumandanlar esir edildi. Sultan Alparslaa jjunlara iyi muamele etti. Süleyman Şah'a :
— Babanın yolunda değil, Türklüğün yükselmesi yolunda yürü!
Diye nasihat etti. Canını güç belâ kurtarabumis olan Ku-talmış Bey'e gelince, bir süre sonra takipten kaçarken attan düşerek öldü. Bü olay, Alparslan'a ordularını başka taraflarda .gaza için kullanmak imkânını verdi.
Süleyman Şâh babasının ölümünden büyük üzüntü duyr makla beraber devlete başkaldırnıadı.
— İsyan bayrağını açmakla Türklüğe hizmet değil; ihanet >efcmiş olurum!
Diyordu. Bizans İmparatorluğu karşısında her zamankinden fazla birliğe ve beraberliğe ihtiyaç vardı. Derhal sultanının emrine girdi. Sultan Alpaslanın çektiği zafer sancaklarımın bazen önünde, bazen arkasında ve bazen de gölgesinde yürüdü. Ün kazandı. Malazgirt'te yazılan kahramanlık destanında ¦unutulmaz rolü vardı.
1071 yılı ağustos ayının 26 inci cuma günü sabahının erken saatlerindeydi. Alparslan, var olmak veya olmamak sava-sasına başlanılması emrini vermeden önce, kumandan ve askerlerine bir hitabede bulundu:
— Kimin gönlü gitmek isterse gitsin, üzerinizde kimsenin cebri yoktur. Ben sultanlığımı değil, şahadetimi istiyorum.. İşte şehitlik kefenini giydim. Cenkte ölürsem beni bu kefenle
¦. gömersiziniz, yerime oğlum Melikşâh geçer.
Sultanın üzerinde beyaz elbiseler vardı., Savaşa bir er gibi katılacağını göstermek üzere atının kuyruğunu bağlamıştı. En ön safta döğüşeceğini belirtmek amacıyla da okunu, yayını bir tarafa atmış, kılıç ve topuzunu almıştı. Sultanın hitabesi ve hareket tarzı, orduyu coşturmuştu. Kutalmışoğkı Süleyman Bey, gözlerinden yaşlar akıtajrak :
— Sen Tanrının yardımı aradığı bir din için döğüşüyorsum. Umudum kuvvetlidir ki, Tann senin için zafer yazmış olsun. Tanrı, Türk'ü, Türk'ün başbuğunu koruyacak, zafer Türk'te kalacaktır
Diyerek Tanrıya, Tanrının mutlu kılacağı sultana ve Tür askerine o|an inancını bildirmiş, sonra atını sürmüş, berabea ce döğüşec|ği kıtalarının başına dönmüştü.
Tanrı Türk'ü korudu. Bizans'ın son bir gayretle çıkaj dığı 200 bin kişilik koskoca bir ordu, bir avuç Türk kahraxnax. karşısında mağlûp ve perişan olmuştu. Alınan esirler iiih sında imparator Ro'manos Diogenes de vardı. Türklerin Anadolu'da yerleşmesini ve egemenliğini sağ layan Malazgirt Meydan Savaşı sonuçları itibariyle* dünya u.; rihinin en önemli olaylarından biridir. Hıristiyanlığın doğud<-tek ve sarsılmaz kalesi sayıian Bizans, bu savaştan sonra kendisini topa dayamamış, bütün Anadolu Türk akınlarına, kara kuvvetsiz; kalmıştı.

Alparslan, bir yıl kadar sonra Maveraünnehir'i geçere: orada esir aldığı bir kale kumandanı tarafından 25 kasım 107 de hançerle şehit edilmişti. Ölürken de veziri Nizamülmülk'e — Ben öldükten sonra, tahta derhal oğlum Melikşâh'ı ge çirirsiniz. Senin dirayetin ve tedbirin onu bu yüksek mevkie -getirmeğe kâfidir.
Demişti. MeJikşâh ecdadının şanlı tahtına, çıktığı zaman on yedi, on sekiz yaşlarında bir gençti. İç kıpırdamaları fcasr tırdıktan ve imparatorluk başkentini İsfahan'a taşıdıktan sonra geniş ölçüdeki fütuhatına başladı. Babasının yolunda azim ve cesaretle yürüdü.
—¦ Bütün Anadolu'yu Türklere açıyorum.
Diyordu. Kutalmışoğlu Süleyman Bey de aynı kanıdaydı. Anadolu'dan :
— Bizim yeni ve mübarek yurdumuz. Diye bahsediyordu.
Zefer sancakları doğudan batıya doğru durmadan, sarsıl--madan yürümeliydi Oğuzların o tarihlere kadar Anadolu'da yapmış oldukları akınlar, Malazgirt zaferinden sonra pîânh bir yerleşme ve yurt edinme şeklinde kendisini göstermeye başlamıştı. Anadolu'da savaşan beylerin ve emirlerin en bar şanlısı, bazı tarihlere göre ise hepsinin başı Kutalmışoğlu Süleyman Bey'dl Anadolu'daki g-aynmemnun kütleler, Bizans'a

hasım, bir durumdaydı. İstanbul'daki Bizans saray entrikaları ve genel idaresizlik yüzünden ihmale uğrayan, büyük dere»-beyi aileleri arasında âdeta bölünmüş olan Anadolu'nun ıstıraplı halikı, zaman zaman kendilerini imparator ilân ederek Istanbul üzerine yürüyen kumandanların sık sık sarkıntılıklarına, haksız işlemlerine, hattâ, zulümlerine uğruyorlardı. Anadolu'nun fethine görevlendirilen Selçuklu kuvvetleri bundan çok yararlanıyorlardı.
Anadolu fütuhatının şefi olan Süleyman Şâh, bazen iktidara, bazen ihtilâlcilere yardım ederek, Bizans'taki karışıklıkların saltanat kavgalarının artmasında Türkler için fayda görüyordu. Bizans yalnız kılıç kuvvetiyle değil, içinden de yıkıl-mayıldı. Bu suretle daha az Türk kanı dökülecekti. Süleyman Şâh., 1077 yılında Bizans Valisi Marta vkosta'mn elinden Konya'yı aldığı zaman, Anadolu'da savaşan Türk beylerinden önemli bir fesim Konya'ya gelerek Süleyman Şah'a biat etjtiler. Ku-tajmışoğlu'nun bu basanlarını yakından izleyen Büyük Selr ç-uklu İmparatoru Melikşâh. Anadolu hükümdarlık menşurunu ona vermek suretiyle;, bu büyük ülkedeki askerî birlikleri tek elde birleştirmiş oldu. Ancak Süleyjman hükümdar olunca, kardeşi Mansur Beyle başkanlık dâvasında anlaşmazlığa düştüler. Bu makama kendisini daha lâyık gören Mansur, kardeşine cephe aldı. Süleyman'ı tutan Sultan Meh'kşâh, ünlü kumandanlarından Emir Porsuk'u Anadolu'ya göndererek Mansur'ıi cezalandırdı... Ancak Mansur'a taraftar oJın bazı beyler, başta Afşin ve Dümaçoğlu Mehmet Beyler, Suriye'ye Melik Tutuş'un-emrine girdiler. Süleyman Şâh, Konya'yı kendisine başkent yaparak, Anadolu Selçuklu Devletini kurmuş oldu. Akıllıca bir politika izr leyerek, elde ettiği yerlerin halkını ezmedi. Onların inançlarına saygı göstererek, vergi almakla yetindi. Bu hareket tarzı Bizanslıların zaranna birçok şehirlerin süratle Türklerin eline geçmesine yarıyordu. Süleyman Şâh :
:— Hüner, kılıcı adaletle birlikte yürütmektir.

Diyordu. Bizans imparatorluğunda taç ve taht kavgalarını izleyerek, işine gelen tarafa yardım etmek suretiyle olay-

lardan yararlanan Süleyman Şah, yeni Türk devletinin şuurlarını kuzeye doğru genişletiyordu.
Bizans amparatorluğundaki ayaklanmaların arka arkaya sürdüğü sıralarda Başkumandan Aleksios Koramenos'un enaş-tesi General Melissenos, Istanköy adasında oturuyor, olayları yalandan izleyerek, ortaya atılmak ve taht mücadelesinde fiilen rol almak fırsatı kolluyordu. Nihayet, Süleyman Şâh'la temasa geçti ve onun desteğini sağladı, Ege sahillerine cılktı. Türk müfrezelerinin himayesinde şehir şehir, kasaba kasaba dolaşıyor, hiç bir mukavemetle karşılaşmıyordu. Bu sayede, mukavemet göstermeye cesaret edemeyen şehir ve kasabalarda Türkler yerleşiyorlardı. Bütün batı ve orta Anadolu Türk egemenliği altına girmiş oluyordu. Türk kuvvetleriyle birlikte îz-nik'e giren Melissenos burada İstanbul üzerine yürülmek için, hazırlıklar yapıyordu. Kendisini destekleyen Süleyman Şâh, sonucu Eskişehir'de kurduğu ordugâhta bekliyordu. Gerekirse, .Melissenos'un yardımına gidecekti. İmparator Botaniates, îz-nik'in geri alınmasına, Aleksios Komnenos'u memur etmek is~ mişti., General Aleksios, ileriyi gören bir kumandandı. Kendisir ne teklif edilen görevi kabul etmedi. Çünkü bu sefer her ne kadar görünüşte âsi general Melissenos'a, gerçekte onu destekleyen Türklere karşıydı. Aleksios'un reddi üzerine bu göreve askerlikle hiç bir ilgisi olmayan nazır İoannes Nikepho-ros getirildi. Bizans ordusu iznik önlerine geldiği sıralarda, Sü-ieyonan Şâh, üzerlerine yürüyerek düşmanı mağlûp ve perişan etti. Bu savaştan sonra Bizans'a karşı yapılacak hücumlarda pek mükemmel bir üs teşkil eden bu tarihi şehri 1080 de kendisine başkent yaptı, Üsküdar'a kadar ilerlemeğe ve Bo-ğaziçini kontrol etimeye imkân buldu.
— Ah, diyordu, Selçuklu devletinin başkentini istanbul'a oaıkledeıbüsem.
Bu şehirler güzelinin hasretini daima çekmişti. Botaniates, bir ihtilâl sonunda tahtan indirilerek, keşiş olmaya mecbur •edilmiş, 1 nisan 1081 de Aleksios I. Komnenos ijmparator olmuştu. Anadolu'nun bir Turk yurdu olmasını sağlayan, yeni
bir Türk devleti kuran ve Gazi unvanıyla anılan Süleyman Şâh, 1082 de Bizans imparatoru Aleksios'la .bir barış antlaşması yaptı. Kocaeli yarımadasında ve Üsküdar'a yakın Drakon Çayını sınır tâyin etti. Emrindeki kumanlardan biri sormuştu :
— Hep burada mı duracağız?
Süleyman Şâh'm cevabı hiç bir tereddüde malhal bırakmı-yacak kadar açıkta.
— Hayır, hiçfoir yerde durmayacağız. Burası bizim ileri hareketimizin başlangıç noktası olacaktır.
Sonra iki yıl önce, Üsküdar'ın kır çiçekleriyle bezenmiş tepelerinden birinin üzerinden İstanbul'u seyrederken söylediği sözleri tekrarlamıştı :
— Bu güselirn belde neden bizim olmasın? Neden gaza ^meydanlarından zaferden, zafere koşturduğumuz bayrakları-Imız, bu muazzam kentin surları üzerinde dalgalanmasın? Ne-Iden Peygamberimizin mutlu kıldığı serdar ben, askerler siz ol-Jmayasanızi?
İznik'ten geçici bir süre için ayrılan Süleyman Şâh, Toros-larm ötesinde yeni akınlara başladı. Bizanslıların elinde bulunan Tarsus, Adana, Misis, Anazarva, ile Kilikya'nın diğer şehirleri ve kalelerini zaptetti, Malatya'yı haraç vermeğe zorladı. Sonra başkente döndü.

Güney-doğu bölgesi gibi Antakya yöresi de Bizans imparatorluğu ile ilişkisini kesmiş ve Flaratos adlı bir Ermeni asil-zedesinin elinde bulunuyordu. Bu zatın oğlu Barsam ise, Urfa -valisiydLBaba ile oğul arasında çıkan anlaşmazlık üzerine Barsam hapse atıldı. Flartos, 1084 yılı başlarında Antakya'ya şahne, yani muhafız alarak İsmail adında Müslüiman birisini bırakıp Urfa'ya gitmek üzere şehirden ayrılmıştı. Hapse atılmasından sonra babasına kin bağlayan Barsam, ismail ile anlaşıp şehri Anadolu Selçuklu Hükümdarı Süleyman Şâh'a teslime karar verdi. Zaten Antakya halkı da kendilerine pek çok zulüm yapmış olan Ijlaratos'tan hoşnut değildi. Bir yolunu hulup hapisten kurtulan Barsam îznik'e giderek Süleyman Şâh'a durumu anlatmış ve onu Antakya'ya davet etmişti. Süleyman Şâh, bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Esasen fetih

ayrıldı Antakv*'i™ ~"7*vwxvx<in sonra az bir kuvvetle iznik'te^111 yerler nariç Antakya'dan Karadenize, Ege denizi'ne ve Meliki'lutus'ia her vıaFTOJTa emeüerhû b^%en sunvPanakkale'ye kadar uzanmıştı. Halep E&îri Müslınıi Arı ^ 3° hİn dİnar vergi a1^ Anadolu ile Suriye'yi birbirine bağlyaan ve her yıl kendimi haber alacaklarını ' ' , ya yı Ieth ıçin gelmekte olduğı^110 30 bin diaar ver^ ödeyen Antakya ve yöresinin işgal edil-caklarmı hesaplaavra k6 yiSlyla' kendisini önlemeye çalı«ami§ olmas1' Halep EnÜrİ M"81101'1 harekete getirdi. Bu olayx de gizlenmek smetîvl v, ?*. erı sürekîi yürümek, gündüzie^601011?1116 açık bir ^a^2 olarak görüyordu. Süleyman on iki gün içinde J/ Datldan ^neye doğru bütün Anadolu y^'3- müracaat ederek, ük çıban başını ortaya çıkarmıştı. Dar aralık 1084 de s s . Antakya yakınlarına kadar geldi vha önce Antakya'nm sahibi bulunan Flaratos'dan alagelmekte de üç yüz süvarisillT^T^J^* kalenİn Fâris kaP^ı önün-01^^ 3° bİn dÜiar veT§İyi hu defa §ehre hâkim oldu^ ^ işbirüği yapar k 1 blre &orünüverdi. Şahne İsmail ;î,OIıun ^re™esinı istedi. Sonun itibariyle bütün ülkeler İsfahan'a

askerlerini buralai^J'tf1?16'016 ipler attırmak suretivle^^11 b^duğu için eğer isteği yerine getirilmediği takdirde, ris kapısını açarak S-T ¦ d& gİZİİCe aşağıva ^^P Pâ.Sultan MeaŞâh'a ^^ edeceği tehdidini savurdu Süiey;

uvkusnnrt süvarilerini içeriye aldılar Sabahman §ah ise verdİğİ «»^E1» özet o]arak §öyle diyordu:

a a k 1 Uyanan halk> bunları seferden dönen Fi- ~ Büyük sultana itaat etmek benim biricik şiarımdır. Ben -in (hücumS ®n sanmı§lajdj- Fakat cok geçmeden şeh ^iü?man memleketlerim onun saadeti yüzünden Tanrımn benim bir kısmı H Kh^ı ™ Öğrendüer- Bir kısmı iç kaleye""61111116 fetJıettirmis olduğunu kendisine yazmıştım. Benden is^ kurtulanlar A60"!^ ağındılar. Şehirden kaçıp tenen paraya §dİnce' daİıa öaceki Antakya hâkimi kâfirdi. O j3 kanl

Ertesi günü Maratos'un askerleriv kendisi ve adamları içün, kendilerine saldırmaması karşılığın-

lerînden M^1 §™ 5 cereyan etti. Fakat Türkmen bey- ? baŞ vergisi veriyordu. Halbuki ben, Tanrıya şükürler olsun

uncu ««,1» ı-TiandasuıdaM yardım kuvvetler i.....

kırıldı. İç kale hariç bütün şehir

. c$ıuX ivısjyan kilisesini camie çevirerek 17 aralık 1084 ilep dolaylarını vurmalarını emretti. Misilleme yaptı. îş büyü-
Ş ele geçirildi
« v
, y ş
MÜSİÜman^ B-sana nasü olur da cizye yoUaya-
Bu kesİn red eevabmdan sonra, Müslim, Antakya yörele- rini yağnıalatmaya başladı. Süleyman Şâh da birliklerine Har
de yüz on müezzinin ayni zamanda okuduğu ezam müteakip ilk cuma namazım burada, kıldı. İç. kale de 11 ocak 1086 da teslim oldu.
Süleyman Şâh, bundan sonra Antakya'ya tabi bulunan Ayıntap, Artah, Bargas, Rajban, Süveydiye vesair şehir, kasaba ve kalelerini peş peşe işgal etti. Başarılarını Sulltan. Melik-şâh'a müjdeledi. Bu zaferler bütün İslâm âleminde geniş yankılar yaptı ve heyecanla, kutlandı. Bizans'ın güneyindeki son Hıristiyan kalesi olan Antakya da alındıktan sonra Anadolu Selçuklu Devletinin sınırlan baza kaleler, sahillerdeki müstah-
yp ş büyü dü ve açık bir düşmanlık halini aldı. Bunun üzerine Müslim, Antakya'yı zapta karra verdi. Harput ve yöresi Hâkimi Emir Çubuk gibi bazı Türkmen beyleri ve bunlara bağlı boy ve oymaklarla takviye ettiği ordusuyla. Antakya üzerine yürüdü. Bunu lıaber alan Süleyman Şâh ;
— Tann Müslim'in cezasım verecektir!
Diyerek yola çıktı. Afşin çayı'nın Amik yakınlarında bulunan Kurzahil mevkiinde iki ordu 20 haziran 1085 de karşılaştılar. Müslim'in ordusu mağlûp ve perişan oldu. Kendisi öldürüldü. Haleb'i bir hamlede almak isteyen Süleypnan, o tarafa yürüyerek kaleyi kuşattı. Kuzey Suriye'nin bu müstahkem

sonuç alınamamıştı. Halep Valisi Huteytî belirli bir süre sonra şehri teslim edeceği hususunda teminat verdi
— Müslüman bir şehrin kapılarında kan dökimek istemi yorum.
Diyen Süleyman Şâh, geri döndü. Kışı hazırlıklarla geçirdi 1086 nüsan ayında tekrar Haleb'i kuşattı. Huteytî'ye ewel« vermiş olduğu sözü hatırlatarak şehrin teslimini istedi Çok kurnaz olan Huteytî, Suriye Meliki Tutuş'un olaylara' seyirci kalamıyacağmı biliyor, zaman kazanmak çarelerini arıyordu. Bîr taraftan Süleyman'a kal'eyii teslim etmek için, Sultan Me-likşâh'm müsaadesinin alınmasının gerekli olduğumu, İsfahan'dan talimat gelir gelmez, derhal teslim edileceğini söyleyerek onu oyalıyor, diğer taraftan da Melik Tutuş'a elçiler yolluyordu. Haleb'i almak için büyük çaba gösteren Tutuş, bu daveti memnunlukla kabul etti ve derhal hazırlıklara geçti.
Tutuş'un emrinde Emîr Artuk da vardı, Anadolu'nun açılmasında büyük hizmetleri geçen Artuk, kendisinin Anadolu'nun fethi görevinden geri alınmasında Sultan Melikşâh'a etiki yaptığına inandığı Süleyman Şâh'a karşı kin besliyor, aynca onun sultana ait ülkeleri, yâni Antakya ve Halep bölgelerini tahrip etmesine gönlü razı olmuyor, onu âdeta bir âsi sayıyordu. Artuk Bey'in daha önce Irak-ı Arap, Irka-ı Acem ve Diyarbakır'da bulunan ve Sultan Melikşâh tarafından kontrol altında tutulması, icap ederse tedibi için

emir alan kumandanlar Gev-herayin, KararTiğin ve Anuş-Tiğin'in, kendileriyle birleşme teklifini reddetmiş :
—¦ Haleb'e gideceğim, Süleyman Şâh'm bu bölgelerde yaptığı hareketlere karşı koyacak, kendisinden hesap soracağım.. Cevabını vermişti. Süleyman Şâh'm üzerine giderken mar yetitade Artuk Bey gibi tecrübeli ve savaş tekniğinin gerçek üstadının da yanında bulunması Tutuş'un maneviyatını artırmıştı. Huteytî'nin çevirdiği siyaset fırıldağı, iki Türk ordusunu, 5 haziran 1086 da Haleb'in üç mil uzağında bulunan Ayn-ı Seylem mevkiinde karşı karşıya getirdi. Çok kanlı bir-kardeş kavgası oldu. Ordularını zaferden zafere koşturarak Anadolu'yu fetheden, Türklere ebedî tojfurt
baj^ışlayan^jazi
Süleyman Şâh, yenilgiye uğradı. Talih kendisine gülmemiş,.. ordu dağılmıştı. Teslim olsaydı, belki hayatını kurtarabilir,» kuvvetlerinden bir kısmını da toplayarak Batı Anadolu'ya dönebilirdi. Fakat vakur, şeref ve haysiyetine düşküln bir hür kümdardı. Sonra arkasında şanlı ve lekesiz bir mazisi varda. Boyun eğpnez, onu bir can için Lekeleyemezdli.
— Kaderin çizdiği yolda yürüyeceğim.
• Dedi, teslim olmadı. İntihar etmek suretiyle hayatma son verdi. Son sözü :
— Ben Türklüğüme ve şanıma yakışanı yaptım. Otauştu. Gazi Süleyman Şâh'ın ölümü Türklük âleminde
geniş yankılar yaptı.
— Bir büyük Türk öldü.
Sözleri dilden dile teessürle dolaştı.
•••
I
BHtlLBR
17
VATAN TOPRAKLARI
Türk vatanının her karış toprağı mübarek şehitlerin kanlarıyla sulanmıştır. Tarihin, bu konu ile ilgili bir seyfasını açıyor, güzlerimi, altı yüz küsur yıl öncesine çeviriyorum,
Türk uç beyliğinin kumandasını, idaresini, ihtiyar ve hasta babası Ertuğrul Gazfden devralan Osman Bey, gaza meydanlarından eksik olmuyor, babasını aratmıyordu. Türklerin kudret ve kuvvet kazanarak sınırlarını genişletmesi karşısında Söğüt ve dolaylarına yakın olan Rum tekfurları yavaş yta-vaş birleşiyorlardı. Birlikte hareket edebilirlerse, güya Türkleri bu topraklardan atabileceklerdi. Bu Hıristiyan ittifakını hazırlayanların başında İnegöl Tekfuru Nikola vardı. 1284 yılı mayısında Söğüt üzerine yürümek istiyorlardı.
Nikola : — Kayı Türklerinin sonu yaklaştı.
Diyordu. Rumların hazırlıklarını vaktinde haber alan Osman Bey, önce babasıyla konuşmuş, sonra yakın silâh arkadaşlarını topla3^arak düşmanın niyetleri hakkında bilgi vermişti. Bu toplantıda ağabeyi Gündüz de bulunmuştu. Verilen karara göre, Nikola'dan önce davranılacak ve İnegöl fetholu-nacaktı
1284 yılı bahan erken gelmişti. Meyve ağaçları çiçek açr mış, meralar yeşermişti. Savaş hazırlıkları tamamdı. Mayısın ilk perşembesinde Osman Bey yüz atlı ile Söğüt'den ayrılacak ve İnegöl'ün yolu tutulacaktı. Gece Ermeni Derbendi denilen (mıntakada geçirilecek ve İnegöl halkı kaleden dışarı çıktığı sıralarda hücutaı başlayacaktı. Yola düşülmek üzere iken Osman Bey'in diğer ağabeyi Saruıbatı, oğlu Baykoca ile birlikte gelmişti. Baykoca da

savaca katılmak istiyordu. Osman Gazi henüz bıyıklan bile terlememiş olan on beş, on altı yaşlanndaki yeğenini bu kanlı cenge sokmak niyetinde değildi. Ağaıbeyi Sarubatı'ya :
— îyi söylersin aJma ağam, bu çocuğa günahtır. Ben bile
ile yeğenimi nasıl ateşe atarım. Hele büyüsün. Merak etme
günler de gelecek.
Sarubatı İsrar ediyordu :
__ Osman, sen de ilk çengini bu yaşlarda verimştin. O
aman babamız Ertuğrul Gazî zerrece tereddüt etmemişti, fark doğuştan asker, doğuştan kahramandır.
Osman Bey düşünüyordu. Sarub&ta'nın hakkı vardı. O1 da nbeş yaşında iken, kılınç kuşanmış, cenge girmişti. Baykoca, amcasının ellerini öpüyor, yalvarıyordu :
— Ne olur, beni de götürün. Babamın, hakkı var, Türk loğ-uştan askerdir.
Osman Bey, çaresiz kalmıştı.
— Evet çocuğuftn, Türk doğuştan askerdir.
Diyerek genç ve kahraman yeğenini de yanına almağa ra-h oldu,
Türk atlılan, gece yarısına doğru Ermeni Derbendi'ne yâ* ii geçitine gelmişler ve hayvanlarını kuytu yerlere gizliyerek ıslirahate çekilmişlerdi. Kimse uyumayacak, sabahı bekliye-:skti. Şafakla beraber derbent aşılacaktı. Osman Bey, Karamürsel, Gündüz Bey, Abdurrahman Gazî, Akçakoca, Turgutalp ve Konuralp bir araya toplanmışlar sohbete koyulmuşlardı. Osman Bey yeğenine soruyordu :
— Adın Koca ama, yaşın çok küçük, yann düşmanlarla karşılaşırsak ne yapacaksın?
— Ne |mi yapacağım? Hemen düşmanlann üzerlerine atı-bcağım.
—- Peki korkmuyor musun?
— Ertuğrul Gazî'nin torunu korkar mı amca, Türk kor-iar mı?
Osman Bey, Baykoca'nm alnından öpmüştü.
Hafif bir rüzgâr esiyor, yapraklar hışırdıyordu» Ufacık •dere, bir nehrin akışı gibi ses çıkarıyordu. Bir ara geçidin öbür tarafından nal sesleri gelmeğe başladı. Kulaklarını toprağa koyarak dinlediler. Fakat sesler birden kesilmişti. Nerede ise sabah olacaktı. Bu sefer de dağda bir at kişnemesi du-S£UİduBütün gözler karanlığı delmek ister gibi o tarafa çev-
mm m: m.

rilmişti. At kişnemesini yuvarlanan taşlar ve topraklar takj etti. Yoksa gafil rni avlanmışlardı? Düşman dağdan mı g liyordu? Yavaş yavaş yedeğinde bir at bulunan bir gölgeni incecik dağ yolundan üzerlerine doğru yürüdüğünü görmüı lendi. Ayağa kalktılar. Gölge yaklaştıkça yaklaşıyordu. Yolum safran bir süvari olamlıydı. Fakat yanılmışlardı. Gelen, Tür} îerin casusu iyi kalpli Aratos'du. Önemli haberler getirmişt Nikola, üçyüz süvari ile Derbend'in öbür tarafında pusu kut muştu. Türklerin hareketlerini daha önceden haber aldığı mı

hakkakti. İlk taarruzu o yapacaktı.
Türk süvarileri hemen hazırlanmışlar, atlanna Mnmişlei
di. Günün ilk ışıklarıyla beraber hayvanlarını geçide doğr
sürdüler. Bu suretle gfafil avlanmaktan kurtulacaklar, ge
çidin altında savaşı kabul edeceklerdi. Nikola ne kadar ihtiyat
lı ve hazırlıklı olursa olsun beklemediği bir anda Türkleri kar
şısmda görünce" geçici bir süre için şaşkınlığa uğrayacak, Os
man Bey de bu şaşkınlıktan faydalanarak yalın kılınç düşma
am içine dalacaktı.
Derbend hâdisesiz olarak geçildi. Geniş ve hafif bir meyi vardı. Bunun nihayetinde Nikola'mn kuvvetleri hazırlanmış lar, atlarına biniyorlardı. Osman Gazî'nin dağlara çarpıp gelen gür ve erkek sesi her tarafı tuttu.
—• Koman, kurtlarım, yürüyün bahadırlarım! Bu narayı Allah Allah sesleri takibetti. Türk süvarileri yalm kılmç, meyilden aşağıya uçar gibi atlarını koşturuyorlar» di. Nikola bu anî saldın karşısında şaşırmış, fakat kendisin çabuk toparlayarak o da karşı hücuma geçmişti. Şimdi iki taraf arasında kanlı bir savaş başlamıştı. Karamürsel ve arkar d'aşları yanlarında Baykoca olduğu halde Osman Bey ile birlikte bulunuyorlardı.
Atlar kişniyor, naralar, feryatlar ve küfürler birbirine karışıyordu. Osttnan Bey düşmanın üzerine şiddetle saldırıyor,. vuruyor, vuruyor, sonra maharetle manevra yaparak, düşıma: nın hamlelerinden kolayca kurtuluyordu. Bir Türk süvarisinei üç Rum atlısı düşüyordu. înegöllüler sayı üstünlüğüne güvene-' rek mücadeleye inatla devam ediyorlardı. Baykoca yaşından'
umulmayacak bir cesaretle döğüşüyor, bazen naralar da atı-.
yordu :
— Kolla kendini geliyorum. Türk geliyor!
Yere yuvarlanan yaralıların' feryatları, süvarisiz kalan atların çılgın gibi bir taraftan öte tarafa koşmaları savaşa dehşet veriyordu. Bir ara fazla ileriye atılmış olan Hasanalp sağ omuzundan yediği bir ok darbesi ile atından düşürülmüştü. Bunu gören tecrübesiz Baykoca, intikam almak için atını pervasızca ileri sürmüştü. Osman Bey'in :
— Ne yapıyorsun, kas dizginlerini! Uyarmasını duymamıştı bile.
— Ertuğrul'un torunu geliyor, Türk geliyor! Nârasıyla karşısına ilk çıkan bir düşman süvarisinin üzer
rine saldırmış, kılıcını şiddetle indirmişti. Güzel, ne güzel vuruşuyordu. Fakat beş düşman silâhşoru Baykoca'nm etrafını almışlardı. Osman Bey ve arkadaşları o tarafa yetişinceye kadar olan olmuş, Baykoca yediği bir küınç darbesile yere yuvarlanmış ve yalnızca :
— Of, anam!
Diyebilmişti. Bu, genç şehidin son sözü olmuştu. Osman Bey'in gözleri bir ânda nemlendi, fakat bu çok sürmedi. Rengi birdenbire değişmişti. Bu topraklar için daha çok şehit verilecek, Türk'ün mübarek kanı ile sulanacaktı. Osman
Bey'in:
— Vur Allah, vur!
Nârasiyle ileri atılan Türkler, daha korkunç bir şekilde hücum ediyorlar, vuruyor, kırıyor, parçalıyorlardı. Nikola'nın en ünlü şövalyeleri, Osman Bey'in karşısına çıkalmıyorlar, bur na cesaret edenler, son sözlerini bile söyleyemiyorlardı.

Nikola, Türklerle başa çıkmanın ancak büyük kayıpları göze almakla mümkün olabileceğini anlamış, dağın yamacına doğru çekilmeğe başlamıştı. Tabiî hendeklerle dolu olan mıntıkada kesin sonucu almak istemişti. Fakat Osman Bey düşmanın bu oyununa düşmemiş, o da süvarilerini meyilin sonundaki ağaçlar arasına atmıştı. Türklerin Baykoca ile beraber

on şehidi ve on üç de yaralısı vardı. Düşmanın kayıpları ise iM misli idi. Nikola, öğleden sonra süvarilerini alarak çekildi. Savaşı yeter bulmuştu. Osman Bey de düşmanı takip etmedi. Türkler o gün ve ertesi gün Derbend'de kaldılar. Şehitlerini gömdüler, yaralılarını tedavi ettiler. Osman Bey yeğeninin şahadetinden dolayı çok müteessirdi.
— Baykoea'yı toprağa biz mi verecektik? Diyordu.
Osman Bey kuvvetleriyle birlikte Söğüd'e döndü. Yolda ağa beyine ne cevap vereceğini düşünüyordu. Kasabaya girdikleri zaıman, kendilerini karşılayanlar arasında Sarubatı da vardı. Gözleriyle sevgili oğlunu arıyordu. Göremeyince bîr tulhaf oldu» Süvariler atlarından indiler, Sarubatı kardeşinin boynuna sarılarak gazasını,kutladı ve sonra da oğlunu sordu :
— Oğlu|m Koca'yı nerede bıraktınız Osman ? Osman Bey biraz durakladı.
— Güzel dövüşmüştü. Ertuğrul Gazi'nin torunu ve senin oğlun olduğunu fazlasıyla göstermişti. Düşmana korku, bize şevk veren naralar atıyordu.
—¦ Sonra?
Osman Bey'in gözlerinde toplanmış olan yaşlar taneletnr mdşti.
— Sonra, sonra bir Türk gibi vuruşarak düştü, şehit oldıu. Sarubatı birşey söylemedi. Göz yaşlarını gösterjmemek için geriye döndü, ağır ağır evinin yolunu tuttu1.
Bu vatanın her karış toprağı şehitlerin mübarek kanlarıyla sulanmıştır.
•••
BÎZt NERELERE KOYAK, GİDERSİN?
inegöl Rum tekfurunun kuvvetlerine karşı yapılanı kanlı birin ci Derbent savaşının üzerinden üç yıl geçmişti. Bu savaşta Saru-batı'nın oğlu: ve Osman Gazi'nin yeğeni Baykoca şehit düşj-müştü.
1287 yılı şubat ayının ilk günlerinde Söğüd'e endişe verici haberler gelmeğe başlamıştı. Türk Kayı aşiretinin yıldan yıla daha. da kuvvetlenip toparlanmasını kendileri için tehlikeli gören civar Rum tekfurları İnegöl hâkiminin emri altında birleşn mislerdi. Tekfurların dört bir tarafa yayılan adamları devamlı olarak İnegöl'e yardımcı kuvvetler getiriyorlarlı. Hisar âdeta silâhlı kuvvetlerle dolup taşmıştı. Bizans İmparatorluğunun, Hıristiyanlığın savunulması için iki bin asker göndereceği söyleniyor ve bu askerlerin çok iyi teçhiz edildiği ileri sürülüyordu. Yine söylentilere göre İznik tekfuru da 500 silâhşörle savaşa katılacaktı.
Kayı Türk Aşireti Beyi Osman Gazi'nin uykuları kaçıyordu. Bu kadar büyük bir ordu ile nasıl mücadele edeceklerdi? Yoksa, babası Ertuğrul'un kurduğu ve kendisinin yükselttiği Beylik, elden mi çıkacaktı? Arkadaşlarını toplayarak onların da fikirlerini almak istedi. Yaptığı toplantıda ağabeyleri Sarubatı ile Gündüz Bey'den başka Abdurrahman Gazi, Karamürsel, Akçakoca, Turgutalp ve Konuralp gibi en yakın silâh ve kader arkadaşları da vardı. Osman Bey, durumu açıkladıktan sonra sordu:
—Yoldaşlarım, hangi yolu tutalım?
Sarubatı ile Gündüz vakit kaybetmeden Konya sarayından yardım istenmesini ileri sürdüler. Akçakoca, Aykutalp ve Konuralp da bu fikre katılıyorlardı.

— Selçuklu Sultanı Gıyasetün Mes'ut hazretleri, devletine bu kadar yıldır hizmet eden uç beyliğini feda etımek istemez. Biz çözülürsek, Selçuklunun huzuru kaçar.
Turgut, Karamürsel ve Abdurrahman Gazi ise> bu fikri be-
A
ŞEHİTLER
23
genmiyorlar, ceği sc v ğine lü
Osmn Bey, hu sözlerden menmua olmuşt
— Zafer bize müyesser olacaktır, beyzadem, Abdurrahman Gazi, arkadaşlarının sözlerini tasdik etti
— Düşman mağlûp ve perişan olacaktır.
Kayı aşiretinin genç reisi Osman Bey yerinden doğruldi
— İhtiyar Bizans ,mı bizi yıllardır yaşadığımız cüda edecek? ft> +~.ı-p-~ı mı bizi
u1
g-el ve Se
g6ldl
e beyzadem,
°flUn da ^apüanın
P aX^wT STU^P- kendilerini
r. ağlayarak Osman Bey'in ellerine sarılmaslarT
öag ol beyzadem '
yaymmr genişledikçe genişliyor, korkunç bir mahiyet alıyordu. Fakat artık hiç bir şey Osman Bey ve arkadaşlarının maneviyatım kuramıyordu. Bilâkis cesaretlerini, * intikam hislerini fazlalaştırıyordu. Dönüşeceklerdi. İsterse bütün Bizans orduları gelsin, gene karşı koyacaklardı.
Günlerden bir gün, Bizanslı üç asilzade Söğüd'e gelerek Osman Bey'i ziyaret ettiler. Elçiler, Türklerin İnegöl tekfurunu saymaları ve onun sözlerini dinlemelerini isteyerek şöyle dediler :
** kimselerde,, değiliz. Aşiretimizin zevalini kimse gör»».
n. Sonra sesini birden, yükseltti: Türk, dünya durdukça payidar olacaktır.
İçiler Söğüt'ten elleri boş, olarak döndüler.
*
¦
Kayı aşireti Domaniç'e yazlığa çıktı. Gündüz Bey, yüz ıdar silâhşörle Söğüd'de kalmıştı.
Haçlılar mayısta hazırlıklarını tamamlamışlardı. Yalnız Bizans İmparatorunun iki bin asker göndereceğine dair yayılan doğru çıkmamıştı. Bunun Türkleri korkutmak için u&u anlaşılmıştı. Haçlılar ordusuna Karacahisar tek-j.^.^^ kardeşi iFilatos kumanda edecekti. Haziranın ilk haftasında Donamiç'e doğru harekete geçeceklerdi. Osman Bey, düşmanın plânlarım ve hazırlıklarını haber almıştı. Aşiret düâverlerinden bin kadar genç seçmiş, Karamürsel ve arkadaşlarından her birini yüzer dilâvere kumandan tâyin etmişr ti. Ağabeysi Sarubatı kendi yanında yardımcı olarak kalacaktı. Türk ordusu haziran başında Domaniç'e hareket ede^ refc Derbendi tutmuştu. Düşman yaklaştığı zaman Derbendi sür'atle geçecekler ve İkizce mevkiinde savaşı kabul edeceklerdi. Türklerin mevcutları belki az, fakat 'maneviyatları çoîc yüksekti.

Türk ordusu Derbent'de istirahatte iken Filatos kumandasındaki Haçlı ordusunun İnegöl'den hareket ettiği haberi geldi. Osman Bey arkadaşlarını topladı, onların savaş kudretini açacak, maneviyatlarını bir kat daha artıracak sözler söyledi.
— Varlığımız bu cenge bağlıdır., Muzaffer olursak düş-
I
man bir daha böyle maceralara atılmağa cesaret edemiyecç . tir. Tanrı bizimle beraberdir. Hep birden savlet eyliyeceğiz. «Ya gazi, ya şehid» sesleri bütün safları bir anda dolaş Karamürsel ve arkdaşları birbirleri ile helâllaştılar. Osim? Gazi'nin ağabeysi Sarubatı Bey de, şehid olduğu takdirde S ğüd'e gömülmesini söyledi.
Düşman sür'atle yaklaşıyordu. Toplamı üç bine yakına Filatos zaferden ve Türkleri gafil a\'Iıyacağından emin ft tarzda ilerliyordu. Geceyi İkizce'de geçirecek, şafakla berabt Derbend'i aşacaktı. Durumu yakından izleyen Osman Bey, e; tesi günü düşmandan önce davrariarak şafak sökmeden Dei bend'i geçiriş, yıldırım süratiyle İkizce'ye yüklenmişti. Fila tos da askerlerini yürüyüşe geçirmek üzere hazırlanmış oldu ğundan cenge hemen başiandı. Abdurrahman Gazi, Turgutalj ve Aykutalp kumandalarında üç yüz kişilik bir süvari imüfre zesi Rumların içine daldı. Osman Bey bu üç arkadaşının ha yatlarını hiçe sayarak yaptıkları korkunç taarruzu hayran hkia seyrediyordu. Abdurrahman Gazi ile iki arkadaşı düşmanı birbirine katmışlar, karma karışık etmişlerdi. Şimdi Rum-j lar evvelce hazırladıkları plâna göre değil, gelişi güzel muha rebe ediyorlardı. Akçakoca ile Konuralp da sağ taraftan sava şa girmiglsrdi. Sağdan ve soldan hücuma uğrayan Filatos as kerini bir safta toplayamıyor, boş kalan kanadını ayakta tut mak için bir kısam kuvvetlerini buraya kaydırtmağa uğraşıyordu. Eğer kuvvetlerinin yarısından fazlasını buraya getirebilirse, Osman Bey'in bulunduğu safa hücuma geçebilir ve çok müşkül bir duruma sokabilirdi. Osman Eey bunu bildiği için karşı taraf kendisini toparlamadan ağabeysi ile beraber düşmanın üzerine yürümüştü, Artık Filatos için zafer ümidi kalmamış gibi idi. Askerini üç kı&ma ayırmış, ayrı ayrı mücadeleye mecbur kalmıştı. Saatler geçtikçe savaş şiddetini artırıyordu. Dövüş tamamen kılıca intikal etmişti. Yüzlerce çeliğin birbirine vurmasından hâsıl olan sesler müthiş yankılar yapıyordu. Düşman bu mücadeleyi daha fazla sürdürejmedi. Sarubatı, Rumların Başkumandanı Filatos'u görmüş, atını o tarafa sürmüştü. Onun saf dışı edilmesi beklenen bozgunu çabuklaştı-
f

rabilirdi. Çünki gerilerdeki Rum silâhşörleri üçer beşer savaşı terk edip kaçıyorlardı.
Sarubatı bir çam ağacımn hemen arkasında olan Filatos'a üç at boyu yaklaşmıştı. Fakat sağına doğru hücumu eden bir Rum şövalyesi kılıcını olanca kuvvetiyle Türk Beyine vurmağa muvaffak olmuş, onu çam ağacının altına devirtmişti. Bu feci manzarayı gören Osman Bey :
.—. Bahadırlarım, ne durursunuz? Sarubatı'yı vurdular!
Diye bağırmıştı. Bu nâra. Türkleri daha fazla galeyana getirmiş, «Allah Allah!..» nidaları bütün sahrayı bir anda doldurmuştu. Dost düşman birbirine karışmıştı. Turgutalp ile Aykutalp yavaş yavaş düşmanın ricat hattını kesmek için gerilere sarkıyordu. Bunu gören Rumlar firara başladılar. Yer eeestlsrle

dolmuştu. Maktuller arasında Başkumandan Filatos da vardı. Osman B*»y Abdurrahman Gazi ile arkadaşlarını Xaracahisar istikametinde dağlara, doğru kaçan Rum silâh-şörlerini takibe memur etti.
Savaş Türklerin kesin zaferi ile sonuçlanmıştı. Kayı aşireti tarihine ilk parlak zafer yazılmıştı. Osman Bey çok müteessirdi. Çam ağacının altında kanlar içinde yatan ağabeysi-nn'n baş ucuna cturmuştu. Sarubatı henüz sağdı. Fakat yarası çok ağırdı. Acaba kurtulabilecek mi idi? Cerrahlar ümitsiz nazarlarla bakıyorlar :
— Ali aha dua etmekten başka çare kalmamıştır! Diyorlardı. Osman Bey, ağasının başını dizlerine almıştı.
Kahrataan Sarubatı'nm eli ayağı oynamıyor, dili söylemiyordu. Yan ölü halde idi. Sanki yalnız gözleri yaşıyordu. Vazife* sini yapmış insanların huzuru içinde kardeşine bakıyordu. Bu bakışlar, Osman Bey'e çok dokundu.
— Ağam, (bizleri kimlere bırakırsın? Biye inledi. Sarubatı başım hafifçe oynattı.
— Biz şahadet mertebesini kazandık. Tanrı sana uzunr ömür versin, aşiret baki kalsın.
Fazla konuşamadı ve biraz sonra kelimei şahadet getirerek gözlerini kapadı. Tanrının rahmetine kavuştu.

Osman Bey büyük bir ıstırapla ağasının üzerine kapandı.
— Bizi nerelere koyar gidersin?
Gözlerinden tanelenen yaşları göstermemek için ayağ'a kalktı, geriye döndü. Ylirmi adım ilerideki başka ıbir çam cantn altuaa oturdu.
* * *
KOSOVA SAVAŞININ BÜYÜK ŞEHÎDÎ
Sırbistan'ın Toplika vadisinde ve Pl'oşnik mevkiinde Türklere karşı bir zafer kazanan Slavlar, Kral Lâzar Grebii-yanoviç'in ön ayak olimasıyle bir Balkan ittifakı imzalanîmış, blizi Avrupa'dan atmak için plânlar hazırlamağa başlanmıştı, Sırplardan başka Ulahlalr, Boşnak ve Arnavutlar da bu ittifaka girmişler. Macarlar da yardım vaadinde bulunmuşlardı, rürklerin himayesindeki Bulgar Kralı Üçüncü Şişman ise, gizlice Sırplarla anlarftrıg, memleketinin mukadderatını Haçlıların zaferine <baiğ'lamıştı, Bunu haber alan Sultan Birinci Murad, Bulgarlar harekete geçmeden önce, onları Haçlı ittifakın, dışında bırakmak kararını vermiş,. Veziri Çandarh Ali Paşa'yı, 30 bin kişilik bir kuvvetle üzerlerine göndermişti,
Ali Paşa, süratle Rumeli'ye geçti. Ordusunu îslimiye'de topladıktan sonra Çalıkavak derbendinden hızla ilerleyerek Bulgaristan'a girdi. Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu Yaşhi Bey kumandasındaki 5 bin kişilik Mr kuvveti Pravadiye sürdü, Kendisi de Şumnu'ya yürüdü. Burada kaleyi kuşatmak üzere küçük bir kuvvet bıraktı. Bulgaristan'ın başkenti ve Kral Şiş-inan'm en müstahkem kalesi olan Tırnova'nin kapılarına geldi. Bu mahirane plân semerelerini vermekte gecikmedi. Yahşi Bey Pravadi'yi hücumla ziapt ederken, Ali Paşa da muzaffer ordularının başında Tırnova'ya girdi. Tırnova'nin düştüğünü haber alan Şumnulular şehri teslim etmekten başka çare bulamadılar. Kral' Şişman, yardım geleceğini ümit ederek Niğbolu'ya çekildi. Ali Paşa peşini bırakmak niyetinde değildi. Hemen Niğbolu'yu kuşattı., Kaleyi dört taraftan şidr detle tazyike başladı. Sultan Murad da o tarafa geliyordu. Artık Bulgaristan için kurtuluş ümidi kalmamıştı. Şişman, Ali Paşa'ya müracaat ederek, padişah

tarafından affı için aracı-hk yapmasını rica etti. Murad bu teklifi iyi karşıladı!. Silistre'-*uı\ terki ve vakti geldiği halde ödenmeyen vergilerin he
I
i

verilmesi şartıyîe barışa razı oldu. Bulgaristan savaşı bu §
retle zaferle sonuçlanmıştı. Ali Paşa esas orduya katıldı. ;var Gazi Evremiz Bey de Haçtan dönmüş, Filibe'ye gelmişti.
Bulgaristan'ın süratle yıkıldığını gören Sırp Kralı Lazjjvrenuz'un ordu üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. Tecrübe-fırünanm kendi başında kopacağını sezinlemiş, şiddetli bir (tedbirli, cesur ve kahraman bir askerdi. renme hazırlığına girişmişti. Fakat Sırp prensleri müdafaat Meriç nehrinin suları inmeğe yüz tuttuğu sırada' Türk or-kalnranın tehlikeli olacağını ileri sürerek, Türk ordusun^^ karşıya geçti, Ahtaman'a doğru yürüdü. Burada istirahat toplanmasına fırsat vermeden taarruz edilmesini istiyorlarvmirken Köstendil prensiyle Dobrica voyvodası gelerek bağ-Lâzar da bunlara katılmak zorunda kaldı. Bulgarya saninn<jjkiarniiL bildirdiler. Ordu üç günlük bir dinlenmeden sonra dik bir dağın zirvesinde bulunan Şehirköy'ü general Dimjrızaıı fakat kısa bir yoldan tekrar yürüyüşe geçti, Suluder-rius'a işgal ettirdi. Burası Sırpların elinden bulunduğu takdient aşıldı ve Makedonya'ya atlandı. Üç gün süren yolculuk-de Sırp ordusuyla Bulgar ordusundan arta kalanlarının birle^ SOnra Alaâddin Ovası'na varıldı. Ordu burada dinlenirken meleri imkân dahiline girebürdi. Türk ordusunun toplan,m%zi Evremiz, keşif için ileriye gönderildi., Evremiz, düşma-ve yanını tehdit eden durumun düzelmesi için Şehirköy'ün ejn Kosava sahrasında toplanmakta olduğunu öğrenerek or-mizde bulunması şarttı. Sultan Murad hem burasını kurtaiûuğu ibr saavş mecliisnde, Morava'dan geçerek Kreşvaç do-mak, hem de Sırbiye içlerine akınlar yaparak, düşmana şau. Haçlılara gelince, onlar da son hazırlıklarını yapıyorlardı, kmlık vermek, Meriç suyuna inerek ordunun büyük kısımlarrp Kralı Lâzar, Arnavutluk, Bosna ve diğer prenslerin hazar nehri geçinceye kad'sr ordu cephesini temin etmek amacıjfc'.uğu bir savaş meclisinde, Morava'dan geçerek Kreşvaş do-10 bin kişilik bir kuvveti Niş - Sofya arasındaki Şehirköy,ylarmda durulmak ve burada görünüşte Türkleri savaşa da-gönderdi. Yahşi Bey, Sarıca Paşa ve Subaşı Ayna Bey kumaet etmek, gerçekte ise, Türk ordusunun durumunu ^yakından dalarında olan bu süvari kuvvetleri, Şehirköy'ü kurtaracaktlernek ve padişahın niyetini anlamak amaciyle Karatova'ya Balkanlara Drağman Boğazından giren Yahşi Bey, Şehirköyü elçi gönderilmesine karar verildi, yaklaşınca general Dimitrius şehirde ufak bir muhafız kuvve
bırakarak çekildi. Yaşhi Bey, Şehirköy'ü aldıktan sonra, dü Türk ordugâhına gelen Sırp elçileri, Sultan Murad taramam takip için Sırbistan'a girmek amaciyle padişahtan iandan kabul edildiler. Aldıkları talimat gereğince yüksekten istedi. Fakat Murad, hareket üssünden fazla uzaklaşmanP^uştuIar. Savaş ilânı haberini Türk hükümdarına ulaştır-dogru olamayacağı kanisiyle izin vermedi. ^k göreviyle Karatova'ya geldiklerini, fakat Kral Lâzartn
Bimitrius, Morava suyunu geçerek, Kreşvaç'ta toplanmak kleri kabul edilirse, harbe mâni olmağa çalışacaklarım mağ-ta olan Haçlılar ordusuna katıldı. Yahşi Bey'e gelince, Filibe11' bir ifadeyle söylediler.

ye dönerken 20 bin kişilik bir orduyla yolunu kesmeğe çalışî — İşittik ki, Osmanlı şehzadeleri bile ordudaymış, kralımız düşman hatlarını yararak kednisine yol açtı ve Türk ordug^nclan pek memnun olmuştur. Rumeli'den İslâmı def için hına geldi Şehzade Bayezid'le Yakup Çelebi de o sıralarda j^tün ordusunu savaşa hazırlamıştır. Ancak Oslmanlı ordusu ğınak yerine gelmiş bulunuyorlardı. Şehzadelerin gelmesindfnadolu'ya kendiliğinden döner ve Sırp topraklarında hiç bir dört gün sonra, askeri çok sevindiren bir hâdise oldu. Hayati iddia etmezse, belki imzalanacak bir antlaşma ile savaşın nın elli bukadar yılını savaş meydanlarında geçiren, Balkanla1 une geçilebilir. Aksi halde 100 bin kişilik bir Haçlı ordusu da bir çok şehirler fethederek, Osmanlı devletine katan, S^1 Ekliyor. Bu ise, Osmanoğulları için bir felâket olsa ge-i; îii rad'm babası Orhan Gazi ile silâh arkadaşlığı yapan ifv1-!r-

— İnşallah Kosova sahrasında şehzadelerimizle birlil kendisiyle buluşuruz. Orada kralınız IJâsoğlu'nun istedilcfe ni bizzat veririm. Dün elimizi öpmek şerefine nail olmak i< elçiler gönderen Lâsoğlu. bugün savaş için adamlarını yoll Varın, kendisine söyleyin, Ko&ova'ya zafer için geliyorum.] tbette Muhammed dininin nurları bize yol gösterecektir.

Cevabiyle elçilere .izin verdi. Ertesi günü düşmanın n neviyatım bozmak amacıyle ordusuna büyük bir ge'çit res yaptırdı. Lâzar'ın iki elçisi de töreni seyrediyordu. Mur; ordusuyle övünüyor ve ona güveniyordu, tören bittikten s< ra elçilere :

— îşte, bunlar, dedi, bu ordular Rujmeli'yi fethettilerî Sırp elçileri, Türk ordusunun adet baklanından kendi

rinden az olduklarını görünce sevinmişler ve hislerini sakla] matruşlardı.

—. Ordunuzu gördük, fakat müttefikler, sizden üç kat i tündür. Bundan başka beş bin zırhlı askerimiz vardır ki, y nız bunlar bile zafer için kafidir'.

Diye övündüler., Padişah bu sözleri cevapsız bıraktı.

Eğer biz, bu meydan savaşını kaybedersek, Rumeli'd' durumumuz çok fena olacaktı. Sırp elçilerinin sözleri ordugâ kadar yayılmış ve asker arasında endişe uyandırmağa baş mıştı. Bu endişe yavaş yavaş kumandanlara kadar sirayet misti. Sultan Murad, düşman ordugâhına kadar soktuğu suslan vasıtasıyle Haçlılar1 ordusunun kuvvet ve kudretini c renmişti. Elçilerin söyledikleri doğruydu, düşman bizden se ve malzenne bakımından en az iki, hattâ üç kat üstündü. I nunla birlikte, Murad'm ordusuna güveni çoktu. Bir savaş m< lisi topladı., Vezirler, kuımandanlar, beyler ve yeniçeri ihtiyi lan katıldılar. Murad, düşmanın durumunu anlattı. Küm* danlarm mütalaalarını açıkça söylemelerini enıreıtti, Herit susuyor, yahut :

— Rey, efendimizindir, kul kıştanım ne gibi mütalâası o bilir?

V

Gibi bir iki cümle ile yetiniyorlardı. Sultan Murad, ses

__Ne susarsız? Elbet bir fikriniz olsa gerek. Sen Evrenuz, ne söylemezsiz? Kılıcına ülkler râm ettin, nice şehir ve kaleler fetheyledin. Yaşımız kadar tecrüben var, savaş meydanlarında kocadm. Bak, Lâsoğlu, üzerimize gelirmiş- tedbir nedir?

Toplantıda bulunanların gözleri serhat boylarının bu ko-caamş ve kahraman askerine çevrilmişti. Evrenuz :

— Efendimiz bizden iyi düşünürler, dedi. Bizim ne gibi bir mütalâamız olacak? Ama irâde buyruldu, arzedeyijnu İşi Tanrıya bırakarak, erkence hareketle düşmandan önce savaş meydanına varalım. Üstünde cenk edilecek mevkiin herhalde en uygununu tutup harp nizamım alalını. Sonra düşmanı üzerimize gelmeğe zorlayalım. Zira önce bizim tarafnmızdan hamle ve hücum olursa, çokluklarından dolayı düşmanı bozmak müşkildir. Muharebeye onlar başlarlarsa, müteferrik cemiyetlerini dağıtmağa gayret ederiz. İnşallah zafer padişahımıza müyesser olur. Allah büyüktür.
Savaş plânı bu esas üzerinde hazırlandı. Türk ordusu tarihin en büyük meydan savalarından birini vermek! üzere, sabaha karşı Kosova sahrasına doğru yürüyüşe geçti. Evrenuz'la Paşa Yiğit kumandalanndaki atlı ve yayadan kurulu bazı birlikler de süratle ileri sürüldü. Bunlar yol üzerindeki derbentleri ve boğazları işgal ederek ordunun' ileri yürüyüşünü sağlayacaklardı. Murad münasip fasılalarla bunları takip ediyordu. Komonova, Preşova, Pristine geçitleri aşıldıktan sonra Moro^ va nehri sahilinde ordugâh kuruldu. Geceleyin düşmana yakın bulunan nehrin geçilmesi için her türlü tedbirler alindi. Sahü boyunca ileri karakollar çıkarıldı. Tam bir intizam dahilinde nehir geçildi. Gümüşhisar yönünde yürüyüşe devam edildi. Bu sırada Evrenuz Bey de gelerek düşmanın Kosova sahrasında toplanmakta olduğu haberini getirdi. İnce Balaban Bey'in kumandasındaki öncülerle düşman öncüleri arasında ufak tefek çarpışmalar başlamıştı.
Türk ordusunu birdenbire karşısında gören Sırp Kralı Lâ-zar,1 faaliyetini artırmış, savaş plânlarını bir kez daha gözdeni recirmek İc
.32
ŞEHİTLER
mıştı. 14 hazirancw. yapılan bu toplantı pek hararetli geçmişti. Denizi görmeden paçayı sıvayan kumandanlar yüksekten konuştular Lâzar'ın yeğeni Vuk Brankoviç :
— Türk ordusu yorgundur, henüz savaş düzeni bile almamıştır, bundan yararlanıp gece baskınıyle tamamen imha etmek belki de güç olmıyacaktir. Mütalâasında bulunuyordu. Brankoviç'e karşı olanlardan Miloş Kabiloviç buna şiddetle itiraz etmişti, ı
— Bu bizi felâkete götürür. Karanlıkta yapılacak savaş» bir kör döğüşünden farksızdır. Türk ordusunun bir vuruşta yıkılacağını sananlar çok aldanıyorlar.
Brankoviç'le Miloş'un eski bir geçmişi vardı. İki asilzade çok yıllar önce, iki kardeş prensesle evlenmişler, bacanak ok muşlardı. Prensesler bir gün kocalarının kahramanlıkları, üzerinde birbirleriyle tartışırlarken, Brankoviç'in karısı, Miloş'un karısına bir tokat atmış, o da bu olayı mübalâğalı tarzda kocasına anlatmıştı. Brankoviç, karısının tahkir edildiğini ileri sürerek tarziye istemiş, fakat bu isteği reddedilmişti. Aralarındaki anlaşmazlığı silâhla çözümlemek isteyen iki asilzade, kralın da uygun görmesi üzerine düello etmişler; BrankOf-viç hafifçe yaralanmıştı. Bu olay Brankoviç'in intikam hislerini artırmış, silâhla yenemediği hasmını hile ile ezimıek istemişti. Bir gün Sırp Kralı Lâzar'a Miloş'un Türklerle gizlice ilişki kurduğunu söylemişti. Aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen bu anlaşmazlık bir türlü ortadan kaldırılamamıştı. İşte, Lâzar bu yüzden Miloş'a güvenemiyor, ondan şüpheleniyordu. Bumun la birlikte mütalâası da yabana atılacak şeylerden değildi. Bereket versin, sözüne en ziyade güvendiği Arnavutluk Prensi George Kastriyota imdada yetişmişti.

— Miloş'nu mütalâaları doğrudur. Biz, bu gece baskınım basarsak dahi Türklerin karanlıktan faydalanarak kaçmakları ihtimali çoktur. Halbuki kuvvetimiz düşmandan üç kat fazla dır. Bu gece bekliyelim. Yarın belki bütün Rumeli bizim olacak ve Türkler Avrupa'dan koyulacaklardır.
Kastriyota'nm fikri tartışmalardan sonra kabul edildi. lzeme üstünlüğüne güvenerek kendisinden

imin görünüyordu. Zaferden en ufak bir endişesi olmadığı mlasnıyordu, Lâzar memnundu. Arkadaşlarına :
__ Bu akşam, yarınki büyük zaferimizin şerefine içelim.
Diyerek, ziyafete çağırdı. O akşavn büyük kral çadırında striviça denen taslarla geç vakitlere kadar şarap içildi. Asilzadeler henüz dövüşmeden zaferin şenliklerini yapıyor-ardı. Lâzar, bir aralık Miloş'a yaklaşarak kadehini kaldırdı.
__ Gel asilzadem* senin Türklerin şerefine bir tas daha
celim!
Miloş'un yüzü kıpkırmızı olmuştu.
— Hay, hay, içelim. Fakat bir hain olmadığımı yarın gözerinizle göreceksiniz.
Krallar ve asilzadeler sabahlara kadar içtiler.
Bize gelince; Sultan Murad askerinin azlığından dolayı ndişe duyuyor, az kuvvetle çok kuvveti mağlûp etmek için reni plânlar düşünüyordu. Savaş arifesinde oğlu Bayezid'i de ılarak düşman ordusunu görebilecek bir tepeye çıtkı. Ovanın)ir kısmı atlı ve yaya Haçlı askeriyle dolup taşmıştı. Zırhlan füneşle parıldayan süvariler uzun hatlar teşkil ediyordu, iîurad :
— Ne de çok asker toplamışlar, ben, kendi ordumdan ka-abalık bir ordu yok sanırdım.
Dedi. Üzgündü. Tanrıya yalvardı.
— İlâhi, Muhamımed Resulullah nuru hürmeti için bu mü-ninlere sen inayet kıl ve beni bu müminlerin helakine sebep ima!
Murad, sonra savaşın yapılacağı Kosova sahrasına doğru ndi. Kuzeyden kuvvetli bir rüzgâr esiyor, tozları havaya kal-nrıyordu. Bu tozun Türk akıncılarına göz açtırmayacağı gibi ıhhatli atış'a da engel olacağı tabiiydi.
Güneş Kosova sahrasının arkasında kaybolurken, bütün "ürk kumandanları padişahın çadırnıda toplanmışlar, yarınki 'üyük savaş hakkındaki düşünceleirni söylüyorlardı. Bazı 'eyler, yorgun olan askere iki gün istirahat verilmesini, bazımı da rüzgâr diner dinmez savaşa başlanılmasını istiyorlardı. ;andarlı Ali Pasa ile Timurtas Paşa sabahın erken saatlerinde

ŞEHİTLER

savaşın kabul edilmesini ileri sürüyorlardı. Bir bey de düşıeverek günah işledimse, sen sânına lâyık olanı biliyorsun, man süvarilerini ürkütmek için savaş hattmm ilerisine develej^rıhk şânma lâyık olanı işle. İlâihi yarabbi, îslâmın üzerine konulmasının iyi olacağını tavsiye ediyordu.
Kahramanhg^aiarin en kötüsü gibi çöken düşmanı def için benim canım herşeyden fazla değer veren Bayezid, buna şiddetle itiraz etti&ia olsun. Tek askerimiz zafer bulsun, bayram etsin. O bay-

- Türk askeri bugüne kadar göğüs göğüse dövüşmekte^ ^i^f^haz^Ts^da (Türkçe kaynaklara gö-çekınmış mıdır? Anadolu'nun geniş sahralarını, müstahkem JT^tos) iki taraf, orduları tarihin en büyük ve en kanlı kalelerini develerin veya ağırlıkların arkalarına saklanarak ^fdarfffiuharebesinden birini vermek ikre harp nizamına zaptettik? Bu gibi hıyleler cihad maksadımız olan İuıkadde,^ ^ larâı Merkezde Sultan Murad, kapıkulu as-
fikre yakışa mı? Ordunun kurtuluş ve selâmeti cesaret gösPT* griler vardı. Saflar arasına toplar yerleştirilmişti, termege bağlı değil midir? Zaferi kendisini galip addeden taf- kanattaYıldırım Bayezid kumandasında Rumeli askeri ve rai kazanır, mağlûp olacağından korkan daima mağlûp olur. ^ ,....._ nlmıof, c^, v" „„«¦,, sfehzade Yakun Celebi- Anado-
yer
Yıldırım Bayezid ka ahmştı< Sol kanatta Şehzade Yakup Çelebi- Anado k kd t k
kuman-
galip addeden ta rai kazanır, mağlûp olacağından korkan daima mağlûp olur. ^plar yer ahmştı< Sol kn Ş p Ç
Herkes kulak kesilmiş, Bayezid'i dinliyorlardı Ali Pasau askeriyle bulunuyordu. Her iki kanadı en tanınmış Yıldırım'ın bu mert ve erkekçe sözleri karşısında yerinde duîanlar, sipahüer ve diğer askerlerle muhafaza edeceklerdi. Or-raı hdi ll " lunun savaşçı mevcudu yaklaşık bir hesapla 40 bin kadardı.
Başkumandan Lâzar'ın kumandasındaki Haçlılar ordusunun «e toplamı 100 bini aşıyordu
ç
ramıyor, genç şehzadenin ellerini öpüyordu. — Vallah şehzadem doğru söyler! Kara Timurtaş Paşa da şehzadeyi destekliyordu
İ
üst olur
1 :
z önce, askerlerine özet olarak şu hitabede bulundu : _ Gaziler, bugün gayret günüdür, hamiyet gösterilmesi
U- SUİtan Mürad' S°n SÖZÜ Gazİ E^^^raa, erlik zamanı, mertlik demidir. Bunca yıldır vatan si-V zinle
övünür. Şimdi de sizden dünyaya yayılan şöhretinizi bir
— Sen düşimamn ahvalini hepimizden iyi bilirsin. Onlar-kere daha ispat edecek merdâne hareketler diler. BUgün meha-la çok defa karşılaştın, sınadın. Ne düşünürsüz, tedbir nedir? betinizle titreyen şu Kosova sahrası muzaffer olacak şanlı
— Padişahım, irâde buyurursa, güneş doğar doğmaz cen«ancağımızın Macaristan içlerine' doğru ilerlemesini, bundan ge başlamalıyız. Düşmanın belli olan usullerine nazaran ön<* sonra hiç bir kuvvet durduramayacaktır. Bugün kazanacağınız müdafaa tedbirlerinin alınması ve belirli bir noktada daima? ^h bir zafer Rumeli'de Müslümanlığın yükselmesini sağla-üstün kuvvetler bulundurmak suretiyle düşmanın ortaya atı-yaeaktır. însan ömrü uzun olsa da bilmesiniz ki, sonsuz değil-lacak dağınık kuvvetlerini tepelemek mümkündür. <ür,.akıbet biter, fena bulur. Daim ve baki olan Ulul Allahtır,

Bu fikir esas savaş plânını teşkil etti. Paşalar ve beyler Müslümanlığı yükselterek, cennet bulmak isteyenlere işte şu kıt'alarmın başlarına döndüler. celâdet meydanı duyuyor. Gaziler, benimle beraber Allah Al-
Kosova sahrası kılıç şakırtılanyle inlerken, Gazi Hünkâ:lah diyerek hücum ve savlet eyleyiniz!
çadırına çekilmiş zafer ihsan etmesi için Ulu Tanrıya yalva Bu hitabenin asker üzerindeki etkisi büyük oldu. Asker rıyordu.
biran önce zafere ulaşmak için sabırsızlanıyordu. Nihayet iki
— Yarabbi diyordu, sen bizi m :fer eyle. Eğer ben bil-taraf öncülerinin karşılaşmasıyle savaş başladı. Haçlı öncü-
I

leri ok menziline yaklaşınca Türklerin ateşiyle karşılaştı}. Düşman fazlaca kayıp verdi. Sırpların çok güvendikleri Kastı
yota maktul düşmüştü. Bunu gören Haçlılar ordusu tepece tazeliyor, ^1^ den bir sel gibi akmağa başladı.. Şehzade Bayezid'in kuma» huna da muvaffak oldu. dasındaki sağ kanada Boşnaklarla Bulgarlar taarruz ediverdi ve cüretli bir hareketti. Sultan Murad, oğlunun mu-lardı. Bulgarlar daha önce bir kaç kez tattıkları yenilgi acia^elesini gözlerinden yaşlar akıtarak izliyor . la yılgın görünüyorlardı. Boşnaklar da Lâzar için kendil — Şehzademi Tanrı korusun . G1T1^nvi
rini ateşe atmakta acele etmiyorlardı. Yıldırım, bu taam* Diyordu. Bayezid savaşa hakim olmuştu. Karşısındaki kolaylıkla durdurduktan sonra, karşı taarruza geçmek için vjrp askerini eziyor, kırıyor, parça parça ediyordu ™aı^ kit kaybetmedi. Kısa zamanda savasın bu cephesine hâkim otraı bir sipahi ile değiştiriyor, sonra tekrar at eş hatt ma g-n-du. Kral Lâzar, kesin sonucu almak için Sultan Murad'ın mWrdu. Bayezid'in bu cür'etlı hareketi sayesinde bir kısım Turk kez grubuna yükleniyor, fakat şöhret ve kudreti cihanı talikleri düşmanın gerilerine kadar dnşmuşl erdi. A^Jyve muş olan yeniçerilerin inatçı direnişleri karsısında bir netidaruca Paşa'nın himmetleriyle Yakup Çelebi de taarruza alamıyordu. Yalnız Yakup Çelebi'nin kumandasndaki sol fauıış.' bu suretle düşman iki taraftan *™^ nadumza karşı Brankoviçin tazyiki artıyordu Çünki düşmamir süre sonra ricat emrim vermiş, fakat daralan bu kanadı en'değerli ve güçlü birliklerden kurulmuştu. Sırp v.en kurtulamamıştı, Akşama doğru Haçlılar ordusundan eser Arnavut askerlerinden teşkil edilmiş olan bu birlikler kenialmamıştı. Nasılsa kaçabilen kılıç artıkları Yakup Çelebi ta öz memleket ve bağımsızlıklarının bu savaşın sonucuna bagafmdan kovalanıyordu. Lâzar bu imha savaşında esaretten olduğunu biliyorlardı. Gayret ve fedakârlık gösteriyorlardfurtulamamıştı.
, Tıınn'-
Ayrıca Lâzar Yakup Çelebi'nin ezilmesi için bu kanada mer Kcscva Meydan Savası, Turk devletinin, smırlarım Tuna -kezden taze kuvvetler de göndererek takviye etmişti. a kadar genişletiyor, Sırbistan egemenliğimiz altına giriyor,
Şehzade Yakup, yenilgiyi kabul etmek istemiyor, dövüş^garistan'ın istilâsı tamamlanıyor, Türklere bir ımparator-
dövüşe güneye doğuya doğru çekiliyordu. Arazinin sarp ve me1^ kurir_a yollarını açıyordu.

vı ı j i. % ı im ı. • ı » • j -r. ifi haziran
sabahı glines Kosova sahrasını ışığa
şelık olusu daha fazla çekilmek imkanını vermiyordu. Bumu io nazıran
bd.ud.iii ounCj ,
için yeniden mevzi almak zorunda kalmıştı. Savaşı çok vakın^^andan Sultan
Murad, cuşman ^ f
dan izleyen Murad, oğlunun bir felâkete doğru sürüklenmekt^ydanmı
geziyordu. Bu sırada, yaralılar arasında olduğunu görmüş, Bayezid'e hemen
Yakub'u takviye etmesfırp asilzadesi Miloş Kabiloviç, padişahın maiyet ileri
gelen-emrini vermişti Yıldırım'ın buraya yetişmesiyle sol kanatta**™^
Mrine Müslüman olmak istedıgmı, eğer etek opmeK dövüşen Anadolu
askerinin maneviyatı düzelmişti. Yavaş yaerefine naii olursa- önerali bir sır
tevdi edeceğini söyledi. Mu-vaş kendisini toplayan sol kanat, savaş kabiliyetini
tekrar ka*d- Sırplının yanına getirilmesini emredince, Mıloş surane su-
zandıktan sonra Yıldırım eski yerine dönmüştü Fakat, mer*1* yaklaştı.
Padişahın eteğini öpecekmış gibi diz ustu çok-kez grubuyle Yakub'a karşı
yeniden taarruza' kalkan düşmanın5' son™ kolunun yeninde sakladığı
hançerini çıkararak kal-sol yanının hücuma elverişli bir şekilde olduğunu
gördü. Biime saPla(ıı-kısım birlikleri âni bir hücuma kaldırdı. 20 binden fazla
Sırp Murad, iki gün önce : askerine karşı yapılan taarruz ilk anlarda kırılır
gibi oldu. Fa- — Yarabbi, sen beni kurban eyle
kat Yüdınm'tn ümitleri kırılmıyordu. Hücumlarını bütün sid- Dememiş
miydi? İşte, gaza-yı ekberde şehit oluyordu. Can
' cısıyle oğlu Bayezid'e döndü. Paşalar ve beyler de oradaydı^

Dedi. Daha başka şeyler de söylemek istiyordu. Fakat nuşjmağa muktedir
olmadı yalnız gözlerinde mesut bir mün sevinci varda. Sonra kelime-i
şahadet getirerek bir gibi devrildi.
Otuz yıla yakın saltanat süren Sultan Birinci Murad, dularmı zaferden zafere
koşturmuş, yenilgi yüzü görmem Bir tarihçinin de yazdığı gibi Osman Gazi
etrafında bir toplamış, Orhan Gazi bir devlet yaratmış, fakat Oslnıanlı
paratorluğunun sağlam temellerini Birinci Murad atmıştı. T tarihlerinle Gazi
Hünkâr ve Hüdavendigâr adlarıyle n hurdur.
NÎÖBOLU'NÜN GÜN GÖBBfCŞ ALAYLARI
I Hangi Türk alayının tarihini incelerseniz inceleyiniz, uzak -ve yakın
geçmişinde şanlı bir macerasına, destanına -tesadüf ^dersiniz. Niğbolu'da,
Varna'da, Kosova'da Çaldıran'da, Mo-Trac'ta, Viyana kapılarında, nihayet
Çanakkale'de ve Sakarya'da yarısından çoğunu verdiği şehitleriyle
sancaklarının, hak-lanı fazlasiyle ödemiş ve tarihin iftihar aaJhifelerine
geçmiş
alaylar çoktur.
Bu konuşmamda, Niğbolu'nun gün görmüş alaylarından söz açacak, onun
kahramanlık ve fedakârlıklarla dolu maceralarını anlatmağa çalışacağım. Bu
alaylar 1389 yılında Kosova sahrası'nda kurulmuştur. Sultan Murad'm birinci
oğlu Baye-aid ile savaş meydanını dolaşarak, düşman kuvvetlerinin
Türklerden en az üç İrat üstün olduğunu gördüğü zaman üzülmüş, fakat
teessürünü ordudan ve hattâ vezir ve kttırıandanların-<dan bile saklamıştı.
Çadırına dönünce oğluna :
— Baka Bayezid, demişti. Çok asker toplamışlar, fakat ne çare, dövüşmek
gerektir. Gaza meydanlarından kaçmak "bize düşmez. Senin de bir fikrin

olmalı, sen de yarın hükümdar olacak, ordular idare edeceksin. Ne düşünürsüz?
Bayezid. babasınir, ellerini savgryle öpmüş :
— Tanrı ne yazdı ise o olur.
Demişti. Sonra şu istekte bulunmuştu •.
— Bizim de bir sancağımız olsun, ruhsat verin, üç alay seçelim. Biz, bu alaylarla, hayatımız1, gaza meydanlarında feda etmek bahasına da olsa, düşmanın içerisine dalarak, onu perişan eder, ordunun ismi kolaylarız.
Murad, cğlunun bu isteğini memnunlukla kabul etti, Bayezid, seçme askerlerle üç alaylık bir kuvvet vücuda getirdi. Onlarla konuştu. Dediki :
— Şehit olmak murâd-ı ilâhîdir. Şan ileride, zillet geridedir. Ölünceye kadar beraber miyiz?
Alaylar cevap verdiler :
— Ölünce3>e kadar seninle beraberiz. Gittiğin yere gide riz, kaldığın yerde kalırız.
1389 yılı sabahı Kosova sahrasmdaki Osmanlı orduları. nın Başkumandanı Sultan Murad Hüdavendigâr, savaşa baş.
larken :
—İnsan ömrü uzun olsa da bilmezmisiniz ki sonsuz değildir, akıbet biter, fena bulur. Daim ve baki elan Ulu Allahtır. Müslümanlığı yükselterek cennet bulamk isteyenlere işte bir celâdet meydanı duruyer. Gaziler, benimle beraber Allah, Allah diyerek hücum ve savlet eyleyiniz!
Cümleleriyle biten genel taarruz emrini verdiği zaman sağ kanada kumanda eden Şehzade Yıldırım Bayezid; bu alav-larla düşmana karşı atılmıştı.
Sultan Murad'm savaş meydanında Miloş Kabiloviç adındaki bir Sırp asilzadesi tarafından hançerle şehit edilmesi üzerine, ecdadının şanlı tahtına çıkan Yıldırım Bayezid, bir bata işledi. Mağlûp edilen düşfmamn kılıç artıklarını takibe koyulan kardeşi Yakup Çelebimi öldürttü. Bu kanlı olay ordıi' ileri gelenleri ve Anadolu beyleri tarafından iyi karşılanmadı., Anadolu'da kargaşalıklar çıktı. Bayezid, Rumeli işlerini yoluna koyduktan sonra Anadolu'ya geçti, isyanları bastırdı ve Anadolu beyliklerini bir bayrak altında topladı. Niğbolu alayları Rumeli'de kalmışlardı.
Bayezid, 1381'de İstanbul kapılarına dayandı ve şehri kuşattı.
1389'da Kosova Meydan Savaşında yedikleri müthiş tokadın acısını hâlâ .yüzlerinde hisseden Avrupa kralları, dükle- -ri, kontları ve nam almış şövalyeleri bu korkunç hezimetin -intikamını almak ve Türkleri Balkanlardan atmak için birleşmişler, muazzam bir Haçlılar ordusu vücuda getirmişlerdi..
Haçlılar ordusu, 21 temmuz 13£6'da Tuna'ya geçmiş, 10 eylül'-de Niğbolu'ya gelerek kaleyi kuşatmıştı.
Bursa'da bir taraftan harp hazırlıkları devam ederken, diğer taraftan da sarayda verilen ziyafetler birbirini kovalıyordu. Vezirazâm Çandarh Ali Paşa, padişahı zevk ve safa âlem--

terine daldırmış, bir ara devlet işleri ikinci plâna düşer gibi /[muş, savaş boyları kahratnansız kalmıştı. İşte bu sıralarda Niğbolu alaylarından üç bey, Rumeli'den gelerek, Veziriazâm-tlajı izin almadan saraya girmişler ve beyle bir ziyafet anında Yıldırım Bayezid'e düşmıanın sınırları geçtiğini haber verdikten sonra şöyle demişlerdi :
.__ Padişahım, bizleri tanıdınız, Niğibolu'dan geliriz. Kale

muhafızı Boğan Bey ellerinizden öper. Cüretimiz af buyrulsun,, Kosova Savaşı'nda «Daima sizinle beraberiz» demiştiniz. Hani serhad boylarındaki kullarınızı yalnız bırakmayacak, onların başında bulunacaktınız? Düşman serhadde yürümüş, nerede ise kalelerimize saldıracak, üzerimize kum gibi geliyorlar. Fakat Bursa'da âlem yapılır. Cenk meydanlarında senin gibi lüyük bir kahramana ihtiyaç var, sultanım. İşte biz, Niğbo-lu'dan bunu arza geldik.
Yıldırım Bayezid gibi orduları titreten hırçın ve asabî bir hükümdar böyle ağır bir ithama tahammül edemezdi. Bütün ¦ özler hünkâra çevrildi. Kim olursa olsunlar, böyle bir ithamı
apanlarm cezası ölümdü. Sultan Bayezid ayağa kalkmıştı..
rüzünde ne bir hiddet, ne bir kin vardı.
— Beyler, ben sizleri unutmadım, dedi. Ahde vefa gös->rdim. Yine yemin ediyorum, ölünceye kadar sizinle berabe-
fra. Sancakların gölgesinde birlikte dövüşeceğiz. Demek küf-ir serhadde yürümüş ?
Bir an susmuştu. Sonra cümleler ağzından ateş taneleri |ibi döküldüler :
— Haçlılar, demek serhaddı geçmiş? Memleketlerimizi iğnemek için ordular seferber etmiş? Görsünler bizi, savaş leydanlarında nasıl cenk ed.'lir. görsünler! Ne kadar büyük "dular toplayabilirlerse, toplasmlar, isterlerse yedi iklimin ' ralları birleşsin. Bana şan kazanmak için daha fazla fırsat ;rm:ş olurlar. Ben gaza için- cenk için doğmuş bir padişahım..
Bayezid, crdulariyle berefcer R-imeli'ye geçti.
Niğbolu kalesinin savunmasına memur edilen bu alayla-pı üstün düşman kuvvetlerinin tazyiklerine karşı gösterdik--ıri mukavemet sayesine" "

Meydan Savaşı kazanılmıştı. Uzun süre devam kuşatması sonunda yiyecek ve içecek azlığından ve sizlikten bunalan ıbu alayların savaş gücü kalmadığı günle) den bir gece, düşman sonuçtan emin, zevk ve sefa ile «ıeşguj dü. Silâh arkadaşlarının imdadına koşmak üzere yola çıkan olan Yıldırım, ordusunun bsşmdan ayrılacak, atını düşinlj lıatları içine sürmüş, kalenin altına gelmiş, Niğbolu Muhaft Doğan Eey'le konuşmuş, gerekli talimatı verdikten sonra y ne düşman ordularının arasından Türk ordugâhına dönmii tü. Yıldırım'm kır atıyla aralarından geçtiğinin farkına vara düşman askerlerinden bazıları, kumandanları ve arkadaşla tarafından padişahın .korkusundan hayale kapılmakla ithaı olunurlarken, bu kahram-a^ alaylar düşmanın en zorlu h cumlarına göğüs germek suretiyle Türk ordularının en b yük imha savaşlarından birini kolaylaştırmışlardı.
Niğbolu Savaşından sonra mevcutlarının yarısından fi lasını kaybeden bu alaylar, yeniden tensik edilerek birleştii miş ve bunlardan üç sancaıklı iki alay kurulmuş, «Nigtx Alayları» adı bizzat padişah tarafından verilmişti.
On beşinci yüzyılın başlarında İstanbul kapılarına daj ıan Bayezid, Bizans İmparatorluğunun bin yıllık tarihi üs rinde söz söylemeğe başlamıştı. Fakat olaylar:
— Beii dünyaya silâh taşımak ve benden önde buluna mutlaka mağlup etmek için doŞmuşumdur!
Diyen Eayezid'le kendisi gibi bir cihangir olan ve:

— Gök yüzünde nasıl !bir Tanrı varsa, yer yüzünde de \ tek hükümdar olmalıdır!
Diye ortaya atılan Türk - Moğol Hakanı Timur'u kaı karşıya getirmişti. 1402 temuzunda Ankara'da cereyan ed meydan savaşında talih Timur'a gülmüş, Yıldırcm'a yâr oin mıştı. Anadolu beylerinin bir kısmının Timur'un tarafında oil sı Anadolu askerinin maneviyatını bozmuş, Kara Tatarlai ihaneti ön safta döğüşne Rumeli askerini şaşırtmış, Sırp! savaş meydanını terketmişler, nihayet (beyler ve vezirler k< di başlarının çaresine bakarak süratle çekilmek yolunu a mış ve bulmuşlardı, Hatta oğullan bile babalarını bu muti ¦feljketle karşı karşıya bırakarak savuşup gitmişlerdi. İhanetin kurbanı olan Bayeaid, firarı askerlik ve padişahlık şerefine uygun bulmamış, talihlini fodr defa daha denemek için Ça.^ taltepeye çekilmek istemişti. Ordusunun kaybı korkunçtu, savaş meydanı şelhitlerle dolup taşmıştı, Yılıdırm boş yere buralarda eli silâh tutabilenleri aradı. Fakat herkes gitmiş kimse kalmamıştı. Şehitlerin ruhlarına fatiha okuduktan sonra geriye döndü.
Kendisini, Kosova'da kurduğu ve birlikte dövüştüğü Niğbolu alaylarından kurtulabilen yiğitler takip ediyorlardı, bu yiğitler.
— Ölünceye kadar seninle beraberiz!
Diyorlardı. Yıldırım şimdi bir hükümdar gibi değil, ibir ılay beyi gibi onların başına geçti ve süratle Çataltepe'ye çekildi. Timur, buraya taze kuvvetlerle hücum ediyor, Yıldırım da korkunç bir inatla karşı koyuyordu. Nihayet Niğbolu alayları eridi, üç yüz savaşçıyla, üç bayraktan başka bir şey kalmamıştı. Teslim oldular.
Timuit'un adamları Sultan Baytezid?d götürürlerken,, çok acıklı bir veda sahnesi olmuştu. Koca Yıldırım, arkadaşlarından ayrılırken göz yaşlarını tutamamıştı. Alayın en yaşlı askeri Yakup'le kucaklanırken, Timur'un oğlu Şahrûh. da kendisini tutamamıştı.
Şahrûh, bu kahraman alayların sancaklarını almak iste-memiştd. Bu 300 kişi nasıl kurtuldu? Neler çektiler, esarette ne kadar kaldılar? Biz bir şey bilmiyoruz, tarih de bir şey yazmıyor. Yalnız bilinen tek şey bunların sancaklariyle beraber Çelebi Sultan Mehmed'e katıldıklarıdır. Belki Timur, ken-dilerpni serbest bırakmış, belki de muhafızların ellerinden kaçarak kurtulmuşlardı. Çelebi Mehmed, şehzadeliği zamanında bu alayları yakından tanımış, vefakârlıklarını takdir etmişti. Alayı gençlerle takviye ederek tekrar kurdu ve yine o zamanlar batıda önemli bir kalemiz olan Niğbolu'nun muhafazasına memur etti.
Yıllar geldi, geçti... 1389'da bu alaylara yirmi yaşında gi-

renler şimdi kırkını aşmışlardı. Bir çok defalar kaleyi düşman akınlarına karşı savundular.
Çelebi Sultan Mehmet, Anadolu işyanlariyle uğraşırken., Bizans'tan teşvik gören Macarlar ve diğer devletler, ordularını birleştirerek sınırlarımıza girmişler, şehirlerimizi yakıp yıkmışlardı. Nâğibolu'ya da gelmişlerdi. Kale uzun süre dayanırsa, ordularımız yığınaklarını tamamlayabilirler ve düşmanı karşılayabilirlerdi. Zamanın padişahı, kale kumandanına. bir mektup göndererek, onların cesaret ve fedakârlıklarına güvendiğini, eğer kale

dayanırsa, düşmanın hakkından gelmenin mümkün olduğunu, ccdd'. Eayazjd kendileriyle nasıl haklı olarak iftihar ettiyse, kendisinin de aynı şekilde iftihar duyduğunu bildirdi. Kaledekiler böyle bir mektup gelmese de bu ecdat yadigârını savunacaklar, kılıçlarının ve sancaklarının İnaklarını vereceklerdi. Niğbolu kumandanı lihtiyar Yakup Beydi. Ankara Meydan Savaşında bulunmuştu. Bayezid'in yanında dövüşmüş ve alayın daha ilk kuruluşunda bulunmuştu.

Niğbolu alayları günlerce ve hatta haftalarca dayandılar. Ama her türlü savaş malzemesine sahip bir ordu ile başa çıkmağa imkân yoktu. Fakat teslim de olamazlardı. Taarruzu yapan düşman, nihayet kaleye girmeğe muvaffak olmuştu. Kalenin içinde göğüs göğüse yapılan sa.vaşlardan sonra düşman çekilmiş ve ertesi günü taarruza karar vermişti. Bu gece savaşında üç sancaklı alay, mevcudunun hemen hemen dörtte üçünü şehit vermişti. Şimdi kalede üç bayrak ve üç yüz-askerden başka kimse kalmamıştı. O gece Yakup Bey, sağ kalan arkadaşlarını topladı.

— Bakınız, dedi, azaldık, artık direnmeğe imkân kalmadı.

Genç bir asker, kumandanın sözünü kesti. — Eyvah, yoksa teslim mi olacağız? Diye bağırdı. îhtjyar Yakup Bey acı acı güldü.

— Hayır oğlum, ruhumuzu büyük Allahımıza teslim edeceğiz!

O gece herkes birbiriyle helallaştı ve hepsi birden kale-

sökerken düşman ge diklerden içeriye girmeğe başladı. Muhafızlar, barut mahzeninin üzerinde ateşe devam ediyorlardı. Kısa foir süre sonra kalenin içi düşman askerleriyle doldu, taştı. Yavaş yavaş barut mahzesnimin bulunduğu burca çıkma-~ başladılar. îşte o zaman Yakup Bey askerlerini açtığı üç

ğa başladılar. ş a

sancağın altına toplayarak, verdi.

çğ ç altlarındaki cephaneliği ateşe

Bu alaylar Kosova'da kurulmuş, Niğbolu'da şan vermiş, Ankara Meydan Savaşı'nda kahramanlığın en güzel örneklerini göstermiş ve yine Niğbolu'da tarihini şerefle kapamıştı, Konuşmama son verirken, şunu iftihrala söylemek istiyorum ki, fıer Türk alayı Niğbolu'nun birer gün görmüş alayıdır. Varolsunlar.

İSTANBUL SURLARINA SANCAĞIMIZI DİKEN ŞEHİT

1453 yılı mayıs ayının 26 ncı günü idi. Akşam karanlığı yavaş yavaş Halic'e iniyordu. Sultan İkinci Mehmed, o akşam altın sırmalarla süslü muazzam kırmızı -çadırında büyük bir harp meclisi toplamıştı. Devletin ve ordunun bütün ileri gelenleri ile ilim ve din adamları mecliste hazır bulunuyorlardı. Müzakereyi bizzat genç padişah açtı. Muhasara durumunu kısaca anlattıktan sonra sordu:

— Kullarım tedbir nedir?

İlk sözü Veziriazam Çandarlı Halil Paşa aldı. Bu kadar zamandır devam eden kuşatmadan bir sonuç alınmadığını, İstanbul'un kuvvetle savunulduğunu, bir Macar ordusuyle Venedik donanmasının yolda olduğuna dair haberler geldiğini söyledi. Bizans İmparatoruna son defa müracaat edilerek en ağır şartların teklif edilmesini ileri sürdü. Veziriazamdan sonra savaş taraftarlarının başı ve Rumların amansız düşmanı Vezir Zağnos Mehmet Paşa söz aldı. Tamamen aksi nıüta-leada bulundu.

— Saâdetlû padişah'ım, ne mümkün geri dönmek, zafer size mevdudur, envârı dinî Muhammedi size yol gösterecektir.

Diyen Z-iğnos'a göre, şehirde maneviyat namına birşey kalmamıştı. Avrupa devletler: Bizans'a yardım edemeyeceklerdi, etseler bile, artık iş işten geçmişti. Eğer şimdiye kadar kesin sonuç alınmamış ise, bunun sebebi gediklerin yeter derecede genişletilememesinden ileri gelmişti.
Molla Hüsrev, Molla Gürâni, Hızır Bey, Molla Zeyrek ve nur yüzlü, beyaz sakallı Ak Şemseddin hep bir ağızdan Zağnos Mehmed Paşa'yı tasdik ettiler:
__Hazreti Peygamberin, mutlu kıldığı serdar, Sultan

ed Han Efendimiz, sana Mtab ederiz, fetih sana müyesser olacaktır. Lalan Halil Paşa'nın sözlerine itibar etme.
Müzakereler hararetli ve uzun sürdü. Neticede padişah kararını açıkladı:
— Muhasara asla kaldırılamaz. Ordularımın önünde düşmeyecek kale, mağlup olmayacak ordu yoktur. Biz ki, Sultan ; îurad Han oğlu Mehemmed Han'ız, bu şanlı ordunun serdarı sıfatıyle buna muktediriz. Ya ben Bizans'ı alırım, ya Bizans beni!
Türk çadırlarmdaki meşaleler sabahlara kadar yanıyordu. İstanbul'u kuşatan şanlı orduların Başkumandanı Sultan, îkinoi Mehmed, artık bütün hazırlıklarını tamamlamıştı. 28 mayısı 29 a bağlayan g ece kimse uyumayacak dünya tarihine yeni bir devir açacak olan son emri bekliyecekti.
Top ateşi aralıksız devam ediyordu. Kara tarafında yüz bin fellik bir kuvvet ordugâhın sağ cihetinde Yaldızlıkapı karşı-ar.da, ellihin kişilik bir kuvvet de sol cihette dizilmişti. Padişah on beşbin yeniçeri ile merkezde bulunuyordu. Yetmişten fazla harp sefinesi Haliç limanında idi.
Fatih Sultan Mehmed, ordusunu son bir defa daha gözden geçirmiş askere şevk ve heyecan veren nutuklar söylemiş, surlara ilk çıkacaklara tımarlar, sancaklar vaad etmişti. O gün vezirlerini, ordunun ileri gelen kumandanlarını ve ömürlerini savaş boylarında geçirmiş, gün görmüş ihtiyarları huzuruna çağırmış ve bir hitabede bulunmuştu. Sözleri şu cümlelerle başlıyordu.
— Ey benim paşalarım, beylerim, cenk arkadaşlarım. Sizi, cesaretinizi bir kat daha artırmak için buraya toplamadım. Bunu daima; hattâ lüzumundan fazla gösterdiniz. Cesaret ve Şiddetinizi daha az gayretle telkin etmiş değilsiniz.
Padişah bundan sonra düşmanın durumu hakkında esaslı bilgi vermiş ve sözlerini şöyle bitirmişti:
— Şimdi parlak bir cenk için yekdiğerinizi1 teşci :Zafer için üç şart-ı esasî mevcuttur. Hulûs-u niyet, fena hars. ketlerden haya, âmirlere itaat. Yani kemâl-i sükûn ve intizam dahilinde verilen emirleri bitamamiha icra ediniz, ettiriniz. Ulvî bir heyecanın verdiği galeyan ile muharebeye koşunuz. Malik olduğunuz liyakati gösteriniz. Zillet geride, şehâdet ileridedir. Bana gelince, sizin başınızda dövüşeceğime yemîn ederim, Herkesin ne suretle hareket eyleyeceğini bizzat takip edeceğini. Şimdi mevzilerinize dönünün, çadırlarınıza gidiniz. Maiyetiniz efradı da ayni surette hareket etsinler. Her tarafta mutlak bir sükûnun hükümrân olmasını emrediniz. Bâdehû fecirle kalkar kalkmaz askerlerinizi bîr intizâmı tam dahilinde tertip ediniz. Hiç birşey, hiç bir kimsenin tesiri ile temkininizi bozmayınız, Sakin ve müsterih olunuz. Pakat cenk borusunun sesini duyunca ve sancaklar n rüzgârla temevvüe ettiğini görünce ileri atılınız.
Padişah sözlerini bitirdiği zaman paşalar ve beyler ağlıyorlardı. Zağnos Mehmet Paşa, arkadaşlarının hislerine tercüman oldu:

— Kulluğumuzu ispat eyleyeceğiz. Hepimiz uğruna baş koyduk. Âsû^ie ol padişah'ım.
O gace kimse uyumuyordu. Boğaziçi sahillerinde ve Galata tepelerindeki çadırlar sanki nur içinde parlıyorlardı. Genç hükümdar günlerdir yorganını kaldırmadığı yatağının üstünde oturmuştu. Yüksek sesle ulu Tanrı'ya yalvarıyor, dua ediyordu:
— Yarabbi, bir bölük ümmeti yerindirme, düşmanlarımızı sevindirme, bizi muzaffer kıl yarabbî!
şehitler
«Çadırından dışarıya çıktı. Hayret!.. Biraz ilerde çimenlerin üzerine oturmuş genç bir adam ellerini göğe kaldırmış biraz : v; rhm.vı tekrarlıvorrîn •
'
duayı tekrarlıyordu:
evvel
— Y;
rabbî bir bölük ümmeti yerindirme, düşmanl
larınuzı
Uevindirme. Bizi muzaffer kıl yarabbi!
Fatih Saltan Mehmed:
— Orada ne ararsız, kimsiz?
Diye seslendi. Gene adam, oturduğu yerden kalkmıştı.
h ,7 ^tath ^aaan kulunuzum- «teni muzaffer kılmas! için penabı Hakka yalvarırım.
Padigaıh bu sesin sahibini tanıyordu. Babası İkinci Sultan Çuraddan bergüzar kalmış bir kahramandı, ölüme gönümü
Edenlerdendi. Kızmadı, mülayim bir sesle:
- Var istirahat et Hasan,-yarın cenk günüdür. Dedi. Ulubath Hasan'ın bir istirhamı vardı Onun için
iz etm1Ştı. Vezir Zağnos Paşa, onu ikinci hatta .....-"--
ezenin başına koymuştu. Halbuki o, ilk safta ı. Arzusunu birkaç cümle ile söyledi:
- Padişah'ım bu cihâd-ı ekberde şehâdeti bana çok gör-
Dedi. Sultan Mehmed bu temiz kalpli bahadıra yaklaştı:
— Bunun elbet bir hikmeti var!
* buah\HaT .?***•* etekle™ öperek uzaklaştı »bu hikmet ne idi?
Arkadaşlarının yanma giderken hen
Bu kimdi- gecenin bu vaktinde padişah'in çadırının dışın- nu düşünüyordu.
y
da ne arıyordu? Yoksa muhafızlar mı idi? Onlar bile olsa ne 39 mayıs 1453
sah günü şafak ^miJ cüretle müdahalede bulunabilirlerdi? Padişah yerinden kalkt,^ ^ t^^Z£^^^^^
Çadırın dışında hıçkırıklarla karışık bir ses yükseldi: — Âmin- yarabbi!..
ra
T

reti vermişti. Biraz snora da hava aydınlanmış, padişah'ın ran
arzani sancağı çıkarılmış, herkesin görebilmesi için semayı
doğru çekilmişti. Hücum eden Türk askerleri ile ümitsiz fakai
inatla direnen Bizans İmparatoru Konstantin'in asked

leri arasında amansız bir mücadele başlamıştı. Gedikle açılıyor, kapanıyor, davul ve çan sesleri arasında dost binfccrine karışıyordu. İlk hatta dövüşenler tam bir başarı teremiyorlardı. Ulubatlı Hasan, Fatih Sultan Mehmed'in met kelimesinden neyi kasdettiğini anlamıştı. Bunlar erinıeg mahkûm zayıf kuvvetlerdi. Esas hücumu ikinci safta olanla yapacaktı. Bununla beraber Hasan yerinde duramıyor, arki daslarma dert yanıyordu. Bütün korkusu kendisi savaşa katı madan fethin tamamlanması idi. Vaktile babasının şehit oldı ğu İkinci Kosova Meydan Muharebesinde o da bulunmuş tem yüz etmişti. Bu gün de kendisini göstermek istiyordu. Fak: gözünde ne tımar, ne de sancak vardı. Mansıp da da gözü yol <:u. Yegâne düşüncesi, uğruna baş koyduğu sevgili padişah'u kulluğunu ve sadâkatini isbât etmekti. Babası da Sultan İki ci Murad'a öyle hizmet etmişti. İlk hatta dövüşenler yavaş y vaş erimiş, sıra ikinci hatta gelmişti. Ulubatlı Hasan artık j rinde duramıyor:

— Vezirler daha ne beklerler?

Diye arkadaşlarına soruyordu. Nihayet beklenen emir g inişti. Hasan ve arkadaşları dualar okuyarak, tekbirler getii rek surlara doğru koştular. Surların üstünden taşlar, yağlı] çavralar oklar atılıyor, duvarlara çıkmaya imkân verilmiy du. Hendekler şehitlerle dolmuştu. Ulubatlı Hasan ve arkad; lan düşman ateşine karşı fedakâr göğüslerini siper ederek 1 le duvarlarına tırmanmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden mevcut rının yansını kaybetmişlerdi. Fakat düşenin yerini bir başk alıyordu. Bir ara surlarda akisler yapan bir nâra duydular.

— Ne durursuz şeh'bazlarmı, atılın kurtlarımı!

Bu, tarihe hükmeden Hazret-i Fatih'in sesi idi. Has

alıyordu. 0 da arkadaşlarını teşci ediyor, o da coşturucu [aralar atıyordu.

- Koman (ha, vur bre ha!...

İşte Sultaıı'ın sancakları da ateş hattına getirilmişti. Onum gölgesinde dövüşmekten, şehitlik mertebesine ulaşmak-m daha büyük ne olabilirdi? Hasan, muradına nail oldu. Şa-inler gibi tırmanarak surların birisinin üzerine çıktı. Otuz iki abraman, arkadaşı da arkasından geliyordu. Ok yağmura al-jıda, üzerine gelenlere sağ elindeki kılına ile mukabele edi-or, sol eli ile sancağı dikiyordu. Vücudu delik deşik olmuştu, .rtık kendisine şan ve şeref vermiş olan ecdat yadigârı kılına ılhyamıyor, fakat iki eliyle birden sarıldığı sancağı bırakmi-ardu. Asker coşmuştu. Şimdi daha çok inatla ileriye atılıyor, ırlara çıkmak istiyordu. Bir vezir bir yeinçeri jıeferine omuz iriyor, bir f>aşa ile bir sancak beyi omuz omuza ateşe giriyor-ı. Bu görülmemiş bir kahramanlık örneği idi. Bayrağı indir-emek, biraz sonra Hasan'm boş bırakacağı yeri doldurmak in gözlerini bile kırpmadan ölüme gidiyorlardı.

— Allah, Allah, Allah!

Sedaları göklere yükseliyordu. Hasan, bayrağı öpmek ister-iş gibi son takatini sarfederek doğruldu. Sonra surlardan ağıya yuvarlandı. Yerini başka kahramanlar aldılar.

Büyük milletimin fedakâr evladı Ulubatlı Hasan'ım, seni [utmadık, unutmıyacağız.

Savaşın en kanlı sahnesi Topkapı ile Edirnekapı arasında-gediklerde oluyordu. Yeniçeriler, burçlardan birini zsçptet-şler ve Sultan'ın muazzam sancağını buraya çekmişlerdi, adan da aşağıya inerek düşmanı önlerine katmışlar ve şehre îiağa başlamışlardı. Artık bu akışın önünde durulamazdı, pkapı da içerden kırılmış, yeniçeriler bu kapıdan da şehre Mislerdi. Sultan Mehmed, burçlardan birinde sancağının dalındığını görünce, ellerini semaya kaldırmıştı: I — Hey büyük Allahım, bana bu günleri de gösterdin, sana Pirler olsun.

Türklere açtığı kapıların birinden kaçmış, İmparator Konstan, tin maktul düşmüş ve orduların arkası alınmıştı. Öğleye dog ru fetih tamamlanmıştı. Artık tereddiye uğrayan Doğu Rom, İmparatorluğunun bin yıllık tarihi kapanmış, mesut ve şerefi bir devir başlamıştı. Fatih Sultan Mehmed Han, yüz binle^ gökleri yırtan akışları arasında şanlar ve şerefler içinde bü Türk İmparatorluğunun yeni başkenti İstanbul'a giriyordu.

BELGRAD KAPILARINDA . . .

Bu konuşmamızda1 Belgrad kapılarında can veren iki kanaman şehidin hayatından, söz açacağız. Bunlardan biri Rumeli Royierbeyi Dayı Karaca Paşa'dır. Savaşlarda yüzaklığı göstermiş, İstanbul'un fethinde temayüz etmiş bir askerdir. Dayı denilmesi Fatih Sultan Mehmed'in İkinci Murad devrinde ölen kardeşi Şehzade Alâaddin'in dayısı olmasındandır. İkinci -kahramanımız Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'dır. Bazı tarihler kendisinden paşa diye bahsederler. Onun da temiz ve şerefli bir mazisi vardır. Bu makama Fatih zamanında yükselmiştir. Hem cesur ve hem de ihtiyatlıdır.

Bu iki kahramanı kısa da olsa böylece tanıdıktan sonra, konumuza geçebiliriz. Belgrad, Avrupa'nın kilit noktası ve en müstahkem kapısı idi. Türkler'in, kuzeyden gelecek tehlikeye karşî Sırbistan'ı' elde tutabilmeleri, Tuna kenarının ve bilhassa Belgrad kalesinin elde bulunması ile mümkündü. Sultan İkinci Murad zamanındaki Sırbistan'ın birinci istilâsında bu düşünce hâkim olduğundan kale Evrenuzoğlu Ali Bey tarafından kuşatılmış ise de, zafer müyesser olmamış ve muhasara kaldırılmıştı.

Fat'h Sultan. Mehmed, Belgrad'ı fethe karar verdiği zaman Morova nehri üzerindeki Grosvaç'ta toplar döktürüp bunları Tuna nehri kenarına naklettirerek Hırsova'ya yollamıştı. Orada Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Paşa'ya teslim edilmişti Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Fatih Sultan Mehmet Sofya üzerinden Sırbistan'a girmişti. Sırp despot'u selâ-tneti fidarda aramış, Macaristan'a kaçmıştı. Orduyu hümayun 13 haziran 1456 da Belgrad önlerine gelerek kaleyi karadan kuşatmıştı. Belgrad kalesi, bir yarımada vaziyetinde Tuna ve Sava nehirlerinin birleştikleri mahalde nehirlerin girdabındaki yüksek ve sarp yerde olup çok kuvvetli tahkim edilmişti. Kara tarafından da içi su dolu geniş hendeklerle çevrilmişti.

Hıristiyanlar, orta Avrupa'nın kilit noktası ve kapısı olan „ __ —„---------—"uaı jayMuışıaiaı. -Mahur Borjia ailesinden olan Papa Galigstun'un teşviki ve asu Ulah olan İtalyan rakiplerinden Kapistidano'nun gayretiu İtalya'dan, Almanya'dan ve Bohemya'dan 60 bin kişilik bir y dim kuvveti gelmişti. Ayrıca Macar Krallığı Naibi Jan Hm, yad da önemli kuvvetlerle beraber iki yüz gemiden mürek]^ bir nehir filosu ile yolda bulunuyordu. Kaleye girer girmez, kumandanlığı üzerine alacaktı. Jan Hunyad, Avrupa'nın namlı ve mahir kumandanlarından biri idi, hayatı sava]

meydanlarında geçmişti. Türklere karşı bir iki basan da ® zanmıştı. Fakat sonra yenilgiden yenilgiye uğramış, 1444 di cereyan eden ve Sultan İkinci Murad'ın en kesin zaferiyle so nuçlanan Varna Meydan Savaşında ordusunu perişan bir hâldi bırakarak kaçmıştı. 1449 da İkinci; Kosova Savaşında canın güç kurtararak seîâmeti firarda aramıştı. Bununla beraber heı yediği; dayaktan ders alan ve tecrübe kazanan Hunyad, gene di cesur ve iyi bir kumandan sayılırdı. Şöhretini muhafaza edebil misti. Macarlar kendisine millî bir kahraman gözü ile bakı yorlardı. Papa da:

— Hunyad- Orta Avrupa'nın kılıcıdır, diyordu. Muhasara yalnız kara tarafından başlamıştı. Bu kâfi de
ğildi. Kalenin nehir yolu ile irtibatı bakî kalıyordu. Hunyaı gelmeden önce kuşatmayı bitirmek ve kaleye girmek lâzımdı Çünki düşmanın kuvveti, hem maddî hem de manevî bakımda] yükselecekti. Yapılacak şey Macaristan tarafına geçilerel Hunyad'ın yolunun kesilmesi idi. Fakat nedense, bazı vezirle: ve beyler bunu gereksiz buluyorlar, Belgrad'm uzun süre da yanacağına ihtimal vermiyorlardı. Savaş usullerini bilen ve bi çok tecrübeler gören Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa aynı fi kirde değildi. Muhasaranın üçüncü günü toplanan divanda fi kirlerini söyledi. Bir kısım kvuvetle Macaristan tarafına geçe rek kaleyi kurtarmaya gelecek Hunyad'm karşılanmasını tek lif etti, Bu vazifeyi üzerine alabileceğini söyledi:

— Padişahım dedi. Ben kuluna destur ver. Tuna suyu nun öte tarafına geçeyim, hisar karşısında durayım, gelece] küffarm önüne çıkayım.

_ Belgrad fetholunacak, bize çift sürmek düşer.

Gibi garip mütalâalar ileri sürdüler. Oradaki düşmanın orduya bir zararı olmadığım söylediler. Karaca Paşa her ne iadar:

— Paşalar, beyler etmen, tedbir budur.

Dsdi ise de sözünü dinletemedi. Padişah kuşatmaya devanı, ıC<lilnıesini emretti. Karaca Paşa divandan çıktıktan sonra âde-,-a ağlamaklı olmuştu. Paşaların ve beylerin bu davranışüa-rra çok canı sıkılmıştı. Beraberinde bulunan Yeniçeri Ağası
"Hasan's:

— Ağa, kişi dostunu böyle mi vikaye eder?

Diye serzenişte bulunmuştu. Hasan Ağa da dertli idî. Dî-vanı-hümâyun'da kendisine söz düşmemişti. Diğer taraftan sancak beylerinin: «Karaca, cenkten uzak kalmak için böyle söyler» dedikleri kulağına gelmişti. Sözü ayağa düşürmek istememiş ve susmuştu. Durumu Rumeli Beylerbeyine anlatınca, Karaca Paşa kıpkırmızı olmuştu:

— Hazret-i Fatih bizi bilir- biz Bizans'ın surları önünde cenk ederken bu beyler nerdeydi? Karaca ölümden korkmaz. 8sn bu canı devletim ve padişah'ım için tende saklarım.

Diye bağırdı, Yeniçeri ağası tesellî etti:

— Hiddetlenme paşa kardeş, ben sizi bilirim. Git. efendi--mizin mübarek ayaklarını öperek tekrar arzeyle.

Karaca Paşa başını salladı.

— Yok zğa yok. Olan oldu!

Muhasara devam ediyor, toplar surları bütün s'dd°f"y!e ^övüyordu. "Vidin'de toplanmış olan Osmanıı donanması Sesce-•'"n.'dfn gelecek yardıma karşı koymak için Belgrad örüne pre'I-"mis ise de, Hunyad'ın donanmasına mağlup olmuştu. Kara ta-"nfmda doldurulan hendek tamamlanmıştı. Buradan

şiddetle hücuma geçildiği sırada Hunyad içeriye girmiş, bu suretle savaşlar şiddetini bir kat daha arttırmıştı. Padişah o zaman Karaca Paşa'ya hak vermiş, aksi mütalâalarda bulunanlara da "Sızmıştı.
15 haziran dan 20 temmuza kadar süren savaşlar pek h safhalar arz etmiş olmasına rağmen henüz kesin sonuca ya.3?,| laşılmiş sayılmazdı. Hunyad'ın kumandayı ele alması ile neviyatı yükselen düşman, inatçı bir mukavemet gösteriyor,! bütün hücumları karşılıyordu. Padişah kumandanlardan ziya I de&iyle gayret bekliyordu. Muhasarada önemli rol oynayan Ks.l rica Paga'nm mütalâasının kabul edilmediği için ümits'zî'fe düştüğüne ve lâyık olduğu ehemmiyetle işe sarilmadifma ihtimal veriyordu. Halbuki Karaca, fütur getirmiş değildi. İşe dört elle sarılmıştı. Bütün hücumlara katılıyordu. Sultan İkinJ ci Mehmed. 20 temmuzda Rumeli beylerbeyini huzuruna kabul i^f-srsk ertesi günü için genel bir hücum yapılacağını, kendinin de bizzat ordunun başında bulunacağını söylemiş:
— Karaca, senden her zamankinden fazla gayret bekle-1 rim. Maruzatın dikkate alınmadı diye neden gamkin oluyorstır? ?' j
Diye sormuştu. Karaca, gözleri, dolu dolu olarak şu cevabı vermişti:
— Padişah'ım, sen hemen emret, Billâh uğrunda şehit; olmaktan gayrı düşüncem yoktur. Canm ne kıymeti var.
Bunun üzerine padişah, Rumeli beylerbeyinin omzuna elini koyarak iltifatta bulunmuştu:
— Bilirim Karaca, bilirim.
Ertesi günü sabahın erken saatlerinde mehterhane cenk havası vururken, dolan hendeklerden, açılan gedikler üzerine genel bir hücum başlamıştı. Karaca Paşa, askerin en önünde idi. Yanında Yeniçeri Ağası Hasan da vardı.
— Hey gaziler, yürüyün!
Naraları ile ileri atılıyorlardı. Asker kendilerini takip |i ediyordu. Savaş o kadar şiddetli oluyordu ki, iki taraf da ağır kayıplara uğruyordu.
Kan gövdeyi götürüyordu. Allah, Allah sesleri göklere yükseliyordu. Her saat, her dakika şiddetini arttırarak devam eden savaş, nihayet Türklerin zaferi ile sonuçlanmak üzere bir seyir takibe başladı. Artık Avrupa'nın kilidi ve kapısı Belgrad elimize geçmek üzere idi. Öğleye değru Türk bahadırlarından bin kişilik bir kuvvet gebre girmişti. Fakat düşman henüz dilemiyordu. Çünki şehre girenlerle şehirdekiler arasında sayı bakurjndan nisıbet yoktu. Düşman burada bizden en az (jji kat kuvvete malikti. Bütün orduyu da aynı zamanda şehre sokmaya imkân yoktu. Macarlar son gayretlreini sarfediyor-lardı. Türkler de zaferlerini tamamlamak maksadıyle canlarını seve seve veriyorlardı. Belgrad'a girenler arasında Rumeli gsylerbsyi Karaca Paşa ile Yeniçeri Ağası Hasan yoktu. Acaba bunalr ne olmuşlardı? Asker âdeta başsız hareket ediyordu. Durumu yakından gören Jan Hunyad, ihtiyat kuvvetlerini ele toplayarak karşı taarruza geçmişti. Boğuşma korkunç bir îıaJ almış âdet üstünlüğünü elinde tutan düşman şehre giren-jeri. dışarıya çıkardıktan sonra taarruzunu umumîleştfrmig, bütün varı, yoğu ile Türk ordugâhına saldırmıştı. Çok tehlikeli rJar geçiriyorduk. Düşman gayrete gelmiş, bizim hatlarımızda bir ümitsizlik ve kargaşalık başlamıştı. Macar öncüleri 'rarargâhımıza kadar girmişlerdi. İşte, böyle tehlikeli bir anda vezirlerin yalvarmalarına rağmen Fatih Sultan Mehmed ileri .-itilmişti. Büyük ve kaharaman padişah orduların yapamadığını yapacaktı. Maiyyeti halta ile beraber karargâha giren düşma-,nı bizzat karşılamış:
— Kullarım, ne durursuz?

Narası ile ileri atılmıştı. Vuruyor, vuruyor, vuruyordu. ârt düşmam [birbiri arkasına devirmişti. Hiç bir kahraman ünde fcilınç bu kadar şenlenmemiş ve şanlanmamıştı. Padi-ahı bu vaziyette gören yeniçeriler tekrar parlamışlar ve âde-a birer alev olmuşlardı. Düştükleri, dokundukları yeri sanki 'akıyorlardı. Şimdi de düşman neye uğradığını şaşırmış, birlerinin cesetleri üzerinden şehre doğru kaçmaya başlamış-|'jj*<İ3. Akşam güneş batarken düşmanın talihi de batmış, on-'nden fazla maktul bırakarak Belgrad'a firar etmişti. Yaralı-r arasında Jan Hunyad da vardî.

Fatih Sultan Mehmed, Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa ile eniçeri Ağası Hasan Ağa'nm nerede olduklarını, neden hu-la gelmediklerini sordu. Yoksa kaleden yüz geri ettikleri hicap mı duyuyorlardı? Biraz sonra paşalardan biri haber
i
getirdi. İkisi de kaleden içeri girerlerken birbiri arkasına t Jüd düşmüşlerdi. Asker ıbunun için başsız kalarak istenilen s nucu elde edememişti. Karaca Paşa son nefesini Verirken; — Padişahıma söyleyin, bu canı devletim ve onun için i
ririm.

Demişti. Koca Fatiih hiç bir zor karşısında eğilmeyen başım elleri arasına almış:

—¦ Vah Karaca'm. vah Hasan'ım!

Diye hayıflanmıştı.

Şanlar ve şerefler dolu tarihimizde nice Karaca; Paşa'iaJ
ve Hasan Ağa'lar vardır.

•••

BİN ATLI

yıl 1363, Hacı îlbey, keşif için gönderildiği yerde bes bin akıncı ile altmış bin kişilik bir orduyu perişan ediyor. Bu sa-•¦rjsın ismi Sırp Sındığı'cür. Müıaioglu İskender Jsey, oraunun savaşla alamadığı îşkodra'yı 1478 de, akıncılarla teslime mecbur ediyor. Malkoçoğlu Bâli Bey, beş bin kahramanla koskoca Lehistan'ı birbirine katıyor. Kosova'dan zaferlerle dönen akıncılar, Yiğit Bey Eflâk'e, Firuz Bey Bosna'ya sokuyor, Sava, Tuna nehirleri. Tüt1- atMannm ayakları altında. Bin kişi ile Mora'ya yaklanjii .Evrenuzoğlu.' Nihayet. Sırbiye'de krallara » hükmeden İshak Bey.

Akma cedlerimizin maceraları anlatılmakla bitmez. Şimdi bizim için bir hatıra olan Tuna, Sava ve Drava nehirleri dile galip de söylese. O sulardan bin atlı ile geçer, dev gibi ordularla çarpışırdık. Ünlü Türk Şairi Yahya Kemal ne güzel anlatıyor:

Si» atlı akınlarda çocuklar gibi şendik Bin cdlı o gün dev gibi bir orduyu yendik. Ak tulgah Beylerbeyi haykwdi; İlerle!. Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kafilelerle. Şimşek gibi bir semte, atıldık yedi koldan i

Şimşek gibi Türk atlılarının geçtiği yoldan. Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla Birden yedi kat arşa kanatlandık o hızla... Cennette, bugün gülleri açmış görürüm de Hâlâ o kızıl hatıra titrer gözümüzde.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendMk. Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik.

Ben, size bin atimin (hikâyesini anlatacağım. !

f
4
?

On beşinci yüzyılın ortalarında, Avrupalıların Drakul$ Vlâd dedikleri bir Eflâk beyi vardı. Drakula yiğit, zeki fakat har. dökmekten hoşlanan bir adamdı, istediklerini ölünceye k-v dar dövdürür, sivri kazıklara oturtur, derelerini yüzdürür, hattâ bununla da kalmayarak, yüzülmüş derileri güneşte bira. Inr veyahut tuzlattığı yaralarını keçilere yalatarak bir kat daha azap vermeye çalışırdı. Kendisi de hazırlattığı sofrasın da, bu sırada yemek yer, içki içer, fakat bir türlü zulme kana-rnazdi. Cesetlerin kokusundan müteessir olup olmadığını sora» v-szirini uzunca bir kazığa vurdurmuş ve gülerek:

— Seni kokulardan müteessir olmanı istemediğim için böyle yükseklere çıkardım.

Demişti. Başlarından kavuklarını çıkarmadıkları için Türk memurlarının kavuklarım büyük çivilerle başlarına çaktırmış, ziyafet vererek karınlarını doyurduğu fakirleri ziyafetten sonra yaktırmıştı. Kendi tebaası da dahil olmak üz^re, kızağa vur. durduğu insanların sayısı on binleri buluyordu. Bizim tarihlerimizde Kazıklı Voyvoda nâmiyle anılan adam, işte budur Drakula, ordusunu kuvvetlendirince devlete yüklendiği yıllık vergiyi vermek istememiş. Edirne'ye gelmesi için yap'.lai çağrılara da kulak asmamıştı. Bir taraftan Bulgaristan'a sal diriyor, diğer taraftan Türk şehirlerini yakıyordu.

1462 baharında, Fatih Sultan Mehmed, batıya doğru se
fere çıktı. Edirne - Filibe - Dobrica - îbrail yoluyla Tuna'yı g?
ti Eflâk'e daldı. Kazıklı Voyvoda bunu haber alınca, çekilme
ğe ve savaşı kabul etmemeğe başladı. Karpatların sarp vadi
içiinds ordugâh kurdu. Koskoca, bâr ordunun takip savaşla]
vererek, zaman kaybetmesini doğru bulmayan Fatih, bütii
heyleri ve paşaları karargâhına davet ederek vaziyeti müzi
kere etti. Turhanoğlu Ahm°t Evremi zr>e;3u. Mihaloğlu A'
Malkoçoğlu, Bali beylerin de bulunduğu foir mecliste şöyle dec

— Ben bu ordu ile, bir delinin takibine çıkamam. Bu o
duyu yeni fetihler için kurdum. Yalnız, bu adamı da başiib
bırakmak doğru olmaz. Zulmüne mani olmak için ya ort
dan kaldırmalı, veyahutta âleme teşhir etmelidir.

Turhanoğlu. söze karıştı ve:

— Padişahım, akıncıların bu işi görebilir, emret, ben bin ,3kıncı ile onu yakalayıp sana getireyim.

Dedi. Fatih, Turhanoğlu'nun cesaretinden memnun oldu.

__ Deden, dedeme, baban babama, sen de bana hizmet edersin. Maaşallaıh oğlunda büyüdü. Hemen hemen bir delikan-İ! oldu. Yarın, belki o da akıncıların başında oğluma hizmet edecek. Fakat böyle bin kişd ile, yirmi binden fazla kuvveti olan o zalim adamın üzerine atılmak, ölüme atılmak demektir. Aklına bir şey gelmesin, cesaretinden eminim. Amma, seni feda yetmek istemiyorum.

Turhanoğlu'nun sevinçle gözleri yaşardı. Fatih'in elini -:öptü.

— Sana, bin Turhanoğlu feda olsun, dedi. İki oğlundan biri senin yanında kalsın, ben büyük oğlum Ömer'le Karpat-.iara tırmanırım, dönersek ne âlâ, dönmezsek küçük oğlumuz sana hizmete devam edecek, bayrağımız akıncıların başında yine dalgalanacaktır..

Meclis dağıldığı zaman akıncı beyleri bîr bir gelerek Turhanoğlu'nun yüzünden gözünden öptüler. Ve ertesi sabah, Turhanoğlu, bin atlı ile, kuşluk vakti, ordugâhtan batıya doğnı hareket etti. Fatih de erkenden uyanmış, çadırından ufukta kaybolan atlıları seyrediyordu.

Turhanoğlu Ahmet Bey, uzun bir yolculuktan sonra, Kazıklı Voyvoda'nm .barındığı Ks'^atbrın sarp vadilerine geldi ı hemen 6 gece akın plânı teslbit edildi. Ertesi gün istiralhat ve durumu yoklamakla geçirilecek, hava karardıktan bir saat sonra Drakula'nm bulunduğu şehre hep birden dört nala girilecekti. Düşenlere bakılmıyacak, sağ kalan tek kişi bile olsa. Drakula'yı yakalamak için mücadeleye devam edecekti.

Ertesi sabah şehrin civarlarına giden gözicüler, şehirde eğlence tertip edildiği haberini getirdiler. Bütün hazırlıklar ikmal edildi. Hava kararır kararmaz, bin süvari atlarına atladı ve bir rüzgâr gibi şehre dolu dizgin girdi. Bu bin atlı, o gece, yirmi bin kişilik bir düşmanın yarısını kılıçtan geçirdi.

Bütün ordu heyecanla Turhanoğlu'nu bekliyordu. Günler

kat bir gün, akşama doğru, Fatih'e ufak bir atlı kafilesinin dolu dizgin ordugâha doğru geldiğini haber verdiler. Bütün, beyler ve paşalar çadırlarından fırladılar. Turhan Beyin akinq arı geliyordu. Fakat o kadar azalmışlardı ki... Belki yüz k:şi bile yoktular. Süvariler, durduğu zaman, gözler hep birden rurhanoğlu A'hmet Beyi aradı. Bunların arasında o yoktu. Ahmet Bey'in on sekiz yaşındaki oğlu Ömer, atından atlayarak Fatih'in yanına geldi. Elini öptü. Savaşı bütün teferruatı" ¦Jj anlatmaya başladı:

— Hava karardığı zaman şehre ibir rüzgâr gibi girdik. Drakula'nin askerlerini çiğneyerek ilerliyorduk. Düşenler, kendi akıbetlerine terkedüiyor ve vuruşa vuruşa şehrin, merkezine koşuyorduk. Orada babamı görmeliydiniz, atını şaha kaldıra-

jk öyle bir atılıyordu ki, bazan bizi heyecana getiren nara-\xrdan ovalar inliyordu. Bir kaç saat sonra, kum gibi, düşman 'afimizi sardı. Aralarından kurtulmaya imkân yoktu. Kollarımız yoruluncaya kadar kılıç salladık. Ama ne çare, vtır, vır bitmiyordu. Babam, savaşın en kızıştığı bir ânda, Dra-kula'yı görür gibi oldu. Ve bana Ömer diye bağırdı. Şu kargıda sırmalı, zırhlı adamların .arasındaki altın kordcnlusu Drakula-djr. Sen, yüz atlı ile oraya koş. ben size doğudan yol açaca-. im. O sırada gözlerim karardı. Nasıl oldu, bilmiyorum, san-altımdaki at, kuş gibi oraya uçmağa başladı. Altın kordon-¦ adamı nasıl kıskıvrak yakaladım, nasıl doğuya doğru çem-ri yardım, hatırlamıyorum. Yolda babamı ve arkadaşlarımı -k bekledik. Fakat ne gelen, ne giden vardı. Bu yüz kişi ile 1 rtik şehre girilmezdi. Sonra Drakula'yı da yakalamıştık. Doğ-_ı buraya geldik.

Fatih, delikanlıyı heyecan ve iftiharla dinliyordu. Hele drakula'nin yakalandığını duyunca büsbütün sevindi ve:

— Ömer, dedi, rahmetli babanın bayrağını akıncıların başında sen dalgalandıracaksın.

Atlılar, Drakula'yı Fatih'in huzuruna getirdiler. Malko-coğlu iyi lisan bildiği ve Voyvodayı yakından tanıdığı için ge~

prakula şehre baskın başlayınca tehlikeyi görmüş, süratle yakm adamlarından birine kendi elbiselerini giydirerek akıncıların karşısına göndermiş ve kendisi de batıya doğru kaçmış-ı. Esir, çok ağır kayıp

verdiklerini neye uğradıklarını biberliklerini ve şaşırdıklarını anlattı. Ömer, âdeta kusur işle-aıiş gibi, kıpkırmızı olmuştu. Derhal arkadaşlarının yanma koştu. At bin kumandasını verdi. Bu yüz kişi ile Drakula'yı buluya gidiyordu. Bütün ordu hayretler içinde kaldı. Turiha-noğia Ömer, arkadaşlariyle beraber dört nala geldikleri ye-; doğru atlarını koşturuyorlardı.

Fatih Sultan Mehmed, atlıları ufukta kaybolunca kadar seyretti ve çadırına girerken Malkoçoğlu'ha:

— Şu akıncılar çok yaman adamlar, dedi. Bu babasını da ¦açecek.. Ah, bir geriye dönebilse...

Turhanoğlu Ömer, döndü. Babasının yerini tuttu. Binlerin, on binlerin başına geçti ve senelerce, orta Avrupa'yı atı-n nalları altında şiğnedi.

Orta Avrupa, tarihleri, akıncı eetlerinıizin şanlı maecra-lariyle doludur.

Bin atfo akmlarâa çocuklar gibi şendik. Ein atlı o gün dev gibi bir ordtvyu yendik.

DENİZLERİN İSTEDİĞİ

Büyük Vatan Şairi Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem'in «Bahriye Şarkısı» Donanma dergisinde yayınlandığı zamaa geniş yankılar uyandırmıştı.

Bahriyeliyiz, biz sağımızdan solumuzdan Guşan ederiz yüdvnmı her dağımızdan; Ay yıldızımız şanlı doğar bayrağımızdan; Deryaya gelir bûy-u vatan, toprağımızdan:, Kanlar d-ökMür dalgalam sancağımızdan.

Sancak, bize tarihimiz'iin safha-i nuru; Sancak, şüheda gömleği, Türklük gwrv.ru,; Sancak, vatanın, memleketin kalbi süruru; Kanlar dökülür dalgalara sancağımızdan. Deryaya gelir bûy-u vatan toprağımızdan

Bahriyeliyiz, her gemi bir validevnizdir; Vicdanlarımız belki güneşten lekesizdir; Agûş-u vatan bizler için mai denizdir; Deryaya gelir bûy-u vatan toprağımızdan, Kanlar dökülür dalgalara, sanöağımızda/n.

Bahriyeliyi biz, denizin ruhunal daVSÂk, Vicdanımızın şevkmi tâ göklere şaHdık;-Yıldızlara baktıkça vatan nûrunn, iddik; Deryaya gelir bûy-u vatan toprağımnzdan< Kanlar dökülür dalgalara sancağımızdan.

Tarühe müebbed kalacak mnhınrmz var; Bir milleti ihya edecek canlarımız var, Şimşek gibi parlak ve temiz kanlarımız w.r, Kanlar dökülür dalgalara Tarih getip seyredecek gökleri bizden.

Türklük ettikçe teali... Ebediyyen,
Derymya dolar bûy-u vatan toprağımızdan,
Kanlar dökülür dalgalam sancağımızdan. ¦ \

Ecdadımızın zırhına güya ki bürünmüş, Âdâya donamıma, o mehabbetle görünmüş, Her sancağına bir Barbarosun hûnu sürünmüş. Kanlar dökülür dalgalara sancağımızdan. Deryaya gelir bûy-u vatan toprağımızdan. t

Bu şiiri okurken, kubbesi gök olan engin denizlerin su ve ateş içinde pişmiş kahramanları tekrar gözümün önüne gelmişti. Denizcilik tarihinin en parlak zaferini Preveze'de yazan Barbaros Hayreddin Paşa. yıllarca şarkısı güzel İspanyol kızlarının dillerinden düşmeyen Turgut Reis, Lepanto bozgunundan zaferle dönen Kılıç Ali Paşa, Kaptan-ı derya Sinan Paşa, esir İtalyan donanmasını önüne katarak İstanbul'a getiren Gazi Piyâle ve Burak Reis... Bu konuşmamızda Burak Reis'ten bahsetmek istiyorum.

On beşinci yüz yılın son yıllarındayız. Venedikliler, Mora sahillerinde ellerinde tuttukları bazı liman ve kalelerden • yararlanarak Balkanların rahatını bozuyorlardı. Ufak bir baş kaldırmada derhal bizim aleyhimizde silâha sarılıyorlardı. Balkanları huzur içinde yaşatmak ve Venedik'in tahriklerine bir

son vermek isteyen devlet, 1498 de Venedik'e harp ilân etti. Rumeli Beylerbeyi Koca Mustafa Paşa, Rumeli askerleriyle ordunun başına düşmüş, Mora yarımadasına doğru yol almıştı. İnebahtı'yı karadan kuşatacaktı. Kaptan-ı derya Küçük Davut Paşa, Kemal ve Burak Reislerin de katıldığı donanma ile Gelibolu'dan Akdeniz'e yelken açtı. Belki, d da denizden kuşatmaya katılarak, savaşın kısa kesilmesine yardım edecekti. Venedikliler de boş durmuyorlardı. Papanın eteğinin altına sığınmışlardı. Fransa, İspanya, İtalya, Almanya, Macaris-

II

Akdeniz'de koskoca bir Haçlılar donanması meydana get: mislerdi. Haçlılar, Türk donanmasını İnebahtı önünde rak, körfeze sokmayacaklar ve imkân bulabilirlerse büyük meydan savaşı vererek, donanmamızı parçalayacaklardı.

Akdeniz çok fırtınalıydı. Havalar bir türlü düzelmedi ğinden donanmamız üç ay kadar Modon açıklarında bekleme zorundaydı. Düşman takviye aldıkça alıyor, büyüdükçe büyü yor ve Akdeniz'in bütün ünlü Hıristiyan kaptanları gemilerij le beraber Venediklilere katılıyorlardı., Hele ünlü Vens

{ster misiniz, bu i§i ben üzerime alayım, Kemal Reis donan-idare edebilir. Ne dersiniz?

Kemal Reis, Kaptan paşanın bu mütalâasını doğru bul-İHiadı:

— Paşa kardeş, dedi. Bu belki bir ölümdür, fakat sen rek, bırak biz gidelim.

O zamana kadar sessizce yerinde oturan Burak Reis, ayağa kalktı Yavaş yavaş ve her kelimenin üzerinde durarak:

.— Paşa kardeş, dedi. Bu belki bir ölümdür, fakat sen serdarsın, devlete lâzımsın, ölmek bize düşer. Kara Hasan'la

Amirali Loredano'nun on beş kadirga ile gelmesi düşmanı! jjen donanmadan ayrılır, düşmanın gerisine düğeriz. Venedik-manevî kuvvetini yükseltiyor, manevralar, şenlikler birbiriijiiier kadırgamızı Kemal Reis'e ait sanarak en mahir amiral-kovalıyordu. İlerini gönderirler. Bu sayede düşman ikiye ayrılır. Çünkü

Bize gelince; Davut Paşa gayet sakin, hazırlıklarını yaİKemal kardeş Akdeniz'e ün salmıştır.

pıyor ve havanın açılmasını bekliyordu. Hava bir açılsa

cenk nasıl edilir, savaş başlamadan nasıl zafer bayramı ya senedir denizlerde beraber dolaştığı cenk arkadaşının boynu-

pılır, Venediklilere gösterecekti.

1499 yılı temmuz ayının son günleriydi. Artık Akdeniz

Kemal Reis süratle yerinden fırladı ve bu, yirmi beş

ıa sarıldı. Öpüştüler, ağlaştılar.

Günün ilk ışıkları içinde donanma, Porto - Longa lima-

in dalgaları göklere çıkmıyordu. Aylardır devam eden fırtın tundan denize açıldı. Piştarlar arasındaki ilk karşılaşma Sa-dinmişti, deniz süt limandı. Türk donanmasını amiral gemfoienza adası civarında oldu. Burak Reis düşman donanma sisinde bu gece bir şeyler oluyordu. pin

gerisine düşmek üzere es^rc kuvvetlerden süratle ayrıldı.

Kaptan-ı derya Davut Paşa, baş köşede bağdaş kuru oturmuştu. Etrafında yirmiye yakın deniz kurdu vardı. Sey rek sakallı, gözleri pırıl pırıl parlayan

kırk beş yaşlarındı dinç bir adam, paşa'nm tam yanma oturmuştu. Bu BuraJ Reis'ti Diğer tarafında Kemal Reis oturuyordu. Kaptan Paş talimat veriyordu:
— Bu gece sabaha karşı donanmayı, hümâyun, înebaW
Bunu gören Akdeniz'in iki ünlü kaptanı Armenyo ve Loreda-10, üç kadırga ile hemen kendisini takip ettiler. Çünkü bu tadar cüretli bir hareketi Kemal Reis'ten başka kimse yakmazdı. Bu iki kaptan- Kemal Reis'i böyle kıskıvrak yakala-nak için yıllarca ¦uğraşmışlar, muvaffak olamamışlardı.
Burak Reis, kendisinin takip edildiğini görünce, önlenn-ten kaçmaya imkân olmadığını anladı, Derhal kader arkada-
limanına yelken açacak. Merkezde ben, Kemal ve Burak, foil likte dizileceğiz. Fakat cenk başlarken bu üç kadırgadan risi sağdan küffar donanmasının gerisine kayacak. Belki to çok tehlikeli bir iştir. Eğer düşman bunun farkına varıra bu kadırganın kurtuluşu Allaha kalmıştır. Fakat muvaffak olabilirsek.
Venedik hatlarında kargaşalık çıkarmış olunu
'. Kara Hasan'ı yanma çağırdı. îki gemici arasında şu kısa uıhavere cereyan etti:
— Hasan kardeş, dövüşelim, belki muzaffer oluruz. -— Fakat, ya mağlup olursak?
Burak Reis hafifçe güldü:
— Muzaffer ölirn5*!
Biraz sonra Venedik gemileri Burak Reis'in kadırgasına naştılar. Çengelli borda kancalarını Türk gemisinin üzeri-
ne acai^xtv, cucnuue Kiui;, geminin güvertesine atıaanar.
atlerce kılıç kılıca, göğüs, göğüse ve yumruk yumruğa vaşlar oldu. Burak Reis, bu üç düşman gemisiyle başabas dövüşüyor, kılıç sallamaktan bilekleri yorulmuş bir l din yerini alarak «Haydi yoldaşlar» nârâsı ile savaşa ve heyecan veriyordu. Muıhasımlar arasında nispet kalma. mıştı. Bir levent en az dört düşmanla vuruşmak zorunda idi.
Bu böyle devam edemezdi. Burak Reis, bir sryrılabilse, dişini toparlayıp tekrar bir hücum yapabilir ve belki de el« verişli bir rüzgârla esas kuvvetlerimize katılabilirdi. Fakat yelkenler yırtılmış, gemi kanatsız kuşa dönmüştü. Kurtuluş çaresi kalmamıştı. Burak bir an, saatlerce ileride iki büyü]; donanmanın top ve tüfek ateşi altındaki savaşını gözleriyle takip etti. Şimdi kendisi de orada bulunmak isterdi. Biraz sonra, üç düşmem kadırgasının daha üzerine doğru yelken açtığını gördü. Sevdiği, cesaretlerine güvendiği ve ileride ken-
dilerinden çok şeyler beklenen beg on gemiciyi bir filika ile kaçırmak çarelerini düşündü. Kara Hasan'ı, Ahmet Ba-
cak'ı ve diğer bir kaç kaptanı yanma çağırdı.
— Artık her şey bitti, yoldaşlar, dedi. isterseniz biz dövüşürken, siz bir filika ile ayrılın. Gemisini kurtaran kaptan, kurtulan kahramandır.
Kaptanlar ıhep birden cevap verdiler:
— Baba Reis, sen sağ oldukça biz seni bırakmayız1-Burak Reis'in göğsü iftiharla kabardı.
— Pekâlâ dedi, ölünciye kadar beraberiz.
Artık tek çare kalmıştı. Burak Reis buna da başvurdu. Düşman kadırgalarîyle kendi kadırgasını ateşe verdi. Yangın derhal teçhizata yayıldığından dört gemi alevler içinde rak batmaya başladılar. Burak ve arkadaşları son dakikaya

kadar ellerinde kılıç, vuruşa vuruşa sulara gömüldüler. Diğer taraftan ileride devam eden büyük meydana savası de bitmiş, Davut Paşa Haçlılar donanmasını önüne katara! înebaihtı'ya doğru yelken açmıştı.
Denizciler gemilerinin mukadderatına iştirak ederek su lara beraber gömülmeyi bizden öğrenmiştir. Konuşmamız*
ŞEHİTLER
69
Şarkısı» isimli ayni şiirden bir parçayı okuyarak nihayet veriyoruz:
Bahriyeliyiz, her gemi bir vaUdemizdir Vicdanlarımız belki güneşten lekesizdir. Aguş-u vatan bizler itin "mavi denizdir ' ' ;
Derya gelir bûy-u vatan toprağımızdan Kanlar dökülür dalgalara sancağımızdan • ' ¦
••• ! '' - '
ORUÇ REİSİN ŞAHADETİ
1
Lwhxiustu yüz aske;
ŞEHÎTLBR
71
Yarın gedikten üç yüzü ispanyol olmak üzere beş yü asker sokp-cak, ibunlarin ia^acağı yol sayesinde ordusu 1e içeriye girecekti. Ertesi günü beş yüz düşman askeri yalın
Muzaffer sancaklarını Akdeniz'de şerefle dolaştıran Bat< ' gedikten daldılar. Dargot sonucundan hiç şüphe etmedi-oslar Cezayir'i fethettikten sonra burada bağımsız bi .....
baroslar, Cezayir'i fethettikten sonra burada bağımsız bij Türk devleti kurmuşlardı. Cezayir sultanlığına Barbaros Hayreddin'in ağabeyi Oruç Reis seçilmişti. Oruç, bundan sonra İspanyolların nüfuz ve egemenliği altında bulunan ve zamanlar önemli bir şehir olan Telemsan'ı da ele geçirmişti, Ayrıca Oran limanı ile Telemsan arasındaki Kale-i Benî şid'i de almıştı. Bu olay İspanya'da büyük heyecan yaratmış-
gj bu hücumun seyrini yakından izliyordu. Dış kalenin içinden gelecek haberi bekliyordu. Aradan bir saat geçti, ne gelen- ne giden vardı. Yoksa Oruç Reis yenilgiyi kabul ederek iç jaleye mi çekilmişti? Durumu öğrenmek üzere şövalyelerinin birinin kumandasında yüz kişilik bir kuvveti daha içeri soktu. Fakat bunlar içeride fazla kalamadılar, bozgun halinle dışarıya fırladılar. Enli Türk palaları enselerinden eksik ti. Yeni ve muazzam bir ordu hazırhyarak Marten ~ kumandasında yola çıkmışlardı.
Dargot, evvelâ Te'emsan'ın muvasalasını kesmek için Kale-i Benî Raşid'e yüklenmiş, burasını ufak bir kuvvetle savunan Barbaros kardeşlerden îshak Reis'ten almıştı. İshai Reis şehit düşmüştü. Marten Dargot, sonra Telemsan'a gelerek kaleyi dört bir taraftan kuşatmıştı. Baba Orue'un maVsı ile intizamı tozmuşlar. Mesver camiine geldikleri sıra-neviyatmı kırmak için «Kale-i Benî Raşid'deki müdafileriiiL sagda ve solda mevzi almış bulunan Türk leventleri yalın hepsi maktul düştüler. Bunlar arasında kardeşiniz îshak ddjhç üzerlerine atılmışlardı. İki ateş (arasında kalan düşman
O zaman vaziyet anlaşıldı. Sultan Oruç, düşman aleye girerken hiç bir müdahalede bulunmamış bilâkis onarı içeri çekmek için o sırada orada bulunan leventlerin iç caleye doğru kaçmalarını emretmişti. Bu plânın farkına va-amıyan düşman, leventlerin arkasından yürümüştü. İspan-birlikte hareket eden Araplar, evleri yağma etmek

vardır. Ayni âkibete düşmek istemiyorsanız, kaleyi bırakıp gidersiniz» diye ha.ber gönderdi. Oruç, kardeşinin ve leventlerinin şahadetine çok üzüldü. Fakat bağrına taş bastı. Şöyle cevap verdi: «Telemsan'ı Türk leventleri müdafaa eder. Düşman ne kadar çok olursa, bize cenk için o kadar şevk gemce duraklamüş, sonra kaçmak için geriye dönmüş ise de, çarşılarında tekrar Türkleri bulmuşlardı. Kanlı ve korkunç ılr cenk başlamış, İspanyol ve Arapların iki yüzü kılıçtan :eçirikniş, üst tarafı da esir alınmıştı. Bundan sonra Türk-
•er gediğin sağında ve solunda toplanmışlar, içeriye girmek
lir. Dargot denilen kâfir bir iyi bilsin ki, Türk ölmeden t0p-jeşeM3Üsünde buaınan ikinci düşman grubuna amansız bir serak vermez. Kardeşimiz İshak'a gelince, Türk için şahadetten!^ hücum etmişlerdi, yüksek mertebe olmaz. B's bumdan iftihar duyduk.»
Dargot, Oruç'tan böyle ıbir cevap alacağını biliyordu. Fakat bu kadar büyük bir ordu karşısında Telemsan'm bir haftadan fazla dayanamıyacağmı sanıyordu.
Bf|r kaç gün devam eden şiddetli topçu ateşinden ve lâ-
Günler, aylar geçiyordu ire Telemsan dayanıyordu, Fakat »ruc'un safında yer tutan yerli askerler üçer beşer kaçıyor,
kısmı da İspanyollara katüıyorlarlı. Halk aylardır sürüp iden kuşatmadan bıkmış, usanmıştı. Şehirdeki evler top ate-
ğımlarm patlamasından sonra dış kalenin surlarında dön* aıtın<ja harap olmuş, yiyecek ve içecek azalmıştı. Hoşnut-adamm yan yana geçebileceği büyüklükte bir gedik açıldıl^^ başlamıştı. Yalnız Türk leventleri, Oruç Reis'e körü Marten Dargot'un sevincine son yoktu. Artık zafer güneşi|örüae itaat ediyorlardı. Fakat günden güne onların sayısı

Sayı üstünlüğüne dayanan İspanyollar, hücumlarını tırıyorlardı. Sık, sık sokak savaşları oluyordu. Nihayet 0 Reis, karış karış savunduğu dış kaleyi bırakmak zorunda : di, iç kaleye çekildi. Artık kendisiyle beraber Telemsan'a len yerli askerlerden kim?e kalmamıştı. Telemsan'ı beş Türk delikanlısı ile savunacaktı. Türk leventleri kahrar reislerine ölünceye kadar sadakat göstereceklerine yemin mislerdi.
İspanyolların hücumları şiddetlendikçe, Türklerin faası da o nisbette artıyordu. Beş yüz Türk, ordulara katı duruyordu. Fakat halk teslim olunması için Oruç Reis'e İn men her gün müracaatta bulunuyorlardı Aralarında toplan yorlar, Türklere karşı cephe alabilmek için tedbirler düşütıi yorlardı. Halbuki Oruç, halka çok iyi muamele ediyor, iaşeleı ile de yakından ilgileniyordu.
Bir gün geldi ki, Telemsanlılar Türkler aleyhine birleşti ler ve bir suikast hazırladılar. Ramazan bayramı gelmişti bir heyet Baba Oruç'u ziyaret ederek iç kaleden çıkıp Meşvt camiinde namaz kılmak için müsaade istediler. Oruç, sam mi sandığı bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Fakat oldvü ça kalabalık olan bu grup, iç kalenin duvarlarını geçi maşlahlarının altlarına sakladıkları hançerlerini çıkara: orada bulunan Türk leventler in*3 saldırdılar. Hiç ümit et: dikleri bir anda kardeş bildikleri kimselerin taarruza geçti! lerini gören Türkler önce şaşırdılar ve bu yüzden de old ça kayıp

verdiler. Kendilerini ş'ûc topladılar. Kanlı bir bj ğuşma oldu. Telemsanlılar, ihanetlerinin cezasını hayatlarij le ödediler.
Telemsan'm vedi svp yakın b^r zamandan beri deva eden şanlı müdafaası artık sona eriyordu. İç kalede tutunm ya imkân kalmamıştı. Oruç çekilme kararını ağlıya ağlı; verdi. Bu iş gayet gizli tutuldu. Düşman hattının zayıf tai fi bir anda kırılarak geçilecekti. Hazırlıklar kısa zamanı tamamlandı. Halkın evlerinden dışları; çıkması yasaklan» îlk önce Baba Oruç'un kader arkadaşı Salih Reis kaleden
yâni Barbaros Hayreddin'in Telemsan'a yakın bir sahile ge-mj göndermesini sağlayacaktı. Baba1 Oruç da levendleri ile sahile gelecek, buradan deniz yolu ile Cezayir'e dönecekti Sonra taze kuvvetlerle tekrar Telemsan'a yüklenecekti. Salih Reis'i uğurlarken:
— Salih dedi. Cenk bu, belli olmaz. Bize bir hal olursa,, Hızır intikamımızı alsın. Küffâra aman vermesin. Gördüklerini ona da anlat. Ben vaz'femi yaptım. Şu iki yüz levende acımasam, belki mezarım burada olurdu. Karındaşım forsumuzu küffâr yalılarında dolaştırsın, Earbarosların şanlı sancağı yine dalgalansın.
Salilı Reis'den keş gün sonrr. Oruç da leventlerini topladı. Gece yarısı dış kaleyi geçti. Muhasara hattının bir ucunda bulunan yirmi beş kadar İspanyol askerini gürültüsüz, patırtısız öbür dünyaya yolladıktan, sonra, süratle uzaklaştılar. Oruç, yolda arkadaşlarına şu talimatı verdi: Birbirlerinden ayrılmayacaklardı. Ya beraberce kurtulacaklar, ya beraberce? öleceklerdi. Saladc geçidine yaklaştıkları zaman vaktiyle kendisine bir hayli iyilik ettikleri Benî Âmir şeyhinin hücumuna uğradılar, bu yüzden çok zaman kaybettiler. İspanyol kumandanı Marten Dargot, Türklerin Telem-san'dan çekilişini ancak ertesi günü haber alabilmiş, ordu-sundakü süvarilerinin hemen hemen (hepsini takibe memur etmişti.
Baba Oruç ve leventleri, Benî Amir şeyhinin kuvvetlerini perişan ettikten sonra, çok yorgun düşmelerine rağmen tekrar yola düşmüşlerdi. Bir kaç saat uzakta Melih ırmağı vardı. Irmağı geçebilirlerse kurtulmuş sayılırlardı. Fakat biraz yol aldıktan snora, arkadan nal sesleri gelmeğe başladı, îeventîer atlarım miahmuzjadilar. İspanyojllardan kurtulmak biraz güç olacaktı. Altlarındaki hayvanların dört nala uzun süre dayanacakları şüpheli idi.
Akşam olmak üzere idi. Türk leventleri nehre yaklaşmışlardı. Fakat aradaki mesafe de kısaldıkça kısahyordu. Hava karardığı zaman n-^^^p vardılar. Arkalanndaı

leventleri ile bunlarla başa baş vuruşacağına Irani idi. Fakat daha arkada binlerce düşman süvarisi vardı. Bunlar da nerede ise geleceklerdi. Oruç gür sesiyle narasını attı:
— Ne durursunuz yoldaşlarını, vurun kardeşlerim!.
Sanki göklfsr inliyordu. Leventle»- ters yüzü döndüler, görülmemiş bir şiddetle düşmana; saldırdılar. Karanlık iyice bastırmıştı. Atlarından yere inen beş on İspanyol askeri meşaleler yakıyorlardı. Modeler'" ışıkları altında eok korkunç-ve kanlı bir düello oluyordu. Neticede yüz elli Türk levendi karşısında, beş yüz kişi ile dayanamıyacaklarını anlıyan İspanyollar, arkadan gelen kuvvetleri beklemek için biraz geri çekildiler, savaşı bıraktılar. Oruç ve arkadaşları atlarını ırmağa sürdüler. Yarısından fazlası karşıya geçmeğe muvaffak oldu. Etraf sarp olduğu icm gpcîs biraz tızun sürdü. Bu ^üre

zarfında diğer İspanyol süvarileri de geriden yetişerek, tekrar hücuma başlamışlardı. Karşıya geçmiş olan Oruç'un oundan haberi yoktu. Ycl'ina n°vam etmek üzere idi ki, nehrin öbür tarafından feryatlar işitti.
— Bizi nerelere koyar, -r;dersin. Baba Sultan?
Oh... Baba Oruç. leventlerini bırakamazdı. Onlar, kendisi için kaç defa hayatlarını tehlikeye koymuşlardı.
— Korkman, gelirim!
Diye bağırdı. Yanındakiler, reislerini felâkete atmak istemiyorlardı. Yalvarıyorlardı:
— Gitme Baba Sultan, küffâr çok kesretli. Baba Oruç. onları dinlemedi:
— Şehit olmak» bu bizim nasibimiz. Siz varın karındaşıma söyleyin.
Diyerek atını mahmuzladı. Kendisini takip eden leventlerle karsı tarafa geçti. Bu b^lki ihtiyatsızlıktı, ama kahramanlık ve Türkün ezeli meziyeti olan misilsiz bir vefakârlıktı. Fazlalasan meşaleler altında binlerce düşman askeri, yorulmuş, bitmiş elli altmış Türk levendine saldırıyordu. Oruç hayatının son dakikasının «o** narasını atarak bir çılgın gibi
Türkler hayatla'

rım pek pahalıya satarak (birer birer şehit oluyorlardı. Bir levent en az on ispanyol süvarisine hücum ediyordu. İspanyol kumandanlarından Alferezo Garcia elli süvari ile Oruç'un etrafını sarmıştı. Nihayet atılan mızraklardan biri Oruç'un tam göğsüne isabet ederek yere yuvarladı. Alferezo ve askerleri yere atlıyarak bu eşsiz Türk kahramanının üzerine yüklendiler. Oruç mağlubiyeti yine kabul etmiyor, altın sır-jnalı d;bâ elbisesi kanlar içinde olduğu halde üzerine hücum ^edenlere inatla karşı koymağa çalışıyordu. Kollar, kelleler uçuruyordu. Bir iki kılıç yarası daha aldı. Altın kakmalı palası elinden düşmüştü. Son bir gayretle doğruldu. Kin dolu "bakışlarla düşmanlarını süzdü.
— İşte, Türk böyle şehit olur!
Dedi. Kelime-i şehadet getirdi. Sonra bir dağ gibi devrildi. Leventlerinden ancak on beş kişi kadar kurtulabilmiş, ha-ranlıktan faydalanarak Cezayir yolunu tutmuştu.
Oruç Reis, haddinden fazla cesur, kararında ölünceye kadar sabit, âlicenap, en tehlikeli işlere kendisini atar, malını canım sakınmaz bir kahramandı. Savaşların dehşetli hengâmelerinin dışında kan dökmekten hoşlanmazdı. Leventlerin-' den itaatsizlik görmedikçe asla zalim değildi. İslâmlığın, Türklüğün cesur bir mücahidi idi. Dininin ve hükümdarının düşmanlarına karşı müthiş bir cidal açmıştı. Deniz savaşlaJ-nnda bir üstat. b;r dâhi idi. Bütün Avrupa'yı titreten bu büyük kahraman çocuk bırakmadan ölmüştü. Oruç'un şahadeti münasebetiyle Avrupa bayram yapadursun, Oruç'un yerini kardeşi Hayreddin alacak, Barbaros-îarın şanlı bayrağı Akdeniz'de yine şerefle dalgalanacaktı.
•••
DEVLETE CAN BORCUMUZ VAR
Mercidâbık sahrasında şanlı bir zafer kazanarak MiBîr ordusunu yere seren Yavuz Sultan iSelim Hân, ordugâhını: Şam'da kurmuş, yeni bir hamle için hazırlıklara başlamıştı. Mısırlılar, Mercidâbık'ta nüzul isabeti ile ölen Sultan Kansıı Gavrî'nin yerine amcası oğlu Tomanbay'ı tahta çıkarmışlardı. Tomanbay, Cengiz Hân'ın, Timur'un geçmeği bile göze alamadıkları. Büyük İskender'in kara yolculuğuna cesaret edemiyerek deniz yolunu tercih

zorunda kaldığı Tifo sahrasının Yavuz tarafından da geçilmesine imkân olmadığı kanaatinde idi. Daha tahta çıktığı gün bunu Mısır halkına ilân etmiş:

— Topları sayesinde Mercidâbık'ta muzaffer olan Os-imanoğlu Tih sahrasında Deri san olacaktır.

Müjdesini vermişti. Hakkı da yok değildi. İaşe üssünden bu kadar ayrılan bir ordu, büyük bir meydan savaşı verdikten sonra bu müthiş maceraya nasıl atılacaktı? Yavuz Selim, kararını çoktan vermişti. Her ne bahasına olursa olsun Mısır fethedilecekti. Tomanbay'm sözleri kulağına geldiği za man yanında bulunan vezirlerine:

— Bunlar bizim kudret ve azametimizi hâlâ anlamamam lıktan gelirler. Bttlâh F°hirp Camii Kebirinde cuma namazını edâ etmek isterim. Bu uğurda şehit olmaktan zerrece te reddüt etmem. İnsan dilinin altında gizlidir. Tomanbay da ih tiyar Gavrî gibi âkibetine hazır olsun. Bizi kararımızda kimse vaz geçiremez.

Demişti. Vezirler, Yavuzdun azmini takdir etmekle ben ber bu korkunç maceranın felâketle sonuçlanacağından end şe duyuyorlar, fakat bunu, hiddetli ve şiddetli padişah'a sö leyemiyorlardı.

Selim, Tomanbay'm Suriye'yi geriye almak üzere ore toplandığını haber alınca, Kaihire'ye bir sefaret heyeti yc
azdı. Mektut>+q özet olara
şı^i-c uı^urnu; «Aııana namdü senalar olsun, arzuyu §âhâj neniz oldu. Şah ismail'in işi bitirildi. Mekke hacılarını vurmağa cesaret eden Kansu Gavrî de tarafımızdan cezalandırıldı. Şimdi de düşman komşudan kurtulmak kaldı. Zira Peygamberimiz buyurdu ki, gazab-ı ilâhi fena komşuların üzerine düşer, demek seni cezalandırmak için de Cenabı Hakkın inayeti bizimledir. Eğer affı şahanemize lâyık isen, ismimizi hutbede okuttur,; namımıza sikke bastır, bizzat ayağımıza gelip affını iste. Bize sadâkat ve ihtirama yemin et!»

Mısırlılar uslanacaklar ve af dileyecekleri yerde elçilerimizi öldürdüler, Canberdi Gazalîfyi başkumandan yaparak Gazze istikametinde ileri sürdüler. Veziriazam Sinan Paşa, Gazalî'nin üzerine gönderildi. Yavuz Selim, bütün hazırlıklarını bitirmişti. Ordusunun ileri yürüyüşünü emretti.

Şam'dan ayrıldıktan on iki gün sonra Veziriazam Sinan Paşa'nm Mısırlılara karşı parlak bir zafer kazandığı müjdesini aldı, ziyadesiyle memnun oldu. 30 aralık'ta Kudüs'e geldi. 20 ocak 1517 de Gazze'ye muvasalat etti. Sinan Paşa, padişahı yolda karşılamıştı Selim beşuş bir çehre ile:

— Sinan dedi, sana şehzadeliğim sırasında bir kılıç hediye etmiştim. Görürüm ki, ehline vermişim. Gazan mübarek olsun. Şimdi de belimdeki kılıcı veririm. Oun da şan ve şerefle sallayacağına şüphem yok.

Veziriazam aşlıyarak pâdişâhın ayaklarına kapanmıştı.

— Bir kul için bundan Ibüyük şeref ne olur?

Ordu, 9 ocak 1517 de Tih sahrasına girdi. Günde otuz kırk kilometrelik çetin bir yürüyüşten sonra sahra geçildi. Salihiye'de ordugâh kurulduğu zaman Nil nehri görünüyordu. Yavuz,: ' ^

— İşte geçilmez dediğiniz sonsuz çöl!

Diye haklı bir gurur duyuyordu. Bu sahradan birçok fâtihler geçmişlerdi. Âsurlular, İranlılar ve Araplar, Mısır'a buradan taarruz etmişler, Mısır'da hükümet süren Çerkeş hâ-nedânı Suriye'yi fetih için buradan yürümüşlerdi. Napolyon Bonapart, buradan Akkâ'ya hücum etmiş, Mısırlı İbrahim

Paşa aynı yolu tutmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda zırhb kuvvetler buradan kuzeye ¦çıkmışlardı. Fakat hiç bir ordu, hiç bir hükümdar ve hiç bir kahraman Tih sahrasını Yavuz Sultan Selim gibi sürat ve muvaffakiyetle geçmemişti.
17 ocak 1517 de Salihiye'den hareket eden Türk ordusu, Kahire'nin on beş kilometre kadar uzağında bulunan Ridaniye mevkiine gelmişti. Mısır Sultanı Tomanbay da kuvvetlerini burada toplamış bulunuyordu. Mısır'ın mukadderatı bu savaşta belli olacaktı.
Tomanbay, cephesi kuzey doğuya müteveccih hâkim *bir tepe üzerinde mevzi almış, ordusunun sağ kanadını Elnıukat-tam dağına, sol kanadını da Nü nehrine dayamıştı. Ayrıca bütün cephe boyunca geniş ve derin bir hendek kazdırmış, hendeklerin önlerinde siperler yaptırmıştı. İki yüzden fazla topu da mevzilere yerleştirmişti. Mısırlılar cepheden yapılacak bir hücumu hesaplıyorlar ve iki yüz topun destek ateşi altında süvarilerinin, savaşı kendi taraflarına çevireceğini umuvorlar-dı. Bu suretle esasen üslerinden uzak ve çek yorgun düşmüş olan Türk ordusunu perişan edceeklerini sanıyorlardı.
Yavuz Sultan Selim, araziyi iyice tetkik ettirdikten sonra düşmanın maksadını anlamıştı. Dâhiyane bir plan hazırladı. Dağı dolaşacak ve düşmanın gerilerine düşecekti. 21 ocak'ta topladığı savaş meclisinde planını vezirlerine ve kumandanlarına da anlattı.
— Düşman sinmiş gibi gözükerek bizi karşısında bekler. Toplarını ona göre yerleştirmiştir. Orduyu hümâyunu ateşe atmak bize düşmez. Bu geceden tezi yok Elmukattam'r dolaşmak gerekir.
Dedi. Vezirler padişahın mütalâasına katıldılar. Veziriazam Sinan Paşa huzurda bulunanlar adına konuştu.
— Keramet buyurdunuz sultanım. Cenabı hak kılıcınızı muzaffer edecektir.
21'i 22 ocağa bağlıyan gece, Türk ordusu gizlice Elmtr kattam dağını dolaşarak Ridaniye müstahkem mevkiinin güneyine geldi. Osmanlı ordusunun sağ kanadına Veziriazam Sinan Paşa (bazı tarihlere göre Sinan Paşa merkezde buîun-
jnuştur) ile Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa, sol kanada Yunus Paşa ile Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa, Merkebe de bizzat Yavuz Sultan Selim kumanda ediyordu. Türk ordusunun mevcudu 60 bin; Mısırlıların ise 40 binden fazla idi. Mısırlılar süvari ve top takımından bizden üstündü.
Veziriazam Sinan Paşa. Anadolu askerinin başına gegmeden önce, padişah'm harp zamanına mahsus olan meşhur kır atını bizzat getirmiş ve Yavuz'u ata bindirdikten sonra:
— Seni Allah korusun, Sultanım!
Demişti. Şafakla beraber düşmanın yan ve gerilerine bütün dehşet ve şiddeti ile Tü<rk taarruzu başladı. Mısırlılar âni olarak yapılan bu beklenmedik taarruz karşısında şaşırdılar. Tertibat almağa fırsat bulamadan savaşa girmeğe mecbur kaldılar. Toplarını başka tarafa yerleştirdikleri için ateş de edeaniyoirlardı. Bununla beraber gerçekten cesaret ve feragatle dövüşüyorlar, taarruzun bir baskın şeklinde gelişmesi karşısında maneviyatlarım bozmuyorlardı.
Sabahtan akşama kadar durmadan devam eden savaş, şiddetinden hiç bir şey kaybetmemişti. Yavuz, kır atmın üstünde bazen sağa, bazen sol kanada koşuyor, askerin muharebe kudretini artırıyor, onları şevke getiriyordu.
Gece olmuş, henüz bir sonuç alınamamıştı. Mısırlılar, teması muhafaza ediyorlar, meşalelerin ışıkları altında münferit hücumlar yapıyorlardı.

Mısırlılar sabahı (beklemeden meşhur kumandanları Can-berdi Gazali kumandasında en mahir ve en cesur süvarilerini bir araya tonlıyarak me^Menrj iP'klan altında sağ kanadımıza doğru hücuma geçmişler ve şafakla beraber kendilerini destekliyen zırhlı süvarilerle birleşerek burada bir ağırlık merkezi vücude getirmişlerdi.
Sağ kanadımız bozulur gibi olmuştu. Düşman kargaşalısı hezimete çevirmek istiyor, zayiata bakmadan yüklendikçe yükleniyordu. Bu kanadın bozulması orduda genel bir panik röeude getirebilir, askerin maneviyatını kırabilirdi. Yavuz, [Sinan Paşa'ya haber saldı.
— Lalamdan aana
çekilmesine billâh rızam yoktur. I
Bunun üzerine, Veziriazam Sinan Paşa bizzat ateş hattı» I
na girdi. Düşmana doğru yürüdü. Durumu kısa zamanda dü> I
zeltmeğe muvaffak oldu. Ondan sonra karşı taarruza geçti. I
— Ne durursus kurtlarım, koman şehbazlarım! I Naraları
uzaklardan, çok uzaklardan duyuluyordu. Sa-I
~vaşın en kızgın bir ânında beş yerinden yaralandı. (Veziriâ-I
zamm, savaşın birinci gününde yaralanmış olması ihtimali I
de vardır.) Bunu haber alan padişah, bu kanada Bâli Bey ku-j
mandasında takviye kuvvetleri göndermiş ve yaralanan Si-. I
nan Paşa'nın derhal geriye alınmasını istemişti. Fakat Sihanl
Paşa hayatında ilk defa olarak Yavuz'un emrini dinlemedi. I
— Devlete can borcumuz var. Elimiz kılıç tutuncayadelJ
vuruşmak ve rütbeii şahadeti ihraz etmek isteriz. I
Diye haber gönderdi. Şimdi Sinan Paşa daha güzel dövü-l
şüyor, düşmanı bozuyor ve savaşın kaderi üzerinde tarihî biri
rol oynuyordu. Düşman sol kanadının mukavemetini kırdık-l
tan sonra Tomanbay koluna doğru yürüdü. Yunus ve Rumelil
Beylerbeyi Küçük Sinan Paşa'lar da düşmanın sağ kanadını
tazyike başladılar. Yavaş yavaş muharebenin mukadderatı
belli oluyordu. I
Öğleden sonra Sinan Paşa merkeze alınmıştı. Yavuz hâli
Elmukattam dağını dolaşmakta olan ağırlıkları gözden geçiri
mek için o tarafa gitmişti. Düşmanın bundan haberi yoktu. I
Tomanbay son bir defa daha taliini denemek istedi. Meş
hur kumandanlarından Alanbay ve Kurtbay'ı beraberine ala
rak Mısır'ın seçkin zırhlı süvarileri ile merkeze saldırdı. Bı
?ada padişahı her ne bahasına olursa olsun ele geçirmek \>
bu suretle ordumuzu bozmak gayesini güdüyordu. Lakin hü
cum ettiği yerde Yavuz değil, Veziriazam Sinan Paşa bulumi
yordu. Cepheyi yarıp ordugâhın içine kadar girdiler. Boğuşfflj
çok kısa ve kanlı oldu. Düşman ricate mecbur edilmiş, faksı
Veziriazam Sinan Paşa şehit düşmüştü. I
Biraz sonra fasılasız olarak iki gündenberi devam edcj
Ttidaniye Meydan Savaşı sonuçlanmış, Mısır ordusu hezimei
^ğ Tomanbay da kaçmıştı. Gece olmuştu. Meşalelerin
jşıkları altında davullar çalıyor, çadırların önünde bayrak-jar dalgalanıyor, muzaffer Türk ordusu bayram yapıyor. Şe-jıit Sinan Paşa'nın ruhu şâd oluyordu. Şu satırlarla, tarihe kargı olan borcumuzu ödüyoruz. Sinan Paşa, bu,

er meydanlarının feragatli, kahraman ve tedbirli veziri, on altıncı yüz yılın en büyük kahramanlarından biri idi.

•••

F. 6

MALTA KUŞATMASI VE TURGUT REİS'ÎN ŞAHADETİ

Rodos, 1522'de Osmanlı Türkleri tarafından fethedildi?, zaman, burada bulunan Sen-Jan şövalyelerine, imparator Şarj. ken, Malta adasını vermiş, aynı zamanda İspanyollara ait olan Trablusgarp'm muhafazasına da memur etmişti. Şöval yeler adayı kısa zamanda Akdeniz'in en müstahkem kalele. rinden biri haline koymuşlardı. Rodos'da olduğu gibi burada da mükemmel bir donanma vücuda getirmişlerdi. Fırsat bul dukça Türk ticaret gemilerine saldırıyorlar, aleyhimizde deniz seferlerinde de Haçlılar safında yer alarak önemli ro oynuyorlardı. Preveze ve Cerbe deniz savaşlarında gemile riyle beraber müttefiklere katılmışlardı. Zaman zaman bir kor san üssü haline gelen Malta'nın artık bizim işin hayatî bir öne mi vardı. Mısır, Trablusgarp ve Cezayir'in güvenliği noktasın dan da adayı almak zorunda idik. Sultan Süleyman:

— KÜffarm kolunu kanadını bu cezirede kırmak gerek tir.

Diyordu. Harp ilâm için sebep mevcuttu. İspanyolla Malta'nın zaptı neticesinde Osmanlı donanmasının Sicilya Napoli salhiUerine de geleceğini biliyorlar ve bundan dolayı d Malta savunmasını artırıyorlardı. Cerbe adasının kaybı ikini Filip'i bir hayli müteessir etmiş, hem bunun intikamını alma ve hem de Kuzey Afrika'da bir üs kazanmak maksadiyle 1 ağustos 1564 de Katalonya genel valisinin kumandasında ola rak bir donanma göndermişti. Vali, Gomora dö Velez şelu ile Penon dö Velez kalesini almıştı. Diğer taraftan Malt şövalyelerine ait bir filo da İstanbul'a eşya götüren bir TüJ gemisini ele geçirmişti. Bu gemide saraya ait kadınlarla pe kıymetli mallar vardı. Bazı Batılı tarihçiler ve bu arada HaU mer, padişahı Malta seferine teşvik sebepleri arasında ki Mihrimâh Sultan'ın da bulunduğunu kaydederler. Fakat Çok uzak bir ihtimaldir.

Malta seferi kararlaştırıldığı zaman Kanunî Sultan Süleyman :

— Maiyeti hassamdan ve İstanbul'dan isteyenler sefere mezundur ve gitmeleri mucibi memnuniyeti şahanem olur.

Demişti. Dördüncü Vezir Mustafa Paşa hemen ortaya atılmıştı:

— Ben efendimin ve devletimin uğruna baş koyarım. Seraskerliğe talibim.

Mustafa Paşa ihtiyar ve mağrur bir zattı. Kendisini göstermek için böyle münasip bir fırsat kolluyordu. Padişah, paşanın arzusunu yerine getirerek seraskerliğe tayin etti. Trablus Beylerbeyi Turgut Reis'e de hüküm yazılmış, donanmaya katılması bildirilmişti. Mustafa Paşa, kazanılacak zafer:n şerefini yalnız kendine mal etmek için Turgud'un gelmesini istemiyordu. Fakat padişah hem onu, hem de Piyâle Paşa'yı huzuruna kabul ederek yapılacak harekât hakkında fikirlerini söylemiş, askeri lüzumsuz yere kırdırmamalarını ihtar ettikten sonra, şöyle demişti:

— Zinhar Turgud'un reyinden hariç etmiyesiz, tecrübesi ziyadedir. Cezirenin ahvalini sizden iyi bilir.

Donanmayı hümayun 1 nisan 1565 de İstanbul'dan hareket etmiş, Veziriazam Semiz Ali Paşa, Yedikule'ye kadar bizzat uğurlamıştı. Veziriazam, serdar ile yaptığı konuşmalardan memnun kalmamıştı. Mustafa Paşa'nm Malta'nın

zaptını pek kolay bir şey olarak göstermiş olmasına canı sıkılmıştı. Konağına döndüğü zaman yakın adamlarından birine şunları söylemişti:
— Bizim paşalar Malta kalesmi helvadan sanıp yemek istiyorlar. Reviş ve hareketlerini gönlüm beğenmedi. Söylemedik söz kalmadı. Anladım ki, nasihat kâr etmez. Allah sonunu hayr etsin ve Allah beni o günlere yetiştirmesin.
Adanın granmetri olan ihtiyar ve tecrübeli Jan dö Val-let, donanmanın hareketini haber alır almaz, bütün halkı kiliseye toplamış:
— İşte çok büyük bir donanma yıldırım gibi üzerimize geliyor!
Diye halkı çetin bir savunmaya çağırmıştı. Kumandan!^ da sonuna kadar dövüşeceklerine yemin etmişlerdi. Donan, mayı hümayun 19 mayıs 1565 da Malta sularına gelmiş bulu, nuyordu. Aynı gün baştenedede yani amiral gemisinde 'bir toplantı tertip edilmişti. Serasker hiç lüzum olmadığı halde H, manı muhafaza eden Sen Elmo müstahkem kalesini muhasara etmek istiyordu. Halbuki burası zaptedilse bile, adanın fethi, nî kolaylaştırmazdı. Piyâle Paşa şaşkına dönmüştü. Çünkü yapılacak en münasip hareket bütün askerin karaya ihracı ile asıl büyük kale olan Burg'a hücum edilmesi idi. Kaptan-ı derya Piyâle Paşa da bunu ileri sürmüş ise de sözünü dinlete-nıemişti. (Bazı tarihçiler Piyâle'yi de hatalı görürler. Fakat Lane Poole, eserinde onu müdafaa etmektedir.) Mustafa Paşa:
— Sefer serdarı biziz, elbet bizini reyimiz icra edilir. Diyordu. Piyâle, Turgut Reis'in gelmesine kadar teşeb.
buse geçilmemesi fikrini ortaya atmış ise de kâr etmemişti.
— Karada kale zaptetmek denizde korsan gezmeğe ben-| zemez!
Sözleriyle Turgud'a değer vermediğini göstermişti. Ertesi gün Sen Elmo kalesi civarına asker ihraç edilmiş ve 24 mayısta kuşatma başlamıştı. 27 mayısta Uluç Ali Reis de altı gemi ile İskenderiye'den gelmiş, dokuz yüz kişilik bir yardım kuvveti getirmişti. Bu suları anlıyan Uluç Ali Reis (Ünlü Kaptanı derya Kılıç Ali Paşa) da serdarın plânını beğenmemişti. Ne çare ki, bunu Mustafa Paşa'ya söyleyecek durumda değildi.
2 haziran 1565'de Turgut Reis de üç kadırga, üç kalite ve 1600 leventle Malta sularına gelmişti. Donanmayı işe başlamış ve Sen Elmo kalesinin sarılmış olduğunu görmüştü. Malta adasına bir kaç defa tırpan çekmiş, korsanlık zamanında bu sularda dolaşmıştı. Bununla beraber karaya çıkar çıkmaz, başlıca hendekleri tekrar gözden geçirmiş, serdarın pek yanlış bir yol tuttuğunu anlmıştı. Kendisini beklemediklerine de üzülmüştü. Mustafa Paşa'ya gerçeği olduğu gibi söylemekten çekinmemişti. Mağrur Mustafa Paşa, kendi plânım savunmuş, kale zaptetmenin denizde korsanlık etmeğe benze-^ediğini on ada söylemişti-. Turgud'un yüzü birdenbire değişmiş:
— Sen ne söylersin, vezirim? Biz Barbaros'un forsunda levent gezmişiz. Bu gün de Trablusgarp beylerbeyiyiz. Söz-lerine dikkat eyle. Hürmet görmek istersen hürmet etmesini bil-
Diye bağırmıştı. Mustafa Paşa, yüzü deniz rüzgârlarıyîe sertleşmiş olan bu kocanıış deniz kurdunun şakaya gelir tarafı olmadığını anlar anlamaz, tavrını değiştirmiş, aşağıdan almaya başlamıştı.
— Ne de çabuk hiddet edersin paşa kardeş, senin gibi bir bahadıra hürmet göstermeyip de kime gösterelim?
Amiral Jurien de la Graviere'in yazdığına göre, Turgut Reis, Sen Elmo'nun muhasarasını şu cihetlerden doğru bulmuyordu. Kaleler şehirden daima yardım görüyorlardı. Sarptı, müdafileri de inatçı ve tecrübeli kimselerdi;. Eğer

şehir zaptedilirse, yardımdan mahrum kalacaklar ve kan dökmeden teslim olacaklardı. Yoksa kaleden atılan ok ve kurşunlara askerin çıplak göğsünü hedef tutmak günahtı.
Mustafa Paşa hatasını anlar gibi bir vaziyet almış, kuşatmanın henüz ilerlemediğini, icap ederse, ileride kaldırılabileceğini söylemişti. Fakat buna da imkân yoktu. Turgut:
— Bir kere hendekler tutulmuş, iş ilerlemiş, geriye dönmek ordunun şanına yakışmaz, yapılacak şey hatayı göstereceğimiz cesaretle telâfi etmektir. Askerin yüreğini de bozmayalım.
Dedi. Kumandayı ele aldı. 16 haziranda genel taarruza geçildi. Turgut, daima beraberinde bulunan Süheyl Reis ile leventlerin başında olarak ileri atılmıştı. Gediklerde balta baltaya, mızrak mızrağa kanlı boğuşmalar başlamıştı. Gediklerin ağızlarında bulunan şövalyeler, ellerindeki uzun mızrakları ile bir duvar şeklini almışlardı. Yalnız hançerle bu gediklerden içeriye giren leventlerin mücadelesi müthişti. Biraz sonra burçlardan şiddetli ateş de kendini göstermişti. Kulelerden atılan bir gülle kayalara çarparak dağılmış, bu taş parçalarından biri Turgud'un başına isabet etmiş, onu al kanlar iğinde
İ
¦
yere sermişti. Mustafa Paşa boş kalan yere kendisi geçmiş, Turgud'u da çadırına naklettirmişti. Taarruz görülmemiş bir şiddetle devam ediyordu. Turgut çadırında eli ayağı oynamaz dili söylemez bir halde idi. Sanki bütün vücudu göz kesilmiş, ti, kırpmaksızın çadırın kapısına dikilmiş kalmıştı. Eski bir leventi başucunda Kur'anı Kerim okuyordu. Bazan Uluç Ali de geliyor, içeriye girmeden dışarıda ağlıyordu. Turgud'un bütün Akdeniz'i titreten gözlerinde telâş ve merak eseri gö-rülüyordu. Sanki beklediğini görmeden kapanacağından korkuyordu. Nihayet beklediği müjde geldi. Koşarak çadıra giren Mustafa Paşa heyecanla:
— Paşa kardeş, paşa kardeş, müjde kale alındı!
Dsdi. Turgud'un gözleri gülümsedi:
—¦ Allalum, sen ne büyüksün. Bana bu günleri de gösterdin!
Diyerek, Tanrıya şükürler etti. Kelimei şehadet getirdi. Sonra gözlerini yavaş yavaş kapadı.
Turgut, cihanda eşi az yetişir kahraman ve büyük bir kaptan, korsanlar arasında böylesi bulunduğuna inanılmayacak faziletli ve gerçek bir insandı. İran'da baslıyan saltanat kavgası, kargaşalıklar ve doğu sınırlarımıza yapılan saldırılar üzerine, 1578 yılında İran'a gavaş açılmasına karar verilmiş ve sefer serdarlığma Vezir X,ala Mustafa Paşa tâyin edilmişti. Mustafa Paşa, hayatı entrikalarla dolu olmasına rağmen, kim ne derse desin, iyi bir yumandandı. Vaktiyle Kıbrıs gibi koskoca bir adayı fethederek İmparatorluğumuza katmıştı. İktidarı yalnız dostları tarafından değil düşmanları tarafından da takdir edilirdi.
Mustafa Paşa 5 nisan 1578 de padişahın huzuruna çıkarak sefer için ruhsat almıştı. Devrin padişahı Sultan Üçüncü Murad, vezirine iltifat etmiş:
— Baka paşa, demişti. Seni serdar ettik. Gürcistan'ın ve Şirvan'ın fetihlerini senden beklerim. Bize zafer müjdesi gönder.
Orduyu hümâyun 28 nisan 1578 de Üsküdar'dan yola düştü. Mustafa Paşa belki ağır, fakat ihtiyatlı bir tempo ile yürüyüşü idare ediyor, bu suretle hem asker yorulmuyor, Tıem de kendisine katılacak valilere ve sancak beylerine lüzumlu zamanı kazandırıyordu. Yeniçerilerin maneviyatı mükemmeldi. Sefer

serdarına inanıyorlardı Onun askerlik bilgisine güveniyorlardı. Konakladıkları yerlerde verilen ziyafetlerde:
— Paşa babamız, bizi zafere götürür!
Diyorlardı. Aşkale civarına gelindiği sırada meşhur Öz-demiroğlu Osman Paşa da orduya katılmış, askerin moralini çok yükseltmişti. Çünkü, asker arasında büyük bir şöhreti vardı. Nâmını gaza meydanlarında yükseltmişti.
Orduyu hümâyun 2 temmuzda, Çermik'e gelerek konaklamış, askeri ile beraber Erzurum 'da toplanmış olan Diyarba^ kır Beylerbeyi Derviş, Sivas Beylerbeyi Mahmut, Maraş Beylerbeyi Ahmet, Erzurum Beylerbeyi Behram Paşalar, serdarı burada karşılamışlardı. 3 temmuzda Erzurum'da ordugâh kuran Lala Mustafa Paşa, yirmi gün sonra Ardahan yolunu tutmuş, Soğanlı ve Allahü-ekber dağlarını aşarak, 5 ağustosta! •Ardahan'a gelmişti. Üç gün sonra da buradan ayrılarak, Gür-
I
cistan sınırına yürümüştü. 8 ağustojsta Vale kalesi teshil olunmuştu. 30 bin seçkin savaşçıdan müteşekkil İran ordusu; Çıldır kalesine ve bir dağ eteğine arkalarını vererek ordugâh, kurmuşlardı. Başkumandanları 1576 mayısında elçilik göreviyle istanbul'a gelmiş olan meşhur Tokmak Hân'dı. Maiyetinde Gence Valisi; İmam Kulî Hân ve Ustaçlı Karahan gibi tecrübeli kumandanlar da vardı. İki ordunun savaşı her halde çok şiddetli ve kanlı olacaktı. Lala Mustafa Paşa, derhal bir-divan toplamış, beylerbeylerini, sancak beylerini davet etmişti. Savaş plâm birlikte gözden geçirilmişti. Mustafa Paşa, Öz-demiroğlu'nun mütalâalarına değer veriyor ve sözlerini ilgiyle dinliyor, arada bir:
— Pek münasip tedbirdir.
Diyordu. Osman Paşa, serdara karşı olan saygısını ve takdirini gizlemiyordu.
— Sen başımızda olduktan sonra, zafer bize müyesser olacaktır, paşa baba.
Serdarın müsaadesi üzerine herkes fikrini söylemişti.. Yalnız Diyarbakır Beylerbeyi Derviş Paşa:
-— Tedbir sizdedir. Gün görmüş, tecrübeli vezirler arasında bize söz düşmez.
Demekle yetinmişti. Derviş Paşa, beylerbeyleri içinde en: küçüğü idi. Fakat cenkte hiç birinden aşağı kalacak* paşalardan değildi. En mahir süvarileri hayretler içinde bırakacak kadar iyi ata biner, el ayası kadar yerde at oynatırdı. Kabına sığmazdı, ateş gibi idi. Cenklerde kendisinden geçer, naralarından dağlar, taşlar inlerdi. Derviş'in meziyetlerini, cesaret ve kahramanlığını Ozdemiroğlu herkesten iyi bilirdi. Serdara ondan bahsederken:
— Paşa, baba, demişti. Derviş kulunuzun gözü ziyadesi-le pektir. Piştar onu etmek gerek.
Derviş Paşa bu suretle ordunun pişdarlığını, yâni öncülüğü görevini üzerine almıştı. Pişdarlık, bu savaşın en tehlikeli bir vazifesi olacaktı. Çünkü karşımızda, cesur ve pek mükemmel bir ordu vardı. İranlılar gerçekten güzel dövüşüyorlardı. Türk ordusunun öncüleri bir keşif sırasında îranlı-
----------. ^ xv 80
jaria karşılaşmışlardı. Eu haberi alan Serdar Lala Mustafa Paşa, hemen Derviş Paşa'yi çağırmış:
— Aman paşa oğlum, tiz yetiş!
Emrini vermişti. Kaybedilecek zaman yoktu. Askerlerimizin maneviyatı kırılırsa, fena sonuçlar verirdi. Derviş Paşa:

— Sen meraklanma paşa baba, ben şimdi koşar, düşmanın hakkından gelirim. Demişti. Derviş Paşa, pişdar ordusunun başına geçmiş, yıldırım süratiyle cenk meydanına koşmuştu. Bir an önce yetişebilmek için atım çatlatırcasma sürmüştü. Ancak bu yüzden asker kendisini takib edememişti. İran pişdarlarına yaklaştığı zaman maiyetinde üç dört yüz muharipten fazla insan kalmamıştı. Hâlbuki karşısında on bine yakm düşman askeri vardı. Yapılacak şey, ya geriye dönmek ve yahut düşmanı oyalamak ve geriden gelenleri beklemekti. Fakat bu takdirde, askerîn maneviyatı kırılır, içine bezginlik düşerdi. Derviş Paşa, maiyetindekileri şöyle bir süzmüş, sonra dağları taşları inleten naralarından birini atmıştı: — Koman, koca kurtlarım koman!
Atının dizginlerini bırakmış, sol eliyle yelelerinden yakalamış, sağ elinde kılıç düşmanın içine dalmıştı. O kadar şid-* detle saldırmıştı ki, bu üç yüz kişi ile İranlılarının iki mükemmel alayını bozmuş, perişan etmişti1. Diğerlerini de yüz geri çevirmişti. Fakat İranlılar çabuk toparlanmışlar, aldıkları taze kuvvetlerle karşı bir hücuma geçmişlerdi. Müthiş bir boğuşma başlamıştı. Üç yüz Türk, beş bin kişi ile vuruşuyordu. Derviş Paşa'nm yiğit askerleri süratle eriyordu. Ağalarından otuz kişi şehit olmuştu. Yalnız paşanın etrafını on düşman atlısı çevirmiş, üzerine hücum ediyorlardı. Nihayet paşayı atından düşürdüler. Fakat Derviş Paşa, yenilgiyi kabul etmiyor, piyade olarak da şanına ve bahadırlığına yakışır bir şekilde karşı koyuyordu. O sırada yetişen ağaların •kişinin yardımıyle atma tekrar binmeğe muvaffak olmuştu, burumu yakından izleyen Serdar Lala Mustafa Paşa, Özde- yardıma yollamıştı. Diyarbakır Beylerbey
İ.

ram ve Maraş Beylerbeyi Aihmet Paşalar da vaktinde yetişmişlerdi. Özdemiroğlu Osman Paşa kumandayı eline alarak kuvvetleri saffı harp haline sokmuştu. Bu sırada yağmur birdenbire bastırmıştı. Top ve tüfek kullanmak imkânı kalmamıştı. Onların yerini kılınç almıştı. Osman Paşa duruma hakim olmuştu. Bu sırada Derviş Paşa bir kenarda idi. Atının üzerine kapanacak gibi eğilmişti. Osman Paşa düşündü, acaba ümitsizliğe mi düşmüştü? Genç beylerbeyini, şevke getirmek ister gibi bağırdı:
— Ne durursun Dervişim, haykır, dağlar taşlar inlesin! Derviş Paşa uzaktan gelen bu sesi işitmiş, atının üzerinde yavaşça doğrulmuş;
— Yürüyün bahadırlarım, vurun yoldaşlarım'-
Narası ile atını düşmana doğru sürmüştü. O zaman mesele anlaşılmıştı. Derviş Paşa'nm göğsü al kanlar içinde idi. Osman Paşa gözleri dolu dolu olarak bu manzarayı seyretmiş, sonra yanında bulunan ağalarına:
— Tiz peşinden gidin, alıp getirin. Emrini vermişti.
Savaş her an şiddetini artırarak akşama kadar sürmüş, beş binden fazla asker kaybeden İranlılar mağlûp olmuşlardı. Tarihlerimizde «Çıldır Savaşı» adı ile geçen bu savaşın galibi hiç şüphesiz Özdemiroğlu Osman Paşa idi. Fakat Derviş Paşa da büyük fedakârlık göstermişti. Akşam yağmur ve meşale-|! lerin ışıkları altında Çıldır zaferi kutlanırken, Özdemiroğlu, 'ı göğsünden ağır yara alan Derviş Paşa'yı çadırında ziyaret İ etmişti. Diyarbakır beylerbeyi son dakikalarını yaşıyordu. Öz-clemiroğlu'nun çadırına girdiğini görünce yataktan doğrulmak istemişti. Güçlükle konuşabiliyordu1
— Paşa kardeş, cenk hitam buldu mu? Osman Paşa cevap vermişti:
— Gazan mübarek olsun, zaferle hitama erdi.

Derviş Paşa'nm yüzünde memnuniyetini ifade eden, bir tebessüm dolaşmış, sonra gözlerini bir daha. açılmamak üzei*
kapamıştı. i
•••
OSMAN PAŞA BÖYLE ŞEHİT DÜŞMÜŞTÜ...
Bosna Valisi Telli Hasan Paşa ile Hersek Sancak Beyi ve diğer serhad boylarında yüz aklığı göstermiş hudut beylerinin, Sisek kalesinin kuşatılması sırasında şehid düştükleri haberi İstanbul'da bomba gibi patlamıştı. Avusturya-ya harp açılmasını isteyen devlet ileri gelenleri derhal harekete geçmişlerdi. Bunların başında dört defa sadaret makarnana gelen meşhur Koca Sinan Paşa da vardı. Selefi ve rakibi Ferhad Paşa'nm İran seferinde kazandığı başarılan çekemeyen Koca Sinan Paşa, yaşının doksana yaklaşmış olmasına rağmen, ondan daha önemli bir zafer^kazanmak istiyordu. Bu suretle altmış bu kadar yıllık askerlik hayatına yeni bir başarı ilâve etmiş olacaktı.
1593 yılında Avusturya'ya harp açıldı. Koca Sinan Paşa Bağdan, Eflâk ve Erdel beylerinin imparatorla gizlice anlaştıklarından habersizdi. Paganın tedbirsiz hareketleri bize tâbi olan ve vergi veren beylerin isyanına sebsp olmuştu. Koca Sinan Paşa, bu isyanları bastırmak ile meşgul olurken, kendi oğlu Mehmet Paşa'yı da Avusturya üzerine serdar tayin etmişti. Mehmet Paşa babasının sayesinde Rumeli beylerbeyliğine kadar yükselmiş, korkak ve ehliyetsiz bir vezirdi. Buna rağmen azametine diyecek yoktu. Sıkıştığı zaman:
— Biz babadan veziriz!
Derdi. Budin'de bulunduğu sırada Avusturya Prensi Mans-fild kumandasındaki yetmiş seksen bin kişilik bir ordu, Bu-din'in otuz yedi kilometre batısında ve Tuna nehrinin sağ sahilinde bulunan Gran kalesini kuşatmış. Bu kalenin diğer bir adı da Estergon'du. Prens Mansfild'in ordusunda Macaristan'dı, İtalya'nın Bohemya'nın, Almanya'nın ve Belçika'nın en tanımış asilzadeleri vardı. Serdar Mehmet Paşa'nm ordusunun mevcudu yirmi bini geçmiyordu. Bu kuvvetlerle Budin% <ten çıkmıştı. Düşmana yaklaşacağı sırada bir savaş meclisi toplamıştı. Mecliste Anadolu Beylerbeyi Lala Mehmet, Beylerbeyi Sofu Sinan, Temeşvar Beylerbeyi Mihaliçli Ahmet, Halep Beylerbeyi Mahmut ve Yanık Beylerbeyi Osman Paşalarda hazır bulunuyorlardı. Osman Paşa serhad boylarında nâm. salmış, rütbelerini gaza meydanlarında kazanmış, cesur ve tedbirli bir askerdi.
Uzun müzakere ve münakaşalar olmuştu. İhtiyat tavsiyesinde bulunan beylerbeyleri sözlerini tecrübesiz fakat mağrur serdara kabul ettiremiyorlardı. Sinan Paşazade şimdiye kadar büyük bir meydan muharebesi vermediği için işin önemini kavrayamıyor, bizden en az dört defa kuvvetli ve daha iyi teçhiz edilmiş dügman ordusunu küçümsüyordu.
— Küffâr bizi böylece karşısında görürse, korkusundan muhasarayı ref eder.
Diyordu. Bu çocukça sözler kargısında beylerbeyleri ne. söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Nihayet Yanık Beylerbeyi Osman. Paşa dayanamadı :
— İyi dersin amma devletlûm, ya muhasarayı ref'eyleme-yecek olursa, ol zaman tedbir nedir?
Diye sormuştu. Evet o zaman ne yapılacaktı? Bir kere ok yaydan çıktıktan sonra, geriye de dönülemezdi. Sinna Paşazade bu soruya cevap veremiyordu. Fakat kendi korkaklığına bakmadan başkalarını ithamdan da çekinmiyordu:

— Havf mı" edersin Osman? Elbet gayret göstermelisin. Bu sözler Osman Paşa'ya dokunmuştu. Hayatında ilk defa oferak böyle bir hitaba maruz kalıyordu.
— Ben korkmam. Devletim için, saadetlû padişahım için canını seve seve veririm. Ancak padişahımın kullarını da nahak yere kırdırtmasından hazer ederim. İşte paşa kardeşlerimiz söylesinler, onlar Osman'ı sizden iyi tanırlar.
Bu sefer de Lala Mehmet Paşa söze karışmıştı.
— Paşa kardeşimiz doğru söyler. Padişahın kullarını faydasız, kırdırmak doğru olmaz. Fakat serdarımız başımızda| muharebe edeceğine göre elbet bir tedbiri vardır.
Lala Paşa'nm bu sözleri beklenen etkiyi yapmıştı. Çünkü serdarın savaşa katılmak, ateşe girmek niyeti yoktu. Nihaye*
... 93
serdar Sinan Paşazâde'yi şöyle bir plâna razı edebilmişlerdi, pusmanın karşısındaki dağa arka verip tâeiz hareketleri ya-> -pılacak bu suretle muhasarada bulunanlara yardım edilmiş alacaklardı. Ayrıca imkân bulurlarsa, Lala Mehmet Paşa'nm •emrine verilecek bir kuvvet de kaleye girmeğe çalışacaktı.
Savaşlar 4 ağustos 1595 de başlamıştı. Osman Paşa Es-tergon'un karşısındaki Ciğerdelen müstahkem mevkiine hücum etmiş ve kanlı bir boğuşmadan sonra burasını kurtarmağa muvaffak olmuştu. Diğer beylerbeyleri de üzerlerine düşen vazifeleri yapmışlardı. Serdar Sinan Paşazâde'ye gelince, savaşa katılmamış, hatta çadırından dışarıya çıkmamıştı.
Savaşın ilk üç günü karşılıklı hareketler olmuş, fakat bir muharebe verilmemişti. Sinan Paşazade, bunu düşmanın korktuğuna hamletmişti. Halbuki Prens Mansfild kesin sonuçlu bir savaş vermek için hazırlanıyordu. Serdar bunun farkında değildi. Beylerbeylerini gayretsizlikle itham ediyor :
— Düşmana karşı ne için yürümezler, işte küffâr havfe--der, taşra çıkmaz!
Diyordu. Ne plân dinliyor, ne ihtiyata lüzum görüyordu. Üstelik ateş hattından da uzak duruyor, bu haliyle de askerin maneviyatını kırıyordu.
7 ağustosta muhasarayı yarmak için ilk ciddi teşebbüs yapılacaktı. Bu kanlı hücumun başında Yanık Beylerbeyi Osman Paşa bulunacak, Lala Mehmet Paşa da başka bir koldan aynı şeyi tecrübe edecekti. Bu hücumlar gelişirse, serdar kendilerine yardıma koşacaktı. Osman Paşa ile Lala Mehmet Paşa huzurdan birlikte çıkmışlardı. Ayak üzeri dertleşiyorlardı. Lala :
— Korkarım serdar bizim yardımımıza koşmaz.
Diyordu. Osman Paşa da aynı fikirde idi.
7 ağustos 1595 de Prens Mansfild kumandasındaki muhasara ordusuna karşı şiddetli bir hücum başladı. Osman Paşa, yanında kethüdası, ağaları ve beyleri olduğu halde askerin balında bulunuyor, şevk ve heyecanla ileri atılıyordu. Düşman «atlarında iki gedik açmıştı. Eğer serdar, kuvvetleriyle kenene katılabilirse, Prens Mansfild iki ateş arasında kalır
y-t
ve ağır zayiata uğrayabilirdi. Biraz sonra Sinan Paşazade as. kerleri ile gelmişti. Muvaffakiyetli bir cenk oluyordu. Bu sıra-1 da şiddetli bir yaylım ateşi başlamış, Serdar Sinan Paşazade ateş karşısında önce bir şaşkınlık geçirmiş, sonra selâmeti firarda aramıştı. Serdarın kaçtığım gören maiyeti halkı ve-| askerleri de aynı yolu tutmuşlardı.
Osman Paşa, bunların önüne geçerek kaçanlara engel ol-1 mak istemiş, kollarım açarak:

— Allahtan korkun. Düşman sizi, komaz, kaçman. Dönün | geriye!
Diye barbar bağırmış ve yalvarmış ise de sözlerini dinleJ tememişti. Vezirin firarı askerin maneviyatını sarsmıştı. ArJ tık başarılı bir savaş vermeğe imkân kalmamıştı. Os-J man Paşa'nm bütün mevcudu üç bin kişiyi geçmiyordu. Prens| Mansfild Osmanlı hatlarındaki kargaşalıktan yararlanmak tiyor, kesin bir darbe vurmağa hazırlanıyordu. Yanık Beyler-I beyi Osman Paşa, firarileri yaşlı gördreiyle takip etmişti] Onun içn de yapılacak şey gerye dönmekti. Kethüdası:
— Paşa hazretleri, demişti. Küffâr üzerimize gelir, çekilj mek için daha ne beklersiz?
Evet daha ne beklerdi? Artık her şey kaybedilmişti. Düş) manın yaylım ateşi şiddetini artırıyordu. Hatlarımız yava yavaş eriyordu. Osman Paşa bir an düşündü, belki kendisini ve askerlerinden bir kısmını kurtarabilirdi. Fakat düşman sen best kalırsa, serdarın arkasından Budin'e kadar gelir, Kamın Sultan Süleyman'ın bu bergûzan belki de düşman eline geçeıj di. Çünkü korkak S:man Paşazade bunu muhafazaya mukt değildi. Kethüdasına cevap verdi:
— Yok, dedi. Ben Allahtan korkarım. Biz rütbei şehade| ihraz edinceye kadar kaçanlar Budin'e ulaşıp kalenin müı faası için tedbir alırlar. Dayanalım.
Askerin başına geçti, duavrlardan duvarlara çarpan gür erkek sesiyle haykırdı:
— Vurun kurtlarım, yürüyün gazilerim!
ra kurşun yağmuru altında gedikten içeriye girdi.
şalannm bu fedakârlık™
ettiler. ««arugini gören askerleri
— AllahÜ Ekber... Allahü Ekber' Seslen göklere yükseli 1UKDer-
mam oyaladı, bu suretle
dırdı. Destanlara "
akan göğsünü ti
başları üzerinde _aşLırıVordu
Sonra, sonra aziz dinleyicilerim
-rütbelerin en büyüce™ nla şehıd düştü.
İki
W* al k!X kihcmx düşznan
°Sman Pa~ dan yediği bir
I
YANIKKALE ŞEHİDLEBİ
1596 yılı ekim ayı sonlarında Haçova'da parlak bir mey. dan savaşı kazanmış, fakat bu zaferin nimetlerinden faydala* namarnıştık. Devrin Padişahı Sultan Üçüncü Mehmet, hemen İstanbul'a dönmüştü. Eğer Budin veya Belgrat'ta kışlayıp baharda tekrar ordunun başına geçerek bizzat sefere çıkmış olsay. di, işler başka türlü olur, Haçova'da yenilgiye uğratılan düşman fazla direnemez, dize gelirdi.
Savaştan hemen sonra, sadaret makamına getirilen Çığa-1 lazâde Sinan Paşa'nm kötü icraatı, devletin başına türlü gaileler açmıştı. Hatalarının başında, savaş alanında genel bir asker yoklaması yapması idi. Cığalazâde, orduya yaptırdığı bir geçit töreninde timar ve zeamet sahiplerinden, ulûfeli askerden otuz bin kişinin hazır bulunmadığını görünce, bunlar? «Kaçak» adını vererek, en şiddetli cezalara çarptırmak üzeri
harekete geçmişti.

— Elbette hepsini tedip gerek! Diyordu. Yakalayabildiklerini derhal idam ettirmişt. BJ ; suretle kurunun yanında yaş da yanmıştı. Yeni veziriazama kanlı adaletinden korkan kaçaklardan önemli bir kısmı Ana dolu'ya geçmiş isyan bayrağını açmıştı.
Cığalazâde'nin kanlı sadareti kırk gün sürmüştü. Vald sultanın etkisi ile henüz padişah İstanbul yolunda iken azledi misti. Yerine tekrar İbrahim Paşa getirilmişti. Serhadler fl tecrübesiz serdarlara bırakılmıştı. Avusturya serdarlığma w genç olan Satırcı Mehmet Paşa atanmıştı. I
Padişahtan sonra ordunun da İstanbul'a dönmesi, kalel re ehliyetsiz kumandanlar tayini, askerin disiplinine dikk edilmemesi, düşmanların işine yaramıştı. Haçova'da yedüd< müthiş dayağın intikamım almak üzere hepsi birden harefe geçmişlerdi. Nemçeliler ve Erdel kuvvetleri birçok başari kazanmışlar, nice Türk şahidinin kanı bahasına fetholunan 1 lelere girmişlerdi ve daha da gireceklerdi.
Biz bu yazımızda bir kalenin hazin hikâyesini anlatacağız.
Macaristan'da Budin'in otuz kilometre batısında Râp adını taşıyan müstahkem bir kale vardı. Burası Kanunî Sultan Süleyman devrinde yakıldığı ve sonra yeniden yapıldığı için Ya-aıkkale adım da taşırdı. Kaleye bu ad Türkler tarafından ve rilmişti. Yanıkkale'de iki bini Cebeci ve iki bini de Yeniçeri devşirmelerinden olmak üzere dört bine yakın muhafız vardı. Fakat askerde disiplin diye birşey kalmamıştı. Çünki başlarındaki Yeniçeri ağası Yahya, zevk ve sefaya düşkün, ayyaş ve ahlaken de zayıf karakterde bir insandı.
Yeniçerilerin ve cebecilerin bir kısmı Yanıkkale'ye yakın olan Kopani'de, Fünf-lurhen'de ve İstoni Belgrad'ta evlenmişlerdi. Bu yüzden savunması ile mükellef oldukları kaleye psk uğramazlardı.
Yanıkkale paşasına gelince; vatan ve memleketini seven cesur bir kumandandı. Fakat Mahmut Paşa, askerin yüzde seksenini kendi tarafına çekmiş olan Yeniçeri ağası Yahya'ya sözünü dinletemiyor, askerin baş kaldırmasından çekiniyordu. Yakın arkadaşlarına:
— Ben, bu densizliği tedip ile yola getirmesini bilirim, ama düzen bozulur, Allah göstermesin bundan düşman faydalanır.
Diyordu. Mahmut Paşa endişelerinde haksız sayılmazdı. Ufak bir kargaşalık düşmanın ekmeğine yağ sürer ve kalenin sukutunu intaç edebilirdi. Mehmet Kethüda adında bir zat daha vardı ki, mertliği, cesareti ve perhizkârlığı ile tanınmıştı.
— Askerin ahvalini gördükçe içime ateş düşer.
Derdi. Mehmet Kethüda ve arkadaşları, Mahmut Paşa'ya sadık, askerliğin şeref ve haysiyetini üstün tutan kimselerdi. Ne yazık ki, bunların sayıları beş yüzü geçmiyordu.
Yanıkkale, diğer bazı sınır kaleleri gibi kendi kendini besleyemezdi. Zahireleri öküz arabalarıyla Peçevi'den gelirdi. Almanlar Peçevi'ye Fünfkirhen adını vermişlerdi.
Avusturyalılar, Almanlar ve Macarlar 1598 yılı seferini Yanıkkale'ye karşı açmışlardı. Burasını alabilirlerse, ona civar

olan diğer kaleleri de birer ikişer düşürebilirlerdi. Mart ayt başlarında Yanıkkale'ye gelmişlerdi. Düşman Yanıkkale'ye kar,, şı yapılacak genel bir saldırının kendilerine pek pahalıya maî olacağını düşünerek ihtiyatlı hareket ediyordu.

Mahmut Paşa, kumandanlarını ve askerin ileri gelenlerini toplamış, kaleyi sonuna kadar savunmaya azimli olup olmadıklarını sormuş, maneviyatlarını yükseltecek sözler söylemişti.
— Ağalar, beyler demişti. Bu bergüzârı küffâra vermiye-lim. Din gayreti bizdedir. Murasara uzarsa, Serdar Satırcı Mehmet Paşa ordusuyla imdadımıza gelir.
Mahmut aşa'dan sonra sözü Mehmet Kethüda almıştı.
— Paşa babamız ne güzel söyler. Elbette namusu askerf sonuna kadar mukavemeti emreder. Biz ölmeden düşman kaleye giremez.
Söz sırası Yahya'ya geldiği zaman bu serhoş ve sefih herif, bin dereden su getirerek, düşmanın sayıca çok üstün olduğunu, her türlü teçhizatı bulunduğunu, halbuki kalede ancak on beş günlük zahire kaldığını, eçevi'dePn artık erzak yardımı gelmiyeceğini söylemiş, vire ile yani mallarına, canlarına dokunulmamak şartiyle teslim teklifinde bulunulmasını ileri sürmüştü.
Sözlerini:
— Buradan Budin'e gider, güze tekrar geliriz. Kâfirle cenk eder, Tanrının da yardımı ile kaleyi kurtarırız.
Diye bitirmişti. Mahmut Paşa çok üzülmüştü.
— Yazık Ağa, yazık. Sende din gayreti ve padişahımıza sadakat kalmamış.
Demişti. Mehmet Kethüda ise yerinden fırlamış, yeniçerim ağasının üzerine yürümüştü:
— Bire kâfir, bu nasıl sözdür? Padişahın ekmeği sana ha-; ram olsun. Gözüne dizine dursun. Kuldan utanmıyorsun, bârı Allahtan kork.
Yeniçeri ağası ile Mehmet Kethüda arasında kanlı bir kavganın önü güçlükle alınabilmişti. Mahmut Paşa, orada hemen Yahya'nın cezasını verebilir ve onu öldürtebilirdi. Öldür-

tebilirdi ama, sonra asker arasında ikilik çıkar ve bundan yine düşman yararlanabilirdi.
Uzun süren tartışmalardan sonra, kalenin sonuna kadar savunulmasına karar verildi. Toplantı son bulurken, Mehmet Kethüda:
— Ben, dedi, son kurşuna kadar atarım. Sonra beni seven dilâverlerle birlikte Allahıma kavuşurum.
Mahmut Paşa, bu sözler üzerine gözleri dolu dolu olarak arkadaşının boynuna sarılmış:
— Allah şahittir ki, şahadet rütbesini ihraz etmekten başka bir arzum yoktur.
Demiş, teslim olmağı bir an bile aklına getirmemişti.
Düşman, Yamkkale'yi hiyle ile düşürmek yoluna sapmıştı. Güzel Türkçe konuşan Hüsar askerlerinden bazılarını bizim kıyafetimize sokarak bir gece kalenin kapısına göndermişti. Hüsar askerleri, nöbetçilere:
— Peçuy'dan zahire getirdik. Yolda düşman ulaştı. Arabalarla kaça kaça güç kurtulduk. Tek burada basılmayalım. Kapıyı tizce açın ve zahireyi kaleye alın.
Diye seslendiler ve konuşmaya başladılar. Bu sırada kalenin kapısına gizlice koydukları barut fıçılarına ateş verdiler. Kale kapısı havaya uçtu. Gerilerde bulunan düşman askerleri içeriye hücum ettiler. Gafil avlanmıştık. Bununla beraber bizden en az beş kat üstün olan düşmana karşı dövüşmekte tereddüt etmedik. Yatağından fırlayan silâhına sarılarak düşmanın üzerine atıldı. Kan gövdeyi götürüyordu. Mahmut Paşa, kapu halkı ile beraber savaş yerine yetişmişti. İki elinde iki kılıç parça parça oluncaya kadar dövüştü. Son sözü:

— Mehmet Kethüda'ya söyleyin, kaleyi küffâra vermesin.
Oldu. Bütün gayretlere rağmen şehir sabaha karşı düşmanın eline geçti. Yalnız Helinberg burcuna sığınan birkaç yüz kadar Türk Askeri her türlü teslim tekliflerini red ediyordu. Bü kahramanların başında Mehmet Kethüda vard^SonJiu.
dunu atmıştı. Şimdi sıra hayatım pahalıya satmaya geliyordu, Arkadaşlarına sordu:
__ Bednam olarak düşmana teslim mi olalım, yoksa bir
an önce Allâhımıza mı kavuşalım?
Üç yüz kahraman hep birden cevap verdiler:
— Şahadet, şahadet!
Helinberg burcunun üstüne binden fazla düşman çıkmıştı. Mehmet Kethüda Bey, kelime-i şahadet getirdi. Sonra barut mahzenine koştu ve ateşledi. Bir anda düşman askerleri de dahil olmak üzere müthiş bir infilâk ile havaya uçtular.
Orta Avrupa'nın her şehir ve kasabasında, Mehmet Kethü--da ve arkadaşları gibi binlerce Türk şehidi yatıyor. Bu gün belki mezarları bile yok. Fakat biz aziz ruhlarım şâd ediyoruz.
•••
KALEYE ÇEKİLEN BAYRAK GİBÎ
1604 yılı ekim ayının 15 inci cuma günü sabahıydı. Veziriazam ve Serdârıekrem Lala Mehmet Paşa'nın muazzam çadırında ordu kumandanları, beylerbeyleri, sancak beyleri, akıncı başbuğları, gün görmüş, saçını sakalını gaza meydanlarında ağartmış yaşlı yeniçeri subayları toplanmışlardı. Önemli bir savaş sorununu konuşacaklar, tartışacaklardı. Mehmet Paşa:
— Tutsakların verdikleri bilgilere göre, Vaç kalesinden taşra çıkıp ordugâh kuran düşman, bu gece istihkâmlarını ve karargâhlarını yakıp yıkarak âri firarı irtakâp edecekmiş.
Demiş ve sonra sormuştu:
— Tedbir nedir?
Veziriazamın Vaç ve Avrupalıların Weisen dedikleri yer, Macaristan'da Peşte'nin otuz yedi kilometre kuzeyinde, Tuna'-nın sağ sahilinde müstahkem bir kale idi. îlk kez 1541 yılında ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde fethedilmiş, uzun yıllar sonra elimizden çıkmıştı.
Toplantıda bulunanlar firiklerini söylediler. Çoğunluk, Avusturyalıların kakmalarına engel olunmamasını ve böylece kan dökülmemesini savundular.
— Padişahın kullarını ateşe atmakta ne fayda vardır? Dediler. Lala Mehmet Paşa'nm yüzünde bir hoşnutsuzluk
ifadesi belirdi. Fakat bir şey de söylemedi. Karakaş Mehmet admda bir sancak beyi çoğunluğun fikrini şiddetle yerdi, dedi ki:
— Maslahat bu değildir. Düşmanı başıboş bırakmak olmaz. Yüz bulur, bir yıl sonra tekrar gelerek kaleye kapanır, o zaman ise daha çok kan dökülür.
Bütün gözler, henüz ün kazanmamış olan bu sancak beyine çevrilmişti. Bazı vezirler ve kumandanlar için adı ve sanı bile meçhul olan bu bey neler söylüyordu? Bu yetkiyi nereden almıştı? Sözlerine önem vermediler, kulak asmadılar. Fakat Lala
Rumeli beylerbeyi ve batı serdarı iken giriştiği savaşlarda Ka, rakaş daima ateş hattında gömüştü. Sordu:
— Peki ne yapalım, oğlum? Karakaş Mehmet Bey .heyecanlı idi.

— Düşman ordugâhına savlet eyleyelim. Bana yeter asker verilirse, başına geçer, alevler içinde yansa bile, düşmanın karargâhını basarım. Vaç kalesine de canlı bir bayrak gibi çekilirim.
Vezirlerin, beylerbeylerinin ve bir kısım kumandanların yüzlerinde belli belirsiz bir tebessüm oldu. Lala Mehmet Paşa'-" nın ise gözleri doldu. Bu pervasız serhad beyinin boynuna sarılıp yüzünü gözünü öpmek için kendisini güç tutabiliyordu. Macaristan ovalarında krallara taç giydiren, prenslere el öptüren şanlı vezir yerinden doğruldu.
— Oğul, bir bayrak gibi mi dedin ?
— Evet, devletlûm, bir bayrak gibi!
O gece emrine verilen kıtaların başına geçen Karakaş Mehmet Bey «Allah, Allah» sesleri göklere yükselirken, alevler içinde yanan düşman ordugâhına yalın kılıç girmiş, kayıklarla Estergon'a kaçan Avusturyalılar kurtulmuş, kaçamıyanlar ! ise perişan olmuştu.
16 nisan 1604 sabahının erken saatlerinde Karakaş Meh-ınet Bey Vaç kalesinin burcuna Türk bayrağını çekiyordu. j| Bu olayın üzerinden yıllar gelip geçti. Tahrilerimizde
| Genç Osman adıyla anılan Sultan İkinci Osman, Lehistan ile aramızda sürüp giden anlaşmazlığı silâh kuvvetiyle çözümlemek kararını vermişti. 21 nisan 1621 de ordusunun başında sefere çıktı. Edirne'de yeniçerilere atış talimleri yaptırdı. Başarı kazananlara ihsanlar dağıttı. Ordu 12 temmuzda Dob-f: ruca'da Tuna nehrinin sağ sahilinde bulunan îsakcı'ya varmış, ¦; burada askerin karşı sahile geçmesi için büyük bir köprünün İ yapılmasına başlanmıştı. İnşaat on iki gün gibi kısa bir sürede tamamlanmıştı.
24 temmuzda Kaptanıderya Halil Paşa da ince filo ile Isak-I cı'ya gelmişti. Yolda Karadeniz'de Leh kazaklarına ait Şayka

adı verilen yirmi üç parçadan mürekkep bir filo ile karşılaşmıştı. Bunlardan beşini batırmış, geriye kalan on sekizini de zap-tederek yedeğine almıştı. Ordu, 29 temmuz da İsakcı'yı geçerek ileri yürüyüşüne devam etti. Yolda gelen haberlerden Kırım Hânı Canbey Giray'm orduya katılmak üzere olduğu anlaşıldı. 8 ağustosta egemenliğimiz altında bulunan Erdel Voyvodası Ra-(jul, altı bin askerle alay göstererek orduya katılmış, padişahın iltifatına mazhar olmuştu.
Yakalanan esirlerden, Lehistan Kiralı Sigismund'un oğlu Ladislas'm kumandasındaki altmış bin kişilik Leh ordusunun Hotin önünde beklediği öğrenilmişti. Ordu Değirmendere mevkiine vardığı zaman Boğdan Voyvodası Aleksandr da beraberinde bir kısım beyler ve prensler olduğu halde gelerek orduya katılmıştı. Fakat Aleksandr, Erdel Voyvodası Radul gibi padişahtan iltifat görmemişti. Aleksandr, yolların ve köprülerin onarımında, yiyecek ve içecek hazırlamaktaki ihmali ve Lehlilere eğiliminden dolayı azil ve hapsedilmiş, yerine İstepan Tonşa ikinci defa olarak voyvodalığa atanmıştı. Bu zat Lehlilerin amansız düşmanı idi.
Ordu, 1 eylül 1621 de Turla yani Dniyester nehri kenarındaki Hotin kalesi yakınlarına kadar geldi. Kale altında Leh müstahkem ordugâhı ve onun arkasında da Kazak kuvvetleri vardı. Bir gün sonra Kırım Hânı Canbay Biray da orduya katılmış, mevkiini almıştı. Aynı gün Sultan İkinci Osman, Veziriazam Ohrili Hüseyin, Diyarbakır Beylerbeyi Dilâver Paşaların da iştiraki

ile bir toplantı yapıldı. Savaşa nasıl başlanılacağı hakkında konuşmalar oldu. Padişah:
— Aksâyı amalim zaferdir. Zafer müyesser olmadan payitahta dönmek ne mümkün, diyordu.
Sultan İkinci Osman, daha çok genç olmasına rağmen celâdetli bir hükümdardı. Ecdadı gibi bizzat sefere çıkmıştı. İlk seferini zaferle kapatmak istiyordu. Ne yazık ki, tecrübesizdi. Söz bir ara dönmüş dolaşmış, Budin Beylerbeyi Karakaş Mehmet Paşa'ya gelmişti. Mehmet Paşa serhad boylarında Şan vermiş, adı dillerde ve gönüllerde dolaşmış kahraman bir vezirdi. Birçok savaşlarda yararlık göstermiş, zafer kazanmış Vaç kalesini almış, değerini ortaya koymuştu. Fakat nedense-orduya henüz katılmamıştı. Budin askeri ile (birlikte Hotin yolunda olduğuna ve birkaç güne kadar ordugâhta bulunacağına dair haberler geliyordu. Veziriazam Hüseyin Paşa, Karakaş'i-çekemiyor, onu kendisine rakip olarak görüyor, fırsat düştükçe aleyhinde bulunuyordu. Fırsat yine eline geçmişti.
— Saâdetlû padişahım, dedi. Budin Beylerbeyi Karakaş Mehmet Paşa kulun henüz gelmedi. Halbuki teşrifi şahaneniz-den önce beklenirdi. Gayret göstermek gerekti.
Sultan Osman, Karakaş Mehmet Paşa'nm yüzünü görmemiş, fakat ününü duymuştu. Gerek hocası Ömer Efendi'den gerekse Dârussaâde Ağası Süleyman Ağa'dan onun cesaret ve kahramanlığına dair hayli şey dinlemişti. Veziriazam'm sözlerine pek iltifat etmedi.
— Yok Lala, Mehmet kulum bir cengâver ve tedbirli vezir imiş. Geç kalmasında elbet bir sebep vardır.
Cevabını vermiş ve susturmuştu. Diyarbakır Beylerbeyi Dilâver Paşa da Karakaş'dan tarafa çıkmıştı.
— Belî padişahım, Mehmet Paşa harp sanatında mahir bir vezirinizdir. Sadakatinden ise zerrece şüphe caiz değildir.
3 eylülde tabur, yeni siper ve istihkâm savaşı başladı. Yarım yuvarlak şeklindeki kuşatma hattının merkezinde Kapıkulu askerleri ile padişah mevzi almıştı. Anadolu, Diyarbakır, Karaman ve Sivas valilerinin kumandalarındaki sağ kanat Dni-yester nehrine, Şam, Halep, Kırım ve Eflâk askerleriyle müteferrikalardan kurulu olan sol kanat da Kırım Hânı Canbay Girayı Eflâk voyvodası ve bazı eyalet valilerinin kumandalarında bir ormana dayanmıştı. İlk savaşlar bu ormanda yapılmış ve Bosna beyi şehit düşmüştü. 8 eylülde Leh müstahkem mevkiine karşı girişilen birinci genel taarruz kesin sonuçlu olmamakla beraber ümit verici idi. On iki sahra topu, otuz iki bayrak ve ayrıca iki büyük Alman sancağı zaptolunmuş, binden fazla düşman savaş meydanında kalmıştı. Fakat 9 ve 11 eylül'de yapılan ikinci ve üçün-
hitler

CÜ hücumlarda başarı kazamlamamıştı. Genç padişah üzülüyor, hiddetini vezirlerinden alıyordu.
— Paşalarım, beylerim, siz böyle mi gayret gösterirsiniz?" yazıklar olsun. Kani uğruna baş koyduklarını söyleyenler, serede?
Vezirler sus pus oluyorlar, hükümdarın sorularını cevapsız bırakıyorlardı. Bir vakitler, şöhreti cihanı tutan yeniçeri-.ler şimdi çaba gösteremiyor]ardı. Kimbilir, belki de padişah-dan memnun değillerdi. Sultan Osman'ın son ümidi Budin Beylerbeyi Karakaş Mehmet Paşa da idi. Bakalım bu kadar övülen bu vezir ne yapacaktı ?

14 eylülde Karakaş Mehmet Paşa, askerleriyle beraber Ho-tin'e geldi ve ilk olarak Veziriazam Hüseyin Paşa'nm yersiz sözleriyle karşılaştı.
— Nerede kaldın, paşa kardeş? Padişahımız efendimiz seni bekler dururdu. Billâh gayret ve sadakat bu değildir.
Mehmet Paşa aşağıdan aldı. Serhad aJhvalini bir düzene koymadan gelmek istemediğini, bu işleri tamamladıktan sonra yola düştüğünü söyledi»
— Ben sadâkatten ayrılmam, gayrette de kimseden geri kalmam.
Cevabını verdi. Bu şanlı vezir, gayrette kimseden geri kalmazdı. Bundan on yedi yıl önce bir sancak beyi iken bile, aynı çabayı göstermiş, Vaç kalesinin burcuna bayrak gibi dikilmişti.
Sultan Osman, Budin beylerbeyinin geldiğini haber alır al-:, hemen huzuruna çağırttı ve büyük bir iltifat eseri olarak -lini öptürdü ve sonra sordu:
— Neden gözlerimizi yolda bıraktın Mehmet ?
Karakaş, geç kalmasının sebeplerini açıkladı. Sultan Osk
bunları olumlu karşıladı, gönlünü aldı ve güzel sözler söy-
edi.
Baka Mehmet, dedi. Lehinde çok şeyler duyduk. Yü-

muş, göster de diğer vezirler ibret alsınlar. Yarın yürüyüş mu. karrerdir. Dilerim Allah'tan yüzün ak çıksın.
Mehmet Paşa tatlı bir heyecanla ürperiyordu. Bu ne bahâ bizilmez iltifattı. Gözleri dolu dolu oldu.
— Padişahım, Mehmet kulun, uğruna canını fedadan çekinmez. Eğer gayrette en ufak bir kusurum olursa, yediğim ekmeğin haram olsun, gözüme dizime dursun.
Dedi. Sonra sesini bir az daha yükseltti.
— Yarın düşman ordugâhına bir hançer gibi saplanacak, kaleye de bir bayrak gibi çıkacağım.
— Bayrak gibi mi dedin?
— Evet, padişahım, bir bayrak gibi!
Sultan Osman, ayağa kalktı. Belinden murassa kılıcını çıkardı.
— Yaklaş Mehmet, yaklaş kahraman vezir. Diyerek, kılıcını onun beline taktı.
Veziriazam Ohrili Hüseyin Paşa, hassedinden çıldırıyor, Karakaş Mehmet Paşa ise sevincinden ağlıyordu. Dışarda mehterhane zafer havasım vuruyordu.
15 eylülde dördüncü hücum başladı. Karakaş Mehmet Paşa kapu halkı ile birlikte merkezde ve askerin en önünde idil Padişahın hediye ettiği kılıcı düşman ibaşları üzerinden eksik etmeyerek ileriye atıhyor, Hotin kalesinin surlarına çarpa rak yankılar yapan naralar atıyordu. Böyle kalhraman bir vej ziri başlarında gören asker de coşmuştu. Sultan Osman savaş'
hayranlıkla izliyor:
— Ekmeğim sana helâl olsun, dert yüzü görme, iki cihar.
da aziz ol!
Diye dualar ediyordu. Savaş çok kanlı oluyordu. Mehmei Paşa göğsünü bağrını açmış saldırıyor, vuruyor, vuruyordu] Nihayet düşmanın müstahkem mevkiin? kadar girmişti. Ket hüdâsmın elinden kaptığı bayrağı dikmişti. Fakat yanında W avuç kahramandan başka kimse yoktu. Veziriazam hasedinde] Mehmed'in zaferini kıskanmış, yardım göndermemişti. Bu b» avuç kahraman erimeğe mahkûmdu.

_____ j. JLJ £l XV
w
T Mehmet Paşa'nın kethüdası:
' — Veziriazam bize oyun etti, dönelim.
Dedi. Karakaş Mehmet Paşa buna razı olmadı. — Hayır cevabını verdi. Hayır, biz şehit olmadan bu bay-.jak indirilemez. O bayrak bizim canımızdan ileridir.
Karakaş Mehmet aşa sözünde durdu. Geri dönmedi. Sofuna kadar her türlü takdirin üstünde bir celâdetle döğüştfi ve göğsünden yediği iki kurşunla şehit düştü. Tanrısına kavuştu.
Hey, Karakaş Mehmet Paşa, hey!
•••
ŞEHİTLERE SERDER OLDU GENÇOSMAN
Halk şairi Kayıkçı kul Mustafa der ki;
İptida, Bağdad'a sefer olanda
Atladı hendeği geçti Gençosman
Vuruldu sancaktar kaptı sancağt -1
İletti, bedene dikti Gençosman.
Eğerleyin kır atımın ikisin : -¦- Fethedeyim düşmanların hepisin Sabah namazında Bagdad kapısın Allah Allah deyip açtı Gençosman.
i
Bağdad'm kapısın Gençosman açtı
Gören düşmanların tedbiri şaştı Ketle koltuğunda üç gün dolaştı Yiğitlere serdâr oldu Gençosman.
Sultan Murad eyder gelsin göreyim, Nice, kahramandır ben de bileyim
Vezirlik isterse üç tuğ vereyim Kılıcından al kan saçtı Gençosman.
Kul Mustafa karakolda gezerken Gülle, kurşun yağmur gibi yağarken Yıkılası Bagdad seni döşerken Şehitlere, serdar oldu Gençosman.
Kul Mustafa'nın bu destanla bize yadigâr bıraktığı Get osman'm bu hikâyesini Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasaba! rmda başka başka anlatırlar. Bir kısmı vezir, bir kısmı * mandan olduğunu ileri sürerler, hatta Bağdad'm onun taraf dan fetholunduğunu iddia ederler. Bize kalırsa Gençosffii "" "jrad'm fetihle tamamlanan 1638 seferi'
jge sözü uzatmayalım, bizce gerçeğe en yakın yoldan konumuza girelim.
Cihan Padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534'te fethederek bergüzar bıraktığı Bagdad, 1623 te Safevilerin eline geçmişti. O zaman,Dördüncü Murad henüz tahta çıkmış, on iki yaşında bir çocuktu. Devlet, annesi Kösem Sultan'ın idaresine bırakılmıştı. Bağdad'm kurtarılması teşebbüslerine 1625 yılında Veziriazam ve Sadrıekrem Hafız Ahmet Paşa'nın zamanında başlamış, Ahmet Paşa 29 mart 1626'da kalenin kapılarına dayanmıştı. Ancak bütün hücumlar boşa çıkıyordu. Paşa istanbul'dan yardım istiyordu. Bu isteğini manzum olarak yap-jnış, padişah da manzum olarak cevap vermişti.
Hâfızâ Bağdad'a imdâd etmeğe er yok mudur f Bizden istimdat edersin, sende asker yok mudur f
Bu Hânife şehini ihmalinle viran ettiler,,
Sende âyâ gayret-i din ü Peygamber yok mudur?
Sonra sadaretten azlini de şu mısralarla tebliğ etmişti:
Bir âli-sîret veziri şimdi serdar eyledim Hîzr-u-Peygamber muin olmaz mı, rehber yok mudur?

Bağdad'm kurtarılması işine 6 nisan 1628'de sadaret görevine getirilen Hüsrev Paşa memur edilmişti. Hüsrev, genç fakat vakur, azimli ve cesur bir vezirdi. Hiddet ve şiddetine de son yoktu, Bu yüzden ordunun ileri gelenleri ve kumandanları kendisinden korkarlardı. Ordu, 10 haziran 1629 de İstanbul'dan yola düştü. Hüsrev Paşa, çoluk çocuktan ziyade serhat boylarında kan ve ateş içinde yetişmiş tecrübeli askerler istiyordu.

— Sakal ve bıyığına tarak batmayan sabiler dahil olma-|smlar!

Emrini vermişti. İşte Gençosman'm hikayesi burada başlıyor.

Ordu yürüyordu. Hüsrev Paşa Bağdad'ı yardımsız bırakmak için doğrudan doğruya İran'a girmeye karar vermiş-
ti. Şehr-i Zûr ile Hemedan arasındaki Mihriban kalesi önünde. İran ordusunu bozmuş ve 15 haziran 1630'da Hemedana gir. Eiişti. Yeniçeri subaylarından biri, bıyıkları henüz terlemiş olan bir süvarinin yüz aklığı gösterdiğini vezire haber vermiş, ti. Hüsrev Paşa emirlerini dinlemeyenleri en şiddetli cezalarla cezalandrır, göz yaşına bakmazdı. Paşaları ve beyleri toplaya, rak sordu:

— Bıyığında tarak tutmayan bir çocuk orduyu hümayu» na katılmış ne dersiniz?

Bu söylentiyi onlar da duymuşlardı. Mihriban savaşında kız gibi güzel bir çocuğun kır atını kişnete kişnete yalın kılıç düşman saflarına daldığını asker görmüştü. Beylerden biri:

— Gençosman derlermiş, devletlim.

Dedi. Hüsrev Paşa kaşlarını devirdi. Gençosnıan ün salmış] kir kahramandı. Yüzünü gören yoktu ama, şöhreti dillere destandı. Abaza isyanında üzerine gelenleri yüz geri çevirmişti.

— İstihza mı edersiz? Gençosman bir sabî midir ki? Bey susmuştu. Anadolu Beylerbeyi Zor Murtaza Paşa'nu
gözleri dolu doluydu.

Hüsrev Paşa, Hemendan'dan sonra, 14 temmuz 1630 di düşmanı tekrar yakalamış, Çamhal'da, ikinci kez yenilgiye u ramıştı. Hayret... kıratlı çcouk burada da kendisini göstermiş çengin en kızgm bir anında ileri atılmıştı. Kimdi bu kaim man? Hüsrev Paşa divaneye dönmüştü. Onu muhakkak bu mak istiyordu. Arattırdı, tarattırdı, bir sonuç alamadı. Faka artık ordu onu Gençosman olarak tanıyordu. Divanı tekra topladı. Paşaları, beyleri sıkıştırdı, ağzına geleni söyledi. N hayet Çamhal savaşında yüz aklığı gösteren ve zaferin kaz* nılmasında en önemli rolü oynayan Zor Murtaza Paşa söz aW

— Bu delikanlıyı bulursak ne yaparsız?

Hüsrev Paşa karar veremiyordu. Emrinin aksine harek edilmişti. Ama böyle bir kahramana nasıl kıyabilirdi?

— Hele, dedi, bir yüzün görelim, belki de affımıza mal
har olur.

Ve ilâve etti:

ill

— iltifat görür.

Zor Murtaza Paşa'nm gözlerinin içi gülüyordu.

— Öyle ise arzedeyim, efendim. Bu kahraman Genços-jnan'dır.

Paşalar ve beyler şaşırmışlardı.

— Gençosman mı? Murtaza Paşa af diledi.

— Belî devletlûm, suç bizdedir. Arza cesaret edemedik*. hayatı bağışlanırsa alıp getireyim.

— Tiz getir, bağışladım.

Anadolu Beylerbeyi dışarıya çıkmıştı. Bütün beyler ve paşaların gözleri kapıya dikilmişti, merak ve heyecanla bekliyorlardı. Aradan epey zaman geçti. Kapı açıldı. İçeriye Murtaza Paşa ile birlikte on altı, on yedi yaşlarında gözüken aralan yapılı bir erkek güzeli girdi. Yüzü Murtaza Paşa'ya çok benziyordu. Ağır ve vakarlı adımlarla serdara yaklaştı, selâm verdi. Hüsrev Paşa ile aralarında şu konuşma geçti.

— Adın nedir?

— Gençosman.

— Sakalına, bıyığına tarak batmayanların orduya alınmamasını emretmiştim. Hilâfında hareket edenlerin idam olu-'nacağım bilmez misin?

— Benim sakalım da var, bıyığım da.

Halbuki Gençosman'in ne sakalı, ne de bıyığı vardı. £>erdar İstihzaya gelemezdi. Tarağını çıkararak uzattı. — Al öyleyse bıyığına batır.

Osman tarağı aldı, üst dudağına sapladı.

— İşte bıyık, mertlik bu değildir.

Beyler ve paşalar başlarını önlerine eğmişlerdi. Murtaza paşa gözyaşlarını tutamamıştı. Hüsrev Paşa da, Osman'ın du-faklarından akan kanlara bakmış, sonra: I — Haydi oğul git, ben sözümü geriye aldım, demişti.

Ordu, 5 ekim'i 6 ekime bağlayan cumartesi gecesi Bağdad aPilarma dayanmıştı. Gençosman Murtaza Paşa'nın âlemdan tauştu. Kuşatma bütün şiddetiyle devam ediyordu. Topçu ate-

siyle açılan gedikler şehitlerle doluyordu. 8 kasım 1630 ordu saflarını dolasan münâdiler ertesi günü genel taarruza, geçileceğini haber veriyordu, kajle bedeline bayrak dikere^ .kahramanlara vaatlerde bulunuyorlardı.

9 kasım'da taarruz başladı. Kahraman vezir, kuvvetleri»

nin başında bizzat ileri atılıyordu. Gençosman da yanındaydı. Surlara çok yaklaşılmıştı naralar, feryatlar birbirine kan

şıyordu. Başsancaktar elinde bayrak olduğu halde ileri fırla-

mış, tam sancağı dikeceği sırada vurulmuştu. Şimdi sıra Genç.

Osman'ındı. Yanında duran Murtaza Paşa'ya baktı. Sonra koşa.

rak hendeği geçti. Düşen sancaktarın elindeki bayrağı aldı(

kale bedenine saplamak istiyordu. Kurşun yağmur gibi yağı.

yor, Gençosman cesaretle yürüyordu. Sanki kellesini koltuğu.

na almıştı. Nihayet emeline muvaffak oldu. Fakat hain bir

kurşun onu da yere serdi.

Murtaza Paşa çılgına dönmüştü.

— Vah Osman vah! Vah oğlum vah. Her ana doğurmaz!

böyle bir arslan. '

Diye inledi. Fakat göz yaşı dökmek için zaman yoktu] Sancaktar şahit olmalı, fakat sancak yerinde kalmalıydı,

— Allah, Allah, Allah!

Diyerek, yürüdü. Kale bedenine yaklaştı, sancağı yakala di, hançerini çekerek kale bedenine sapladı onun üstüne bastı bayrağı dikti. Ne çare, kader böyle yazmış, ta kalbinden vurul du. Osman'ın yanma düştü. Acaba Gençosman Murtaza Paşa mu oğlu mudur? Bu sorumuza tarih cevap vermiyor. Ne önen - var, Gençosman bütün Türk milletinin evlâdıdır. Yüz yılla geçti, hâlâ türküsünü söylüyoruz.

•*• . ¦

> BAĞDAT GİBİ BÎR KALEYE DEĞERDİN

1635'te giriştiği Revan seferini zaferle tamamlayan Sultan Dördüncü Murad, ikinci seferini Bağdat üzerine açmıştı, jjağdat, 1508'de Safevî Hükümdarı Şah İsmail tarafından ele geçirilmiş olmakla beraber halefi Birinci Tahmasp zamanında jîuslu kabilesinden Zülfikar Hân'ın nüfuzu altında kalmıştı. zülfikar Han, Osmanlı Hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'a tâbi olmak istemiş, onun adına para bastırıp, hutbe okutmuştu. Bunun üzerine Tahmasp kuvvetli bir ordu ile Bağdad'ı kuşatmış, Zülfikar Hân'ın şiddetli savunmasına rağmen hânın kardeşlerini kandırarak şehre girmişti, ihanete kurban giden Zülfikar da idam edilmişti.

Kanunî Sultan Süleyman, tarihlerimizde İrakeyn Seferi adı verilen ilk İran seferinde Tebriz'i fethettikten sonra Irak'a yürürken Bağdat valisi ka-çmış, şehrin eşrafı da kalenin anahtarlarını Sadrâzam İbrahim Paşa'ya takdim etmişlerdi. Bu suretle 1534 de fethedilen Bağdat, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine girmişti. 29 mayıs 1555 de imzalanan Amasya barış ^ntlaşmasıyle hukuken de bize bırakılmıştı. 1623'te ise İranlıların eline geçmişti. 1623'de Hafız Ahmet Paşa'nın 1629'da da Boşnak Hüsrev Paşa'nın yaptıkları kanlı kuşatmalar bir sonuç ermemişti.

Bağdat Valisi Şâfi Kulî Han öldükten sonra, yerine tayin ;n Bektaş Han, zevkine düşkün bir adamdı. Bu zatın zama-nnda şehirde genel bir safahat hayatı başlamıştı. Dördüncü farad, bu ecdat yadigârını kurtarmak için harekete geçmiş, i mayıs 1638'de yola çıkmış ve aynı yılın 15 ekim gününde or-fûyu hümâyunla beraber kalenin duvarları dibine gelmişti. Şeh-ta kuşatılmasına Akkapı'dan başlandı. Çunki Hafız Ahmet Pa-evvelce Karanlıkkapı, Hüsrev Paşa da Azâmiye kapısından eyi tazyik ettikleri için buralar her ihtimale karşı İranlılar lafından tahkim edilmişti.

İlk gece gedikler açılmış, ikinci gün de toplar ateşe baş-
vurulfeoşnak
lamıştı. Fakat evdeki pazar çarşıya uymamış, muhasara s detlendikçe direnme de artmıştı. Açılan gedikler İranlılar tara findan kapanıyordu. Harekâtı idare eden Veziriazam Tayyâf Mehmet Paşa, değerli ve cesur bir vezirdi. Yeniçeriler üzerin,} nüfuzu vardı. Bundan önceki savaşlarda temayüz etmiş, büyü), bir ün kazanmıştı. Ancak tedbiri hiç bir zaman elden bırakmaz, di. Kaleye toplu halde yapılacak bir taarruzun ağır kayıpla^ sebep olacağını biliyor, bütün hazırlıkları tamamlıyarak olgut bir meyva gibi hafifçe sarsma ile düşürmek istiyordu.

— Padişahın kullarını haksız yere ateşe atmak bizim hat. cimiz değildir. Diyordu. Bu yüzden de genel taarruz emrini geciktiriyor, du. İran Şahının büyük bir ordu ile Bağdad'ı kurtarmağa leceğini duyan Sultan Murad ise, insan zayiatına bakılmadan bir an önce zaptını istiyordu. İki de bir çadırından fırlıyor:

— Kanı, dîni mübîn uğruna canlarını fedaya hazır vezii|
lerim?

Diye avaz avaz bağırıyor, bazen de metrislere doğru gitti ği oluyordu. Padişahı teskin için vezirlerin sarfettiğî çabala boşa gidiyordu. Ne olacaksa biran önce olmasını istiyordu. Nı hayet kuşatmanın otuz sekizinci günü Tayyar Mehmet Paşa'j huzuruna çağırdı. Yerinden hop oturup hop kalkıyordu.

— Baka, Mehmet Paşa dedi. Hazırlıklar ikmal edilmii sen hâlâ ne beklersin? Kulluk bu mudur? Sadakat böyle n) olur? Neden korkarsız, bu başı ne gün için saklarsız?

«Korkarsız» kelimesi Tayyar Mehmet Paşa'mn üzerim yıldırım tesiri yaptı. Oh, buna tahammül edemezdi. Kaç def uğruna baş koymuş, kaç defa ölümle karşı karşıya gelmişi Huzurda olduğunu bir anda unutuverdi.
— Biz mi korkarız, devletlûm, biz mi? Adımız Mehmı iken Tayyar'a çıkmış olan biz mi ? Devlet için başın ne kıyme var sultanım? Pederimiz bu şehirde yatmaz mı? Hemen Tan kaleyi ihsan etsün.
Diyerek, müsaade bile almadan huzurdan çıktı. Bu hart keti Tayyar'dan başkası yapmış olsaydı başı ile öderdi. FaW
Sultan Murad, Veziriâzam'm gözlerine dikkat etmiş, sözlerinde ne kadar samimi olduğunu belli eden iki damla yaşı görmüştü. Başını salladı:
— Hakikaten celâdetli bir vezir imiş.
Tayyar Mehmet Paşa huzurdan çıktıktan sonra bir harp meclisi toplamış, vezirler, beylerbeyleri ve gün görmüş ihtiyar savaşçıların da mütalâasını aldıktan sonra padişahın kararını açıklamıştı. Sultan Murad'ın dediği olacaktı. 24 kasım 1638 sabahı şafakla beraber taarruza geçildi. . Vezirler, beylerbeyleri ve yeniçeri ağası sadrazamın arkasında ve ön saflarda bulunuyorlardı. Tayyar Mehmet Paşa, elinde kınlan kılıçları değiştire değiştire metrislere atılıyor; askeri teşvik ederek, onların kahramanlık duygularını kamçılıyordu. Tayyar Paşa'yı ateşe girerken gören yeniçeriler, gözlerini budaktan sakınmayarak onu takip ediyorlardı. İki taraf da çok güzel dövüşüyor, iki taraf da zaferi kendilerine getirecek olan son anı bekliyorlardı. Tayyar Paşa, savaşın en kızgın bir anında alnına br kurşun yiyerek şehit düştü. Durumu Dördüncü Murad'a haber verdiler. Padişah, bu kahraman vezirin kay-bundan .çok müteessir oldu. Başını elleri arasına alarak: — Ah Tayyar'ım, Bağdat gibi bin kaleye değerdin! Dsdi. Gözleri doldu. Biraz sonra Kaptan Paşayı yanına çağırdı. Kaptan Kara Mustafa Paşa, ok atmaktaki maharetinden dolayı kemenkeş namiyle anılırdı. Gençliğinde yeniçeri ocağına girmiş, çorbacı, kul kethüdası ve sekbanbaşı, Revan seferinde de yeniçeri ağası olmuştu. Revan'da herkesin takdirini kazanan bir celâdetle vuruşmuştu. İstanbul'a döndükten sonra da kaptâ-nıderyalığa tayin olunmuştu. Bu makamda kaldığı üç yıl zarfında donanmayı yeniden tensik etmişti. Mert, cesur, bilgili ve namuslu bir vezirdi. Riyakârlıktan hoşlanmazdı. Otağ-ı hümâyuna girerken, kendisine devletin en büyük ve sorumlu görevlerinden biri olan veziriâzamlığin verileceğini zannetmiyordu. Huzurda yer öpüp geri çekildiği zaman padişahın:
— Mustafa, Tayyar'ım gitti, mührümüzü sana vermek isteriz.
T L, E R
Deyince şaşırdı. Kekeledi:
— Kulunuza mı ihsan eyliyeceksiniz, devletlûm?
— Beli, lala.
Mustafa Paşa, mühr-ü hümâyunu üç defa öpüp başına koydu.
Sultan Murad:
— Baka, Mustafa Paşa, dedi. Tayyar'ım devlet için cenk ederken nasıl düşmüştür. Göreyim seni, Cenabı Hakkın inayeti ile Bağdad'm fethini senden beklerim. Bu hizmet için can ile çalışmalısın.
Mustafa Paşa, göz yaşlarını tutamadı.
— Teveccühü kalplerini, hayır dualarını isterim. Devlet için bin Mustafa kulun feda olsun.

Diyerek, ruhsat alıp çadırdan çıktı. Doğruca ordunun başına geçti. Tayyar Paşa'nm boş bıraktığı yere koştu. Onun kılıcını aldı. Metrislere bir çılgın gibi atılırken, Bağdat duvarlarında akisler yapan sesiyle haykırıyordu:
— Ölmek ne gün içindir? Allah!.. Allah!..
Ümitsizliğe düşmüş olan yeniçeriler, tekrar toparlandılar. Pervasızca ileri atılan sadırâzamı takip ettiler. Kemenkeş Mustafa Paşa, yanında kethüdası, enderin ağalarının birer birer düştüğünü görüyor, fakat hiç fütur getirmeden yürüyordu. Şehre girmek için son bir geçit kalmıştı. Burası o kadar dardı ki, altı adam yan yana geçemezdi. Aynı zamanda karşıdan ve iki taraftan ateş altında bulunduruluyordu. Buradan savaşarak geçmek, yüzde doksan kayıp vermek demekti. Herkes Mustafa Paşa'ya bakıyordu. Ufak bir tereddüt müdafile-rin maneviyatını yükseltebilir, yeniçerilerin azimlerini kırabilirdi. Mustafa Paşa'nın gözleri artık zaferden başka bir şey görmüyordu. Ölümden zerrece korkmuyordu. Padişaha söz vermişti, hayatı pahasına bile olsa bunu yerine getirmek
lâzımdı.
— Ne durursuz? Neden atılmazsız?
Nârasıyle içeriye daldı. Paşalar ve beyler kendisini yalnız bırakmadılar. Artık zafer bizimdi. Kuleler birer birer düşü-

yordu. Muhasımlarımız aman dilediler.
Ertesi gün, Mehterhane, zafer havasını vururken, Bağdat Hâkimi Bektaş Han huzur-u hümayuna kafoul ediliyordu."
Sultan Murad'ın:
— Adın nedir? Neye geldin? Sorusuna yer öperek cevabı veriyordu:
— Padişahım sağ olsun, Bağdat hakimi Bektaş Han kulunum. Bağdat kalesinin anahtarlarını vermeğe geldim. Padişahımdan aman dilerim.
Sultan Murad, hânı süzdü:
— Bu gün kaleyi boşaltmak şartiyle aman verdim. Daha evvel gelmiş olsa idin, bu kadar zahmet çekmezdik. Amma, velinimetin uğrunda ikdam göstermekte de mazursun.
25 kasım 1638'de Bağdat burcunda Türk bayrağı dalgalanıyordu.
Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz, derler. Biz, bu diyar için ne şehitler verdik.
:§
ŞEHİTLER HAKKI İÇİN
Yirmi küsur yıldır süren ve on binlerce Türk evlâdının canına malolan Girit savaşları nihayet Kandiye kalesine inhisar etmişti. Bu müstahkem, savunucusu çok ve deniz yolu ile her zaman yardım görebilen kaleyi de alabilirsek, savaşlar fiilen sona erecek, bu suretle adanın fethi tamamlanmış olacaktı.' Fakat, ordularımız Avusturya savaşları ile meşgul bulunduğu için Girit'deki kuvvetimiz lüzumu kadar takviye edilemiyor, asker ve cephane gönderilemiyordu.
İki yıl süren Avusturya savaşları sona ermiş, Veziriazam Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa Edirne'de padişaha mülâki olmuştu. Sultan Dördüncü Mehmet seferden parlak zaferlerle dönen vezirini bizzat karşılamış, baha biçilmez iltifatlarda bulunmuştu. Artık müzmin ve can sıkıcı bir hal alan Girit işi azim ve ciddiyetle ele alınabilirdi.
Bir gün Sultan Dördüncü Mehmet, başta veziriazam olmak üzere devlet ileri gelenlerini, şeyhülislâmı ve kazaskerleri huzuruna çağırtmıştı. Girit adasının

baştanbaşa teshir edilmiş olmasına rağmen Kandiye kalesinin hâlâ mukavemet ettiğini bu kalenin limanında üslenen düşman gemilerinin tüccar ve hacı sefinelerine zarar verdiklerini, içindeki Müslümanları da esir aldıklarını anlatmış:

— Kandiye'nin de bir an evvel fethi muradı şerifim olmuştur.

Demişti. Sonra Fazıl Ahmet Paşa'ya hitap ederek şunları söylemişti:

— Sen ki veziriâzımımsm, seni Girid'e serdar tayin ettim. Köprülüzâde bu şerefli görevi de memnunlukla kabul etmişti.

1666 yılı mayıs ayının 15 inci günü Edirne'den ayrılan yeni serdar, Teselya'dan Mora'ya geçti. îstefe'de bir kaç ay kaldı, hazırlıklara nezaret etti. Bu süre içinde Ağrıboz adasij

j]g Mora'nm doğusunda bulunan Benefşe ve Selanik Umanının savaş gemilerinin himayesinde Girid'e asker ve cephane nakledilmişti. Diğer taraftan Venedikliler de siyasî bazı teşebbüslere geçmişler, elçileri aracılığıyle gerek padişaha ve gerek-se veziriazama baş vurmuşlardı. Eğer Kandiye kalesi kendilere terk edilecek olursa, her türlü fedakârlığa katlanacaklar, on binlerce altın vereceklerdi. Venediklilerin bu talepleri red -dildi.

Fazıl Ahmet Paşa da Bensfşe'ye geldi. Burada kendisini jekleyen donanmaya geçti. 3 kasımda Hanya limanına çıktı. {iç durmadan Kandiye ordugâhına geldi. Askerlere ve kunıan-lanlara padişahın selâmlarını tebliğ etti. Ertesi günü berabe-jnde yeniçeri ağası, yeniçeri kâhyası ve Rumeli Beylerbeyi [ara Mustafa Paşa ile birlikte kalenin etrafını dolaştı. Çok saslı hazırlıklar yapılmadan Kandiye'nin alınmasının imkânız olduğunu anladı. Yarım tedbirler yeterli değildi. Esasen ıevsim geçmişti. Hanya'ya döndü, gereken tedbirleri bu liman-a aldı.

1667 yılı mayıs ayında Fazı] Ahmet Paşa tekrar Kandiye rdugâhma geldi. Kalenin etrafını ikinci defa dolaştı. Açılan ğımları gözden geçirdi. Ertesi günü bir savaş meclisi topladı. ucumun nereden ve ne şekilde yapılması gerektiği hakkında üşaverede bulundu. Neticede şehrin doğusunda bir kaç topun esteğinden bir kısım süvari ve piyade birlikleri bırakılması irarlaştırıldı. Esas taarruz cephesi batı istihkâmları olacaktı.

25 mayısta kuşatma tekrar ve bütün şiddetiyle başladı. airiâzam :

— Hemen bir netice alınması beklenemez. Fakat kalenin Ikutu muhakkaktır.

Diyordu. 1667 yılı, diğer yıllar göz önünde tutulursa bir ıyli başarılı geçti. Bir çok gedikler açıldı. Çıkış hareketleri Mı şekilde püskürtüldü. Bu sene müdafiler, dsniz yolu ile P'kları yardımlara rağmen büyük kayıplara uğradılar. 18 Sım 1667 de kış mevsimi dolayısiyle muhasara ameliyatı ta-edildi. Bununla beraber metrisler terk olunmadı.

1668 senesi baharında harekât tekrar başladı, lâğımla^ sayılan çoğaltıldı, top ateşi bir kat daha şiddetlendirildi, gç dikler açıldı. Çıkış hareketlerine mâni olundu. Buna cesarei eden düşman birlikleri yok edildi.

Bütün Hıristiyan Avrupa, gözlerini Kandiye'ye çevirin^ ti. Kaleyi kurtarmak için yeniden ve daha ciddî teşebbüsleri geçildi. Venedikliler o sıralarda Yenişehir'e gelmiş olan paj şahı kandırmayı düşündüler ve Molini adlı elçilerini öraJ yolladılar. Sultan Mehmet, elçi ile yapılacak görüşme hakkın. da veziriazama şu hatt-ı hümayunu gönderdi:

«Bihamdillâhi teâlâ Yenişehir'e gelip vasıl olmuşumda

Venedik elçisi dahi Yenişehir'e geldi, lâkin daha gelip ri
hümayunuma yüz sürmemiştir. Benim lalanı, ne dersin?
geldikte ne cevap verelim ? Filvaki kale fetihini eğer aklını
keserse elçiden kaleyi isteriz ve eğer bir sene dahi kale ile cei
olunursa asker ve cephane, mühimmat ve alât yetiştiraıej
cümle memaliki mahrûsam âciz olmuştur. İmdi bu hususi
bir iki kimse ile söyleşip bir gün evvel haberini isal edesin
Sultan, Girit'teki askerin fedakârlığı, katlandığı bunıj
meşakketi ve fetih uğrunda döktüğü kanları takdirden âcizı
Hatt-ı hümayun Kandiye ordugâhına geldiği zaman ka
raman vezir Fazıl Ahmet Paşa çok mütessir oldu.
— Kandiye'den nasıl vaz geçeriz? Kaleyi çeviren her t rış toprakta şühedanın kanı var, gazilerin ve şehitlerin hak rını yiyemezler.
Diye hüngür hüngür ağladı. Sonra şu mektubu yazatj
padişaha gönderdi:
«Benim Şevketlû Padişahım.
Henüz Venedik elçisi gelip rikâb-ı hümayuna dahi yüz memiş, eğer gelen elçide kaleye mütealik söz var ise ne gtö yüz sürsün ve illâ yine yerinde otursun. Eğer kale ahvali s' buyurulursa, kale iki taraftan üçer yüz zira, (1) miktarı yık1 içine girmeğe mabeynimizde on kulaç yer kalmıştır. Bu kafl
(D
Bir zira' 75,5 cm. ve tir kulaç 1 m. 75 cm. dir.
yüz kulaç yerden parmakları, domuz damları, lâğımları ve püskürtmeleri zahmetin çektik. Şimdiki halde on kulaç yer içeri gidilirse kale bizimdir.»
Fazıl Ahmet Paşa büyük bir heyecanla kaleme aldığı ari-zasma şu satırlarla son veriyordu:
«Benim Şevketlû Padişahım. ,
Askerin yorgunluğu sebebiyle biraz eğleniyoruz, yoksa pek az zamanlık işimiz kaldı, lâkin buna zaman tayin eylemelr olmaz. Hak teâlâ cümlemizin canını alsın, tek bu kale kefere elinde kalmasın, diye Dergâhı Hakka niyazda olduğumuzdan, iştibah buyurulmasm. Kale öyle bir hale varmıştır ki, saat be-saat Hak Teâlâdan fethini ümid ederiz. Benim efendim, elçinin-akçesine ve yahut münafıkların sözlerine itimat buyurmayıp en yakın kulunuzu irsal buyurun ki, Kandiye kalesi ne halde olduğunu görüp rikâb-ı hümayunlarına takrir eylesin. Elçiye de merdâne cevap verilsin.»
Veziriazam ayrıca padişahın yakınlarına, sadaret kaymakamına ve şeyhülislâma da mektuplar yazarak böyle çok müş-kil bir zamanda kendisini yalnız bırakmamalarını ve padişahın-barışa olan temayülünü önlemeğe çalışmalarını rica etti. Mektuplardan bir tanesinin sonu şöyle bitiyordu:
«Eğer padişah efendimizi Kandiye kalesinin muhakkak fethi için iknaa gayret etmez, bu hususta ikdam göstermezse-, niz, yarın Huzuru Rabbülâleminde şehidîerin elleri boğazınız-dadır. Allah aşkına ve şehitler hürmetine efendimize hakikati arz ediniz.»
Kandiye savaşı bütün şiddetiyle devam ederken, Venedik elçisi de huzuru hümayuna çıkmak fırsatına nail olmuş, cazip L tekliflerde bulunmuştu. Kandiye kalesinden el çekmek sartiyle | yıllık büyük bir vergi vermeğe hazır olduklarını, bundan başka Bosna'da Kilis sancağının verileceğini bildirmişti. Henüz veziriazamdan cevap almamış olan padişah, Kandiye ordugâhına ikinci bir hatt-ı hümayun göndermişti. Özet olarak şöyle | diyordu:

«Venedik elçisi rikâb-ı hümayunuma yüz sürmekle bu kadar akçe arzedip Kandiye kalesinden feragat edin diyor, rikâ-I bımda ve sair işte olanlara pişkeş veriyor. Ne dersin ? Kalenin fethi ve teshirini aklın keser mi? Filvaki yakinin var ise ne güzel, illâ bize ona göre ilâm eyleyesin.»
Veziriazam bütün kumandanları, Girit savaşında saç sakal ağırtmış ihtiyar muharipleri otağında topladı. Hatt-ı hümayunu onlara da okudu ve sonra sordu:
— Padişahımızın sulhe temayülü olduğu anlaşılır. Bu ka-[<3ar zahmet çektik, binlerce şehit verdik. Siz ne dersiniz?
Vezirler, Beylerbeyleri, ihtiyar kumandanlar birbirlerinin i yüzlerine baktılar ve sonra birden parlayıverdiler. İçlerinden I ."bir tanesi:
— Billâh rızamız yoktur!
Diye bağırdı. İki kardeşi ile bir oğlunu Kandiye surları I'dibinde şehit vermiş olan bir sancak beyi, veziriazamın huzu-|Tunda olduğunu unuttu. Sesini çok yükseltti:
— Allahtan korkunuz. Şehitlerin hakkına hürmet ediniz! Veziriazam heyecan içinde titriyor, bu ulvî manzara kar-
! .şısmda ne söyliyeceğini bilemiyordu. Evet şehitlerin hakkı ne olacaktı? Onlar bu kaleyi feth için canlarını seve seve vermişlerdi. Sol Cenah Beyi Resul Ağa'nın sözleri, heyecanı büsbütün artırdı.
— Ben devlete âsi olurum da bir adım geri dönmem. İsterlerse başım alsınlar, Allah aşkı için, şehitler hakkı için Kan-diye'yi küffar elinde bırakmayalım.
Beyler ağlıyorlardı. Veziriazam Fazü Ahmet Paşa göz yaşlarını göstermemek için başını önüne eğmişti.
Fazıl Ahmet Paşa ertesi günü silâh arkadaşlarının da hislerine tercüman olarak padişaha bir cevap gönderdi. Bu cevapta bütün vezirler, kumandanlar ve ihtiyar savaşçılarla görüşüp Kandiye'nin düşman elinde kalmasına razı olmadıklarını, yıllardır çekilen zahmetlerin, devlet ve millet şerefinin boşuna gideceğini bildirdi.
Kandiye kalesini daha şiddetle tazyike başladık. Kalenin
----------« 123
^üşmesinin yaklaştığını gören Venedik elçisi bu sefer adaya gelerek padişaha yaptığı cazip teklifleri aynen veziriazama da tekrarladı. Fazıl Ahmet Paşa bütün teklifleri reddetti:
— Biz buraya bezirgânlığa gelmedik. Devletin paraya ihtiyacı yoktur. Kandiye'yi verirseniz ne hoş ve illâ başka türlü olmaz.
Diyerek elçiyi savdı.
Deniz yolu ile her zaman yardım alan ve bu sayede yıllarca dayanan Girit'in bu son, fakat en müstahkem kalesi, acaba daha ne kadar ayakta durabilecekti? Hıristiyan Avrupa'nın bütün gözleri bu tarafa çevrilmişti. Akdeniz limanlarında yeni yeni takviye kuvvetleri hazırlanıyordu. Buna karşılık ordularımızın gayreti çok artmış, veziriazamın ısrarı üzerine Sultan Dördüncü Mehmet de fikrini ve siyasetini değiştirmiş, her ne bahasına olursa olsun kalenin fethi için hatt-ı hümayunlar göndermeğe başlamıştı. Askeri ve kumandanları teşvik ediyor ve «inşallah ümmeti Muhammet kariben zafer ve feth ile şâd olur. Cenâb-ı Hak müyesser ederse yakında ben dahi gelüp gu-zatı İslâm kullarımla beraber olacağım.» diyordu.
En son gelen hattı hümayun ise, şu cümlelerle bitiyprdu:
«Göreyim seni, bu sene-I mübârekede merdâne dilîrâne hareket eyliyesiz. Seni ve seninle olan guzatı müslimini Cenâb-ı Allaha emanet etmişimdir. İki

seneden beri ettiğiniz cenk ve harp cümle malumu hümayunum olmuştur. Dünya ve âhi-rette yüzünüz ak olsun. Bundan sonra da bu sene-i mübârekede lûtfu Hak ile Kandiye kalesini teshir edesiz. Sizden ziyade ikdam 'beklelim.»
Veziriazam ve Serdarıekrem Fazıl Ahmet Paşa bu hatt-ı hümayunu otağında topladığı savaş meclisinde okudu ve sonra:
— Paşa kardeşler, ağalar, beyler işte padişahımızın fer-ftıan-ı hümayunlarını işittiniz. Efendimiz kaleyi ister. Her ne olmalı ise olmalı. Kandiye'nin fethine bir çare bulmalı. Ne yüzden sây etmeli ise etmeli.
Dedi ve sonra ilâve etti:
i!
edersin^
— Belki bizim yanımızda müzakereden hicap ben içerye varayım, sizler birbirinizle bu hususu edin. Bakalım neye karar verirsiniz?
Meclisten çıkarken de Sol Cenah Beyi Resul Ağa'ya baktı-
— Şehitlerin hakkını unutmayınız.
Paşalar, ağalar ve beyler müzakereye giriştiler. Herkes zamirinde olanı söyledi. Resul Ağa, her şeye rağmen kaleye doğrudan doğruya hücum edilmesini istiyordu:
— Elhamdülillah, dedi bir hoş yolumuza gidiyoruz. Kalenin on beş kulaç içerisine girdik. Kızıl tabya ile Avret tabyası yer ile bir oldu. Hemen Cenab-ı Hakka tevekkül ve düşmanın top ve tüfengine ve lağımlarına tahammül ile bakmayup kalenin düşmesine ikdam ve dini mübin uğrunda nâmükâm olmağa sâyü ihtimam eyleyelim. Ölenlerimiz cennete girsün, sağ kalan gazilerimiz fethi görsün.
Bir paşa:
— Hiç bir fedakârlıktan kaçmayalım. Allah aşkı için, şehitler hakkı için göğsümüz, bağrımız açıp gediklerden içeri girelim.
Dedi. Bir beylerbeyi bu sözleri tasdik etti:
— Devlete olan borcumuzu ödemek için daha ne dururuz? Şahadet rütbesini ihraz ederek cenneti âlâya girmek için daha ne bekleriz?
Müzakereler bir saat sürdü. Neticede şöyle bir karara varıldı: Artık bir zayiata bakılmadan dövüşülecekti. Bu sırada serdanekrem de meclise gelmiş bulunuyordu. Karar ona da arz edildi. Fazıl Ahmet Paşa:
— Dinî mübin uğrunda ya cümlemiz şehit olalım, yahut kaleyi alalım.
Dedi. Sonra gözlerinden yaşlar akıtarak ilâve etti:
— Allah şahiddir ki, bundan ben de kaçmam, canım devletime, padişahıma, milletime feda olsun!
Bu sözler mecliste bulunanların hepsini ağlattı.
Artık Kandiye savaşları şiddetini bir kat daha artırmıştı. Fransız donanmasının getirerek karaya çıkardığı Fransız askerlerinin sonuca bir etkisi olmadı. Fransızlar daha ilk sa-
(ragta yarısı piyade ve yarısı süvari olmak üzere iki bin iki yüz Ijişi kaybettiler. Türkün azmi karşısında, değil ordular, dağla^ taşlar eriyordu.
Dokuzu Papa, on beşi Fransız, yedisi Malta ve dördü Dal-maçya gemisi olmak üzere yirmi dokuz savaş gemisinden mürekkep ikinci Hıristiyan donanması da bir şey yapamadı. Akdine Türklerin gayretini artırdı.
1669 yılı eylül ayının 20. günü bütün vezirler, beyler ve kumandanlar, askerin başında olmak üzere yaptıkları kanlı jjir hücumla Girid'in son ve müstahkem kalesi kandiye'nin mukadderatının tayin ettiler. Müdafiler direnmenin imkânsız olduğunu anladılar. Teslim olmaktan başka çare bulamadılar. Önce

bir anlaşma imzalandı Kandiye tahEye edildi. 26 eylül sabahı kalenin burçlarında bayrağımız dalgalanır, Ezân-ı Muhammedi okunurken, ordularımız şehre girdiler.
Fazıl Ahmet Paşa kumandanlara ve askerlere heyecanlı bir hitabede bulundu:
— Kandiye kalesi çenginde her biriniz kılıcınızla, canınızla çalıştınız. İki cihanda yüzünüz ak olsun. Padişahın ekmeği size helâl olsun. Zuhura gelen hizmetlerinizi şevketlû »dişahımıza arz ve telhis ederim. Her biriniz mertebelerinize göre mükâfat görürsünüz.
Girid adasının her karış toprağında Türk şehitlerinin mübarek kanları vardır.
FAZIL MUSTAFA PAŞA'NIN ŞAHADETİ
1683 Viyana bozgunundan sonra devam eden savaşlar aleyhimize sonuçlanıyor, binlerce şehidin kanı bahasına fethet lunan şehirler ve kaleler birer birer düşüyordu. Kanunî Sulta» Süleyman'ın berg'üzarı Belgrad bile elimizden çıkmıştı Koca Osmanlı imparatorluğu müthiş bir felâkete doğru süratle sij. rükleniyordu. Hazine tamtakırdı. Orduda disiplin diye bir şev kalmamıştı. Sultan Dördüncü Mehmet haledilmişti. Fakat ye. rine geçen İkinci Süleyman da âciz bir şahsiyetti. Hayatının kırk yılını sarayın Şimşirlik adı verilen dairesinde mahbus ola. rak geçirmişti. Sadaret makamını işgal eden vezirler de ehli yetsiz kimselerdi.
25 kasım 1689'da sadaret makamına Köprülüzâde Fazı Mustafa Paşa getirilmişti. Köprülü Mehmet Paşa'nm ikine oğlu ve Fazıl Ahmet Paşanın küçük kardeşi olan bu zat, ger çekten iktidarlı bir vezirdi. Şimdiye kadar bulunduğu devle hizmetlerinde namus ve dirayeti ile temayüz etmişti. Faa Mustafa Paşa kendisine ümit ile bağlanan padişaha ve devle ileri gelenlerine karşı yüzünü kara etmedi. Vazifesine dört el le sarıldı. Halka ağır bir yük olan avarız, nezil, sürsat ve in dadiye gibi angarya vergileri kaldırarak yerine zaruri verg ler koydu. Azınlıklar üzerindeki âdilâne olmadığı anlaşılan fe . nunları değiştirerek tebaanın memnuniyetini kazandı. Maliy yi ıslah etti. Gayri meşru olarak muazzam servetler elde etm devlet ileri gelenlerinin mallarım müsadere ile hazineye veri Askerin maaşlarım tediye ettirdi. Bu icraat kısa zamanda i rahlık yarattı.
Fazıl Mustafa Paşa bundan sonra ordu ile meşgul old Onu da tensik etti. Mükemmel bir hale getirdi. Artık her ş tamamdı. Sıra düşmanlardan intikam alınmasına ve elimiz^ birer birer çıkan kalelerin ikişer ikişer kurtarılmasına % misti.
Fazıl Mustafa Paşa, serdarıekremlikle ordunun başına geçti. Batıya doğru sefere çıktı. Sayısız zaferler kazandı ve Kanunî Sultan Süleyman'ın yadigârı Belgrad'ı ikinci defa fethetti. 1690 seferini zaferle tamamlayarak muhteşem bir alayla İstanbul'a döndü. Davutpaşa sahrasında bizzat padişah tarafından parlak törenle karşılandı. Sultan İkinci Süleyman yer gösterip vezirini karşısına oturttu.
— Hoş geldin, dedi, berhudar ol, yüzün ak, kılıcın berrak,, ekmeğim sana helâl olsun. Arzum üzre hizmet eyledin. Seleflerinden hiç birine böyle bir ulu gaza müyesser olmadı.
Köşke karşı at çekip saf bağlıyan orduyu hümayun erkânı önünde arkasından çıkardığı samur kürkünü Fazıl Mustafa Paşa'ya giydirdi. Belinden çıkardığı

murassa hançerini beline, başından çıkarttığı murassa sorgucu da • başına taktı. Sonra ellerini semaya kaldırdı, ağlayarak:
— Ben mükafat etmeğe kadir değilim. Allah iki cihanda yüzünü ak etsin.
Diye dua etti. Veziriazam da yerinden kalkmış, hünkârın ayaklarına kapanarak:
— Padişahım, sana ve devletine hizmet için kılıç kuşandım.
Cevabını vermişti. Onun da gözlerinden yaşlar geliyordu, o da ağlıyordu.
Fazıl Mustafa Paşa, kışı boş geçirmedi. Yeniçeri ocağında tekrar tensikat yaptı. Ordunun noksanlarını tamamladı. 13 mayıs 1691'de saraya gidip kanun üzre Sancağı şerifi aldı. Ordugâhını Davutpaşa sahrasında kurdu. Biraz sonra yola düştü. Padişah da Edirne'ye geldi. Vezirini buradan selametledi.
— Mustafam, seni Cenabı Bâriye emanet eyledim. Anka-rip fütuhatı celile ile rikâb-ı hümayunuma yüz süresin, dedi.
Orduyu hümayun yolda iken Sultan İkinci Süleyman ölmüş, yerine İkinci Ahmet hükümdar olmuştu. Fazıl Mustafa Paşa Sofya'ya vardığında saltanat değişikliğini ve kendisinin sadarette ipka edildiğini bildiren fermanı almıştı.
Ordu Belgrad'a gelir gelmez, Zemun yakasına geçmek üze-
re Sava nehrinin üzerinde köprü kuruldu ve asker Macar top-Taklarına geçmeğe başladı. Temeşvar'm muhafazasına memur «dilen Erdsl Beyi Tököli İmre de maiyeti ile orduya katıldı. Bu sırada Tuna ve Sava nehirleri taşmıştı. Askerin bir kısmı öteki yakada kaldı.
Avusturya ordusu da Prens Lui Baden kumandasında Pe-tervaradin'den yola düşmüştü. Ordunun mevcudu yüz bin kadardı. Bunun elli bini piyade, elli bini de süvari, idi. Avusturyalılar kendilerine güveniyorlardı.
İki ordu, 20 kasım 1691'de Salankamen mevkiinde karşı-' laştılar. Kırım hanının tatar süvarileri henüz savaş mahalline yetişmemişti. Bazı birlikler de Zemun'un öteki yakasında kalmışlardı.
! Prens Lui Baden piyadelerini metrisler üzerinde yürütürken süvari alaylarını da ağır bir tempo ile Türk süvarilerinin üzerine gönderdi. Fazıl Mustafa Paşa düşmanı karşıladı ve geriye attı. Çatışma çok kanlı olmuştu. Başta yeniçeri ağası olmak üzere bir hayli yeniçeri kumandanı savaş maydanında kaldı.
îki taraf da eski mevzilerine döndüler. Fakat Avusturyalılarla müttefikleri, beklenmedik bir anda tekrar ve daha şiddetle saldırdılar. Fazıl Mustafa Paşa gafil avlanmış değildi. Mukabil tedbirler alarak orduyu savaş nizamına soktu. Kendisi kapıkulu askerleri ile metrisin nihayetine saf bağladı. Savaşın gelişmesine göre hareket edecekti. Metrislerde Karaman Beylerbeyi Vezir Çelebi İsmail Paşa vardı. Gönüllü müteferrika ve çavuşlar ortada bulunuyordu. Önlerinde yirmi top sıralanmıştı. Sağlarında sipahiler, sollarında silâhtar bölüğü yer almıştı,
Türk topları üzerine gelen düşmana ateş yağdırıyorlardı. Fakat Prens Lui Baden zayiata bakmadan taze kuvvetleri ileri sürüyordu. Avusturya süvarisinin hücumları da bir taraftan gelişiyordu. Anadolu Beylerbeyi Kemankeş Ahmet Paşa'-nın tuttuğu sağ kanattaki Türkmenler tecrübesizdi. Şimdiye kadar böyle muazzam bir meydan savaşı görmemişlerdi. Ateş

Muharebeyi yakından izleyen Serdarıekrem Fazıl Mustafa Paşa sağ kanadın ezilmek üzei¥e olduğunu görünce, müdahale etmek lüzumunu duydu. Kethüdasına:
— Gayri iş bize düştü.

Dedi. Kapıkulu süvarisinin başına geçti. Kan ve ateş içinde ve her an şiddetini artıran savaşa katıldı. Mehterhaneler cenk havasını vuruyor, «Allahu Ekber, Allahu Ekber» sesleri göklere yükseliyordu. Serdarın gür sesi ıher tarafta akisler ya-¦pıyor, heyecan yaratıyordu.
— Yiğitlerim ne durursuz? Koman ha, koman ha!
Serdarı yalın kılıç ateşe girerken gören Karaman Beylerbeyi İsmail Paşa da harekete geçmiş, o da sağ kanadın yardımına koşmuştu. Şimdi biz üstün duruma geçmiştik. Zevkine doyulmaz bir celâdet ve kahramanlıkla dövüşüyor, düşman alaylarını bozarak, parçahyarak, ileri atılıyorduk. Kahraman vezir yine ordunun başında idi. Sultan İkinci Süelyman'm verdiği kılıcı düşman başlan üzerinde şanla ve şerefle dolaştırıyordu. Bazan daha ileriye fırlıyor.
— Küffâr, işte bak Türk geliyor.'
Diye bağırıyordu. Kethüdası Mustafa Efendi'nin:
— Sultanım efendim, Paşam kendine mukayyet ol. Gibi uyarmalarım dinlemiyor; ı
— Biz hayatımız için değil, padişahımız ve devletimiz için' cenkeyleriz. Canın ne kıymeti var?
Cevabını veriyordu. Orduyu heyecana getiren ve yenilgiyi zafere ulaştıran şey, esasen vezirin cesareti ve bizzat askerin başına geçmesi idi. Gaziler, onun arkasında şahadet şerbetini içmek için tam bir imanla ileri atılmışlardı. Artık Avusturyalılar için kurtuluş çaresi kalmamıştı.
Fakat... Kahraman vezir Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa, tertemiz alnına yediği bir kurşunla atından yuvarlandı, şehit oldu. Vezirlerden hiç birisi onun yerini tutamadılar, zaferi ta-mamlıyamadılar. Galebe Avusturyalılarda kaldı. Ah, Fazıl Mustafa Paşa ah.. Eğer sen o gün şahadet şerbetini nûş etmese idin, belki de Viyana bozgununun intikamını alır ve belki de nazlı Budin'e tekrar kavuşurduk.
ANAPA'NIN MEÇHUL KAHRAMANLARI
1828 yılı mayıs ayınm 26'ncı pazartesi günüydü. Anap» kumandanı, Albay Perovsky başkanlığındaki Rus heyetine son ve kesin cevabını veriyordu. Diyordu ki:
— Ben askerim, devletimin ve milletimin bana verdiği şerefli vazifeyi sonuna kadar yerine getirmekle mükellefim. Ordunuzu Anapa'da ne kadar uzun süre tutabilirsem vatanıma o kadar hizmet etmiş, esas orduya zaman kazandırmış olurum, Dövüşecek, ölecek, bayrağımızı düşürmeyeceğiz. Bir gün gelecek tarih bizi rahmetle anacaktır.
Devlete âsi olan yeniçeri ocağı kaldırılalı henüz iki yıi olmuştu. Bu kısa süre içinde yeni orduyu tam manasiyle hazırlamak imkânını bulamamıştık. 10 ekim 1827'de Rus, ingiliz ve Fransız birleşik donanması tarihin hiç bir zaman affetmeyeceği bir baskınla Navarin limanında yatan donanmamızı yakmışlardı. Bu üç devletle ilişkilerimiz kesilmişti. Fransızlar Mora'yı geçici kaydıyle işgalleri altına alınışlardı.
Rus Çarı Birinci Nikola, müthiş bir Türk düşmanıydı. Bunu açıkça söylemekten de çekinmiyordu,
— Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı, benim hükümdarlığım zamanında olacaktır!
Diyordu. On dokuzuncu yüz yılın birinci yarısındaki siyasî belgeler ve anılar bunu ispatlamaktadır.
Osmanlı İmparatorluğunu; en müşkül ve sarsıntılar geçirdiği bir zamanında yakalayan Çar Nikola, hazırlıklarını tamamladıktan sonra 26 nisan 1828'de

harp açmıştı. Rus orduları, Avrupa cephesinde Prut nehrini geçerken, Doğu cpehesinde de ileri yürüyüşe başlamıştı. Türkiye de bazı tedbirler almış, Rumeli yakasında Ağa Hüseyin Paşa Tuna Seraskeri, Kaptanı-derya İzzet Paşa Varna Muhafızı, Anadolu yakasında eski sadrazamlardan Galip Paşa da Doğu Seraskeri memuriyetleriyle düşman ordularına karşı koymak üzere görevlendirilmişlerdi.

Bu talihsiz savaşın hikâyesini anlatacak değiliz. Yukarıda da işaret ettiğim gibi bir kalenin şanlı savunmasından söz edeceğim. Bu kale Karadeniz'in doğu kıyısında ve Kuban suyunun otuz kilometre güneyinde küçük bir liman içindeki Anapa'dır. Venedikliler zamanındaki adı Napa'ydı. Sonra harap olmuş, 1784'de Türkler tarafından Anapa ismiyle yeniden yapılmıştı.

1828 yılı mayıs ayında General Mençikif kumandasındaki) bir Rus ordusu, yirmi dokuz parçalık taşıt gemisi ile donanmanın desteği altında Anapa limanına girmiş ve karaya asker çıkarmıştı. Ayrıca Albay Peravsky kumandasında yedi piyade bölüğü ve dört kazak alayından kurulu diğer bir düşman kuvveti de doğudan taarruza geçmişti. Kaledeki Türk birliklerinin toplamı dört bini güç buluyordu. Bunun da bir kısmı savaşçı değildi.

General Mençikof, çok kolay başarı kazanacağını; üç, dört • gün içinde kaleyi alacağını sanıyor, kurmay subaylarına: j

— Bu savaş benim için ufak bir askerî manevradan, hat- ', ta iddia edebilirim ki, talimden başka bir şey değildir. Savaş gemilerimizin şiddetli ateşinden sonra kalenin burcunda beyaz teslim bayrağı sallanacaktır.

<

Demişti. Evet, bütün askerî bilgiler ve nazarî hesaplar fru~ i nu gösteriyordu. Kuvvetler arasında denge yoktu. Gerek asker ve gerekse silâh bakımından Ruslar sayı itibariyle bizden çok | üstün durumda bulunuyorlardı. Onlar top mermilerini su gibi harcıyabilirlerdi. Hem denizden ve hem de karadan durmadan a.teş açabilirler, üzerlerimize ölüm yazdırabilirlerdi. Dahası da vardı. İstedikleri anda hiç yıpranmamış taze kuvvetleri ileri sürebilirlerdi. Bize gelince, savaş malzemesi o kadar azdı ki, bir topçu temerküz ateşi yapmak için bile düşünmek zorundaydık. Yardım gelmesine ise imkân yoktu.

Fakat, biz, bir 'bayrak için dövüşecketik. Bu şanlı bayrak için ölebilir, bu şerefli bayrak için seve seve can verebilirdik. İşte Ruslarla aramızdaki fark buydu..

Düşman karadan ve denizden aynı zamanda ve bütün şiddetiyle Anapa'yı top ateşi ile döğmeğe başlamıştı. Bizim karşı, lığımız ise pek seyrek oluyordu. General Mençikof, seviniyor.

kurmaylarına:

— Ben size söylememiş miydim? Türkler karşılıktan bile âciz kaldılar. Ateşi keser kesmez, teslim olmak için ya bir parlamenter gönderecekler, veyahut kalenin burcuna beyaz bayrağı çekecekler.

Diyordu. Ruslar gurupla beraber ateşi kesmişler, sonucu »eklemeye başlamışlardı. Mademki Mençikof Türklerin teslim bacağını bu kadar kesinlikle söylüyordu; ona inanmak lâzını- lı. Burunları bile kanamadan bir zafer kazanmış olacaklardı.

Yüksek rütbeli subaylardan biri generale müjdeledi:

— Dediğiniz çıktı generalim, kalenin kapıları açılıyor, herhalde elinde beyaz bayrağı ile bir parlamenter çıkacak.
Mençikof'un koltukları kabardı.
— Evet, yalnız itiraf etmeliyim ki, askerlerime muzaffer bir piyade savaşı verdirmeyi pek arzu ederdim. Demek kısmet
burada değilmiş.
Bütün gözler, tek kanadı açılmış kale kapısına çevrilmişti. Kapıdan önce bir kişi çıkmıştı. Fakat Rusların tahmin ettiği gibi elinde beyaz bayrak yoktu. Beyaz yerine alsancak yükseliyordu. Onu, iki yüz kadar Türk askeri takip etti. Bunlar, atalarımızın ruhlarını şâd ettirecek bir serdengeçti, bir îe-dayi müfrezesiydi. — Allah Allah!
Sesleri sanki bir anda gökleri deldi. Fedaî müfrezesi yalın kılıç koşuyordu. Başta Mençikof olmak üzere Rus subayları şaşırmışlardı. Hava yavaş yavaş karalıyordu. Fedaî müfrezesi ile şaşkına dönen Ruslar arasında kanlı bir boğuşma başladı, iki yüz Türk evlâdı, Rus ordusunun içine dalıvermişti Savaş iki saat sürdü. Müfreze eridi, bitti. Fakat düşman binden fazla ölü ve yaralı vermiş, birlikleri birbirine karışmış, en seçkin subaylarından bir kısmı maktul düşmüştü. Mençikof bile bu baskından başını güç belâ kurtarabilmişti.
Anapa'yı savunan kahramanlar hemen her gün çıkış hareketi yaparak düşmanı zedelediler. Fakat ardı «'kası kesilmeyen topçu ateşine dayanmaya imkân yoktu. Kale daha kuşatmanın birinci haftasında delik deşik olmuş, içindeki evler yıkılmış, yangınlar çıkmış, sivil halktan bir kısmı sığınacak yer bulamamıştı. Şehitlerin ve yaralıların sayısı her gün biraz daha artıyordu. Fakat Anapa kumandan ve muhafızı ile subajdar teslim olmayı akıllarından bile geçirmek istemiyordu. Muhafız kumandan:
— Türkün askerî namusunu her zaman olduğu gibi yükselteceğiz. Bayrağı asla düşürmeyeceğiz.
Diyordu. Yardımcısı ise:
— Bu ellerim beyaz bayrak tutacağına kırılsın, daha iyidir.
Diye arkadaşlarının savaş gücünü artırıyordu. Kuşatmanın on beşinci günü kaledeki toplardan bir kısmının harap olduğu, sağlam kalanların ise ateşleyecek barut ve atacak mermisi kalmadığı anlaşıldı. Eli silâh tutanların toplamına gelince eriye eriye bine inmişti.
Kuşatmanın üçüncü haftası biterken akşam vakti, Albay Perovsky başkanlığındaki üç kişilik bir Rus heyeti ellerinde beyaz bayrak olduğu halde kale kapısına geldiler ve kale kumandanı ile görüşmek istediklerini söylediler. Muhafızlar, Rusları kumadanın yanma çıkardılar. Albay Perovsky Türklerin üstün bir cesaret ve feragatle dövüştüklerini, askerî namuslarına asla leke sürmediklerini, fakat muazzam bir ordunun ve donanmanın karşısında daha fazla direnmenin faydasız ve aynı zamanda imkânsız olduğunu söyledikten sonra dedi ki:
— Generalim Mençikof adına kaleyi teslim etmenizi istiyorum. Eğer bu teklifimi kabul ederseniz, istediğiniz yere askerlerinizle birlikte gidebilirsiniz. Aksi takdirde boş yere bir direnmenin sonucunda dökülecek kanların sorumluluğu size ait olacaktır. Esir olduğunuz zamanda bunların hesabı sizden sorulacaktır.
Ana-pa kumandanı ve muhafızı, yanında bulunan arkadaş-ıranın yüzlerine bakmış, sonra başını öne eğmişti. Rus albay-yamı dedikleri doğruydu, direnme imkânı yoktu. Perovsky sordu:
— Hâlâ kalenin ayakta durabileceğini sanıyor musunuz? Kale muhafıza:

— Onu yalnız Tanrı bilir. Dedi ve ilâve etti:
— Biz ayakta kaldıkça, Anapa da ayakta kalacaktır. Ka-| leye cesetlerimizin üzerlerine basarak girebilirsiniz.
Rus albayı bu cevabını ulvî manasını anlayamamıştı.
— Bu size ne kazandırır, hiç!
Anapa kumandanı, Rus heyetine son ve kesin sözünü söyledi:
— Ben askerim, devletimin ve mîlletimin bana verdiği şerefli vazifeyi sonuna kadar yerine getirmekle mükellefim. Ordunuzu Anapa'da ne kadar uzun süre tutabilirsem, vatanıma o kadar hizmet etmiş, esas orduya zaman kazandırmış olurum. Dövüşecek, ölecek, fakat bayrağımızı düşürmeyeceğiz. Bir gün gelecek tarih bizi rahmetle anacaktır.
Rus albayı bu mert ve kahramanca cevap karşısında küçüldü. Hiç bir sonuç alamadan karargâhına döndü.
Türkler sözlerinde durdular, günler ve günlerce kan ve ateş içinde dövüştüler. Bayrağı düşürmediler. Onun şanına ve şerefini yükselttiler. Nihayet bir gün düşman kaleye girdi. Çünkü son kurşun atılmış, Anapa'yı savunanların dörtte üçü şehit olmuş, diğerleri de yaralanmıştı.
Tarih bayrağımız için canını veren Anapa'nın meçhul kahramanlarını unutmayacaktır.
•••
BÎR ŞEHÎDÎ ANARKEN
Tarih sayfalarından birini daha çeviriyorum. Bu gün, sayısını Tanrı'dan başka kimsenin bilmediği şehitlerden birini rahmet ve minnetle anacağız. Bu kahraman, Türk tarihinde admı ölümsüz kılan Hulusi Paşa'dır.
Çar Birinci Nikola, Türk düşmanı olarak ün kazanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu için «Hasta Adam» tabirini kullana» odur. Bir taksim projesi1 hazırlamış, ilk kez 1844'de Londra'yı ziyareti sırasında İngiliz devlet adamlarına, ikinci kez de 1853'de Petersburg'da İngiliz büyükelçisine açmıştı. Projeye göre; İngiltere, Mısır ve Girid'i alacak, İstanbul bağımsız bir şehir olacaktı. Balkanlarda kurulacak bağımsız hükümetler, Rusya'nın himayesine verilecekti. Çar:
— Bu projenin uygulanması kolaydır, yeter ki, esasta bir anlaşmaya varalım. Diyordu. İngilizler, ihtimaller esası üzerine bir politika kurulamayacağı cevabını vermişlerdi. Çünkü Mısır ve Girid'in. kolayca zaptedilebileceği kanısında değillerdi.
Rusya'nın Türkiye ile savaşa girme meselesinde acele etmesinin sebepleri vardı. Avrupa'da 1848 ihtilâllerinin sonucu olan birçok olaylar, kendisini serbest bıraktığından harekete geçmek çin beklediği fırsatın geldiğine kanaat getirmişti. Tanzimatın ilânından sonra Osmanlı İmparatorluğunda başlayan ıslahat hareketleri gelişmiş, ordu ve donanmaya çeki düzen verilmişti. Türk ordusunun kuvvetlenmesi' Çar'ın işine gelmiyordu. Türklerin Avrupa'da büyük devletler topluluğuna girmesine taraftar değildi. Tâ Deli Petrö'dan başlayan Türk düşmanlığı politikasına dört elle sarılmıştı. Bu sıralarda «Kutsal Yerler» sorunu ortaya çıkmıştı. Kudüs ve dolaylarında Hıristiyanlarca mukaddes tanınan bazı yerlerin bakımı ve buralardaki dinî hizmetler Fransızların himayesinde olan Katolik papazlarının ellerine idi. Fakat Fransız ihtilâlinden sonra Ortodokslar bir kısım hizmet re makamları kendi ellerine almıslardi. Kudüs'de «Mevlid-i İsa» denilen yerde asılı gömüşten yapılı bir yıldız kaybolmuştu. Bu olay yeni yeni anlaşmazlıklara yol açmıştı. Yıldızın

kaybolması, hakların da kaybolması sekimde çok garip ve gülünç bir tefsire tâbi tutulmuştu.
Olay kısa zamanda dinî mahiyetini kaybederek, Rus-Fraıv. sız mücadelesi halini aldı. Babıâli, 9 şubat y952'de Latinlerin eski' haklarını tanıdı. Rusya güya statükonun muhafazasını istiyordu. Hakikatte jse, Osmanlı İmparatorluğu ile bir çıban. başı çıkarmak istiyor ve savaş için bahaneler arıyordu. «Kut-sal Yerler» sorunu esasında onun için sadece bir istismar konusu idi. Taksim projesini bu sayede tatbik mevkiine koymağı tasarlamıştı. Çar, Bahriye nazırı ve Ballık Filosu Başkumandanı Prens Mençikof u olağanüstü yetkilerle İstanbul'a gönderdi. Kalabalık bir maiyeti vardı. Türkiye'ye taarruz için Prut sahillerinde toplanan yüz elli bin kişilik Rus ordusunu ve Odesa'daki donanmasını gürültülü bir gösterişle teftiş ettikten sonra 28 şubat 1853'de İstanbul'a geldi. Kutsal yerler sorununun geniş bir şekilde çözümlenmesini istedi. İngiliz ve Fransız elçileri aralarında bir görüşme yaparak daha vahim anlaşmazlıklara yol açmamak için Ruslara biraz müsait davranılması tavsiyesinde bulundular. 3 mayısta çıkarılan bir fermanla Ortodoks kiliselerinin imtiyazları da teyid edildi.
Prens Mençikof'un maksadı bu değildi. O, savaş için sebep arıyordu. İstanbul'a gelirken Prut'ta denetlediği ordularm kumandanlarma:
— Hududu geçmek emrini her an alabilirsiniz. Hazırlıklı bulununuz.
Demişti. Bu emirden Çar'ın da haberi vardı. 5 mayısta Bâbıâliye beş gün süreli bir ültimatom verdi. Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu dahilinde yaşayan bütün Ortodoksların res«îî hâmisi olarak tanınmasını, Rum kilisesi tabirinin kalkarak Rus kilisesi tabirinin konulmasını ve bundan önceki antlaşmalara teşmilini istiyordu. Bu küstahça istek hükümran lık taklarımıza açık bir tecavüzden başka birşey değildi. Redd-
olıinclu. 21 mayısta İstanbul'dan ayrıldı. Türkiye-Rusya ilişki-jeii kesildi. Çar Nikola bu durum karşısında ne yapmak lâzım-geldiğini soranlara:
— Türk hükümetinin tokatım yüzümde hissediyorum.
Cevabını vererek, savaşa baş vurmak istediğini açıkça. ilân etmişti. 22 haziran 1853'te Rus orduları Eflâk-Boğdan'a. girdiler. Bu olay Kırım savaşını doğurdu. Rusların hareket planı Siliste,, Şamnu ve Varna'yı alarak Küçük Balkan üzerinden Edirne'ye inmekti. Bu plân da ha 1828-1829 Türk Rus savaşında General Geismar tarafından hazırlanmış ve aynı yıl uygulanmıştı. O savaşlarda Sert Mehmet Paşa, bir avuç kahramanla Silistre'de ordulara karşı durmuş, dostu da, düşmanı da hayran bırakan bir destan yaratmıştı. Bu savaşları yakından izleyen ünlü subay ve yazar James Brawne, yayınladığı anılarında özetle der ki: «Şunu bütün dünya bilmelidir ki. Silistre'nin yiğit kumandanı ve kahraman askerleri şanlı bir savunma yapmışlardır.»
Aynı şerefi çeyrek yüz yıl sonra Tuna'mn bu ünlü kalesin de Musa. Hulusi1 Paşa ve yiğit askerleri kazanmışlardır.
Ruslar, General Şilder kumandasındaki kuvvetlerle, 15 mayıs 1854'de Tuna'mn gol sahilinden şehri çevirmişler, ondan sonra da General Luders gelerek sağ sahilden ayni işi yapmıştı. Bilâhire idareyi Başkumandan Mareşal Paskiyeviç almıştı. Paskiyaviç'in emrindeki orduların toplamı seksen bin kişinin üstünde idi. Toplarının sayısı ise yüz elliye yakındı. Rur Mareşali:

— Bu muazzam kuvveti, Silistre'de toplamağa lüzum yok-|tur. Çünkü kale belki yapacağımız birkaç hücum neticesinde ""> düşecek veyahut müdafiler teslim olacaklardır.
Dyordu. Evet, kuvvetler arasında gerçekten denge yoktu. Çünkü Silistre'yi savunanların sayısı on binin üstünde değildi. Bol cephane ve yiyecek maddelerine de malik değillerdi. Ka-in etrafında kum gibi düşman askerlerinin toplanmakta olduğunu gören ve endişe duyan kimseler Musa Huîûsj Paşa'ya sormuşlardı:
HVp
— Ne yapmayı düşünüyorsunuz?
— Ne yapmayı mı düşünüyorum, bunu yakında görece^. siniz.
Cevabını almışlardı. 22 mayısta başlayan düşmanın top<* ateşi şiddetini artırarak devam ediyordu. Mareşal Paskiyeviç Musa Paşa'ya bir emir subayı göndererek, teslim olduğu takdirde askerleriyle birlikte dilediği yere gitmekte serbest olduğunu bildirmişti. Aksi takdirde, kale top ateşi altında bir ta§ yığını haline getirilecek ve Türkler bu taş yağını altında mahv. olup gdecekti. Musa Paşa:
— Maleşalinizin söyledikleri doğrudur, dedi, Silistre'yj müdafaa eden surlar şiddetli ve devamlı top ateşi altında yıkılabilir.
— Madem ki bunu siz de takdir ediyorsunuz, o halde hemen teslim olunuz. Boş yere kan dökülmesine sebep olmayınız.
Musa Paşa yerinden doğruldu. Elini azim ve iman dolu göğsüne vurarak:
— Silistre kalesi top güHeleriyle yıkıldıktan sonra, biz göğüslerimizle Silistre'de canlı bir kale kuracağız.
Dedi. Rus subayı, bu cevap karşısındaönce şaşırdı, sonra milletinin ve ordusunun şerefi için herşeyi1 göze almış bulunan Türk kahramanının karşısında olduğunu anladı ve küçüldü. Tüus karargâhına döndüğü zaman, tecrübeli ve ihtiyar male-şale durumu ve kale kumandanının verdiği1 cevabı anlattı. Paskiyeviç, hiç beklemediği bu cevaptan ürktü.
— Hayret hayret!
Diye söylendi. O gün, 8 haziran 1845 perşembe günü idi. Musa Paşa, bir fedaî müfrezssi teşkil etti. Bir çıkış hareketi yapacak, Rus karargâhını basacaktı Yüksek rütbeli subaylardan biri, bunun delice bir hareket olacağını ima eder gibi konuştu. Erimeğe ve mahvolmağa mahkûm böyle bir müfrezenin başına kale kumandanının geçmesini doğru bulmadı. Musa Pa: -şa:
— Harp ediyoruz, dedi, her şeye baş vuracağız!
Yüksek rütbeli subay:
— Sözlerim yanlış anlaşıldı, Paşa Hazretleri, dedi. Ben Lıu demek istedim. Bu cüretli harekete siz kumanda etmeyi-L Sizin kalede bulunmanız daha iyidir.
' — Peki ne teklif ediyorsunuz?
Yüksek rütbel subay, kumandanının karşısında bir put Li selâm vaziyeti aldı ve:
— Bu vazifeyi bana verebilirsiniz.
Musa Paşa yerinden kalktı, arkadaşına doğru yürüdü, aladan öptü.
— Özür dilerim kardeşim, ben yanlış anladım. Yarın sa-ıh kaleden beraberce çıkacağız.
Yüksek rütebli subay topuklarını birbirine vurdu.
— Emredersiniz, Paşa Hazretleri.
9 haziran cuma günü idi. Fedayı müfrezesi sabah namazı-kumandanlarla beraber kıldı. Sonra bir rüzgâr gibi kaleden ıktı. Bu sırada Mareşal Paskiyeviç,

yirmi' dört tabur askerle Ibdülmecit tabyasına gidiyordu. Kanlı bir boğuşma oldu. [lost, düşman birbirine karıştı. R,us başkumandanı Mareşal faskiyeviç kalçasından ağırca yaralanarak kumandayı terke leobur oldu. Müfreze kaleye döndüğü zaman zayiatın o kadar kemli olmadığı anlaşıldı.
Paskiyeviç'in yerine başkumandanlığa Prens Korçakof [tandı. Korçakof, sonucu bir an önce almak için işe hızla baş-Idı.
— Bir avuç Türk askeri karşısında Çar'ın ordusunun şe-tfini tehlikeye koyamam.
Diyordu. Mecidiye, Yanya ve Arap tabyalarına hazırladı-lâğımları 13 haziran 1854'de ateşlediği zaman da:
— Bu akşam yemeğini' Silistre'de Türk kumandanının ko-'ğında yiyeceğiz.
Diye böbürlenmişti. Fakat Musa Paşa bütün tedbirlerini kanında almıştı. Lâğımlar müthiş uğultularla patlarken, t muhtelif istikametten askerlerini dışarıya çı'karan Musa °"-, bütün şiddeti ile düşmanın üzerine atılmış, kanlı ve
J.1U
korkunç bir boğuşmadan sonra koskoca Rus orudsunu katarak en geri hatlarına kadar sürmüştü. Prens Korçakof <j" selefi gibi yaralanmış, istihkâm Kumandanı General Şilder jı diğer bazı kumandanlar maktul düşmüşlerdi. Fakat Çar NilçQ. ladan gelen bir emirle «Rus ordusunun şerefi ne olacak?» diy soruluyor, Süistre'nin. muhakkak düşürülmesi emrediliyor^ Başka türlü geriye çekilmek yoktu., Musa Paşa iki gün son. ra, yani 15 haziran perşembe günü bir' çıkış hareketi daha ya. parâk düşmana, ağır kayıplar verdirmişti. Bunun üzerine pvlls Genel Kurmayı, Çar'a. rağmen, çekilme için kıtalarına icaj eden emirleri verdi ve ricat başladı. Rieati örtmek için de ka-, leyi top ateşiyle dövüyor, yeni bîr1 çıkış hareketine engel olmalı
istiyordu.
Musa Paşamız, bir sabah vakti, namaz kılmak için abdestl alırken gülle isabeti ile şehit düştü. Silistre'de şanlı bir savunma yaratarak, Rus ordusunun yenilgisini ve dolayısiyle bütiiıj Rus ordularının genel çekilişini sağlayan kahraman Musa Pa-j şa, şahadetinden üç gün önce, kendisine mareşal rütbesi veril
diği zaman:
— Ben şahadet rütbesini tercih ederim.
Demişti.
Gaza meydanlarında Tanrı'nın rütbesine kavuşan ve şf hit düşen koca Türk, seni unutmayacağız!
• ••
1876 yas aylarının bir akşam saatinde Vidin'deki kolordu karargâhının kumandanlık odasına beraber girelim. Uzunca j, masanın ucunda orta yaşlı, saçlarına kır düşmüş, sakallı, tıknaz vücutlu, gözleri ateş gibi yanan bir_ Ferik (orgenearfj oturuyor. Bu zat, Vidin kumandanıdır. Onun karşısında Erkâ-j.ı Harbiye Reisi (Kurmay Balkanı) Mirliva Tahir Paşa, Ya-f6r Yarbay Talât Bey, Topçu Kumandanı Albay Mehmet Bey, jVİbay Osman Bey, Mirliva (tuğgeneral) Âdil Paşa, henüz otuz 0 yaşlarında olmasına rağmen sakal bırakmış olan Yarbay jjthem Bey, Doktor Hasip Bey ve Yarbay Yunus Bey var. Bunlardan üç kişiyi muhakkak tanıyacaksınız, fakat biz kumandan Paşanın ismini biraz sonra söyleyeceğiz. Kumandan Ethem
1896 da Yunan savaşını kazanan Müşir (Mareşal) Gazi Ethem Paşa'dır. Yunus Beye gelince, Plevne savunmasında admı dünyaya tanıtan şehid Yunus

Bey'dir. Kumandan Paşa, hu akşam sevdiği ve güvendiği silâh arkadaşlarıyla Balkan meseleleri ha'kkında oldukça uzun bir konuşmaya dalmıştır. Bu konuşmayı sizinle beraber dinleyelim.

— Vaziyeti hiç iyi görmüyorum, arkadaşlar. Balkanlar kaynıyor. Her an harekete hazır olmak lâzım. Ben merkezi Erzurum'da bulunan 4. Ordu Erkân-ı Harbiye Reisliğinden bir yıl kadar önce Niş'teki 1. Fırka Kumandanlığına tayin edildiğim zaman İstanbul'a bildirmiştim. Fakat biraz uzunca olan raporum belki lâyıkıyle tetkrke tâbi tutulmadı. O sırada Yaver Paşa Vidin kumandanı bulunuyordu. Sonra onu başka bir yere naklederek bu mühim vazifeye beni getirdiler. Hepiniz . akdir edersiniz ki, elimden geldiği kadar çalıştım. Bu gün her Italde bir savaşta namus-u askerîyi ihlâl edeceğimi sanmam. Sırp hududu burnumuzun dibinde. Çar; Fransa'nın mağlup olmasından istifade ederek, kendisini Paris muahedesinin bazı hüküm-Mne bağlı saymadığını bildirdi. Bunun tesirlerini beklemek Wn değil midir?

Odada hazır bulunanlar hep birden cevap verdiler:

— Evet Paşa hazretleri.

Kumandan Paşa, o zaman sandalyasmdan kalktı:

— Ben bunu İstanbul'a anlatamıyorum. Hudutlardan ba-

rut kokulan geliyor. Bu gün, yann silâhlar patlayacaktır.

Kumandan Paşa'nm dediği doğru idi. Balkan devletleri^ bağımsızlık ve muhtariyet arzulan şiddetini artırmış, silju/ lı bir hareket halini almıştı. Hersek'te başlayan isyan, Bosna'ya da yayılmıştı. Kara dağlılar bu ayaklanmalarda önayak oluyorlardı. Bulgaristan da da isyan başlamıştı. Sırplar, süratle sının geçmek için fır sat gözlüyorlardı.

Konuşmalar geç vakte kadar devam etti. Kumandan herkese birden izin verdi. Gece olmasına rağmen çalışacak '^ İstanbul'dan gelen resmî ve hususî mektuplan okuyacaktı Doktor Hasip, Mirliva Tahir Paşa ve Başyaver Talât Bey, pa şa'nm müsaadesi ile odada kaldılar. Biraz sonra içeriye girg genç bir yaver İstanbul'dan gelen mektuplan Paşa'ya takdir» etti. Kumandan bunların bir kısmına şöyle bir göz gezdirdi. Bazılarını ait olduğu yerlere havale etti. Fakat bir tanesinin üzerinde önemle durdu. Suratı asıldı.

— Bu adamlar ya serhat boylarını oyuncak sanıyor!» ya beni tanımıyorlar, diye bağırdı. Sonra mektuptan bazı par çalan yüksek sesle okudu:

«Mahdum bendeniz Binbaşı Celâl maiyet-i âlinize edilmiş ve birkaç hafta evvel Vidin'e giderek vazifesine bd lamıştır, Ailenin tek erkek evlâdı olan Celâl bendenizi ~* (hattından uzak ve geri hizmetlerde kullanacak olursanız ı nun olurum.» Hasip ve Talât Beyler hayretle Paşanın yüzül bakıyorlardı. Kumandanın gözleri hiddetten kızarmıştı:

— Beni anlamıyorlar, diye bağırdı. Beni anlamıyorlar. Oğullarını harp mıntıkasına göndermek istemiyorlarsa sara: daki nüfuzlan buna pekâlâ müsaittir. Bir sözleri ile or"110"1 yaverler arasına kaydettirebilirlerdi.

Sonra Hasip Bey'e dönüp:

— Hasip, sen beni yüzbaşılığımdan tanırsın. O gün<4 bu güne hiç kimseye âb-ı-rû döktüm mü? Ah, bu adamlar » kerliği anlamıyorlar!

— Anlamıyorlar, Paşa hazretleri. Paşa, Talât Bey'e:

—Oğlum, bana Üçüncü Tabur Kumandanı Binbaşı Ce~ lâJ Beyi çağır:

Dedi. Ne kadar zaman geçti, belli değil. Celâl Bey geldiği gaman kumandanın hiddeti henüz geçmemişti. Sert bir tavar-ja sordu:

— Binbaşı Bey, nerelisiniz ve kaç yaşındasınız? Binbaşı cevap verdi:
— îstabulluyum, yirmi sekiz yaşındayım. Üç haftadır,, Üçüncü tabura kumanda ediyorum.
Kumandan Paşa, genci bir yerden tanır gibi olmuş, fakat nerede gördüğünü hatırlıyamamiştı.
— Çabuk terfi etmişsiniz, oğlum. Arkadaşlarınız herhalde yüzbaşı bile olmadılar. Hem galiba siz îstanbuldan dışarıya da yeni çıkıyorsunuz. Babanızın bir sözü ile İstanbul'da ka-labilrdiniz. Burası harp mıntıkasıdır. Bastığınız toprak bile tehlikelidir.
gezdirdi] tehlikelidir.
Binbaşı Celâl ne söyleyeceğini şaşırmış, sapsarı olmuştu. — Paşa hazretleri, affedin, birkaç söz söylemek istiyorum. Mektepten çıktıktan sonra İstanbul'da çok az kaldım. Babamın saraydaki büyük nüfuzu sayesinde dediğiniz gibi İstanbul'da bir vazife alabilirdim, bunu istemedim. Yemen isyan mıntıkasına gönderildim. Orada yaralandım, İstanbul'a geldim. İyileşir iyileşmez Rumeli'de vazife aldım. Bosna'nın ka-at« zalarında başlayan isyanın tenkili için teşkil edilen birliklerden den birine beni yüzbaşı olarak tayin ettiler. 1875 te hastalandım. İzin alarak İstanbul'a gittim. Fakat neden, ben de bilmiyorum, İstanbul'daki iznim bütün müracaatlarıma rağmen çok uzun sürdü. Üç haftadır buradayım. Rütbemi binbaşılığa <çı-> kardılar. Ben süslü konaklarda oturmak istemiyorum Paşa hazretleri. Ben de sizin gibi hayatımı orduda geçirmek, ordu- vermek istiyorum. Emredersiniz şimdi bu üniformaları çı-tarır ve mektepten henüz çıkmış mülâzım-ı-sani gibi (asteğ-»en) bir takımın başında bulunurum.
Paşa'nın asabiyeti geçmiş ve yüzünde hiddetten eser kalkmıştı. Celâl'i şimdi iyi tanıyordu. Bosna'da iken bu suba-•ıı fedakârlıklarını işitmiş, fakat şahsen kendisini görememiş-
ti. Demek, mevcudu azalmış bir bölükle kasabalardaki ya mıntıkasına korkmadan atılan kahraman, bu çelimsiz gençti Gözlerinin içi güldü:
— Oğlum yaşm ehemmiyeti yok, sen rütbeni barut duman, ları arasında kazanmışsın. Babandan bir mektup almıştım <Ja Fakat şimdi o mektubu huzur içinde yırtabilirim. Bazen oğm, lar babalarına çekmiyor. Haydi bakalım taburunun başına.
Binbaşı Celâl ok gibi odadan fırladı. Saat gece yarısı^ yaklaşıyordu. Paşa, yatmak için evine giderken Bâbıâli'dej kendisini makine başında beklediklerini bildirdiler.
•
1 temmuz 1876'dayız. Sabaha dört saat var. Bütün kuman, •danlar ordugâh'ta toplanmak için emir almışlar. Paşa henüz telgrafhaneden dönmediği için merakla bekliyorlar. Herhalde mühim şeyler cereyan ediyor. Bütün kolordu silâh başına davet edilmiş. Saat gece yarısından sonra Kumandan Paşa, telg. rafhaneden dönüyor. Yüksek rütbeli subaylar büyük salonda toplanmışlar. Kumandan emri tebliğ ediyor:
—Prens Milân, Sırp hududundaki askerlerimizin geri çekilmesi ve Bosna valiliğine kendisinin tayini için Bâbıâlîye bir ültimatom vermiştir. Bu ültimatom reddedildiğinden sekil on saat sonra harp başlayacaktır. Sırp ordusunun Yenipazar. Vidin cihetinden taarruza geçmesi ihtimali çok fazla. Hepinizi itimadım var. Askerlik namusunu ilâ edeceğinizden "her aı eminim. Şimdiden bütün gazi arkadaşlarımın yüksek alınlara dan öperim. Fedâkârlık

bu gün içindir. Dün kararlaştırıp plân gereğince hareket edilecektir. îlan-.ı harp haberi geldi?
mz mı
dakika
başında son emri
. Allah, hepimizin yardımcısı olsmj
I
nda son emri bekleyin Kumandanlar süratle kıtalarına döndüler.
^i Sırplılar görülmemiş bir hezimete uğramışlardı. 8 ağustos' p Vidin Kolordusu Kumandanı büyük başarılarından dolayı
loibi
.±~b~ terfi ettirildi.
Şimdi bu parlak zaferi kazanan Vidin Korlordusu Kuman-nm odasına beraber girelim. Paşa, hiç bir şey yapmamış sakin, Kolordu Kurmay Başkanı Tahir Paşa ile konuşu-
— Tahir, demek bizi müşir yaptılar, fakat biz birşey yap-k ki.
Tahir Paşa, kumandana:
— Öyle demeyin, paşa hazretleri dedi, yarın tarih isminizi iftiharla yazacaktır.
Kumandan paşa, bir çocuk gibi utanıyordu. Birden sordu:
— Kuzum Tahir, bizim Binbaşı Celâl'den bir haber aldı-
— Evet paşam. Onu Zavçar'a yüklenirken yakından gördüm. Çok şeyler yaptı. Bu kabına sığmayan çocuk, bir kahraman paşam. Galiba yaralanmış.
Konuşma devam ederken genç bir yaver, Celâl isminde bir binbaşının geldiğini söyledi. Kumanda paşa, getirilmesini emredince içeriye Binbaşı Celâl girdi. Selâm resmini îfa ettikten sonra durdu. Çok yorgun görünüyordu.
— Tebrik etmeme müsaade eder misiniz, efendim? Paşa ağır ağır Celâl'in yanına yaklaştı:
— Gel oğlum dedi. Seni alnından öpeyim. Fakat, Celâl yerinden kımıldamadı.
¦ Affet paşam, teşekkür için elinizi öpmeye
-ı harp haberi geldia — Affet paşam, teşekkür için elinizi öpmeye gelemiyorum, ir Simdi kıtalarmıaiyaralıyım. Hastahaneden kaçarak buraya geldim. Artık bana
. ¦ ____a.™,n,e.ı nlannitimnt- or] i-unvan rm 7 rlecril mi?
yy
*** ediyorsunuz değil mi?
Müşir paşa:
— Evet yavrum dedi. Kaymakamlığa terfiin için İstanbul'a 2 temmuz 1876'da savaş ba,l«d.. Vidin korlordusu y.»Bzdım. Git istirahat et.
r satjK.ıuLia. ıVu«» , Acaba bu Vidin kolordusu kumandanını tanıyabildiniz mi? Tınıok nehrinin stJ'FU, dünya kahramanlık tarihinde en şerefli sahifelerden birini
""* — . .. . ,a o-enîrildi TİmoK nenrmm S"'' "", uuuya KanrainaiiiiK. Ldimmue en şeieııı sanıieıeiucu uını
İzvor tepeleri dovuşu^ereK e-. ,, , - • enUdi_ KanuWişgai eden Müşir Gazi Osman Paşa'dır ve bu hadise Plevne
azaldığı bir günde nehri «eçe™* zanüarak Zavcar>a g^en bir sene evvel cereyan etmiştir.
guşmalardan sonra kesm bir zatеı kazan_____ Yarbay Celâl'e gelince, Plevne'de şehid olmuştur.
GAZİ OSMAN PAŞA'YI AĞLATAN KAHRAMAN

Önceki konuşmada, Osman Paşa kumandasındaki kolordusunun harp ilânı haberiyle beraber yıldırım sürati \ Sırp sınırını geçtiğini ve îzvor tepelerini işgal ettiğini sö mistik. Şimdi İzvor savaşlarından, başka bir kahramanlık hi| kâyesini anlatacağız.
Sırplar, Vidin kolordusunun anî hücumu karşısında şaşı*.j mışlar ve toplanmak imkânını bulamamişlarıd. Bir tanesi raıb tesna İzvor tepelerinin hepsi işgal edilmişti. O bir tanesi d, gayet sarptı. Ele geçirebilmek için zayiatı göze almak lâzımdı Kolordunun evvelce hazırladığı plana göre, tepelerin işgali taJ marnlandıktan sonra Timok nehri aynı süratle geçilerek, bütft] giddeti ile Zayçar'a. yüklenilerek kesin sonuç alınacaktı.
Bir yaz akşamı idi. Kolordu kurmay başkanı, kumandan! paşanın çadırına gelerek tekmil verdi. Kolordu, zafere doğnj gidiyordu. Yalnız İzvor tepelerinden biri hâlâ mukavemet yordu. Düşmanın bol topçu malzemesine malik olduğu anlaşılıyordu. Piyade birliklerimizin üzerine ateş yağdırıyordu. Kur] may başkanı sözlerini şöyle tamamladı.
— Bu tepenin bir gece baskını ile alınmasını uygun mii| talâa ediyorum, paşa hazretleri.
Csnırn Pag:1., kurmay başkanının bu mütalâasını pek rinde buldu. Bu tepe gözüpek ve tecrübeli bir binbaşının em rine verilecek bir veya iki tabur ile pekâlâ alınabilirdi. Müca dele gece yapılacağı için zayiat da o nisbette az olurdu. Çü» ki düşman hedef bulmakta bir hayli müşkilât çekerdi.
— Fikrinize iştirak ediyorum dedi. Söyleyin bakalım taburun kumandanlığına kimi verelim?
Kurmay başkanı hatırına gelen isimleri sıraladı:
— Kaymakam İstanbullu Ahmet Bey, Binbaşı İzmirli reyya Bey, Binbaşı Ethem Bey.
Hepsi de cesur ve dirayetli kimselerdi. Osman Paşa bu sj bayları tanıyordu. Cesaret ve dirayetlerine de bir itirazı Fakat nedense azı olmadı.
— Hayır, hayır siz bana Binbaşı Mehmet Efendi'yi çağarın. Sivaslı Mehmet Efendi'yi.
Kurmay başkanı bu tercihe bir mana veremedi. Sıvash Mehmet Efendi alaydan yetişmiş, ihtiyar bir askerdi.
— Fakat Paşa hazretleri...
Diyecek oldu, Osman Paşa sözünü kesti;
— Ben ne söylersem siz onu yapın. : Biraz sonra çadıra, daha doğrusu çadırın dışında bulunan
tahta bir masanın önüne Mehmet Bey geldi. Uzun boylu, geniş yapılı, kır sakallı idi. Daha ilk bakışta, yükselme devrinin kahramanlarını andırıyordu. Paşayı saygıyle selâmladı. Osman Paşa oturduğu sandalyeden kalktı.
— Mehmet dedi, sana şerefli bir vazife veriyorum.
— İitimadınıza minnettarım paşam. Paşa, vereceği vazifeyi kısaca anlattı: Hemen bu gece, emrine tahsis edilecek bir buçuk taburla hâlâ, mukavemet eden tepeye hücuma geçecekti. Mehmet Efendi verilen talimatı sükûnetle dinlemişti. Ayrılırken paşa, ihtiyar subayı, kucakladı ve öptü;
— Sana güveniyorum Mehmet, Cenabı Hak yardımcın, olsun!
Kurmay başkanı, kumandan paşa ile binbaşı arasındaki samimî arkadaşlığı bilmiyordu. Paşa da bir şey söylemedi.
Mehmet Efendi er olarak orduya girmiş, birçok savaşlara katılmış, yararlık göstermiş, kendisini tanıtmış, orduya duhulünden on beş yıl kadar sonra subay olmuş, Kır:m muharebesi başlayınca Rumeli'deki orduya verilmişti. O

tarihlerde henüz teğmen olan Osman Paşa ile aynı kıtaya düşmüş, 21 mart 1855 de Opatoria'da onunla omuz omuza vuruşmuştu. Aynı yıl ikisi beraber mülâzımı evveliğe yani üsteğmenliğe yükselmişlerdi. Şu halde aralarında yirmi küsur yıllık bir hukuk ve arkadaşlık vardı. 1868 de başlıyan Yemen isaynmı önlemek ve isyanın gelişmesine mâni olmak için Redif Paşa'nm kumandası altında b;r tümen asker gönderilmesine karar verilmişti. Bu tümende Osman Paşa birinci alay kumandanı olarak vazife aî-
mıştı. Rütbesi albaydı. İşte ikinci defa burada buluşmuşlardı. Sivaslı Mehmet Efendi, birinci alayın bir bölüğüne kumanda
ediyordu.

Mektepli olmadığı için de yüzbaşılıktan yukarıya terfi edememişti. Üçüncü karşılaşmaları ise, birkaç ay evvel Vidin kolordusunun takviyesi sırasında olmuştu. Vidin kumandanı bu cesur ve fedakâr arkadaşını çok iyi karşılamış, ona itibar etmiş, yakınlık göstermişti.

Mehmet Efendi gittikten sonra paşa, kurmay başkanına dönerek şunları söyledi:

— Sen Mehmet'i tanımazsın, Çok fedakâr ve kahraman bir askerdir. Mektepli değildir, ama gün görmüş, tecrübe kazanmıştır. Askerin ruhunu çok iyi bilir. Eğer Mektebi Harbiyei Şahaneyi ikmal etmiş olsaydı, bu gün belki de Vidin kolordusunun kumandanı ben değil o olurdu, Bir de Binbaşı Hafız Ab-dülezel vardır. O da alaylıdır. Fakat mükemmel bir insandır. Böyle adamlar az yetişir.

Osman Paşanın bahsettiği Hafız Abdülezel, yıllar sonra mirliva yani paşa olan ve 18G7 Yunan savaşında şehadet rütbesini ihraz eden meşhur Aibdülezel Paşa'dır.

Bir yaz sabahı idi. Kolordu kumandanı sabah namazını eda etmiş, sonra çadırının önündeki tahta masaya geçerek harita üzerinde harekâtı tetkike başlamıştı. Bu sırada kolordunun kurmay başkanı gelmiş, dün gece yarısına kadar direnen son İzvor tepesinin kanlı boğuşmarladan sonra zaptedildiğini müjdelemiş ve şu tafsilâtı vermişti: Binbaşı Sivaslı Mehmet Efendi, emrine verilen bir buçuk taburu geniş mesafeye yayarak tepeye doğru ilerlemeğe başlamış, taburu destekliyen topçu ateşi sustuktan sonra askerlerini toplamış ve onların başına geçerek bütün sürat ve şiddetiyle ileriye atılmıştı. Düşmana yaklaşınca savaş bir anda kanlı bir mücadele halini almış ve birkaç saat sürmüştü. Ancak sabah namazından biraz önce zaptı müyesser olmuştu.

Kurmay başkanı sözlerini şu cümlelerle bitirdi:

— Hakkı iliniz varmış, paşa hazretleri. Mehmet Bey fev-
kalâde ibrazı cesaret ve fedakâride bulunmuştur. Tepeye bayrağı da bizzat dikmiştir.

Osman Paşa'nm gözleri sevinçle parladı. Eski silâh arkadaşının yarbaylığa terfiğini göğsünü gere gere yazabilirdi, emir verdi:

— Muvaffakiyetini tebarüz ettirerek kaymakamlığa inhasını yapınız. Ben İstanbul'a ayrıca hususî bir mektup da yazarım. Bu terfi Sivaslı Mehmet'in hakkıdır.

Kurmay başkanı cevap vermedi, başını önüne eğdi. Osman Paşa bir an duraladı, sonra sordu:

— Neden susuyorsunuz? Erkânı harp rejimsiniz, bir itirazınız veya mütalâanız varsa serbestçe söyliyebilirsmiz, bu müsaadeyi veriyorum.

Kurmay başkanı başını kaldırdı:

— Paşam af buyurun, daha evvel arza cesaret edemedim, Binbaşı Mehmet Bey son dakikada şehit oldu.

Osman Paşa sandalyasından kalktı.
— Allah rahmet eylesin.
Dedi, göz kapaklarmada dânelenen yaşları göstermemek için geriye döndü, çadırına girdi.
•••
KANLI BALKAN DAĞLARININ YOL VERMEZ GEÇITLERt
Bosna - Hersek isyanına eklenen kanlı Bulgar ayaklanması beş, altı tabur asker şevkiyle bastırılmış ve Rumeli'ye fazla kuvvet gönderilmesi sayesinde de alevlenmek istidadı gösteren Sırp isyanının önü, geçici olarak alınmıştı. Fakat aradan kısa bir süre geçtikten sonra Sırp, Karadağ, Bosna -Hersek isyanını desteklemek için bazı devletlerden de teşvik görerek Türkiye'ye karşı savaşa gird;ler. Sırplıların Vidin, Niş ve Yenipazar cihetlerinden tecavüz etmesi ile savaş başladı. Vi- ¦ din mıntıkası kumandanı Osman Paşa, elinde mevcut bütün kuvvetlerle düşman ordusunu Zayçar'da karşılamağa memur edildi.
Ferik Osman Paşa; 1853 de Harp Okulundan mezun olduktan sonra orduya katılmış ve 1876 yılma kadar vukua gelen her savaşa girmiş, harp sanatının bütün inceliklerine vâkıf, orta yaşlı bir askerdi. Ve o zaman, ordunun hemen hemen en sözü geçen erkânından biri sayılırdı. Rütbelerini saray entrika-lanyle almamış, onları savaş meydanlarından hayatı pahasına toplamıştı. Asker kendisini çok severdi. Tarih, Osman Paşa'ya belki bir yıl sonrası için büyük bir şeref vaad ediyordu. Savaş başlayınca, Osman Paşa, Vidin'de süratle harekât hazırlıklarına görmüş, fakat her ihtimale karşı âni ve yerinde bir kararla topçu ve süvari ile takviye edilnrş bir piyade tugayını süratle ileri sürmüştü. Bu kuvvetler, Vidin'deki ordunun hazırlanması için icap eden zamanı kazandıracak ve düşmanın Adliye Boğa-#. zmdan geçerek Vidin'e hücum etmesine engel olacaktır. Ve ica-foederse, zayiata bakmadan Adliye Boğazını dövüşerek geçeceklerdi. Sonra da Osman Paşa'nm glemesini bekliyeceklerdi. Yazımızda bu tugayın şanlı, fakat biraz acıklı olan hikâyesini anlatacağım. Birlikler yola çıktığı zaman kar Balkan dağlarının yol vermez geçitlerini tutmuştu. Vidin ile Zay-çar arasındaki bazı geçitler de Sırp askerleri tarafından önce tutulduğu için buralardan kayıpsız geçmek bir mesele halini almıştı. Tugay ufak tefek çapışmalardan sonra yatsıya doğru yakınlarına kadar gelmiş ve geceyi o civardaki nahiye ^inde geçirmeğe karar vermişti. Ertesi gün bu önemli Lğaz belki çetin savaşlardan sonra geçilecek ve belki de bir J0Ç gün buralarda kalınacaktı. Çadırlar kuruldu ve görünmemek şartiyle ısınmak için ufak mikyasta ateş yakılmasına izin farildi. Bu kuvvetlerin kumandanı olan paşa da, alay ve ta- kamandalarıyle kurmay heyetini yanma alarak iki katlı bir eve misafir olmuştu. Kumandan Paşa, orta boylu ;niş omuzlu, yüzü Balkan rüzgârlarıyle sertleşmiş, haşin bir ^kerdi. Harp Okulundan çıktıktan sonra İstanbul'dan evlenmiş İle çocuğu henüz beş yaşında iken 1860 da Yemen'e gönderil-inişti. 1884 de Rumeli'ye tâyin edilmiş, burada gerek munta-jam savaşlarla ve gerekse çete muharebelerinde pişmişti. Bulgar ayaklanmasında çeteciler tarafından yakılmıya başlanan bir Türk kasabasına iki günlük yoldan sekiz saatte yetişmiş k emrinde bulunan bir tabura yakın askerle, beş yüzden fazla :eteciyi tedip etmiş ve bu sayede rütbesi o sene albaylıktan mirliyalığa, yani paşalığa yükseltilmişti. Araziyi karış karış iilirdi. Elli yaşından fazla olmasına rağmen otuz beş yaşlarında bir kabadayı gibi genç ve dinç görünürdü. Muntazam taranmış sakalında tek tük kırlar vardı. Orduda sertliği ve cesareti ile tanınmıştı. Gözünü budaktan sakınmaz ve emrindeki birliklerin de ayni şekilde hareket etmesini isterdi.

Oğlu Hay-lar da Harp Okulunu bitirmiş vs bir iki yıllık stajdan sonra araz da babasının ısrarı üzerine Vidin mıntıkasına, rütbesi iizbaşılığa çıkarılarak gönderilmişti. Haydar, babasının ak-itıe olarak sakin, uysal bir çocuktu. Şimdiye kadar büyükçe ir patırdıya girmemiş, esaslı bir savaşta ateş hattında bulun-fflış ve sarp dağlarda çetecilerle vuruşmamıştı.
Kumandan paşa, o gece hiç uyumak istemiyor, Sırpların »i bir baskınından çekiniyordu. Vakıa, emniyet tertibatını alış, kıtalarına talimat vermiş, ileriye keşif kollan çıkartmıştı. ıkt karlı Balkan dağlarının pek de tekin olmayan bir köşemden hiç ümit edilmiyen bir zamanda yaylım ateşinin patla-lası her an beklenebilirdi. Ocakta yanan kütüklerin alevleri
duvarda gölgeler yapıyor, bazan patlayan bir budağın sesi ki sa namlulu bir tabancanın patlamasını andırıyordu. Dişarcf kar, rüzgârla beraber yağıyor ve yolunu sasımış kuşlar kafa larını odanın penceresine vuruyodu. Paşa, odada bulunan af kadaşlarıyle çete harplerine dair konuşuyor ve ara sıra laubali lige kaçmayan şakalar yapıyor ve oğluna takılıyordu:
— Haydar, burası İstanbul değil yavrum, diyordu. San» verecek küstüğü yastıklarımız yok, rahat etmek istersen dışa. rıda karın üzerine battaniyeni serer, kendini yumuşak bir ya., takta yatmış farzedersin. Rahmetli annen sağ olsaydı, kirnbi. lir ne kadar üzülürdü.
Haydar, babasının şakaları karşısında ciddiyetini muha-faza ederek:
— Hayır, paşa baba, kuştüyü yatak istemiyorum. Aske-j rim ve emrinize her zaman itaate mecburum.
Cevabını veriyordu. Paşa, sonra oğlunun gönlünü alıyor:
— Şaka söylüyorum. Ben bu livanın kumandanıyım. Se . nin gibi bütün bu efrat ve zabıtan benim oğlumdur. Sen ist;
sen bile seni onlardan ayıracak tıynette yaratılmış adam de ğilim. Beni herkes bilir.
Söz yine ciddi konulara geliyordu. Binbaşı Yunus Bey:
— Paşam, hayatımın en mesut dakikaları savaşın en to zıştığı bir anda toz ve toprak içinde kalmış bir tabyanın iistül ne fırlıyarak, "batarya ile ateş!" kumandasını vermektir.
Diye yeni bir konuya başlıyordu.
Saat gece yarısını çoktan geçmişti. Dörtnala bir süvari nin evin avlusunda atını durdurduğu nal seslerinin kesilmesin den anlaşılıyordu. Paşa, endişeli gözlerle kapıya bakarke! posta içeriye giriyor ve mülâzım (teğmen) Mehmet Efendi'ni acele kendisini görmek istediğini haber veriyor.
Üstü bası kar içinde genç bir teğmen içeri girerek s resmini ifa ettikten sonra:
— Bir saatlik yolu yirmi dakikada aldım, paşam. Altı' daki at çatlıyacaktı. Düşman Adliye Boğazi'na doğru iîerliy0
Eğer yanılmıyorsam, iki saat sonra Adliye'de olacak. Belki bu dakikalarda Sırp atlıları boğaza yaklaşmışlardır.
Paşa, yerinden bir ok gibi fırlayarak, sert bir sesle şu kumandayı veriyor:
— Silâh başına"
Odadakiler koşar adımlarla kıtalarının başına giderken Paşa, Binbaşı Yunus B? y'e "siz kalınız" emrini veriyordu.
Dışarıda sola dön, sola açıl, ik'ser, ol dizi kolu ile marş, tüfek as, sesleri birbirlerine karışırken odada iki asker gayet süratle konuşuyorlardı,. Paşa:
— Yunus Bey, diyordu, bu boğaz: düşmandan önce tutmak lâzımdır. Ancak burada büyükçe kıtalarla harekât yapmağa imkân yoktur. Bir bölükle muharebe edilebilir, bir bölük, düşmanı söker atarsa, büyük birliklerin az

zayiatla geçmesini temin eder. Eğer Sırplar bu boğazdan bizden önce geçerlerse, sayıca bizden üstün olmaları dolayısiyle bir felâkete sürüklenmemiz mümkündür. O zaman belki Vidin de tehlikeye düşer. Şimdi sen birinci bölüğü buraya cebri yürüyüşle sür. Yalnız Yunus Bey boğazdan çok az kişi dönebilmiştir. Vaziyeti bölük kumandanına anlatırsın. Son nefere kadar dövüşülecek. Bu bö-
, İük erirse, numara sirasıyle diğer bölükleri gönderirsin.
Yunus Bey odadan çıkarken paşa, asabî adımlarla dolaşıyor, ara sıra tabur kumandanlarını çağırarak emirler veriyor ve Adliye geçidinden haberler soruyordu. Nihayet iki saat sonra, beklediği haberi Yunus Bey getirdi. Genç binbaşı tek- I mil verdi: J
— Düşman baskısı artıyor paşam, birinci bölük son nefere kadar döi'üştü. Düşman boğazı söktüremiyor, fakat biz de korkunç zayiat veriyoruz. Birinci bölük tamamen eridi. Üçün- ; cii bölüğü ateş hattına s.ürdüm.
. 'S
Paşa, birden sert bir haykırışla Yunus Bey'in sözünü I; kesti:
-j
— Neden ikinci bölük dururken, onu atlıyarak üçüncü bölüğü sürdünüz? Ben size bölük numaraları takip edilecek de~ !l
medim mi? Vazifeme müdahale ettirmem Yunus Bey. Binler. ce kişinin mesuliyetini omuzlarımda taşıyorum.
Diye bağırıyor. Yunus Bey birşeyler söylemek istiyor w» nihayet:
— Paşa, ikinci bölük Haydar yüzbaşının bölüğüdür. Diyordu. Paşa, kıpkırmızı kesilmişti. Hiddetinden titreye-
*ek ve sesi gittikçe yükselerek:
— Evet, Yunus Bey biliyorum. Ateş hattmdayız, Adliye 3oğazı'nda şehit olanların hepsi benim oğlum, benim yavrum. Vatan hizmetinde akrabalık yoktur.
Sonra boğuk bir sesle bağırıyordu:
— Posta!..
İçeriye giren çavuşa emrediyordu:
— Bana çabuk Haydar Efendiyi çağırın.
Yunus Bey'in gözleri paşa'nm fedakârlığı karşısında yaşarıyor ve kısık bir sesle:
— Ver paşa diyordu, ver elini öpeyim. Ordu seninle iftihar
•eder.
Biraz sonra Haydar yüzbaşı içeriye giriyordu. Bir asker
gibi babasını selâmlıyor ve:
— Emrediniz, paşam.
Diyordu. Paşa sert bir sesle oğluna emrediyordu:
— Şimdi bölüğünle Adliye boğazı'na koşacak ve üçüncü bölüğü takviye edeceksin. Bir adım geriye dönmek yok. Düşman boğazı geçmemelidir.
Haydar'yüzbaşı emri tekrar ediyor ve:
— Başüstüne paşam. Şimdi bölüğümle oraya koşuyorum. Hiç merak etmeyin, son nefere kadar dövüşeceğim. Düşman, cesetlerimizin üstüne basarak boğazı geçebilir.
Paşa birdenbire yumuşuyor "Gel oğlum seni öpeyim." diyor, oğjDıınu kucakhyarak alfamdan öpüyordu. Yetiştirdiği bu yaşa getirdiği oğlunun yüzüne şefkatle bakıyor ve "her şey vatan için, yavrum" diyordu. Sonra yine, eski amirlik tavrını alarak:

— Yüzbaşı kıtanın başına, marş!..
Emrini veriyordu.
Sabah olduğu zaman rüzgâr dinmiş, fakat kar yine yağı-pdu. Paşa hâlâ uyumamış, boğazdan gelecek son haberi bek-jyordu. Anlaşılan düşman geçidi bütün zorlamalara rağmen .gjjtürememişti.
Öğleye doğru netice anlaşılmıştı. Sapsarı bir yüzle odaya ,iren Binbaşı Yunus Bey savaşı anlatıyordu:
¦— Paşam, düşman boğazdan atılmıştır. îkinci bölük vazi-[ni büyük bir feragatle yaptı. Allah size ömür versin, Hay-jjf yüzbaşı şehit oldu. Bütün birlikler Adliye kasabasını işgal için emrinizi bekliyor. Kasabanın kapılarında tahmin ettiğiniz (jbi bir savaş vermek lâzım geliyor. Emriniz paşam?
Paşa sakalına dökülen iki damla göz yaşını Yunus Bey'e röstermemek için başını pencereye çeviriyor ve:
— Ne yapalım, millet sağ olsun!
Diyordu. Sonra livanın yürüyüşünü emrediyor. Dışarıda jine, sola dön, sola açıl, di-zi ol, neferler arasında altışar idim aralıkla kumandaları birbirine karışırken paşa, sessizce ?den çıkıyor, atına biniyor, askerin başına geçiyor ve kılıcını ekerek bir eski şövalye gibi Adliye kasabasına doğru atını iört nala sürüyordu.
Kanlı Balkan dağlarının yol vermez geçitleri Türk şehit-erile doludur.
s
ERTUĞRUL ŞEHİTLERİ
Uzak Doğu sularında şehit düşen beş yüz kırk Türk deni2. çisinin hazin hikâyesini anlatacağım. Hâdise 1889 yılında cer yan etmiştir. Devrin padişahı Sultan İkinci Abdülhamit. ja, pony a ile dostane ilişkileri devam ettirmek ve aynı zamana Uzak Doğudaki İslâm ülkelerinde halifeliğin varlığını göster, mek maksadı le Japon İmparatoruna kıymetli hediyelerle bp. raber bir de birinci rütbeden murassa Osmanlı nişanı gönçler-mek kararını vermişti. Albay Osman Bey elçi olarak tâyin edilmişti. Osman Bey değerli bir denizci idi.
Japonya'ya yapılacak bu uzun ve müşkül sefer için Er-tuğrul firkateyni tahsis olunmuştu. Ertuğrul 1861 yılında İs. tanbul tersanesinde yapılmış 2344 tonilatoluk ahşap ve köhne bir savaş gemisiydi.
Sultan İkinci Abdülhamit, Osman Bey ile gemi süvarisi yarbay Ali Beyi huzuruna kabul etmiş:
— Sizden cesaret ve sadakat bekliyorum. Demişti. Ertuğrul gemisi ile böyle bir sefere girişmek belki doğru olmayabilirdi. Fakat mademki padişah öyle istemişti, öyle olacaktı. İtiraz edilemezdi.
Ertuğrul İstanbul'dan hareket ettiği zaman müretteba 61 i subay ve memur, 548 i erbaş ve er olmak üzere 609 kişj idi. Bunların içinde o yıl okuldan mezun olan on üç deniz miij hendisi de vardı. Geminin süvarisi, Yarbay Ali, yardımcısı Yar bay Cemil, İkinci Kaptan Binbaşı Nuri, üçüncü kaptan Bin başı Mehmet beylerdi.
Ertuğrul, İstanbul'dan törenle uğurlanmıştı. 31 tenim© da Süveyş kanalından geçerek yoluna devam etmişti. Her ge?| tiği yered heyecanla karşılanıyor ve uğurlamyordu. Kaç asır dır, Türk savaş gemilerine hasret kalan Aden sahilleri, P^ Reislerin, Süleyman Paşaların, Murat Reislerin ve nice
i kadırgalar devrinin kaptanı deryalarının şanlı hatırala- canlandıran bu gelişi alkışlamak için binlerce insan ile taşıyordu.
Hnd limanlarına uğradığı zaman da binlerce kayık etrafında pervaneler gibi dönüyordu. Ertuğrul 20 ocak 1889 da Singapur'dan geçmişti. Albay Osman

Bey burada amiralliğe terfi edildiği müjdesini almıştı. 7 haziran 1889 da Japonya'-oın Yokaharna limanına muvasalat edilmişti. Burada büyük tezahürat ile karşılanmıştı. Bir taraftan selâm topları atılırın diğer taraftan ilk defa bir savaş gemisinde Türk bayrağı gören Japonlar:
— Banzay!
Yâni «on bin yaşa» nidaları ile koca limanı inletmişlerdi. Osman Paga karaya çıkarak, İmparator Meiji tarafından kabul edilmiş, nişan ve hediyeleri bizzat vermişti. Türk denzcileri, Japonya'nın başkenti Tokya'da üç ay kalmışlar ve çok itibar görmüşlerdi. Sokaklarda halkın alkış tufanına tutulmuşlardı. Yokohama'ya dönen mürettebat hazırlıklara başladığı za-ttan gemiyi yakından incelemeğe fırsat bulan Japon uzmanları esaslı bir tamir germeden denize açılmamasını tavsiye etmişlerdi. Halbuki Osman Paşa haraket emrini almış olduğundan hha, fazla gecikmek istememişti. İstanbul'un emrine derhal . ııymağı bir itaat ve askerlik terbiyesi olarak görüyordu. ' Süvari Ali Bey'e:
— Kaderimizde ne yazılmış olduğunu bilemeyiz. Vazife-İniz, verilen emre itaat etmektir, diyordu.
Ertuğrul 14 eylül 1889 da yine büyük törenle Yokohama imanından ayrılmıştı. Uzak doğuda tayfun fırtınaları ve sağa-'akları yağmurlarla dolu ay, eylül ayı idi. Bu tayfun fırtına [arı ekvatordan geliyor, denizde ve karada geçtiği yerlerde çok kazalara sebebiyet veriyordu. Bu ayda, Pasifik dallılarının müthiş saldırılarına hedef olan Honşu adasının değu 'yıları ise çoğunlukla kayalık ve sığmakları az olan bir mın-
idi. Bu bölgede en tehlikeli deniz, Kumanonoda, yani Ayı-
i clup Kii yarımadasının doğu ve güney kısmını çevir-
J.OÖ
miş bulunuyordu. Yarımadanın güney nihayetinde Oşima a,j, ufak bir adacık vardı. Yatmış bir öküze benziyen bu adan * doğu müntehasında Kaşinozaki adında bir burun ve bir d ef ner mevcuttu. Ada sarp kaya sütunları halinde denize u mıştı.
Gerek uzanan ve gerekse koparak ayrılmış bulunan kayalıkların en büyüğü Funakora kayalar grubu idi. Ayı<je nizinin girişi olan bu mıntaka hemen her zaman, hatta denizi» durgun olduğu zamanlarda bile köpükler içinde yüzerdi. Dem, zin azgın zamanında bu köpülü dalgalar artar ve kayalara çan, maktan hasıl olan binlerce su zerreleri bir sis tabakası gju Oşima kıyılamı kuşatırdı. Dalgaların kıyılara çarpmasından' hasıl olan devamlı tarakalar ve ürpertici uğultular, bu sahne. yi daha korkunç bir hale sokardı.
Bu mıntakada böyle zamanlarda seyir halinde yapılacai en ufak bir dümen hatası, en yeni ve kuvvetli gemileri bil kayalara vurur ve felâkete sürüklerdi. Bu tarihe kadar l\ çok kazalar olmuştu. İşte Ertuğrul böyle bir denizden geçi çekti.
16 eylülde Ertuğrul, Ayıdenizi mmtakasına girmiş bulı nuyordu. Bu gün hava bulutlu, puslu ve çok fırtınalı idi. E tuğrul öğleden sonra bocalamaya başlamıştı. Makine bütf kuvvetile çalışmasına rağmen rüzgâr ahşap ve köhne sefine; önüne katmıştı. Yüz yıllardanberi yediği insanlarlar doymam deniz ejderi Funakora kayalıklarına doğru sürüklüyordu.
Deniz ile insan gücü arasındaki korkunç mücadele art başlamıştı. Hava karardıktan sonra, dağ gibi dalgalar, Ertui rul'u pek müşkül bir duruma sokmuştu. İhtiyar tekne bu d? galara mukavemet edemiyordu. Amiral Osman Paşa mahir 1 bahriyeli olmakla beraber deniz ejderi ile başa çıkamıyori Bütün mürettebat görevi başından ayrılmıyordu. Osman P^

__Deniz karşısında bu kadar âciz kaldığımı hatırlanıl?
rum. j
Diyordu. Amansız mücadelede bedbaht Ertuğrul magj
olmuştu, Saat 21 sularında sefine Funakora kayalığına M
---------- 150-
dirmişti. Gâmi ortasından çatırdarken süvari Yarbay Ali Bey mürettebata terki sefine emri vermişti. Bu sırada yaver, Osman Paşayı alelacele yüksek ünformasını giyer ve nişanlarım takarken bulmuştu. Heyecanla:
— Paşa hazretleri, acele ediniz, batıyoruz. Denize atlamak lâzım.
Demişti. Osman Paşa. vakur ve sakindi:
— Ben Ertuğrulun mukadderatına iştirak ediyorum. Sia; atlayın oğlum.
Süvari Ali Bey, terki sefine için icap eden emirleri veriyor, fakat kendisi kaptan köprüsünü terk etmyordu. Feryatlar dalgaların uğultusuna karışıyor, ikiye ayrılan gemi yavaş yavaş batıyordu. Çarkçıbaşı İbrahim Bey de yerinden ayrılmamış, patlayan kazan ile beraber parçalanmıştı.
Ertuğrul sulara gömülüyordu. Amiral Osman Paşa, Süvari Yarbay, Ali İkinci Kaptan Binbaşı Nuri Beylerle subay lardan bir kısmı, yüksek üniformalarını giymişler, nişanlarını takmışlar, Ay yıldızlı Türk bayrağını selâmlıyarak gemilerinin mukadderatına' iştirak ediyorlardı.
Bu feci kaza neticesinde 540 Türk denizcisi şehit olmuş, mürettebattan geri kalan 69 kişi yüzerek sahile çıkabilmişlerdi.
Ertuğrulun aziz ve kahraman şehitleri. Hâtıralarınız daima yaşayacaktır.
26. SAVAŞ
1868 de Girit adası için bir iç tüzük yapılmış ve o zaman, büyük devletler bu olayı takdirle karşılamışlardı. Adada Girit halkının bir genel meclisi yardı. Bu mecliste çoğunluk Hıristi-yanlarda bulunuyordu. 1877 - 1878 Türk - Rus savaşını fırsat bilen ve dışarıdan yardım gören Hıristiyanlar tekrar ayaklanmışlardı. Savaştan sonra Berlin Barış Antlaşmasını imazala-mış olan devletlerin teşebbüsleri üzerine, Babıâli Girid'e Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı göndermişti.
Ahmet Muhtar Paşa ile âsiler arasında, 1878 yılı ekim ayı sonlarında bir mukavele imzalanmıştı. Mukavele hükümlerine göre, Girit valisi Hıristiyan olacak ve büyük devlern mu-vafakiyle Babıâli tarafından beş yıl süre ile tayin edilecekti. 49 u Hıristiyan ve 31 i Müslüman 80 üyeden kurulu genel meclis kararları padişahın tasdikinden geçmek şartıyle oldukça geniş yasama haklarına sahip bulunacaktı. Adadaki jandarma kuvvetlerine Hıristiyanlardan da isteyenler kabul olunacaktı. Helepa'da imzalanan bu mukavele, adayı ilhaka hazırlanan Hıristiyan halkını memnun etmemişti. İsyanlar tekrar başlamıştı. Bulgaristan'ın 1835 te Doğu Rumeli ile birleşmesi üzerine onlar da Yunanistan il? birleşme isteğinde bulunmuşlardı. Babıâli Şakir Paşa'yı Girid'e fevkalade kumandan ve . vali sıfat ve yetkileriyle göndermeli zoranluğunu duymuştu. İsyan da bastırılmıştı.
26 ekim 1889 tarihinde padişah iradesiyle, daha önce adaya verilen imtiyazlardan bir kısmında kısıntı yapılmıştı. Girid'in mülkî idaresi bir valiye, askerî iaderesi de bir kumandana bırakılmıştı. Gerektiğinde iki görev bir şahıs üzerinde bir-leştirilebilecekti. Genel meclis üyelerinin sayısı da indirilmişti Hıristiyanlar bu sefer de önce tanımak istemeyip isyan ettikleri Helepa mukavelesi hükümlerinin uygulanmasını, iste-
ğe başlamışlardı. Büyük devletlerin işe karışması üzerine L istek yerine getirilmişti.

1895 te Kara Todori Paşa vali tayin edilmişti. Fakat mutfak olamamış, sükûnu iade edememiş ve sözünü dinleteme-
isti. Yerine tayin edilen Turhan Paşa ise, ne Rumları ve ne
Müslümanları memnun edebilmişti. 1896 da büyük devlet-er, Girit işlerine daha geniş karışma imkânını bulmuşlardı. j genel meclisinin açılmasını, genel af ilânını istemişlerdi, jabıâli bu istekleri kabul etti ise de, âsiler gizli tahrik ve jeşvikler altında kalarak ayaklanmadan vazgeçmediler, İstanbul'da Osmanlı hariciye nazırı, yani dışişleri bakanıyle altı jjjyük devletin elçileri arasında 25 ağustos 1896 da yeni bir
tüzük yapıldı. Girit valiliğne de beş yıl için Beroviç Paşa tayin edildi.
Babıâli'nin de katılmasıyle hazırlanan adlî ıslahat karşımda Yunanistan'a katılma işinin gerçekleşemeyeceğini anla-an Rum tahrikçiler, bu sefer başka bir yol tutmuşlar ve runanstan'ı bir savaşa sürüklemek için harekete geçmişlerdi. [erkezleri Atina'da bulunan ihtilâl komiteleri de kendilerini etekliyorlardı. Bunun bir sonucu olarak Girit sularına bir runan filosu gönderilmişti. Bizzat Yunan Prensi Yorgi'nin ku-landasında olan bu filodan Albay Vasos emrinde üç Yunan ıburu karaya çıkmıştı.
Albay Vasos, 16 şubat 1897 de bir beyanname yayınlaya-,k, Yunan kralı adına adayı zaptettiğini bildirmişti. Babıâli rtaya çıkan yeni durumu büyük devletler nezdinde şiddetle rotesto etmişti. Bir taraftan da Vasos'un karaya ayak bastı-gün, İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya savaş gemilerinden izer kişilik müfrezeler Hanya limanına çıkmışlardı. Ertesi inü Almanya ve Avusturya zırhlılarından da bazı birlikler ilan takip etmişti.
Avrupa devletleri, 2 martta, Yunan hükümetine şiddetli r nota vererek, Girid'in kesinlikle Yunanistan'a ilhak ettiril-p Osmanlı egemenliğinde kalacağını, adaya muhtar bir şekli verileceğini bildirmişler, altı gün içinde Yunan as-

kerlernin çekilmesini istemişlerdi. Aksi takdirde zor kuiw caklardı.
Yunan hükümet ise Girit'teki huzur ve asayiş işinin Vasos'a bırakılmasını, ada halkmm seçeceği idare kendisinin de fikir ve oyuna müracaat edilmesini talep ti.
Girit sularındaki Avrupa devletlerinin savaş filoları^ kumandanları, padişahın iznini de alarak adayı abluka alti bulundurmağa başlamışlardı. Bu abluka, Yunan bandırasu taşıyan bütün gemilere teşmil edilmişti. Avrıca Hanya, Ka ye ve Resmo'ya yeni kuvvetler çıkaran Avrupalı devletle) adayı bir vedia olarak aldıkları ilân etmişlerdi.
Girit'te umduklarını bulamıyan Yunanlılar Teselya sim nmızda büyük bir galeyan halinde toplanmağa başladılar.
Gözleri artık harpten başka bir şey görmüyordu. Plânla şöyle idi: Talihleri yaver olup galebe çalabilirlerse, hem Rj meli sınırında toprak kazanacaklar, hem de tekrar Girit'e yül leneceklerdi. Yok, eğer yenilgiye uğrarlarsa, her zaman yaı tıkları gibi aracılık için büyük devletlere yalvar yakar olı caklardı.
Türkiye de, Rumeli'de icap eden tedbirleri almış, Müş (Mareşal) Ethem Paşa kumandasındaki Alasonya ordusu takviye etmişti. Bu ordunun ikinci tümeninin karargâhı, kombe'de idi. Hudut üzerinde Lesvahi tepesinden başlayari Tirpan, Papa Livadya ve Plaka noktalarını işgal ederek sınıf Milon geçidine kadar olan kısmını muhafazası altında tut yordu. Tümen, iki liva, yâni tugaydan ibaret olup, Ferik (Ki general) Neşet Paşa'nm kumandasında idi. Liva kumandanl rı Abdülezel ve Celâl Paşalardı.

1897 yılı nisan ayının ikinci günü idi. Meyva ağaçları çek açmış olmalarına rağmen dağlarda henüz kar vardı. samları serin, hattâ soğuk oluyordu. İkinci Tümen Kuru11 Başkanı Yüzbaşı Mustafa Efendi o akşam tugay kumandı larmı ziyaret etmişti. Yatsı namazından sonra Neşet ?' karargâhmda bulunmasma dair olan emri bildirmişti.
son günlerde sebebiyet verdikleri tecavüz incelenecek ve şulelere yapılan baskınlara karşı alınacak tedbirler görüşüle-cakti. Tugay kumandanları tümen karargâhmda gece yarısı-Be kadar kaldılar, ayrılırken Neşet Paşa:
— İşte, dedi, Ethem Paşa hazretlerinin kanaati de bu merkezde. Bir haftaya kalmaz, düşman toplu halde yeni bir harekete teşebbüs edecektir.
Abdülezel Paşa uzun sakalını sıvazlıyarak:
— Hani o günler?.
Dedi. Celâl Paşa, arkadaşını tasdik etti:
— Gelsinler ve görsünler!
Abdülezel Paşa bu mülakattan pek memnundu. Âdeta gözlerinin içi gülüyordu. Yolda Celâl Paşa ile atbaşı beraber giderlerken hep cenkten konuştular.
Aradan bir kaç gün geçti. Abdülezel Paşa'da artık gece uykusu diye bir şey kalmamıştı. Sabahlara kadar harp ilânı haberini bekliyordu. Arasıra Gemlik taburunun binbaşısı Tevfik Bey'le dertleşiyor:
— Oğlum, Yunan ordularının şu bir kaç gün içinde harekete geçeceğinden artık şüphem kalmadı. Biliyor musun, ben bundan niçin memnuniyet duyuyorum? 17 nisanda on altı ya-şında iken orduya katılmıştım. Üç gün sonra hizmetim tam elli yıl olacak. Bunu bir gaza meydanında, top sesleri tam srnda tes'it etmeyi ne kadar arzulardım, diyordu.
Abdülezel Paşa'nın hakkı vardı. Asil ve kahraman Türk ordusunda elli yıldan iki gün eksik hizmet etmişti. Konya'nın b;r kasabasından İstanbul'a gelmiş, henüz on altı yaşında iken nefer (er) oiarak orduya girmişti. On yıl kadar Arabistan vilâyetlerinde bulunmuş, subay olmuştu. Bu arada bir kaç defa Hacca gitmiş, Kur'anı Kerimi de hıfzetmişti. Mutaassıp değil, fakat dinibütün bir Müslümandı. Kırım savaşında kendisini tanıtmış, Karadağ ve Girit ayaklanmalarında yararlıklar göstermişti. 1876 da Sırbistan'a karşı yapılan hareketlerde vö özellikle Aleksinaç savaşında her türlü takdirin üstünde bir cesaret ve fedakârlıkla çarpışmıştı. Plevne savunmasında ise
bir hârika idi. Müşir Gazi Osman Paşa bütün subayların 1^ zurunda onu alnından öpmüş:
— Abdülezel, sen bizim medarı iftiharımızsın. Demişti. Artık şöhreti dillere destandı. Harp sonunda Ig.
tanbul'a döndüğü zaman Plevne madalyasını devrin padişahı Sultan İkinci Abdülhamit bizzat göğsüne takmıştı. Bu cesur fakat mütevazı insan padişahın iltifatı karşısında şaşırmı§ı bir çocuk gibi utanarak:
— Ben ne yaptım?
Diye sormuştu. Bundan sonra Hicaz ve Anadolu'da bit çok hizmetler görmüş, 1887 de rütbesi livalığa, yani paşalığa yükselmişti. Yunan harbinin başhyacağı sıralarda hududa yollanmıştı. Başkumandan Ethem Paşa, kendisini beraber dövüştüğü Plevne'den tanıyordu. Abdülezel Paşa, Harp Okulundan mezun değildi. Fakat okuması ve yazması ileri idi. Hayat mektebinde çok iyi yetişmişti. Askerlik ilmini bilirdi. Cesurdu, kurşun yağmuru altında pervasızca ateş hattına girerdi. Askerin daima önünde harp eder, onların kahramanlık duygularını kamçılardı. Kaç defa neferleriyle omuz omuza süngü hücumuna

kalkmıştı. İri vücudu, uzun boyu ve bembeyaz sakalı ile yükselme devrinin serhad paşalarını andırırdı.
16 nisan 1897 akşamı beklenen harp ilânı emri Alasonya ordusuna gelmiş bulunuyordu. Esasen Yunan birlikleri Türk sınırına girmişlerdi. Abdülezel Paşa, tümen kumandanından talimat alır almaz, Pınartepe'ye koştu. İleri karakollardaki ku-j lelerde kalmış olan Türk-muhafızlar top seslerinden harp ilânını anlamışlar, etraflarını saran kalabalık Yunan askerleriyle çoktan mücadeleye girmişlerdi. Düşman, kulelerimizi topçu] ateşiyle dövüyor, fakat piyadelerini yanaştıramıyordu. Abdülezel Paşa yerinde duramıyor:
— Vatan evlâtları kulelerde perişan olacak.
Diye üzülüyordu. Nihayet gece bir tabur çıkarmış ve ânı bir hücumla kulelere yaklaştırıp muhafızları kurtarmıştı. Bü' tün ısrarlara rağmen bu taburun başında bizzat bulunmuştu.
Savaş bütün şiddetiyle devam ediyordu. Taarruz sırası b*26
gelmişti. Abdülezel Paşa'nın tugayı topçu ateşinin desteğinde gok şiddetli piyade hücumu yapıyordu. Top ateşinden de bîzar olan Yunanlılar, müdafaa hattı, bir mukavemet merkezi ya^ ratamıyordu. Fakat öyle bir an oldu ki, hatlar birbirine çok yaklaşmış bulunduklarından mecburen top ateşine son verildi. Artık tüfekler konuşmıya başladı. Yunanlılar son bir cesaretle direniyorlardı. Sık sık da karşı hücumlar yaparak ricat için zemin ve zaman kazanmak istiyorlardı. Zaman geçtikçe de gldukça tehlike yaratıyorlardı. Abdülezel Paşa tehlikeli bir hal alan hücumlara karşı koymak ve askerin maneviyatını yükseltmek için ateş hattından ayrılmıyor, kurmay başkanının ve o sırada yanında bulunan Gemlik taburu kumandanının:
— Paşa hazretleri, hayatınızı muhataraya sokuyorsunuz. Biraz geri çekilin, mermiler başınızın üstünden uçuyor.
Gibi uyarmalarına önem vermiyordu.
— Bu yaştan sonra kurşun korkusu ile geriye çekilemem. Ben elli yıl böyle dövüştüm. Bu gün tam elli yıl doldu. Ben kaç defa şahadeti aradım. Asker evlâtlarım beni böyle tanıdılar.
Öyle anlar oldu ki, kurşun yağmur gibi yağıyordu. Fakat Abdülezel Paşa, atmın üzerinde dimdik durarak fedakâr göğsünü siper ediyordu. İhtiyar paşalarının bu cesaretini gören liva, son bir gayretle ileri atıldı:
— Allah!.. Allah!..
Sesleri ovaları inletiyordu. Şimdi daha güzel dövüşüyorduk. İhtiyar kumandan, genç bir delikanlı gibi atım mahmuz-hyor, ateş yağmuruna doğru sanki uçuyordu. Savaşın heyecanına kendisini tamamen kaptırmıştı.
Bu, Abdülezel Paşa'nın girdiği 26 ncı savaştı. Fakat ne yazık, son savaşı oldu. Alnından yediği bir kurşunla yere yuvarlandı.
Asîl ve kahraman Türk ordusunun şerefli tarihinde nice Abdülezel Paşalar vardır.
•••
d
BU VATAN ÎÇÎN
1912 yılı aralık ayının başlarında Edirne Müstahkem Mevki Kumandanı Şükrü Paşa'ya gelen bir telgrafta, Bulgarlarla mütareke yapıldığı haber veriliyordu. Aylardan beri mahsur >bir durumda bulunan Edirne'de savaş malzemesi, cephane ve yiyecek kalmamıştı. Buna rağmen bu ecdad yadigârını her türlü takdirin üstünde bir cesaret ve kahramanlıkla müdafaa ediyorduk.

Mütareke sırasında Londra'da müttefikler arasında başlı-yan barış müzakereleri devam ediyordu. Eğer Türkiye ile Balkan memleketleri arasında itilâf hâsıl olmazsa, muharebelerin tekrar başhyacağı söyleniyordu, istanbul'dan gelen ikinci bir telgraf haberi de bunu teyid ediyor, kalenin dayanması emri veriliyordu. Şükrü Paşa bundan çok memnun olmuştu.
— Son kurşunu atmadan ben Edirne'yi düşmana vermem Diyordu. Babıâliye çektiği bir telgrafta da kararını şöylece açıklıyordu: «Bu mukaddes şehri denî ve hunlar bir düşmana teslim edecek alçak bir kumandan tarihimizde görülmemiştir. Bu cinayeti ben de irtikâp etmiyeceğim.»
Şükrü Paşa, ikinci telgrafı aldıktan üç gün sonra kale ile irtibatı kesilmiş bir birliğe yeni talimat göndermek lüzumunu duymuştu. Fakat bu pek de kolay bir iş değildi. Talimatı götürecek bir veya bir kaç kişi kuşatma hattını geçerken ölümle karşı karşıya hatta yüz yüze gelebilecekti. Karargâhtaki genç ve gözüpek subayları birsr birer gözünün önüne getirdi. Acaba bu tehlikeli, fakat o nisbette şerefli vazifeyi kime verebilirim diye düşündü. Mülâzımıevvel (üsteğmen) Ali, Cafer, Mülâzımı sâni (teğmen) Şevket ve Mülâzım Sadık. Bunlardan dördü ete kahraman çocuklardı. Hepsini ayrı ayrı tecrübe etmişti. Bununla beraber tercih yapamadı, kurmayını çağırdı. Bu sırada kalenin topçu kumandanı da yanında bulunuyordu. Kurmay başkanı tercihin kendisine bırakıldığını anlayınca:
-— Paşa hazretleri, dedi. Bunların dördü de cevherli, ateş ^i gençler. Fakat bendeniz Mülâzımısâni Sadık Efendi'yi mü-jaSip görüyorum.
Kale topçu kumandanı, kurmay başkanının mütalâasına ka
ildi-
— Binbaşının tercihi yerindedir, p_aşam.
Şükrü Paşa sordu:
— Bu tercihi nasıl yaptınız? Kurmay Başkanı cevap verdi:
— Sadık Efendi, Edirnelidir. Memleketinin kurtuluşu uğ- yapmıyacağı fedakârlık yoktur. Sonra yolları arkadaşımdan daha iyi bilir.
Şükrü Paşa biraz düşündü, sonra:
— Bu mukaddes şehir, hepimizindir, dedi. Edirne'nin kuruluşu uğrunda biz de her fedakârlığa katlanabiliriz. Hatta, ilebiliriz. Yolları iyi bildiğine gelince, bakın burada haklısınız. iadık Efendi'yi çağırınız, kendisiyle bizzat ve yalnız konuş-aak istiyorum.
— Emredersiniz paşa hazretleri.
Aradan yarım saat kadar geçti. Kumandan paşa odasında alnızdı. Harita üzerinde bazı işaretler yapıyor, Bulgar topusunun temerküz ateşinin yerlerini tesbit ediyordu, içeriye [iren bir posta eri mülâzımısâni Sadık Efendi'nin geldiğini laber verdi. Paşa, ere:
— Gelsin!
Emrini verdi. Sadık, bir dakika sonra kumandanın huzu-una dahil oldu. Arslan gibi bir delikanlı idi.
Şükrü Paşa, selâmını aldıktan sonra yerinden kalktı. Mü-îzimısani'nin yanma kadar geldi, bir baba şefkati ile elini o-auzuna koydu. '¦
— Oğlum, dedi. Sana tehlikeli, fakat şerefli bir vazife vermek istiyorum. Senin gibi bir Türk evlâdının cesaret ve kah-
^ttıanlığım artıracak sözlerin sarfını zait addederim. Ne derin?
Sadık hazırol vaziyetinde duruyor, gözünü kırpmıyordu.

m S

Yalnız bakışları o kadar tatlıydı ki, kendisine gösterilen tevec. cühten çok sevindiği derhal anlaşılıyordu.
— Her tehlikeli vazife bana şeref verir Paşanı. Hatta ha, yatım bahasına bile olsa.
Paşa sordu:
— Hayatım bahasına mı dediniz?
Sadık aynı samimiyetle cevap verdi:
— Evet Paşa hazretleri, hayatım bahasına bile olsa.
Kumandan da, Sadık'm bu mertçe sözlerinden hislenmiş, gözleri dolmuştu.
— Öyle ise, kale erkânı harp reisinden lüzumlu talimat; alır ve bu akşam hava karardıktan sonra yola çıkarsınız. Allah seni korusun Sadık.
Mülâzım Sadık, topuklarını birbirine vurdu.
— Baş üstüne paşam.
Geriye döndü ve kumandanın odasından çıktı.
Ertesi günü beraberinde kurmay başkanı olduğu halde1 topçu mevzilerini teftiş ettikten sonra karargâha dönen Şükrü Paşa, kurmay- hizmetindeki bir yüzbaşının verdiği acı haberle karşılaştı. Mülâzım Sadık vazifesini başarmış, fakat geriye dönerken, düşmanın bir yaylım ateşine maruz kalmış ve şehid düşmüştü. Bu haber verilirken kumandanlık odasında paşa ve kurmay başkanından başka beş altı subay daha vardı. Bunların hepsi Sadık'ı tanıyorlardı. Şükrü Paşa kır düşmüş sakalını sıvazladı, sonra başım önüne eğdi:
— Vah Sadık vah, içim yandı!
Dedi. Fakat, subaylara fütur gelir endişesiyle birden başı-ı m kaldırdı. O sert halini aldı. Gözlerini silâh arkadaşlarının1 üzerinde gezdirdi.
— Hayır, hayır, Sadık'a acımaya hiç birimizin hakkı yok. Sonra ruhu muazzep olur. Şahadet en büyük mertebedir. O W mertebeyi kazandı. Arkadaşlar, bu mukaddes vatan için hep''| miz ölebiliriz.

Odada bulunan subaylar, kumandanın sözlerini heyecanla tasdik ettiler:
— Bu vatan için hepimiz ölürüz!
Sabahın erken saatlerinde başlıyan şiddetli bir topçu düellosundan sonra nisbî bir sükûn hâsıl olmuştu. Eğer, bazan ağır makinalı tüfeklerin fasılalı ateşleri olmasa, savaş haline sen verildiği samîabilirdi. Halbuki bir kaç saat sonra daha, büyük bir fırtına kopacak, kan gövdeyi götürecekti. Şükrü Paşa bu yeni harekâta dair kurmaylarıyle konuşuyor, onların-mütalâalarını dinliyor, ara sıra direktifler veriyordu. Söz, önce irtibatı kesildiği halde Mülâzım Sadık Efendi vasıtasiyle gönderilen talimatı aldıktan sonra kurtulan piyade birliğine gelmişti. Kurmay başkanı:
— Birlik, azimli bir süngü hücumundan sonra kendisine yol açmış ve pek hafif bir zayiatla kıtasına katılmağa muvaffak olmuştur.
Diyordu. Mülâzım Sadık ölmüş, fakat yüzlerce silâh arkadaşlarını kurtarmıştı.
Şükrü Paşa, kurmay başkanına döndür
— Sadık Efendinin şahadeti haberini ailesine verdiniz değil mi?
— Evet Paşa hazretleri, emriniz dün yerine getirildi.
— Peki maddî bir sıkıntıları var mı imiş?
— O cihetin de icabına bakıldı, Paşam.
Bu konuşma sırasında bir posta eri kucağında bir çocuğu da olan genç bir kadının Kumandan Paşa ile konuşmak istediğini haber verdi. Muhasaradan

bıkıp, usanan halkın ve özellikle kadınların karargâha müracaatları hemen her gün bir kag defa vâki olmakta idi. Fakat bunların hiç biri doğrudan doğruya Şükrü Paşa'ya çıkmazlar, dertlerini subaylardan birine anlatırlardı. Kiminin askerde evlâdı vardı, kimi bir cephede dö-ğüşen kocasından veya babasından haber sorardı. Herhalde bu da onlardan biri olacaktı. Kurmay başkanına:
— Sorun bakalım, ne istiyormuş, beni ne için görecekmiş?
Dedi. Kurmay başkanı, posta eri ile beraber dışarıya çıkmış
Ve iki üç dakika sonra odaya dönmüştü. Gelen çocuklu kadın
*
i
ı/u
şehid düşen Sadık'm dul zevcesi, kucağında çocuk da yetim kalan yavrusu idi. Henüz on aylıktı. Kurmay başkanı:
— Sizinle görüşmek istiyor ve bu hususta ısrar ediyor, bir şehid karısının buna haklı olacağını söylüyor.
Şükrü Paşa, yerinden kalktı, kapıyı bizzat açtı:
— Gel kızım.
İçeriye, belki on altı, on yedi yaşlarında ana olmuş ve nur topu gibi bir çocuk doğurmuş olan şehid Sadık'm zevcesi gireli. Çocuğunu kucağında taşıyordu. Vakurdu, ağlamıyordu. Pasa köşedeki sandalyalardan birini gösterdi.
— Oturunuz yavrum. Genç kadm oturmadı:
— Paşa, dedi, seni fazla rahatsız edecek değilim. Bir tek dileğim var, yalnız onu söyliyeceğim. Sadık'ım, benim biricik erkeğim şehid oldu, Allanma kavuştu. Şimdi onun boş bıraktığı yeri ben doldurmak istiyorum. Bu mukaddes vatan uğrunda hepimiz ölebiliriz değil mi Paşa?
Şükrü Paşa, o mert ve şerefli asker:
— Evet kızım, cevabım verdi. Evet yavrum, bu mukaddes vatan uğrunda hepimiz ölebiliriz.
Sonra geriye döndü, göz pınarlarında danelenen yaşları bu kahraman Türk anasına göstermek istemiyordu.
•*•
BÎR ŞEHİDİN ARDINDAN...
Balkan Savaşındaki şerefli İşkodra savunmasıyle askerlik tarihimde seçkin bir mevki işgal eden Hasan Rıza Paşa'-ıın hayatından söz açıyoruz.
Hasan Rıza Paşa, aslen Kastamonu vilâyetinin Tosya ka-zasındandır. 1871 de dünyaya gelmiştir. Bağdat Valisi Namık Paşa'nm oğludur. 1895 de kurmay yüzbaşısı olarak orduya katılmış ve erkânı harbiye vazifeleri öğretmeni olarak Harp Akademisinde vazife almıştır. 1897 Yunan Harbinde Alasonya ordusu kurmay heyetine tâyin edilmiş, aynı yıl kolağası olmuştur. Yirmi yedi yaşında binbaşılığa, yirmi sekiz yaşında yarbaylığa terfi etmiştir. 1899 da öğrenimini tamamlamak üzere Almanya'ya gönderilmiş, ünlü Alman Generali Hezler'in kumandasındaki kolordunun alaylarından birine subay olarak girmiştir. Bir yıl kadar Alman Genel Kurmayının çeştli şubelerinde çalışmıştır. Aynı zamanda Berlin Harp Akademisinin son sınıfına da devam ederek arkadaşları arasında iyi bir mevki kazanmıştır.
Hasan Rıza, Almanya'dan ayrılırken, Alman Genel Kurmayı kendisi hakkında verdiği rapora şu şayanı takdir cümleyi koymuştur: «Türk ordusu Büyük Erkânı Harbiye Riyasetini idare edebilir»

1901 de rütbesi albaylığa yükseltilmiş, 1903 de vatana dönerek Erkânı Harbiye-i Umumiye dairesine tâyin edilmiş aynı yıl mirlivalığa, (general) yükselmiştir. 1904 de otuz üç yaşında iken ferik olmuştur.
İkinci Meşrutiyetin başlangıcında Edirne tümen kumandanı idi. 1908 eylül ayında İkinci ordu Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. 1909 ağustos ayında «Tesfiye-i Rütbe-i Askeriye» kanunu mucibince umum meyanında rütbesi feriklikten yarbaylığa indirilmiştir. Bu yüzden bir çok subaylar ordudan ayrılmışlar, paşa iken bey olmağa tahammül edememişlerdi1.

Fakat Hasan Rıza Paşa, bunu izzeti nefis meselesi yapmamış^ bütün hayatını vakfettiği Türk ordusundan ve silâh arkadaş-larmdan ayrılmamış, arkadaşlarına:
— Zararı yok demişti. Daha gencim, ehliyetimi gösterir o rütbeyi takrar alırım.
Ve şunları ilâve etmişti :
— Türk ordusunda nefer olarak hizmet etmek bile büyük bir şereftir.
Nitekim, ehliyetini derhal ispat etmiş, daha bir yıl geç-meden tekrar Albay olmuştu. Nazım Paşa'nm kurmay başkanı olarak Bağdat'a gitmişti. Muhtelif sebeplerle iki defa askerlikten ayrılmak zorunda kalmış ise de kendisine tekrar vazife verilmişti. 1911 temmuzunda Işkodra tümeni kumandanı ve bilâhare kolordu kumandanı ve İşkodra valisi olmuştu.
Siyasî mücadelelerin kızıştığı sıralarda idi. İttihat ve Terakki partisini hırpalamak ve Nâzım Paşa'yı sadarete getirmek için Rumeli'de girişilen bazı teşebbüslerde kendisine yardım değil, fakat hiç olmazsa müsamaha göstermesi rica edildiği zaman İttihatçıları sevmediği halde :
— Ben bu hükümetin valiliğini ve kumandanlığını kabul ettim. Bu suretle taahhüt altına girdim. Verdiğim söze muhalif hareket etmek benim için namuzsuzluktur. İcabına kan* olursam istifa eder, çekilirim. Ben vali ve kumandan iken hükümet aleyhine en ufak bir teşebbüse bile müsamaha edemem. Azamî şiddetle hareket ederim, demişti.
Hiç bir zaman politik olaylara karışmamış ve emrindeki subayları da karıştırmamıştı.
Balkan devletleri arasındaki husumet ve münaferete rağ men eski efendileri Türkler aleyhine birleşmişlerdi. İlk önce 13 mart 1912 de Sırbistan ile Bulgaristan arasındaki gizli bir ittifak antlaşması imzalanmış, bunu diğer Balkan devletleri takip etmişlerdi. Ordularını kısa zamanda seferber hale koymuşlardı. 8 eylülde Karadağ'ın Türkiye'ye harp ilânı ile Balkan Savaşı başlamış, Sırbistan ve Yunanistan onun arkasından gelmişti.
Balkan Harbinde üç kaleyi her türlü takdirin üstünde bir feragat ve cesaretle müdafaa etmiştik. Bu kalelerden biri de İşkodra idi. Hasan Rıza Paşa, Sırp ve Karadağ ordularının gerek adet ve gerekse malzeme üstünlüğünü tabiî olarak karşılamış, onların karşısında maneviyatını bozmamış, daha ilk anlarda verdiği savaşlarda kahramanlığını ve askerî değerini ispat etmişti. Ateş hattına bizzat girmekten çekinmiyor, maiyetine örnek oluyordu. Orduların yenilgiye uğraması yüzünden anavatan ile irtibatı kesilmiş olan kalede mükemmel bir savunma yaratmış, kolordunun savaş kabiliyetini yükseltmişti. Ancak şehirdeki Arnavut rüesesmdan bir kısmı, düşman karşısında ve ateş çemberi içindeki Işkodra'da politika yapmaktan ve Arnavutluk ideali gütmekten hâli kalmıyorlardı. Bir kısmı da mevki ihtirasına düşmüştü. Bunların arasında Toptânî ailesinden Esat Paşa da vardı. Bu zata

mirlivalık rütbesi verilmiş, Arnavutluk isyanlarında Tiran'daki nüfuzundan istifade edilir ümidi ile İşkodra'ya celbolunmuş, Kuvayı Müte-haşşide kumandanlığına tâyin edilmişti.
Esat Paşa'nm gayesi ferikliğe, (general) yükselmek ve âyân meclisine üye olmaktı. İttihatçılara düşmandı. 23 ocak 1913 de Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nm vurulması ve Kâmil Paşa kabinesinin sukutu ile neticelenen Babıâli baskını sonunda İttihatçıların iktidarı ele almaları üzerine, ümitlerinin suya düştüğünü anlamış, Arnavutluk'ta duruma hâkim olmak için Sırplar ve Karadağlılarla anlaşmak yollarını aramıştı.
İşkodra savaşları bütün şiddetiyle devam ediyor, bu son serhad kalesini kanımız, canımız bahasına koruyorduk. Kumandan Hasan Rıza Paşa, müdafaa imkânları kalmadığı anda düşman hatlarını yarıp geçecek bir çıkış hareketi hazırlamıştı. Bu planını anlattığı zaman Esat Paşa Toptânî şöyle bir sual sormuştu :
— Ya muvaffak olamazsanız, Karadağlılar çok gaddardır, fena intikam alırlar.
Hasan Rıza, en kesin bir ifade ile cevap vermişti. :
— Benim için düşünme, muvaffak olamazsam, onların; eline düşmem. Çeker tabancamı intihar ederim.
Hasan Rıza, bunu yapabilecek merd ve cesur bir askerdi. Son kurşuna kadar atacak, sonra mukadder ise süngü hücumu ile orduları yarıp geçecekti.
Bir akşam, 30 ocak 1913 de hava karardıktan sonra Esat Paşa'nın yaptığı daveti kabul etmiş, kendi evine yüz elli metre mesafede bulunan Esat Paşa'nın evine gitmişti. Sokaklarda lâmba olmadığından göz gözü görmüyordu. Bir saat kadar sonra iki evin arasındaki meydanda silâh sesleri duyulmuş ve bu seslere doğru koşanlar, Hasan Rıza Paşa'nın yerde ağır yaralı olarak yattığını görmüşlerdi. Paşanın elinde kılıfından çıkmış bir tabanca vardı, fakat takattan düştüğü için mukabele edemediği anlaşılıyordu.
Evine getirilerek tedavisine başlandı. İlk sözleri şu olmuştu:
— Yolda giderken, karşıdan üç kişi çıktı. Ortalık karanlık olduğundan tanıyamadım. Pek yakından geçen bu adamlardan birisi iki defa, diğeri de yere düştükten sonra bir defa ateş etti.
Biraz sonra Esat Paşa gelmiş, kapının önünde şiddetli tartışmalar olmuştu. Bazı subaylar Esat Paşa'ya ağır sözler sarfetmişlerdi. Bunu yatakta duyan Hasan Rıza Paşa :
— Herkesin vazifesi, ordunun ve kalenin şeref ve namusunu düşünmektir. Benim şahsım konuşulamaz. Ben ölürsem Allahıma kavuşacağım, sağ kalırsam âlem arasında alnım açık gezeceğim.
Diye haber göndermiş ve münakaşayı kestirmişti. Hasan Rıza Paşa, katili biliyor, fakat ordu arasında ikilik çıkar ve Işkodra müdafaasını sarsabilir diye söylemiyordu. Vatansever ve yüksek karakterli bir asker olduğunu burada da ispat ediyordu. Onu Esat Paşa'nın adamları vurmuştu.
İtidalini muhafazaya çalışıyordu. Bir aralık odasında bu-kunanları dışarıya çıkarttı. İçerde yalnız. Kolordu Kurmay Başkan Vekili Kolağası Abdurrahman Nafiz (Orgeneral Ab-

*••
ÎŞKODRA'NIN TOP AĞAÇLARI ALTINDA
Balkan Savaşlarmdaki Işkodra savunmasının iyi yetiştirilen, iyi bakılan ve iyi kullanılan bir Türk ordusunun elindeki vasıtaların eksik ve dermeçatma dahi

olsa, en müşkül ve karışık durumların içinden şerefi ve namusu ile çıkabileceğini dünyaya bir kere daha isbat etmesi bakımından büyük bir değeri vardır. Balkan Harbinde, anavatanla ilgi ve irtibatı ke-ı silmişken ve bir taraftan düşmanlarla çevrilmiş ve kuşatıl-ı,' mış bir durumda İşkodra müdafaasını yaratanlar, Balkan Harbi tarihinde hakettikleri şerefli yerlerini çoktan almışlardır.
Hatırlardadır ki, İşkodra 25 nisan 1479 da Türkler tarafından fetholunmuş, 433 sene egemenliğimiz altında yaşadıktan sonra, aynı gün, 25 nisan 1913 de elimizden çıkmıştır.
işkodra ve dolaylarının her karış toprağı asil ve fedakâr Türk evlâtlarının kanlariyle sulanmıştır.
1912 yılı, ekim ayının başındayız. Karadağlılar, İşkodra sınırının Kranya kısmında tahşidat yapıyorlar ve 6 ekim de güpegündüz, çadırlı ordugâhlarını Kranya dağının eteklerinde kuruyorlardı. 8 ekimde ise, Karadağlıların Türkiye'ye ilânı harp etmesi üzerine, aynı gün sınırı geçerek civar köyleri yakmıya başlıyorlardı.
İşkodra Kolordusu Kumandanı Hasan Rıza Paşa, derhal karşı tedbirler alıyordu. Karadağlıların İşkodra'nm batı cephesine yaklaşmaları korkulu bir vaziyet yaratmak istidadm-dadır. Zira bunların tahkimatı henüz ikmal edilmiş değildir. Düşmanı müstahkem mevkide değil, daha ilerde karşılamak ve her ne pahasına olursa olsun ilerleyişine mâni olmak lâzımdır.
O zamanlar miralay, yani albay olan Rıza Paşa'nın en sevdiği ve itibar ettiği kimseler cesaretleriyle temayüz etmiş subaylardır. Paşa, en müşkül ve tehlikeli anlarda en çok sevdi-
ği subayları ateş hattına göndermekten zevk duyar, çünkü sevdiği subaylar, cesur, fedakâr ve bilgili kumandanlardır.
Hasan Rıza Paşa, düşmanın ileri harekete geçtiğini haber alır almaz, derhal bir müfreze kurulmasını emretmişti. Bu müfreze, 24. nişancı taburu, 70 ve 71 inci alaylardan birer tabur, bir makineli tüfek bölüğü, bir makineli tüfek takımı ve geri ateşli bir dağ bataryasından kurulmuştu.
Müfrezeye tâyin edilen kumandan, Kurmay Binbaşı Sadettin Bey'di. Sadettin Bey, Balkanlarda bir çok eşkiya çarpışmalarında bulunmuş ve önemli başarılar kazanmış bir kumandandı. Çalışkan, inatçı, cesur, cüretkâr ve tecrübeliydi. Çelikten bir azim ve iradeye sahipti. En tehlikeli anlarda bile soğukkanlılığını kaybetmemiş, maiyetine metanet ve nefse itimadı telkin etmişti. Hatta, Malisör isyanında âsilerin eline geçen kasabayı mevcudu az bir bölükle basmış ve azılı on komitecinin beraber bulunduğu bir eve yalnız başına pencereden girerek tabanca tabancaya vuruşmuştu. İyi bir tahsil gördüğü için askerlik sanatını iyi bilenlerdendi. Tuz mıntıkasınaaki başarısı iyi bir kurmay olduğunu ispata kâfi idi.
Hasan Rıza Paşa, ekim ayının 8 inci gecesi Sadettin Bey'i yanma çağırdı. Galiba aynı odada, Kurmay Kolağası Abdurrahman Nafiz ve Kiramettin Beyler de vardı. Paşa, müfreze kumandanına kısaca şu talimatı verdi :
— Düşman, Taraboş mıntıkasından İşkodra'nm batısına doğru kuvvetli birlikler sürüyor. Fakat bu birlikler henüz takviye almış değildir. Bunları kuvvetlenmeden, Kranya'da karşılamak lâzımdır. Kurulan müfrezeye sen kumanda edeceksin. Senden eminim, askerlik hayatını çok yakından biliyorum. Buna yeni bir muvaffakiyet ilâvesi senin elindedir. Yarın, gruptan iki saat önce müfreze yola çıkacak.

Sadettin Bey, ertesi gün saat altıda müfrezenin bütün hazırlıklarını tamamladıktan sonra, tekmil haberini vermek üzere Hasan Rıza Paşa'yı ziyaret etti. Yarım saat kadar, yapılacak jharekât hakkında konuştular. Sadettin Bey'in gözleri yeni bir savaşın heyecanı ile sevinç içinde parlıyordu. Hasan Rıza Paşa, Sadettin'in sırtını okşadı.
— Sana güveniyorum, Sadettin. Allah yardımcın dedi ve ayrıldılar.
Akşam saat 8 de müfreze yola çıktı. Henüz Boyana ırmağının köprü döşemeleri ikmal edilmediğinden karşı sahile kayıkla geçildi. Hava bulutlu ve râtıptı. Müfreze yürüyüş niza» mına girdi. Sadettin Bey, pişdar nişancı taburu ile beraberdi. Müfreze Kodraç sırtlarında durdu. Düşman, Goriça köyünde ve civarında görünmüştü. O gün akşama kadar müsademeler devam etti. İkinci tabur Valas istikametinden İslâm köylerini yakmak için ilerliyen düşmana karşı başarılı savaşlar vererek, Karadağlıları durdurdu. O gece, müfreze, çadırlı ordugâhta istirahat ettikten sonra, 11 ekim sabahı saat 8 de hareket etti.
Ağırlıklar, çadırlı ordugâhta bırakıldı. Sağdaki ve soldaki tepelerini muhafaza etmek için birer piyade bölüğü yürütüldü. Biraz sonra düşmanın, Kranya silsilesinde 750 rakımlı tepe ile onun kuzey doğu sırtlarında olduğu anlaşıldı. Sadettin Bey, durumu gözden geçirdikten sonra 2. Tabur Kumandanı Yüzbaşı ismail Hakkı'yı yanına çağırarak:
— Bir topla makineli tüfek takımını yanına alarak, sağ cenahını Fesat tepesine ve gönüllülerin kale kuvvetine istina-dettirerek 514 rakımlı tepeye çıkacak ve oradan düşmana cepheden taarruz edeceksin. Esas kuvvetler benim kumandamda-dır. Dağın, güney ve güney batı eteklerine yürüyecektir. Tabur müşkülâta uğrarsa hemen yardım edilecektir.
Dedi. Bu emir tabur kumandanlarına da tebliğ edildi. İkinci tabur süratle sırta tırmanmağa başladı ve 514 rakımlı tepeyi şiddetli bir savaştan sonra işgal etti. Müfreze kumandanı icabeden tedbirleri almış diğer sırtlara birinci taburu, nişancı taburundan iki bölüğü makineli tüfek bölüğü ile dağ topunu sevketmişti. Merkezde de avcı hatlarımız arasına sokulan Karadağlılarla göğüs göğse boğuş malar oluyordu. Şimdiye kadar çok iyi iş gören makineli tüfe' takımı kumandam, düşmanın avcılarımızın arasına girmesi}* hâsıl olan karışıkhktan ve muharebenin aldığı korkunç va^
yettsn endişeye düşerek tüfeklerini kurtarmak gayesiyle geriye çekilmişti. Fakat, biraz sonra, Sadettin Bey'in cesareti sayesinde, avcı hatlarınızdaki düşman, süngü hücumu ile geriye atıldı. Şimdi, bütün müfreze ateş hattına girmiş bulunuyordu. 514 rakımlı tepede ikinci tabur, bir düşman piyade alayına karşı duruyor, vahşi bir mücadele içinde göğüs göğse vuruşarak tepeyi terketmiyordu.
Tabur kumandanı, bir takımını, bir düşman bölüğüne kargı süngü hücumuna kaldırılıyor, bazı noktalarda iki takımla, bir taburu karşılıyor, korkunç bir inatla dövüşüyordu.
Fakat, tam bu sıralarda ikinci taburun sağındaki istinad ettiği Arnavut gönüllülerinin er meydanını bırakarak çekilmeğe başladı görüldü. Düşman bunu fırsat bilerek bir taburla da buraya yüklenmek, ikinci taburu iki ateş arasında bırakarak hnha etmek istiyordu.
Durumu çok yakından izleyen Sadettin Bey, beyninden vurulmuşa döndü. Ateş hattından başka kuvvetleri oraya kaydırmağa imkân ve zaman yoktu. Ufak bir tereddüt müfrezeyi korkunç bir felâkete sürükleyebilirdi. Derhal, birinci nişancı bölüğüne şu emri verdi:

— Birinci bölük, ikinci taburu takviye edecek; istikamet sağ ilerimizdeki 514 rakımlı tepe. Marş, marş!.. Ben de geliyorum.
Birinci bölük, Arnavutların boş bıraktığı tepeye tırmanırken, düşman ilerlettiği takviyelerle taamca tekrar başlamış ve çok şiddetli bir ateşten sonra ikinci taburumuzu hırpalıya-»•ak geri atmıştı. Sadettin Bey, nişancı bölüğünün önündeki takımın başına Arnavutların bıraktığı tepenin sağ kısmına çıktığı zaman, düşmanın ileri kısımlariyle yüz metrede karşılaştı. Diğer iki takımı beklemeye imkân kalmamıştı. Derhal, öndeki takıma süngü taktırdı, bapını geçti. Karşısındaki kuvvet bir tabur kadar vardı. Sadettin Bey:
— Arkadaşlar, dedi. Süngü takmış bir Türk piyade takımı bir Karadağ taburuna bedeldir. Hep beraber, Allah, Allah diyerek hücum edelim. San ve şeref ilerdedir!
Takım bir anda, düşman taburunun içine daldı. Sadettin Bey, elinde tabanca, erlerinin önünde şevkle dövüşüyordu. Tabancasında kurşun kalmayınca şehit düşen bir Türk neferinin tüfeğini alarak savaşa devam etti.
Biraz sonra, bölüğün diğer iki takımı da yetişti. Düşman taburu mahvolduğu zaman, Sadettin Bey Teğmen Mithat'a dönerek:
— Mithat, galiba ben yaralandım. Savaşın heyecanından farkına varmamışım, Şimdi kendimi çok halsiz hissediyorum.
Dedi. Sadettin Bey, göğsünden bir kurşunla ağırca yaralanmış ve bunu arkadaşlarına belli etmemek için süngü hücumuna devam etmişti. Göğsü kan içinde idi.
İknci tabur kumandanına, hemen_yanma gelmesi için haber gönderdi. Biraz sonra, ikinci tabur kumandanı ismail Hak. ki iki neferin koltuğunda geldi. O da sağ bacağından yaralanmıştı. Müfreze kumandanı:
— Ne oldu, Hakkı? dedi. Sende mi yaralandın? Yüzbaşı cevap verdi:
— Bir şey değil binbaşım, hafif bir yara, fakat siz?
— Ben, ben mi Hakkı? Kader böyle imiş, asker değilmi-yiz? Artık kumandayı idare edecek vaziyette değilim. Belki, birlikler irtibatı kaybedebilirler. Bu tepe düşerse müfrezemiz, bizim şanlı müfrezemiz en korkunç felâketlerle karşılaşabilir. Benim temiz süt emmiş kardeşim, îşkodra'dan yeni talimat gelinceye kadar her şey senin emrindedir.
Yüzbaşı ismail Hakkı, gözleri yaşlı, askerlerin koltuğundan çıkarak yaralı bacağına rağmen bir ok gibi fırladı. Taburun yanma koştu. Düşman, kesin sonucu almak için insan kaybına bakmadan eriyen bölüklerin yerine başkasını sürüyordu.
Sadettin Bey bir kayanın arkasına uzanmış, savaşı ağh-yarak seyrediyor, bir şey yapamamaktan doğan bir ızdırap içinde kıvranıyordu. Bir an geldi, 514 rakımlı tepe ateş yağmuru altında kaldı. O zaman Sadettin Bey kendisini tutamadı, yerinden fırlamak istedi. Yaralı göğsünü eliyle tutuyor, birinci nişancı bölüğünün bir takımına kumanda vermek için ayağa kalkıyordu. Teğmen Mithat Efendi:
— Ne yapıyorsun, binbaşım, istirahat et, muharebe lehimize dönüyor.
Dedi. Fakat Sadettin Bey, onu dinlemiyerek ayağa kalktı. Birinci bölük, birinci takımının başına geçti. Kranya dağlarında akisler yapan gür ve erkek sesiyle haykırdı:
— Birinci takım, süngü tak, marş!
Fakat... Binbaşı Sadettin Bey'de yürüyecek mecal kalmamıştı. Yavaş yavaş eriyen bir mum gibi yere yıkıldı ve titrek bir sesle:

— Mithat Efendi, kardeşim dedi. Hakkı'ya söyle bu tepe. bırakılmıyacak, burada ölünecek, fakat sebat edilecek, sonra beni şu karşıdaki top ağacın altma götürürsünüz.
Hey günler hey... Şimdi bir hatıra olan îşkodra'nm top ağaçları altında nice şehitler yatıyor.
• ••
GÖKLER BİZİ İSTİYOR!
1914 yılı ocak ayının 16 mcı günündeyiz. İstanbul'un sisli ve yağmurlu sabahlarından biriydi. Yeşilköy hava meydanının bez çadırları altında binlerce insan toplanmıştı. Şiddetli, dondurucu bir soğuk vardı. Coşkun alkışlar arasında Fethi ve Sadık'ın bindiği «Muavenst-i Milliye» ile Nuri ve İsmail Hakkı'nın bindiği «Prens Celâlettin» uçakları çamurlu sahada Ka-hire'ye gitmek üzere havalanıyorlardı. Bu, Türkiye'de icrasına teşebbüs edilen ilk büyük hava seferiydi. Fethi ve Sadık bütün engelleri aşarak sisli ve yağmurlu havada Eskişehir'e doğru uçarken, Nuri; dağlardan aşağılara kadar inen bulutlar uçağının yolunu kestiği için uçuşa devam etmekteki güçlüğü görmüş, bir saat sonra tekrar geriye, Yeşilköy'e dönmüştü.
Alanın kenarındaki Tayyare Okulunun ufak salonunda üç beş havacı ile ihtiyar bir kadıncağız oturuyordu. Havacılar bu hanıma saygı gösteriyorlardı.
— Teyze hanım, çok üşüdün, bir çay daha içer misin? Diye ısrar ediyorlar ve sonra sıcak bir çay daha içiriyor-
lardı. Kadıncağız, dalgın, pencereden dışarısını seyrediyor ve :
— Kemal bey oğlum, acaba bizim Nuri Eskişehir'e ne zaman varacak? Her halde oraya muvasalatını size haber verirler, değil mi?
Diye genç kurmaya soruyordu. Yüzbaşı Kemal tatlı bir sesle şu cevabı veriyordu :
— Hiç merak etme teyze, bir saat sonra vaziyet anlaşılır. Siz de on ikiyi çeyrek gece treni ile İstanbul'a dönersiniz. Salim de İstanbul'a inecek, sizi eve kadar götürür.
Bir ara pilot Salim :
— Teyzeciğim, korkacak bir şey yok,
Diye söze karışacak oldu. O zaman, bu ihtiyar kadm, Sa-lim'in yüzüne dargın gibi baktı. Bu gözlerde korkudan eser
yoktu, tsu kadının tek emeli oğlunun Kahire seferini zaferle yitirmesi idi.
Aradan ne kadar zaman geçti, bilmiyoruz. Fakat her halde bir saat kadar oldu. Oda kapısı hızla açıldı, içeriye giren genç bir teğmen Hava Okulu Müdürü Binbaşı Veli Beyi selâmlayarak :
— Nuri beyin tayyeresi geri döndü. Sahaya iniyor, binbaşım.
Dedi. Herkes yerinden fırladı. İhtiyar kadm bembeyaz kesilmişti. «Prens Celâlettin» isimli uçak ağır ağır çamurlu sahaya indi. İçindekiler çıktılar. Nuri, arkadaşlarına durumu anlattı :
— Bu havada uçuşa devam etmek doğru değildir. Hava açar açmaz tekrar hareket edilecektir.
Bu makul cevap orada bulunan havacıları ikna etti. Yalnız Nuri'nin annesi çok müteessirdi, dokunsalar ağlıyacaktı. Oğlunu bir kenara çekti : •
— Nuri'ciğim, diye söze balşadı. Niçin evlâdım geriye döndün? Yoksa korkuyor musun? Ufacık, yaramaz bir çocuktun, bir türlü gündüz uyumak istemezdin. Ben o zamanlar salıncağını sallar, uçsun Nuri'm diye seni uyuturdum. Bak, sonra tayyareci oldun. Haydi yavrum, bir an önce tayyareni havalandır. Gökler seni istiyor!

Nuri, annesinin boynuna sarıldı :
— Anneciğim, vallahi korkmuyorum. Fakat bu havada uçmak doğru değil, Hava açılır açılmaz göreceksin.
Bu muhavereyi dinliyen diğer havacılar fedakâr Türk anasının elini öptüler. Biraz sonra hava açıldı. Nuri, arkadaşı İsmail Hakkı'yı da alarak havalandı. Bozüyük'e kadar arızalı araziyi geçti. Fakat birdenbire benzin deposunda tek litre benzin kalmamış olduğunu hayretle gördü. Fırtınalı bir havaya rağmen uçağını
büyük bir maharetle Eozüyük'e indirdi. Yerde
uca'
gözden
geçirilince, bensin deposu musluğunun yerinden koparak uçtu-gu ve içindeki benzinlerin döküldüğü anlaşıldı. Uçak Eskişehir'e getirildi. Orada âdi bir marangoz fabrikasında tamir edil-
di. Binbaşı müşkilâtla Karaman'a kadar gelen Nuri ucağınıı> buradan bir türlü havalanmadığını gördü .Bu ufak uçak, fazla ağırlığı bir türlü kaldıramiyordu. Nuri buna da çare buldu. Torosları aşarken Râsıt İsmail Hakkı'yı uçaktan indirdi. Tarv sus'a kadar araba ile gönderdi ve kendisi tek başına havalandı, Ve bir gün sonra, o zaman Avrupalı havacıların aşılmaz diye iddia ettikleri Torosları aşarak Adana'ya indi. Buradan itibaren seyahatine başarıyle devam etti. Halep, Humus, Beyrut, Şam aşıldı. 20 şubat 1914 de Kudüs'e uçarken Yafa sahilinde uçağın sakatlanması yüzünden yüz metreden denize düştü. Kayıklar hemen imdada koştular. Râsıt İsmail Hakkı kurtulmuş. Nuri baygın halde hastaneye kaldırılmıştı. Bütün ihtimamlara rağmen kurtarmak kabil olamadı. Baygın bir halde' gözlerini hayata yumarken son sözü şu olmuştu :
— Annemin hakkı var, bizi gökler istiyor!
18 şubat 1914 günü Harbiye Nezaretindeyiz. Nazır Paşa bu sabah erkenden gelmişti. Kendisini görecekler arasında Yeşilköy Hava Okulu müdürü de var. Saat ona doğru Okul Müdürü Binbaşı Veli Bey, Enver Paşa'nın yanma giridi. Paşanın ilk sorusu şu olmuştu :
— Nuri'den bir haber var mı? Fethi ve Sadık'tan sonra Nuri'nin de başına bir felâket gelmesinden korkuyorum. Fakat bu hava seferine devam edilecektir. Acaba iştirak etmek isti -yen tayyareci arkadaşları tesbit ettiniz mi?
Veli Bey cevap verdi :
— Nuri zaferden zafere koşuyor, paşam. Dün Beyrut'a geldiler. Yarın oradan Kudüs'e uçacaklar. Allah muvaffakiyet verirse üç gün sonra Kahire'de olacak. Üçüncü bir tayyarenin sefere hazırlanması için emrinizi tebliğ ettim. Bütün arkadaşlar gitmek istiyorlar. İçlerinden bir tercih yapmak diğerlerini müteessir edecektir. Hele Salim'le Kemal, her sabah ben kumandanlık odasına gelmeden evvel kapıda bekliyorlar ve" sıra bizim diyorlar.
20 şubat 1914, Enver Paşa'nın yanma giren kelebek gözlüklü genç yaver, Harbiye Nazırına açıklama yapıyordu:
— Şimdi Yeşilköy'den telefon ettiler. Nuri Beyrut'tan Kudüs'e uçarken Hayfa sahilinde düşmüş, İsmail Hakkı kurtulmuş, Nuri şehid olmuştur.
Enver Paşa'nın bir an için gözleri nemlenmiş ve ağzından gayriihtiyarî şu kısa bir cümle çıkmıştı:
— Vah Nuri!
Sonra kendini toparlıyarak sormuştu :
— Beni bekliyen var mı? Bu gün Yeşilköy hava meydanına gitmek istiyorum.

Yaver cevap verdi :
— Tayyare Zabiti Salim ile Erkân-ı Harp Yüzbaşısı Kemal zâtıâîinizi muhakkak görmek istiyorlar ve bendenizden iltimas rica ediyorlar. İkisi de çok heyacanlı. Nuri'nin şahadetini haber almışlar. Tayyare mektebi müdürünün buraya geldiklerinden haberi yokmuş.
Enver Paşa yakından tanıdığı bu iki subayın yanına getirilmelerini emretti. İki genç subay içeriye giriyor ve kapının hemen önünde dimdik resmi selâmı ifa ediyorlardı. Enver Paşa sordu :
— Yine ne var Kemal? Salim'i de kandırmış, alıp buraya getirmişsin.
Kurmay Subay Kemal, derdini söylemişti :
— Paşam, size yalvarıyoruz. Yarın arkadaşlarımızın yanda bıraktığı Kahire hava seferini Salim'le yapmak istiyoruz. Nuri ölürken, GÖKLER BİZİ İSTİYOR, demiş, gökler bizi de istiyor, paşam!.
Enver Paşa masasından kalkmış, subaylara yaklaşmış, ellerini omuzlarına koymuş ve gençlerin gözlerinin içine sevinçle bakarak :
— Peki çocuklar demişti. Haydi, şimdi beraber Yeşilköy'e gidelim.
21 şubat 1914, Yeşilköy hava meydanı yine binlerce insan la dolu. Salim ve Kemal'i uçuracak «Ertuğrul» uçağı ağır ağır meydana çekiliyordu. Hareketten önce Harbiye Nâzın kısa bir nutuk söyliyerek, Kahire hava seferinin önemini, Fet~
J.ÖD
.hi, Sadık ve Nuri'nin fedakârlıklarını anlattıktan sonra sözü •Salim ve Kemal'e getirerek şöyle diyordu :
— Siz bu gün muhterem arkadaşlarınızın yarıda bıraktığı bir seyahati başarmak üzere yola çıkıyorsunuz. Etrafınızda toplu olarak silâh arkadaşlarınızın yüzlerinde ve gözlerinizde size ve mevkiinize karşı ne büyük gıptalar farkediyorum. Haydi kahraman arkadaşlarım, Allah selâmet ve muvaffakiyet
versin!
Saat 15. Salim ve Kemal deri ceketlerini giymişler, başlıklarını da geçirip başlarını ve boyunlarını kaim yün atkı-larıyle sarmışlardı. Dahiliye Nâzın Talât Bey uçağın pilotu Salim'e yaklaştı. Eskiden tanıdığı bu gencin yanaklarından öptü.
— Vazifeni iyi başar, Salim. İçine korku gelmesin.
Salim mert bir tavırla cevap verdi :
— Ölmekten bile korkmuyorum. Tek korkum muvaffak
olamamak.
Önce büyük bir gürültü ile pervaneler döndü. Sonra tekerleklerin altındaki takozlar kaldırıldı «Ertuğrul» uçağı alkışlar arasında havalandı.
Talihsizlik «Ertuğrul» u da yakalamakta gecikmedi. 23 şubatta fırtına ile karışık çok şiddetli bir yağmura tutuldular. Kazdağı üzerinden gelen yağmur uçağı sardı. Tam bu sırada motor da bozuldu. Cesur Salim fevkalâde bir inişle uçağını Edremit'te zeytin ağaçları üzerine kondurdu. Uçak parçalanmış, fakat iki gencin hayatları kurtulmuştu.
Edremitliler derhal harekete geçtiler. Para toplıyarak bir uçak satın aldılar. Bununla Salim ve Kemal'in Kahire yolculuğuna devam etmesini rica ettiler.
Bu iki cesur genç yılmamıştı. Her ne bahasına olursa olsun muzaffer Türk kanatları Mısır'ın ehramları üzerinde uçacaktı.
«Edremit» tayyaresi ile nisan 1914 te Beyrut'tan Kahi-re'ye uçan Salim ve Kemal nihayet emellerine muvaffak oldu-

lar ve bir gün ay-yıldızlı uçaklarını Kahire üzerinde uçurdular.
O gün bütün Mısır bayram yaptı. Kahire'de bulunan meşhur İngiliz Generali Lord Kiçner, havacılarımızı kabul ederek aynen şöyle demişti :
— Türkler cesaret ve kahramanlıklarından hiç bir şey kaybetmemişlerdir.
Aradan seneler geçti. Salim havacılık hayatına başarıyle devam etti. Binbaşı Kemal Çanakkale savaşında bir tümenin kurmay başkanı iken ateş hattında vuruşurken gehit düştü.
**•
BATAN GÜNEŞLER...
Büyük Türk ulusunun tarihi övünülecek sahifelerle doludur. Bu sahifeler içinde Çanakkale savaşları seçkin ve üstün bir yer tutar. Dünyanın öbür ucunda ve en ufak bir kasabada oturan insanlar bile Çanakkale'ye dair bir şeyler söyliyecek-ler, Türklerden ve Türkün kahramanlığından söz açacaklardır. Hangi Türk köyüne giderseniz gidiniz, Çanakkale'de en yakınlarını kaybetmiş ve bu mübarek topraklar için şehit vermiş bir aile bulursunuz. Çanakkale'de kolunu, bacağını bırakmış olanlar vücutlarındaki bu eksikliği iftiharla gösterirler
ve :
— Bunlar Çanakkale yadigârıdır!
Derler. Çanakkale, Birinci Dünya Savaşı'nın kahramanlık destanlarından en büyüğüdür. Çanakkale zaferinin en büyük payı aziz Türk şehitlerinindir. Mustafa Kemal Arıburnu savaşlarından bahsederken der ki :
«Düşmanla karşılıklı siperlerde mesafemiz sekiz metre, yani Ölüm muhakkak, muhakkak... Birinci siperdekiler, hiçbirisi kurtulmamacasma düşüyor, ikincidekiler, onların yerine geliyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir fütur bile getirmiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kur'anı Kerim, Cennete girmeğe hazırlanıyorlar. Bil-miyenler Kelime-i Şahadet çekerek yürüyorlar. Bu Türk as-kerindeki ruh kuvvetini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur»
Bir Çanakkale şehidinin oğlu olan ben, Türk radyolarında sayısız ve çeşitli konuşmalar yaptım. Fakat itiraf etmeliyim ki, hiç biri büyük Türk ve İslâm şairi Mehmet Akif Er-soy'un «Çanakkale Şehitleri» şiiri kadar içli ve güzel olamazdı. «Bir hüâl uğruna orada batan güneşleri» onun gibi dile getiremedim. Şiir şudur:
Bu boğaz harbi nedir? var mı ki dünyâda eşi? En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
— Tepeden yol bularak geçmek için Marmaraya —
Kaç donanmayla sarılmış ufacık bir karaya,
Ne hayâsızca tahaşşüd ki, ufuklar kapalı!
Nerde — gösterdiği vahşetle «Bu: Bir Avrupalı!»
Dedirir — Yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahpesi, yahut kafesi!.
Eski Dünya, Yeni Dünya bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi... Mahşer mi, hakikat mahşer,
Yedi ıkîîmi cihânm duruyor karşında;
Ostralyayla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk;

Sâde bir hâdise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindu, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani, tâûna da züldür bu rezil istilâ!
Ah o yirminci asır yok mu? O mahlûk-ı asîl
Ne kadar gözdesi mevcut ise, hakkıyle sefîl.
Kustu Mehmetçiğin aylarca durup karşısına,
Döktü karnındaki esrarı hayâsızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyet denilen kahbe, hakikat yüzsüz.
Sonra mel'undaki tahribe müvekkel esbâb,
Öyle müthiş ki, eder herbiri bir mülki harab.
Öteden saikalar parçalıyor âfâkı, Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı; Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin, Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin. Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğım; Atılan her lâğımın yaktığı yüzlerce adam. Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer; O ne müthiş tipidir, savrulur enkaz-ı beşer. Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak; Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak. Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmert eller, Yıldırım yaylımı tufanlar, alevden seller,

Veriyor yangım, durmuş da açık sinelere, Sürü halinde gezerken sayısız tayyare. Top tüfekten daha sık, gülle yağan mermiler, Kahraman orduyu seyret ki bu tehdîde güler! Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından; Ahnır kal'a mı, göğsündeki kat, kat îman? Hangi kuvvet onu, hâşâ, edecek kahrına ram? Çünkü te'sis-i İlâhi o metin istihkâm. Sarılır, indirilir, mevkı-i müstahkemler, Beşerin azmini tevkif edemez sun'-i beşer; Bu göğüslerse Hudânm ebedî serhaddi; «O benim sun'-i bediim, onu çiğnetme!» dedi. Âsım'm nesli... diyordum ya.. Nssilmiş gerçek, İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmiyecek. Şühedâ gövdesi bir baksana, dağlar, taşlar, O, rükû, olmasa, dünyada eğilmez başlar, Vurulup, tertemiz alnından uzanmış yatıyor, Bîr hilâl uğruna, Yârab, ne güneşler batıyor! Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker! Gökten ecdat inerek öpse o pâk alnı değer. Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i... Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi... Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın? «Gömelim gel seni tarihe!» desem sığmazsın. Hercü mere ettiğin edvara da yetmez o kitâb... Seni ancak ebediyetler eder îsti'âb. «Bu taşındır» diyerek Kâbeyi diksem başına; Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına; Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ nâmiyle, Kamyan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle; Ebr-i nîsânı açık türbene çatsam da tavan, Yedi kandilli Süreyya'yı uzatsam oradan; Sen bu avizenin altında, bürünmüş kanma; , Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanma;
Türbedârın gibi tâ fecre kadar bekletsem; Gündüzün, fecriyle avizeni lebrîz etsem; Tüllenen mağribi, akşamları sarsam yarana.. Gene birşey yapabildim diyemem hâtırana. Sen ki, son ehl-i salibin kırarak savletini, Şarkın en sevgili sultanı Salâhaddin'i, Kılıç Arslan gibi ielâline ettin hayran... Sen ki, îslâmı kuşatmış, boğuyorken hüsran, Ö~demir çenberi göğsünde kırıp parçaladın; Sen ki, a'sâra gömülsen taşacaksın... Heyhat, Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihat... Ev şehid oğlu şehid, isteme benden makber, Sana âğuşunu açmış duruyor Peygamber.
**•

I

3. PİYADE ALAYI TAARRUZA HAZIR!

Birinci Dünya Savaş'mda üstün feragat ve fedakârlığı ile temayüz etmiş 3. Piyade alayının şanlı macerasından sözede-ceğim. Bu alayda hizmet edip de bugün sağ bulunan subay ve erleri selâmlarken, içlerinde şayet bu konuşmayı dinleyenler varsa, olayların ayrıntılarını değil, özünü vermek istediğimi göz önünde tutmalarını rica ederim.

3. Piyade alayı Balkan savaşından önce İstanbul'da birinci tümene bağlıydı. 1912 de Arnavutluk isyanı üzerine İstanbul* dan Arnavutluğa gönderildi. Üsküp, Koçanik, Firzovik, Çırna-lova. Pirzen, Metroviçe, İpek ve Yakova mıntıkalarında aldığı görevleri başarıyla yaptı. Balkan harbi başlayınca Arnavutlukta kaldı. Karadağlı'lar ve Sırplarla yapılan savaşlardan sonra mevcudu çok azaldı. Fakat ağır kayıplarına rağmen alay sancağının şerefini hiç bir zaman düşürmedi. Yanya müdafaasında 31. Alayla birleşmiş olarak dövüştü. Bir avuç kahramanla Kanlı Tepe mevkiinde düşman kuşatma hattını yararak esaretten kurtuldu. Balkan harbinden sonra. 3. Alay, Gaziantep'te tekrar teşkil edildi. Büyük Savaş seferberliğinin 1914 ağustosunda Istanbula geldi. Bir süre Boğaz bölgesinde kaldı. 13 ekim 1915 de Irak'a giderek Selmanpâk mıntıkasında ordugâh kuran 45. Tümen kuruluşuna girdi. Alayın kumandanı Balıkesirli Binbaşı Nazmi Beydi.

1915 — 1916 yıllarında Irak'ta çok sürekli ve aynı zamanda çok kanlı savaşlar olmuştur. Bu savaşlar Selmanpâk'tan Kûtülâmare'ye kadar harekât harbi halinde cereyan etmiş, Kût etrafında ise mevzi muharebeleri şeklini almıştı. Felahiye, Sabis, Beytisa, İmamımuhammet ve Garaf'taki savaşlar İrak muharebesinin mihrakını teşkil etmesi bakımından çok önemlidir. Burada Türk askeri bin bir mahrumiyet içinde üstün kuvvetlere karşı dövüşmüş ve zaman zaman akıllara sığmıyan kahramanlık destanları yazmıştır. Biz bu günkü konuşmamızda 3. cü Piyade alayının İmamımuhammet ve Garaftaki savaş-larmdan bahsedeceğiz.

1915 kasım ayında Selmanpâk ve Delâbiha'dan yenilerek Ukilen muhasımlarımız Kûtülâmare mevkiinde direnmeğe başlamış, bu durum karşısında zayıf kuvvetlerle Irak'ın istilâsı mümkün olacağı kanaati kökünden silinmiştir. Diğer tayftan Türk genel karargâhı da Irak'ın az bir kuvvetle müdafaa edileceği hakkındaki ümitlerinin boş olduğunu anlamıştı, ingilizler, hem kuşatılmış kuvvetlerini kurtarmak, hem de Irak seferini başarıyla sonuçlandırmak için takviye kuvvetleri göndermeye ve bu kuvvetler Kûtülâmare üzerine yürümeye başlamışlardı. Türk genel karargâhı kazanılan muvaffakiyetleri devam ettirmek ve Irak'ı tamamen kurtarmak gayesiyle bir kaç tümen daha göndermeye karar vermiş ve neticede Irak cephesi için 6. Orduyu teşkil etmişti. Ordu, 13. cü ve 18. ci kolordulardan mürekkepti. Kolorduca tesbit edilen tertibata göre, 45. Tümen Garaf ve İmamımuhammet mevzilerinin müdafaasına 3. Piyade alayını memur etmişti. Bu alay, 18 mayıs 1915 de Garaf mevziine girdi. Düşman 20 mayısta harekete geçerek Garaf ve İmamımuhammet mevzilerine çattı. Fakat ciddi mukavemete uğrayarak burada ordugâh kurdu. İki taraf da durumlarını düzeltmek için siper hazırlamak ve tertibat almakla, aynı zamanda ufak çarpışmalarla meşgul oldular.

Her gün biraz daha takviye edilen düşman, nihayet 13 aralık 1915 de Felahiye mevziini şiddetle bombardıman etti. bununla dikkati o tarafa çekmek istiyordu. Fakat burasını tu-:an 51. Tümen telâşa düşmeden savaşı kabul eder

gibi göründü. Tertibatında bir değişiklik yapmadı. 13 aralık 1915 de düşman büyük kısmı ile İmamımuhammet ve Garaf mevzilerine karşı ilerlemiye ve yayılmaya başladı. Artık, düşmanın buraya ta-ırruza geçtiğinde şüphe kalmamıştı. Aynı zamanda Garaf mm. tıkası kumandanı olan Binbaşı Nazmi Bey, karşı savaş tedbirle-¦ini derhal aldı. Düşmanın taarruza kalkan kuvvetleri bir piyade tümeni ve bir süvari tugayı kadardı. Bu taarruza bir alayla ta koyacaktı. Yâni sekize karşı bir...

Düşman, topçularını da harekete geçirmiş ve beş buçuk saat hiç ara vermeden 3. Alayı şiddetli topçu ateşi altında tuta-
rak piyadesini ileri sürmüş ve ateş hattına sokmuştu. O akşama kadar çok kanlı savaşlar oldu. On binlerce mermi bvt alayı yerinden atamadı, öldü, öldürdü. Ama bir karış geriye gitmedi. Kolordu heyecanla bu savaşın neticesini bekliyordu Gece yarısı alay kumandanı durumu bildirdi:

«Düşman ,bütün gayretlerine rağmen bir netice alamamış, tır. Zayiatımızın ağır olduğunu zannediyorum. Ayrıca bildiri-lecektir.»

Ertesi gün, kolordu kumandanı, alaya şu telgrafı çekmişti:

«Bugün düşmana karşı gösterilen metanet ve mukabeleniz, her takdirin üstündedir. Yarın düşman daha ziyade yaklaşırsa alayınızın namını ebediyen şanlandıracak bir gün olmasını arslan yürekli zabit ve efradınızın kahramanlıklarından bekler, Allahtan yardım dilerim. Gazilerimizin yüksek alınlarından öperim.»

15 aralıkta düşman tekrar yaklaştı. 3. Alay gene bir adım geriye gitmedi. Ve bir taburu ile koskoca bir piyade tümenine karşı süngü hücumuna kalkarak onu mevzilerinden attı.

Her geçen gün Üçüncü Alayın mukavemetini artırıyordu. 26 ocak 1916. Garaf mıntıkası yine ana - baba günü yaşayacaktı. Sabahın erken saatlerinde, her tarafta sükûnet vardı. Yapılan gözetlemelere göre, muhasımlarımızda tahkimat faaliyetleri görülmüyordu. Yalnız siperlerde süngü takmış askerlerin fazlalaştığı belli oluyordu. Alay kumandanı, düşmanın yeni bir taarruza kalkacağım anlamıştı. Saat 9 da müthiş bir topçu ateşi başladı. Bu ateş, en ziyade Garaf'm iki tarafına tesadüf eden siperlere teksif edilmişti. Bir buçuk saat devam eden topçu ateşi kesiliyor ve on beş dakika fasıladan sonra, top ve ağır makineli tüfek ateşinin himayesi altında düşman piyadesi dalgalar halinde hücuma kalkıyordu. İşte bundan sonra, kanlı dövüş başlamıştı. Bu saatte artık, adet fazlalığı, tertibat vesaireye lüzum yoktu. En büyük rolü maneviyat oynu-yacaktı. Üçüncü Piyade alayı, kendisinden en az on defa büyük bir kuvvetin yüz bin mermi kullanarak yap' tığı taarruzu karşılamak zorundaydı. Taarruza kalkanlar da

çok güzel dövüşüyor, insan zayiatına bakmıyor ve Türk siperlerine giriyordu, Alayımızın birinci ve ikinci mevzileri düşmüştü. Son mevzi dayanıyor, ateş hattında her tarafa yetişen alay kumandanı bu mevzide bulunan kahramanları süngü hücumuna kaldırıyor, diğer mevzilerde bulunan mevcudu kalmamış bölüklerin kumandanları bunlara katılarak süngü hücumunda birer nefer gibi dövüşüyorlardı. Son mevziin kahramanları yürüyor. Bu yürüyüş korkunçtur. Bile bile ölüme giden mangaların içlerinde yüzbaşılar, binbaşılar vardı. Bu yürüyüş korkunçtu; tüfeklerin, el bombalarının, tabancaların karşısında süngü ile duruyordu. Düşan kalkıyor, kalan kalıyor. İkinci mevzi, birinci mevzi tekrar

elimize geçiyordu. Akşam olmuştu. Artık muhasJKilarımız hücumlarını tazelemiyorlar ve sabahı bekliyorlardı.
Düşman o gün beş binden fazla zayiat vermişti. Bizim de zayiatımız korkunçtu. Hava karardıktan sonra vaziyet 45. Tümene bildirdi. Üçüncü Alayın parlak muvaffakiyeti üzerine alay sancağının nişanla taltif edileceği tebliğ edildi.
Alay kumandanı o gece hiç uyumadı. Siperde başını iki eli araşma almjs. düşünüyordu. Artık, alayı erimiş, bitmiş-* ti. Gece saat 21 de birinci tabur kumandanı geldi. Yüzünde büyük bir teessür okunuyordu. Nazmi Bey arkadaşına:
— Şevki Bey, çok güzel dövüştünüz.
Dedi ve sonra taburunun mevcudunu sordu. »Şevki Bey cevap verdi:
— Birinci bölükten 9, ikinci bölükten 1, üçüncü bölükten 25. dörd'T^cü bcHnM-°« PA kişi k^dı. binbaşım. Allah rahmet eylesin, bütün arkadaşlarımızı kaybettim.
Nazmı Bev. cfokn-nwlnr r>r-hvaraktı. Yaverin1' çağırdı ve a/aym mevcudu hakkındaki raporları istedi. Bilanço müthişti. Alaydan yalnız 200 kişi kalmıştı.
Gece saat 23 e doğru kolordudan bir emir geldi. Bu emirde 3. Alayın kahramanlıkları övülüyor, şafak sökmeden düşmana bir süneü hücumu yapıldığı takdirde kuwe-i maneviyesinin kırılacağı ilâve ediliyordu.
Nazmi Bey çırpmıyordu. Fakat bu kuvvetlerle nasıl bir hücum yapabilirdi? Alay kumandanı emri nasıl yüreği yanmadan subay arkadaşlarına tebliğ edebilirdi? Emri tebliğ etmek istemiyordu. Fakat bu hadise bütün alay subayları tarafından duyuldu. Gece yarısından bir saat sonra tabur kumandanları Nazmi Bey'e gelerek tekmil verdiler.
— Üçüncü piyade alayı taarruza hazırdır!
Alay kumandanının, bu yiğit teklif kargısında gözleri yaşardı ve:
— Bütün zabit ve nefer arkadaşlarımızın gözlerinden öperim. Şehidlerimize rahmet olsun, dedi.
Subaylar sevinç gözyaşları döküyorlardı. Sabaha bir saat vardı. Mevcudu bir bölük bile olmıyan 3. Piyade Alayı cephesinde şu kumanda işitiliyordu.
— Süngü tak!..
Hangi Türk alayının tarihini açarsanız açınız, sancağı için severek hayatını veren kahramanları görürsünüz.
•••
SULARA GÖMÜLÜRKEN ...
Bütün gayretlerine ve kuvvetlerine rağımen ne Seddülba-hir'de ve ne de Arıburnu'nda muvaffak olamıyan İngiliz Generali Hamilton, mahdut bir kuvvetle Çanakkale Boğazını ele ge-çiremiyeceğini anlamış, Londra'ya müracaat ederek takviye edilmesini istemişti. Çanakkale'nin önemini kavrayan İngiliz Kabinesi, General Hamilton'a yeniden iyi teçhiz olunmuş beş tümen vermişti. Ayrıca Türk süngüsü karşısında kayıplara uğrayan Fransız kuvvetleri de takviye edilmişti. Hamil* ton, evvelce hazırladığı plan gereğince 6 ağustos 1915 de gece bütün karanlığı ile kıyılara çökerken Anafartalara çıkarma yapmış, bu suretle Çanakkale savaşları tekrar şiddetlenmişti. Düşman Gelibolu yarımadasını ele geçirmek için gayet gösteriyor, çarpışmalar tehlikeli ve o nisbetle kanlı oluyordu. Türk süngüsü yine kendisini gösteriyor, Türk'ün ezelî ve ebedî kahramanı Mehmetçik vatan topraklarını her türlü takdirin üstünde bir celâdetle savunuyordu.
Cephenin savaş malzemesine her zamankinden fazla ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacın bir an önce yerine getirilmesi lâzımdı. Çanakkale'ye savaş malzemesi

ulaştırmak pek de kolay bir şey değildi. Marmara denizinde Fransız ve İngiliz denizaltıları dolaşıyor veya pusuda bekliyordu. 5 ağustosda ikinci defa Marmara'ya giren (E, 11) İngiliz /denizaltısı bir gün somra (E. 14) ile bulaşarak yapacakları harekât hakkında anlaşmışlardı. Gelibolu civarında bekliyerek, gerek denizden ve gerekse karadan Çanakkale'ye geçecek gemilere ve kıtalara hücum edeceklerdi Nitekim bir gün sonra Çanakka'den dönen Peyki Şevket torpitosunu pusuya düşürmüşlerdi. 3 ağustosta (E. 14) erzak yüklü bir varupu da batırmıştı. (E. 11) ise Bolayır önünde her zaman, her an zuhuru muhtemel gemileri bekliyordu.

Başkumandanlık vekâleti bu sefer cephane nakliyatı için savaş gemilerinden birini tahsis kararı vermiş ve durumu donanma kumandanlığına bildirmişti. Cephane nakliyesini iki

I

aydır Haliç/de yatan Barbaros zırhlısı yapacaktı. Barbaros on bin tonluk eski bir harp gemisi idi. 1891 de Almanya'da inşa edilerek on sekiz yıl kullanıldıktan sonra ihtiyata ayrılmıştı. Sonra Turgut Reis ile birlikte Osmanlı hükümetine satılmıştı. Altı senedenberi Türk donnmasında vazife görüyordu. Yedi yüze yakın mürettebatı vardı.

Aynı gemide bulunan donanma kumandanı Albay Arif Bey, gemi süvarisi Binbaşı Muzaffer Adil Bey'i çağırarak Başkumandanlık vekâletinden aldığı emri tebliğ ettikten sonra :

— Ocaklara dayansınlar, Çanakkale'ye hareket edeceğiz.

Demişti. Gemiye kara ve hava subayları da gelmişti. Bunlar da Çanakkale'ye gideceklerdi. Barbaros'ta derhal faaliyet başlamıştı. Cephane sandıkları yüklü mavnalar, geminin bordosuna yanaşmıştı. Bu eski sefinede ambar yoktu. Cephane sandıkları, güverte altına, kamaraların önlerine ve koridorlara yerleştiriliyordu. Mürettebat, Çanakkale'de kan ve ateş içinde döğüşen kardeşlerine bir an önce cephane yetiştirmek için canla başla çalışıyordu. Mevsim yazdı, gündüzler uzun, geceler kısa idi. Eğer Gelibolu karanlıkta geçilebilirse, tehlike nisbeten azalacaktı. Bütün çabalara rağmen biraz gecikme oldu. Karanlık yavaş yavaş sulara çökerken cephaneye yüklü mavnaların biri gidip diğeri geliyordu. Nihayet köprüler açılmış, Barbaros veda düdükleri arasında denize açılmıştı. Denizaltı tehlikesine karşı ışıklar söndürülmüştü. Ufak bir muhrip de kendisine refakat ediyordu. Bütün gece tam süratle seyredildi. Buna rağmen Gelibolu'dan içeriye girilenıedi. Çünkü gemi azamî sürati olan on altı mili yapamamış, on dört mil ile gitmişti. Bo~ layır önlerine gelindiği zaman ortalık iyice aydınlanmıştı. Sahilin elverişsizliği yüzünden büyük zikzaklar yapamıyor, habersiz olarak düşman denizaltısınm pususuna yaklaşıyordu. Üç yüz metre ileride bir preskop ve atılan torpitonun izi görül-

; müştü.

Hemen dümen, alabanda sancak edilmiş ise de geç kalınmıştı. Sancak bataryası denizaltma ateş açarken, torpido se-

şehitler

199

Ijazıinci bölmenin sancak tarafına isabet etmişti.

Şimdi sözü o gün gemide mühendis yani teğmen olarak tbulunan Hamdi Kaptan'a bırakıyorum: «Müthiş bir infilâkla yataktan fırladım. Elektrikler sönmüştü. Alt güverteye hü-;unı eden suların içinden geçerek on buçukluk bataryaya çık-;ırn. Derhal cephane asansöründen aşağıya bakıtm. Topçu sant--

alindeki vardiya efradının, hücum eden suların köpükleri arasında kaybolduklarını gördüm. Kumanda köprüsüne çıktım. Donanma Kumandanı Albay Arif, süvarimiz Binbaşı Muzaffer Adil Beyler, İkinci Kaptan Tekirdağlı Mehmet, Seyir şubata Yüzbaşı Fahri, Alman binbaşısı, Seyir İşaret Subayı Avni, Bölük Yüzbaşısı Küçükçekmeceli Cevdet vazife başında idiler, flepsi vakurdu. Yüzlerinde telâş ve korku ifade eden bir şey yoktu. Yalnız can kaygusuna düşen Alman binbaşısı telâşlı ha~ kketlerle soyunuyordu. Geminin başı, baştarete kadar suya gömülmüştü. Tedrici surette sancağa meylediyordu. Bir an geldi ki, tutunmadan duramaz olduk. İşaret projektörü devrildi, zırhlı kuleye çarparak parçalandı. Kumadnanlarımda jene telâş yoktu. Albay Arif Bey:

— Millet sağ olsun!

Dedi. Hepimiz aynı sözü tekrarladık:

—¦ Millet sağ olsun!

O anda üstü başı simsiyah olmuş ikinci kaptanı yaveri bu-unan sınıf arkadaşım mühendis Ömer Lütfi geldi. Ayakta güç iıîrabildiği halde selâm vaziyeti aldı. Altıncı, yedinci ve se-izinci bölmelerin su ile dolduklarını rapor etti. ikinci Kaptam Memli Yüzbaşı Mehmet, gemiyi doğrultmak için iskele böl-lelerine su alınması emrini verdi. Fakat artık ayakta durmağa (nkân kalmamıştı. Elini bırakan güvertede tekerleniyordu. Kahraman arkadaşım Ömer Lütfi, binbir müşkilât ile resmi lâ ifâ etti.

— Emredersiniz, kaptan bey!

Diyerek bu müthiş şartlar altında aldığı emri yapmak Jn geminim içine daldı. Mukaddes vazifesi uğrunda ölüme se-5 seve gidiyordu. Albay Arif Bey can yeleklerinin takılması lirini verdi. Gemimiz ölüme doğru sürükleniyordu. Belki de

bir kaç dakika sonra sulara gömülecekti. Muhteşem ve göa yaşartıcı bir manzara ile karşılaştık. Barbaros sancak çekiyordu Denizciler şeref ve geleneklerine lâyık bir şekilde bayrağımızı selâmlıyarak sulara gömülmek istiyorlardı. Bu nıu-X vazifeyi biz de yapmağa çalıştık. Gemi birdenbire afe-«ora oldu. Hep beraber sulara gömülürken Albay Arif Bey'i* »esiri tekrar işittik :

__Millet sağ olsun!»

Barbaros'da subay ve mürettebat olarak dört yüze yak,-şehit verdik. Hepsi vazifelerini yaptılar. Son ana kadar asla fütur getirmediler. Vekarlarım muhafaza etüler Hepsi her Türk denizcisi gibi şerefle sulara gömüldüler. Onlar şehit ol-dullar, millet sağ olsun!

••*

HELÂL OLSUN!

2 ağustos 1914 pazartesi sabahı uykusundan uyanan İstanbul halkı, duvarlarda kırmızı zemin üzerine yeşil bayrak resımediilmiş beyannamelerin asılmış okluğunu görmüşlerdi. Beyannamelerde: «Seferberlik var. Asker olanlar silâh başına» yazılı idi. O gün askerlik şubeleri fedakâr Türk evlâtları ile dolmuştu. Bunların arasında Kozanh Saim de vardı.

Kczanlı Saim İstanbul Hukuk Fakültesinin son sınıfında idi. Duvarlardaki beyannameleri görür görmez, Süleymaniye askerlik şubesine başvurmuş, talimgaha sevkolummuşıtu. Eğer harp olursa cepheye gidecekti. Talimgahta kendisi gibi tahsilini yarıda bırakarak vatan hizmetine koşan bir çok gençlerle arkadaş olmuştu. Acaba harbe girecek mi idik? Bazı arkadaşları vakit erken

diyorlardı. Fakat Karadeniz olayından sonra önce Rusya, sonra İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye harp ilân etmişlerdi. Bizden henüz bir cevap yoktu. 11 kasım 1914 de devrin padişahı Sultan Mehmet Reşad'ının imzaladığı harp iradesi gazetelerde çıkmış, Başkumandan Vekili Enver Paşa'-nın imazaladığı beyanname de talimgaha gelmişti. Yüksek rütbeli bir subayın okuduğu beyannamede şu satırlar vardı ;

«Ailahın inayeti, Peygamberimizin imdadı ruhanisi ile ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir. Bu güne kadar karada ve denisde zabit ve asker kardeşlerimin gösterdikleri kahramanlıklar düşmanlarımızın perişan olacaklarına en büyük delildir.

Ancak her zabit ve asker unutmamalıdır ki, harp meydanı fedakârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse, o asker mutlaka kazanır. Tarih şahittir ki, Türk askerinden şanlı, Türk askerinden fedakâr hiç bir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki, başımızın ucunda Peygamberimizin, Sehâbei Güzin efendilerimizin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız başlarımızın ucunda bizim ne

I

yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakikî evlâdı olduğumuzu göstermek, bizden sonra geleceklerin lanetlerinden kurtulmak istersek çalışalım. Ölümden kimse kurtulamıyacaktır. Ne mutlu din ve vatan uğrunda şehit olanlara....»

Kozanlı Saim, müessir bir sesle okunan bu beyannameyi dinlerken göz yaşlarını tutamamıştı. Arkadaşlarına:

— Biz de hemen cepheye gitmeliyiz.

Diyordu. 1G15 yılı şubat ayı başında bu arzusuna kavuşmuş, 3. Orduya mal edilmişti.

Kozanlı Saim Birinci Dünya Savaşı'nın başından, sonuna tadar, asteğmen, teğmen ve üstteğmen olarak vazife görmüş, Kafkas ve Irak cephelerinde dövüşmüştü. Harp madalyası ile taltif edilmişti. Mütarekede terhis olunmuş, İstanbul'a gelerek, imtihanını vermiş, Hukuk Fakültesinden diplomasını almıştı. Kozan'a döndüğü zamajn memleketini işgal altında bulmuştu. Fransızlar ve onlara dayanan Ermeni çetelerinin halka yapmış olduğu zulürn ve işkenceye tahammül edememişti,

—¦ İşgale boyun eğmemeliyiz.

Diye mücadeleye atılmıştı. Fransızların meşru olmıyan emirlerini protesto ediyor, Fransız kumandanına, işgalin geçici olduğunu ve Kozan'ın hakikî sahibi Türklere iadesinin zamanı geleceğini söylemekten çekinmiyor, halkı vergi vermemeğe teşvik ediyordu:

— Bunları nasıl olsa kovacağız, borçlarımızı o zaman kendi hükümetimize veririz, diyordu.

Kozan'daki Fransız kumamdan!, Saim'i tevkif ederek muhafaza altında Adana'ya göndermiş, hapishaneye aıttırmıştı. Saim, hapishanedeki felâket arkadaşlarına tesirli hitabelerde bulunmuş, vatandaşlarının çekmekte oldukları ıztırapları anlatmış, onları ayaklandırmıştı. Gardiyanlara hücum ederek ellerinden silâhlarım almışlar, fakat kaçmağa muvaffak olamamışlardı. İşgal kuvvetleri kumandanı Fransız Albayı Bremon, Saim'i huzuruna getirterek, bu gibi hareketlerden vaz geçerse, kendisine önemli miktarda para ve münasip bir memuriyet ve-

receğini söylemişti. Saim, Bremon'un sözlerine sert bir edâ ile şu cevabı vermişti :
— Ben düşmandan lütuf değil, zulüm beklerim. Ancak bu sayededir ki, vatanım daha çabuk kurtulacaktır.
Bremon para ve memuriyet vaadi ile yola getiremediği .Saimi Kilikya sınırından çıkarmayı düşünmüş ve bir gün İstanbul'a gönderilmek üzere Mersin'den vapura bindirtmişti. Saim'in ayrılırken son sözü:
— Bremon'a söyleyiniz, yine geleceğim. Vatanımın kurtuluşuna kadar mücadele edeceğim.
Olmuştu. İstanbul'a gelir gelmez, hemşerileriyle temasa geçmiş, bdr kolayını bularak kendisini Adana vilâyeti sınırına yakın bir yere tâyin ettirmeğe muvaffak olmuştu. Develi savcılığına atanmıştı. Vazifesine başlayınca bu havai/ide bulunan Kilikya Kuvvai Milliye Kumandanı Binbaşı Kemal Doğan Bey'-le işbirliğine başlamıştı.
«İyi insanlara Allah yardım eder» derler. Saim, Haçin şimdiki adı ile Saimbeyli kazası ile Kozan arasında bulunan Feke'ye kaymakam vekili olmuş, aynı zamanda bir Kuvvai Milliye müfrezesinin başına geçmişti. Haçin'i kuşatmağa başlamıştı. Haçin, Kozan'dan yardım alamıyordu. Saim bir kaç defa fedakâr arkadaşları ile beraber Haçin'e baskın yaparak düşmanı dehşete salmış, bir defasında el bombalarıyle hücuma geçerek kasabanın içine kadar girmişti. Nihayet Haçin'de bulunan ve Türk milletine nankörlük eden Hıristiyanlar kasabayı boşaltarak dağlara kaçmışlardı. Bir kısmı Kozan'a kapağı güç atabilmişlerdi. Haçm'in kurtuluşu kâfi değildi. Doğduğu, büyüdüğü Kozan da kurtarılmalıydı. Saim'in cesaret ve kahramanlığı dillere destan olmuştu. En tehlikeli hareketlere pervasızca giriyordu. Kendisine ihtiyat tavsiye edenlere:
— Akacak kan damarda durmaz, benim kanım vatan için akacaktır. Şimdiden helâl olsun.
Diyordu. Saim'in kuvvetleri gittikçe çoğalıyordu. Sıra Kozan'a gelmişti. Bir çok emeklerden, fedakârlıklardan ve gayretlerden sonra o da kurtarılmıştı. Fakat Çukurova'nın kutsal
mücadelesi bitmemişti. Saim, hissesine düşen vatan vazifesini yapacaktı.
Yine bir gün yakınları:
— Saim Bey, dediler. Hiç dikkat etmiyorsun. Ne olur biraz etrafını kolla, düşman kurşunları senin tertemiz vücuduna değmesin.
Saim başını sallaımış :
— Ben şehit olursam, arkadaşlarım arasında nice Sainı-ler çıkacaktır.
Cevabını vermişti. Hakkı vardı. Kilikya'da kan ve ateş içinde bir kahramanlık destanı yazılıyordu. Nice fedakâr Sa-imler göğüslerini düşman kurşunlarına siper ediyorlardı.
Saim ve arkadaşları Fransızların Adana ile Halep arasındaki bağlantısını keseceklerdi. Bu çok önemli bir işti. Saim Bey, Mamure üzerine yürüdü. Göğüs göğüse savaşlardan sonra kasabaya girdi. Fakat bir el bombası ile şehit düştü. Son sözleri:
— Kanım vatanıma helâl olsun!
Diye bitirmişti. Arakadaşları Saim'in mübarek nâşını Ko-zan'a getirdiler. Düşmandaını kurtardığı Haçin şimdi onun adını «Saimbeyli» admı taşımaktadır. Nur içinde yatsın.
Çukurova'nın mukaddes kurtuluşu mücadelesinde ne destanlar yazılmıştır.
•**
UYAN SAHAN UYAN!

Uyan Sahan uyan, uaynmaz mısın
Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın?
Al-kızıl kanlara boyanmaz mısın ?
Uyan Sahan uyan, bak neler oldu?
Yaralı vatana düşmanlar doldu.

Birinci Dünya Savaşı'nda her türlü takdirin üstünde bir cesaret ve feragatle dövüşmüştük. Fakat talih bize ve o zamanki müttefiklerimize gülmemiş, mağlup olmuş ve Mondros mütarekesi ile 31 ekim 1918 de ateş kesmiştik. Tarih şahittir ki, silâhlarımızın hakkını fazlasıyle vermiş, şerefli bir millet olarak harpten çıkmıştık. Galip devletler, bu şerefli millete en korkunç haksızlıkları reva görmekten çekinmemiş, utanmamışl^ildı. Mütarekenin hükümlerini hiçe sayarak, veyahut kendi çıkarlarına göre diledikleri gibi tefsir ederek, anavatan topraklarımıza girmişlerdi. İngilizler, 5 nci süvari tümeninden ayırdıkları bir süvari tugayını, topçu, istihkâm ve ağır makineli kıtalarla takviye ederek kuzeye doğru sürmüşler, 13 ocak 1919 da Kilis'i ve 15 ocak'ta Anteb' işgal etmişlerdi. Diğer güney şehirlerimiz de aynı feci akıbete uğramışlardı.

İngilizler, Fransızlarla anlaşarak Musul ve havalisi kendilerinde kalmak şartile 5 kasım 1919 tarihinden itibaren Maraş, brfa, Antep ve Kilis'i Fransızlara bırakarak çekilmişlerdi. Fransızlar Adana bölgesinde olduğu gibi buralarda da yerli Hıristiyanlardan gönüllü birlikler kurmuşlar, bir Ermeni taburunu da beraberlerinde getirmişler, her türlü tecavüzlere başlamışlardı.

İstilâya uğradığı gündenberi istilacılara hiç bir suretle)oyun eğmiyen ve mücadeleye atılan Antepli'ler, bu olayları tefretle karşılamışlardı.

Bir cuma günü Akyol polis karakolundaki Türk bayrağı-lin zorla indirilmesi halkı galeyana getirmişti. İçerde ve dışar-
da başlıyan direnme ve mücadele bir kat daha artmıştı^ Buna karşılık Türkleri sındırmak isteyen Fransızlar da yeni yeni takviye kuvvetleri getirmeye başlamışlardı.

Gazi unvanım alan Antep'in bütün mücadelesini başından sonuna kadar anlatacak değilim, bu başlı başına bir destandır. Biz bu destan içinde seçkin bir mevki işgal eden Antep'li şehit. Şahin Bey'den bahsedeceğiz.

Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılan Şahin muhtelif cephelerde vuruşmuş, son olarak Sina cephesinde İngilizlere esir düşmüştü. Başından binbir macera geçtikten sonra, memleketine dönebildiği zaman Antep'i düşman işgali altında bulmuştu. O; bu günleri görmemek için yıllarca savaşmıştı. Baba yadigârı evinde ancak bir gün kalabildi, aile büyüklerinin:

— Oğlum birkaç gün istirahat et, betin benzin solmuş. Gibi tavsiye ve ricalarını dinlemedi.

— Yok, olmaz, düşmanlar bayrağımızı bile indirmişler. Ben bu bayraklar için dövüşmüştüm.

Cevabım verdi. Hemen ertesi günü kurtuluş mücadelesin-deki şerefli mevkiini aldı. Kilis yoluna düştü. Köyleri teker teker dolaştı. Her yerde vatan ve millet sevgisini ve işgalin acı akıbetlerini anlattı. Kurtuluş azmini artırdı. Bir müfreze teşkil ederek, düşmanlara karşı durdu. İlk savaşını 8 martta verdi. İki bölük piyade, bir takım süvari ve bir dağ topu himayesinde Kilis'ten Antep'e erzak getiren bir Fransız kolunu Acar çarkında önledi. Yirmiyi geçmeyen arkadaşı ile iki saatten fazla muharebe etti. Fransızlar yolu geçemediler, geriye dönmek zorunda kaldılar.

Halkm Sahan dediği Şahin Bey'in bu zaferi maneviyatı bir kat daha kuvvetlendirdi. Şahin, Bey ufacık müfrezesi ile Kilis - Antep yolunu tutuyor:
— Yol Fransızlardan başka herkese açıktır ve serbesttir. Diyordu. Kendisine biraz itidal tvasiye edenlere de;
— Düşman bu voldan geçerse ben Antep'e nasıl dönerim Hemşerilerimin yüzüne nasıl bakarım? Fransızlar cesedim^ üzerine basmadan buradan geçemiyeceklerdir. Vallah mi?J
Cevabını veriyordu. Akarçay istasyonunda Katma'dan aldığı takviye kuvvetleri sayesinde millî müfrezelerin muhasarasından kurtulan bomba ve makineli tüfek gibi silâhlarla mücehhez olan bir Fransız kolunu da Seve Boğazı denilen bir yerde yakaladı. 18 martta yağmurlu ve sisli bir günde sabahtan akşama kadar çarpıştı. Frans-^larm mezbuhane gayretlerini boşa çıkardı ve perişan bir halde kaçırdı.
Düşman için Antep'e erzak göndermek ve oradaki askerlerini beslemek lâzımdı. Antep'deki işgal kumandanı da Katma'-daki İkinci Fransız tümenine durmadan müracaat ediyor, yardım ve erzak istiyordu. Tümen kuvvetli bir kafile hazırîa-mıştı.
Albay Anderya kumandasında üç tabur piyade, iki bölük süvari, bir dağ bataryası, bir istihkâm takımı ve dört yüz taşıt aracından mürekkep bir kol. 25 martta Kilis'ten hareket etmişti. Ertesi günü Acar'ın doğusunda Şahin Bey kuvvetlerine hücum ettiler. Düşmanın şiddetli top ve makineli tüfek ateşine rağmen Şahin Bey müfrezesi yedi sekiz saat kahramanca dayandıktan sonra çekildi. 27 martta tekrar karşılaştılar. Şahin Bey hem çeklivor. hem dövüşüyor,, düşmanı yıpratıyordu. Fakat müfrezesi de adet bakımından pek zayıflamıştı. Karşısındakiler en az yirmi misM idiler. Arkadaşları mücadelenin imkânsız olduğunu anlamışlar:
— Şahin Bey, demişlerdi, gâvur kesretli ateş yağdırıyor, önünden çekilelim. Nasıl olsa karşı duramıyacağız.
Gerçek de bu idi. Kuvvetler arasında denge yoktu. Topa süneü ile hücum edilemezdi. Fakat Şahin Bey öyle düşünmü-yordu.
— Son kurşunu atacağız!
Diyordu. O gece Fransızlara bir baskın yapılmış, kayıplar verdirilmişti. Fransızlar 28 martta Antep'in kapısına kadar gelmişlerdi. Köprüyü geçerlerse, şehre girebilirlerdi. Şahin, müfrezedeki arkadaşlarının mevcudunu saydı, otuz kişi kalmışlardı. îş-fe, bu otuz kahramanla topun ve makineli tüfeğin desteğinde bulunan en az bin düşmanla çarpışacaklardı. Vefakâr arkadaş-
w
larma sevgi, saygı ve minnet dolu gözlerle baktı. Sanki, «vatanımız için benimle beraber ölebilir misiniz?» diye soran bir
hali vardı.
Şahin Bey topla, makinali tüfekle hücum eden düşmana kargı durdu. Dört saat kan ve ateş içinde dövüştü. Son kurşununa kadar attıktan sonra arkadaşlarından ayrıldı, tüfeğini yere vurarak kırdı. Köprünün ortasına koştu. Şimdi düşman mermilerine fedakâr göğsünü siper ediyor, yüzlerce düşman askerine karşı bağırıyordu
— Geçemezsiniz!
Bir heykel gibi duruyordu. Orduları sanki yumrukları ile durdurmak istiyordu. Üzerine akın akın gelenlere son sözünü
söyledi:
— Düşman gel süngünle! Allah vatanı kurtarır!

Fransızlar Şahin'i süngüleriyle şehit ettiler.
Antep, kahraman çocuğunun şarkısını hâlâ göz yaşlarıyla söylüyor:
Uyan Sahan uyan uyanmaz mısın? Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın? Uyuan Sahan uyan, bak neler oldu! Al-kızû kanlara boyanmaz mısın? Yaralı vatana düşmanlar doldu.
Sahanı sorursan otuz yaşında Süngü ile delindi köprü başında Çeteler toplanmış ağlar Vaşında Uyan Sahan uyan, bak neler oldu! Sevffili Antep'e Fransız doldu. Uyan Sahan uyan yaran çok mudur? Düşmandan mtikam alan yok mudur f :
Saplanan bağrına yoksa ok mudur? Uyan Sahan uyan, bak neler oldu. Sevgili Antep'e Fransız doldu.
Gazi Antep'in mübarek şehidi arslan Şahin'im, nur içinde yat.,
•••
CEPHEDEN CEPHEYE
1919 yılı başlarında, Yeşilköy'de, küçük bir evin odasın-dayız. Dışarıda kar hafif hafif yağıyor. Saç sobanın etrafında altı, yedi kişi oturmuş, konuşuyorlardı. Bunların arasında yüksek rütbeli bir subay, otuz, otuz iki yaşlarında bir kurmay subay, ihtiyar bir kadıncağız, genç bir kadın ve bir delikanlı da vardı. Genç kurmay, Doğu cephesinden henüz döne-bilmişti. Odadakilere, dört yıl içinde bulunduğu Birinci Dünya Savaşındaki anılarım anlatıyordu:
— Çanakkale'de Arıburnu'nda temayüz etmiş olan 16. fırkanın erkân-ı harp reisliğinden İstanbul'a çağırıldığımı hatırlarsınız. İstanbul'a geldiğim zaman bir kaç hafta istirahat edebileceğimi ümit ediyordum. Fakat 1916 da, ağustos aymın başında beni Başkumandanlık karargâhına davet ettiler. Karargâha gittiğimde Enver Paşa'nm beni görmek istediğini söylediler. Kendisini eskiden tanırdım. Derhal yanına gittim. İyi karşıladı ve «Makedonya'da kurulan cephede bir Türk alayının da bulunması arzu ediliyor. 46. fırkanın bölüklerinden birer takım alınarak bunlardan üç tabur teşkil edilecek. Zabitler, tercihan Makedonya'da, Manastır, Kosova ve Selanik cihetlerinde eşkiya takibinde bulunmuş, mahalli lisanlara aşina gençlerden intihap olunacaktır. Ayrıca, 1. Kolordu topçu, süvari, istihkâm ve muhabere takımları da verecektir. Kurulacak alay 177 numarayı alacaktır. Alay, Köprülü'de Müslümanlardan iki bin beş yü? kadar ikmal efradı alabilecektir. Ne dersin, aşağı-yukarı iki alay demek olan böyle bir kuvvetin kumandanı olmak ister misin?» dedi. Bu teklifi derhal ve minnetle kabul ettim. Sözü uzatmıyahm, alay Makedonya'daki Türk halkının coşkun sevinç ve alâkası arasında Köprülü'ye geldi. Orada herkes alaya gönüllü olarak girmek için kurduğumuz asker alma şubesinin önünden ayrılamıyordu. Bu alay, bir avuç kahramanla çok işler yaptı. O zamanki müttefiMeri-«ıizin kendi başlarının çaresine bakmak için bizi yalnız bırak-
tıklan zamanlarda bile 177. Alay, yahut diğer ismiyle «O manii Rumeli Müfrezesi» Fransızların bütün taarruzlarına mukavemet ederek bir adım bile geri çekilmedi. Fakat, öyle günler geldi ki, müttefiklerimiz, nerede ateş, nerede taarruz varsa bizi ileri sürmeğe başladılar. Arslan gibi yavruların birer birer kaybolduğunu gördükçe içim parçalanıyordu. Karın bir metreyi geçtiği Tomoros tepesinde verdiğimiz savaşta ölü ve yaralı olarak yedi yüz kişi kaybetmiştik. Alayın geri alınması için bir kaç defa Enver Paşa'ya müracaat

ettim. Nihayet ısrarlarım karşısında 10 temmuz 1917'de alayı cephede bırakıp beni geri aldılar.
Odada herkes susmuş, genç kurmay subayını dinliyorlardı. İhtiyar kadın oğluna şefkatle bakıyordu.
— Yavrum, sonra Kafkaslara gitmiştin ya, onu bize küçük kardeşin anlatmıştı.
— Öyle oldu, anne. Sonra Kafkaslara gittim. Bu gün otuz-iki yaşında bir alay kumandanıyım. Fakat artık ne alayım kaldı, ne askerim. On senede beş cephe gezdim, temayüz ettim. Ama şimdi hepsi bitti. Görüyorsunuz ya, kaç gündür evden bile çıkamıyorum.
Burada yüksek rütbeli subay söze karıştı:
— Daha bir kaç gün evden çıkmaman lâzım. Çünkü itilâf devletlerine mensup polisler her tarafta seni arıyorlar.
Genç kurmay, birdenbire asabiyetle yerinden kalktı.
— Peki, dedi ben, kadınlar gibi evde mi oturacağım? Ben bir casus gibi gizli mi yaşıyacağım? Ben ne yaptım, vatana hizmet etmek bir cürüm mü? Artık evde oturamam. İsterlerse assınlar beni. Cephelerde giremedikleri kanıma ellerimi kolanını bağlıyarak girsinler!
Annesi onu teskin etmek için bir ka çsöz söyledi. Küçük kardeşi araya girdi. Fakat onu bir türlü teskin edemiyorlardı. Bağırıyordu:
— Korkmuyorum.. Kimseden korkmuyorum!
Ertesi gün subay olan küçük kardeşini de yanma alara1: Yeşilköy'den İstanbul'a geldi. Doğruca Harbiye Nezaretine gitti. Ve eskiden tanıdığı müsteşarı gördü. Müsteşar paşa ile
uzun uzadıya konuştular. Kardeşi ile Harbiye Nezaretinden çıktığı zaman çok memnundu.
Akşam, Yeşilköy'deki evin aynı odasında toplandılar. Bütün aile sevinç içinde idi. Gece ev halkı hiç uyumadı. Yolculuk hazırlıkları görüldü. Genç kurmay binbaşı Konya'daki 12. Kolordu emrindeki bir alaya kumandan tayin edilmişti. Sabahleyin vedâlaştılar. Binbaşı annesinin elini öptükten sonra küçük kardeşini başka bir odaya çekti.
— Bak, kardeşim, dedi. Ben gidiyorum. Ailenin büyüğü sen kaldın. Rahmetli dayın Miralay Kasım Bey Balkan harbine giderken aileyi bana emanet etmişti. Ben de senin gibi çok genç bir zabittim. Sen o zaman daha talebe idin. Fakat hatırlarsın. Kasını Bey Balkan harbinden dönmedi. Ben babalık ettim. Onlara Kasım Bey'in yokluğunu belli etmedim. Allah ne yazdı ise öyle olur. Benim de bir canım var, belki ben de dönmem. Anara sana emanet.
Öpüştüler, ağlaştılar ve ayrıldılar..
Binbaşı Nâzım Konya'ya geldi. Kolordu Kumandam Albay Fahrettin Bey'den talimat aldı. Merkezi Beyşehir'deki 7. Süvari Alayı kumandanlığı vekâletine gönderildi. Nâzım, burada, Çeçen Süleyman Bey'le anlaşarak alaya yardımcı bir kuvvet temin etti. Ve şerefli bir maceraya atıldı.
Nâzım'ın İstanbul hükümetine kafa tutan bir vaziyet alması üzerine İstanbul Hükümetinin Konya'dakj mümessili olan vali, Nâzım'ı âsi ilân etti. Nâzım, kuvvetleriyle Konya'ya yürüdü Vali kaçmak mecburiyetinde kaldı.
Düşmanın ve kör taassubun alevlendirdiği isyanların bastırılmasında önemli hizmetler gördü. Sonra Aydın Mürettep Tümenine tayin olundu. Bolu isyanım bu tümen ile bastırdı. Aydın Mürettep Tümeni Ankara'ya gelince burada muntazam kuvvetler haline konularak 4. Fırka ismini aldı. Çerkeş Ethem ve kardeşlerinin isyanını fırsat bilen Yunanlılar, ocak 1921 de Bursa ve Uşak bölgelerinden Eskişehir ve Afyon istikametinde taarruza geçtiler. Asilerin

tecavüzünü karşılamak üzere bir kısım kuvvetler Kütahya bölgesinde bırakılarak Bursa grubunu karşılamak üzere Batı cephesi kıtalarıyle İnönü-
I
212
ŞEHİTLER
ye, Güney cephesi kıtalariyle de Afyon istikametini kapamak üzere güneye gitmeleri emredildi. Ankara'da bulunan Genelkurmay Başkanlığı Ankara ve civarında teşkil edilmekte olan 4. ve 1. Tümenlerden mümkün olanlardan hepsini İnönü'ye göndermeğe karar vermişti.
İnönü mevzilerinin ilerisinde •bulunan fedakâr 24. Tümen'-in bütün gayretlerine rağmen düşman nihayet 9 ocak 1921 de İnönü mevzilerine çattı. Ankara'da bulunan 4. Tümenin bir alayı vaktinde savaş meydanına yetişmiş ve kumandanı Nâzım da alayla beraber gelmişti. Dinlenmeğe vakit yoktu. Bu alay da, diğer birlikler gibi, bu ölüm-kalım savaşında ateş hattına sürüldü. Kavalaca sırtlarında düşmanla karşılaştı. Nâzım, alayın başında cesaretle dövüştü. Ve büyük başarılar kazandı.
10 ocak'ta düşman ricata başlarken Nâzım yarbaylığa terfi ettirildi. Henüz otuz üç yaşında idi.
Düşman Birinci İnönü Meydan Savaş'mda Türk ordusunun sanıldığı gibi bir vuruşla daığtılamıyacağını anlamıştı. Fakat zaman geçtikçe bu crdunun kuvvetleneceği pek tabii idi. Bunu düşünen Yunanlılar, vakit geçirmeden Türk ordusunu ortadan kaldırmak çarelerini düşündüler. Ve 23 mart 1921 de, Bursa'dan İnönü istikametinde ve Uşak'dan da Afyon istikametinde tekrar taarruza geçtiler.
31 mart akşamına kadar süren İkinci İnönü Meydan Savaşı da Türk silâhlarının zaferiyle sonuçlanmıştı. Bu savaşlara Nâzım Bey güney cephesinde 4 Tümeni ile katılmıştı.
Yarbay Nâzım, İkinci İnönü Muharebesinden sonra hastalandı. Esasen zayıf bünyeli bir gençti. Doktorlar kendisinin hastahaneye kaldırılmasını ileri sürdüler. Konya hastanesinde temmuz'un başına kadar kaldı. Doktorların ihtimamlı tedavilerine rağmen Nâzım'ın vücudu günden güne eriyordu. Kendisine iyi bakmıyor, herşeye rağmen tümeninin başına gitmek istiyordu. Hattâ ateşi fazla olduğu bir gece sayıklarken «Silâh başına!» diye bağırarak bütün hastaneyi uyandırmıştı. Hasta-
kac av dinlen-
sin diye kendisine öğüt vermişlerdi. Fakat dinlenmedi ve temmuzun başında tümeninin kumandasını ele aldı.
İkinci İnönü'nde yenilen düşman, ordularını kuvvetlendirmiş ve cephedeki tümenlerini on bire çıkarmıştı. Türk ordusu ise genel bir seferberlik ilânı ile bütün yurt kaynaklarından yararlanmaya henüz imkân bulamamıştı. İkinci İnönü'nden sonra Güney Cephesi kaldırılmış ve her iki cephe Batı Cephesi kumandanının emrine verilmişti. Yunanlılar 16 temmuz 1921 de beş tümenle cepheden, altı tümenle de güney kanadında Döğer-Seyitgazi istkiametinde taarruza geçmişlerdi. Bütün fedakârlıklara rağmen İnönü mevzilerinde tutunmağa imkân bulunamadı. Daha fazla asker kaybetmemek için Sakarya hattına çekilmeğe karar verdik.
4. Tümen ardçı olarak kalacak ve diğer tümenlerin muntazam çekilebilmeleri için zaman kazandıracaktı. Nâaım, o gün, henüz otuz dört yaşına basmıştı. Kendisine böyle önemli bir görev verilmesine çok sevindi. Düşman, 4. Tümeni ortadan siliy atmak için en aşağı üç misli kuvvetle taarruz edit yor, kanlı

'hücumlarını saatten saate şiddetlendiriyordu. Eğer bu tümen düşmanı hırpalamadan bozulur ve çekilmeğe başlarsa, belki gerideki kuvvetlerimizin hâli fena olurdu. 13 temmuz gecesi albay olduğunu haber aldı. Yaveri kendisini kutluladığı zaman:
— Çok teşekkür ederim. Bu rütbenin hakkını vermek lâzımdır, dedi.
14 temmuz sabahı savaşlar şiddetini büsbütün artırmıştı. 4. Tümenin birlikleri yavaş yavaş eriyor, fakat, inatçı mukavemetini kırmak mümkün olamıyordu. Albay Nâzım, oradan oraya koşuyor, bozulan bir birliği kuvvetlendirerek tekrar hücuma kaldırıyor, sonra şehit olan bir alay kumandanının yerine geçerek karşı taarruzlara başlıyordu. Düşman nihayet 15 temmuzda 4. Tümen karargâhının bulunduğu Nasuhçal tepesine kadar gelmeğe muvaffak olmuştu. Dayanmağa imkân yoktu. Teslim olmayı aklma bile getirmeyen Nâzım, çareler
arıyor, düşman selini durdurmağa ve biraz daha vakit kazanmağa çalışıyordu. Yanındaki yaverine;
— Ah... Diyordu. Bir gün daha dayanabüsek, gözüm açık gitmeyecek!
Halbuki 4. Tümen vazifesini fazlasıyle yapmış ve gereken zamanı orduya kazandırmıştı. Öğleye doğru savaş, kanlı bir boğuşma halini almıştı. Bir bölüğün kumandanı, eriye eriye bir mangaya düşmüş bölüğünün başında mücadele ediyor, bir takım kumandanı askerlerle beraber aynı mangada dövüşüyordu. İşte bu sıralarda Albay Nâzım göğsüne yediği bir kurşunla ağırca yaralandı. Kendisini kurtarmak ve geriye götürmek için koşan yaveri de aynı akıbete uğradı. Nâzım, kendisine geriye götürmek için koşanlara, bir eliyle kanayan göğsünü tutarak :
— Bırakın beni, olan oldu. Siz derhal cephe kuamndanma vaziyeti haber verin. Birliklerin yaralandığımdan haberi olmasın. Henüz bir şey yok. Hafif bir yara.
Diye seslendi.
Sonra bir ikinci, bir üçüncü kurşun Nâzım'ı kanlar içinde yere serdi. Şimdi Ankara şehidi' ğinde yatan Nâzım, fedakâr, cesur, kahraman ve temiz bir askerdi.
•••
57. TÜMEN ÇÎĞÎLTEPE'DEDÎR
Yakın tarihin bir sayfasını çeviriyor, Atatürk'ün :
— Reşat, mert ve çok iyi bir askerdi.
Diye övdüğü İstiklâl Savaşının şanlı şehidi Albay Reşat Bey'den söz etmek istiyorum.
Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 26 ağustos 1922'de sabaha karşı çadırından çıktı. Petrol ve mum fenerlerinin paslı ışıkları altında Kocatepe'ye tırmanmaya başladı. Kumandanlar kendisini takip ediyorlardı. Arazi arızalı idi. Öne doğru hafifçe eğilerek yürüyordu. Kocatepe'nin zirvesine Başkumandanlık flaması rekzedildiği zaman saat dört buçuktu. Mustafa Kemal :
— Tanrı Türk milletini ve ordusunu siyaneıt edecektir!
Dedi. Aynı sözleri kumandalar da tekrarladılar. Millî Mücadele tarihinde kurtuluş yolunu açan büyük Türk taarruzu saat tam beş buçukta şiddetli topçu ateşi ile başladı. Dağlar taşlar yanıyordu. İmha ateşini müteakip Türk kıtalarının hücum dalgaları görüldü.
19 mayıs 1919'da başlayan kutsal Türk ihtilâli kesin ve parlak bir zaferle sona erecekti. Sabahtan akşama kadar kan ve ateş içinde devam eden savaş,

Afyon'un güneyindeki bazı mevzüerle Erkmen tepesi ve Çiğiltepe müstesna, diğer bütün mevziler elimize geçmiş, hedefe varılmıştı . Çiğiltepe'ye taarruza geçen 57. Tümenimiz, bütün gayretlerine rağmen üstün düşman kuvvetleri karşısında tepeye çıkamamıştı. Tümenin Kumandanı Kurmay Albay Reşat Bey'di. Cesur, mert, fedakâr bir askerdi.
Reşat Bey İstanbul'da Sarıgüzel'de doğmuştu. Babası eski mutasarrıflardan Ziya Paşa ?di. Askerî okullarda öğrenimini tamamladıktan sonra 1895 yılında orduya katılmıştı. Balkan savaşında Yanya savunmasında yararlık göstermiş, burada yaralanmıştı. Birinci Dünya Savaşında, önce Çanakkale'de bulunmuştu. Sonra doğuda Muş'un zaptı ile sonuçlanan muha-
rebelere 17. Alay kumandanı olarak katlımış, o tarihte 16. Kolordu kumandanı bulunan Atatürk'ün takdirini kazanmıştı.
Kurtuluş mücadelesi başladığı sıralarda Doğu ordusu emrinde 21. Kafkas Tümeni Kumandanı bulunuyordu. Büyük taarruz başlamadan önce tümeni ile Batı cephesine hareketi emredilmişti. Kars'dan yaya olarak yola çıkan tümen, Akşehir'de dağıtılarak başka tümenler takviye edilmiş Reşat Bey de 57. Tümen kumandanlığına tâyin edilmişti. Taarruzdan az önce, 57. Tümen de Batı cephesindeki mevziine girmiş bulunuyordu.
26 ağustosta tümene, 1. Kolordu kumandanı Kurmay Albay İzzettin Bey tarafından, akşama kadar Çiğiltepe ve Çiğil-tepe'yi çeviren Hasanbel ve Kızıltaş'ın alınması vazifesi verilmişti. Topçu, her üç mevzii aynı zamanda dövemiyordu. Bütün gayretlere rağmen Çiğiîtepe zaptedilememişti. Reşat, askeri teşci için bir an bile ateş hattından tyrılmıyordu. Emir subayının rica ve İsrarlarına rağmen karargâhına dönmüyordu Öğleden sonra emir subayını çağırdı:
— Refik Bey oğlum, dedi, askerlik hayatımda birçok savaşlara girdim, çıktım. Fakat bu günkü kadar talihsiz bir günüm olmadı. Mustafa Kemal Paşa ile daûna beraber bulundum, Cihan Harbinde emrinde alay kumandanlığı yaptım. Bu büyük askerin her zaman takdiirni kazandım, iltifatını gördüm. Kendisine çok hürmetim var, şimdi onun karşısına ne yüzle çıkacağım?
Emir subayı, Reşat Bey'i bu kadar müteessir gördüğünü hatırlamıyordu.
— Üzülmeyiniz beyefendi.
Dedi. Reşat Bey sözlerine devam etti:
— Son ümidim yarın, topçu malzemesi de geldikten sonra gelki durumu düzeltebileceğim. Alay ve tabur kumandanları arkadaşlarım için birşey söyleyemem. Gözlerimle gördüm, onlar ellerinden gelen her şeyi yaptılar.
— Siz de hiç kimseden aşağı kalmadınız, efendim.
— Orası belki öyle, fakat fırkanın bütün mesuliyetini ben taşıyorum.
Türk taarruzu daha süratli bir gelişme kaydediyordu. Dügman mevzileri hemen hemen zabtedilmiş durumda idi. Düşman Sandıklı ovasına atılmıştı. Çok şiddetli bir kovalama yapılıyor ve rnuhasınılarımiza kuzey sırtlarında tutunmağa imkân vermemeğe çalışıyorduk. Bir süvari tümenimiz Uşak'ın batısına kadar ilerliyerek muvasala hatlarını kesmeğe başlamıştı. 8. Tümen Afyon'a girmek üzere idi. Bütün ordu sevinç içinde idi.
Harekâtı bizzat ve yakmdan idare eden Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çiğiltepe'nin hemen zaptını istiyordu. 57. Tümen kumandanını buldurmuştu. Bu eski arkadaşıyla bizzat konuşacaktı. Şahsen kendisine çok sevgisi olan bu değerli askere talimat verecekti. Reşat Bey ateş hattından gelerek telefonu eline aldı.
— Buyurun paşa hazretleri. Gazi Paşa heyecanlı idi.

— Fırka günlük vazifesini henüz ikmal edememiştir. Bu diğer fırkaların umumî vaziyetini bozuyor. Muhakkak hedefe varmak lâzımdır.
Reşat Bey'in sesi titriyordu.
— Yarım saat sonra hedeflere varacağız. Merak buyurmayınız, paşam.
— Teşekkür ederim, gözlerinizden öperim Reşat Bey. Reşat Bey bütün şevk ve heyecanı ile tümeninin başına
geçti. Yarım saat zarfında ne bahasına olursa olsun bu tepeyi almak lâzımdı. Diğer tümenleri de müşkil duruma sokmamalı idi. Topçu malzemesi gelmemiş veya geç gelmiş olabilirdi. Bir ana baba günü yaşıyorduk, 57. Tümen elinden geleni yapıyor, dişini tırnağına takarak dövüşüyordu. Fakat tepeyi savunan düşman tümeni de mezbûhane gayretler sarf ediyor, tutunmağa çalışıyordu. Dakikalar insafsız bir süratle ilerliyordu. Reşat Bey ikide bir :
— Ah biraz daha zaman olsa, diye söyleniyordu. Çiğiltepe sırtlarında korkunç mücadeleler oluyordu. Dost, düşmajı birbirine karışmıştı. 57. Tümen durumu düzeltebilecekti.

Başkumandanlıktan gelen bir telefon Reşat Bey'i tekrar makine başına çağırıyordu. Yarım saat çoktan geçmişti. Tümen kumandanı yirmi yedi yıldır birlikte bulunduğu anası, babası, kardeşi hülâsa herşeyi demek olan alaylarına hüzünle bakıyordu. Ateş yağmuruna doğru zevkle ve cesaretle giden taSbuirlara, bölüklere ve takımlara gözleri takılıp kalıyordu. Yirmi yedi yıllık askerlik hayatı gözlerinin önünden bir sinema şeridi gibi geçiyordu. Balkanlar, Yanya müdafaası, Çanakkale, Suriye savaşları, Muş'a giriş, Kafkaslar ve nihayet
Batı cephesi..
Not defterinden kopardığı kâğıda birkaç satır yazdı. Kendisini telefona çağıran subaya verdi.
— Oğlum, eledi. Bunu başkumandan paşa'ya aynen okursunuz. Ben şimdi buradan ayrılamam.
Subay üç beş adım ayrılmıştı ki arkasından bir tabanca ¦sesi işitti.
Mustafa Kemal Paşa, Çiğiltepe'den gelecek haberi merak ve sabırsızlıkla bekliyordu. Fakat telefona çıkan Reşat Bey değildi. Onun sesini tanırdı. Sordu :
— Kimsiniz?
—57. Fırka emir zabiti, efendim.
— Kumandan bey nerede? Emir subayı cevap verdi:
— İki dakika evvel intihar etti, efendim. Mustafa Kemal Paşa heyecan içinde idi. —¦ Ne dediniz? Ne dediniz?
— İntihar etti paşa hazretleri, şimdi burada açtığım ve zatıâlinize okumak üzere verdiği notun bir vedâname olduğunu öğrendim, efendim.
— Çabuk okuyunuz.
— Size Çiğiltepe'yi yarım saat içinde alacağıma dair söz vermiştim. Sözümü yerine getiremedim. Yaşayamazdım.
Mustafa Kemal Paşa, yeni talimat vererek telefonu ka-Eski silâh arkadaşını rahmetle anarak yanında bulu-
padı.
teessürle

— Reşat Bey mert ve çok iyi bir askerdi. Allah rahmet

*eylesin.
Gözlerinden yaşlar tanelendi.
Reşat Bey Türk ordusundaki subayların, verilen görevi ifada gösterdiği tehalük ve birbirine karşı sevgi, saygı ve güvenin en parlak bir örneğini vermiş, Türk subaylarının üstlerinden aldıkları emri bir namus borcu telâkki, ederek yaptıklarını göstermişti.
Reşat Bey'in ölüm haberi ve sebebi, tümeni coşturmuştu. — Allah, Allah! Sesleri kayalardan kayalara çarpıyor, 57. Tümenin kahraman subay ve erleri, kumandanlarının aziz ruhunu şâd ettirmek için Çiğiltepe'ye şahinler gibi tırmanıyordu.
Biraz sonra Başukmandanlık karargâhını, bulan bir tele-:fon haberi şu müjdeyi veriyordu :
—Bu dakikalarda 57. Tümen Çiğiltepe'dedir.
•••

İZMİR'e GİRERKEN
Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmıştık. Galip devletler, İzmir'in işgaline karar vermişler, Yunan orduları İzmir'e yapılacak çıkarma için hazırlıklarını tamamlamışlardı. İzmir'deki İstanbul hükümetinin kolordu kumandanı şehrin müdafaa edilmemesi için İstanbul'dan emir almıştı.
15 mayıs 1919'da Yunan orduları İzmir'e çıkarken bir çok vatanperver gençler de dağa çıkmaya başladılar. Bunların arasında, on sekiz, on dokuz yaşlarında liseyi yeni bitirmiş genç bir çocuk da vardı. İsmi Kemal olan bu genç, işgal haberini alır almaz, Hacı Hüseyin mahallesindeki evine koşarak, baba yadigârı tabancasını aldı. Hiç bir şey söylemeden ihtiyar ve hastalıklı annesinin ellerini, yüzünü, gözünü öptükten sonra, süratle evden çıktı. Annesinin:
— Kemal, yavrum, nereye gidiyorsun? Öldürürler seni çocuğum!
Diye yalvarmaları kulağında çınlarken, Kemal, İzmir'de yapılan sokak savaşlarına iştirak ediyordu. Yunanlılar bunu haber alınca Kemal'in evini bastılar, anasını, babasını, kardeşini tehdit ettiler, evi bir harabeye çevirdikten sonra çekilip gittiler. Ertesi gün, 16 mayıs 1919'da, Kemal İzmir'den ayrılmış, Kuvayi Milliye'de yedek subay olarak yerini almıştı.
Yunanlılar, İzmir'den Anadolunun içerlerine doğru ilerliyorlar, millî kuvvetler, vatanın her karış toprağını mübarek kanlariyle sulayarak, dövüşe dövüşe çekiliyorlardı. Kısım kısım yapılan müdafaalar çok inatlı ve kanlı oluyordu. Aradan zaman geçti. Bir gün, İzmir'de Hacı Hüseyin mahallesindeki Hasan Bey'in evine gelen bir misafir, Yıldıran Kemal'den bir mektup getirdi. Kemal bu mektubunda Akhisar savaşlarında yaralandığını, hastanede tedavi edildiğini korkacak bir şey olmadığını yazıyordu. Bir kaç gün sonra Hasan Askerî Bey! oğluna gazasının bir hâtırası olmak üzere yakın akrabasiyle bir tabanca gönderdi. Bu akraba, hastanede Kemal'i ziyaret etti. Onu çok zayıflamış buldu. Tabancayı verirken:
— Oğlum Kemal, dedi, harap olmuşsun, bırak bu delilikleri, dağa çıkanlar birer birer şehre dönüyor. Vatanı kurtarmak yalnız sana mı düştü?
Kemal yerinden hızla doğruldu. Babasının gönderdiği tabancaya sarılarak:
— Yıkıl karşımdan, şimdi seni öldürürüm!
Diye bağırdı. Yakın akraba süratle uzaklaşırken, Kemal bitap yatağına düştü.

Aradan ne kadar zaman geçti, bilmiyoruz. Yalnız Kemal hastahaneden çıktıktan scnra, tekrar yaralanarak Balıkesir'de bir evde tedavi altına alınmıştı. Annesi de İzmir'den gelmiş ve evlâdının başucunda bulunuyordu. Yaraları çabuk kapandı ve iyileşir iyileşmez, ordudaki vazifesi başına gitmek için hazırlıklarını görmiye başladı. İhtiyar annesi oğlunu beraberinde alıp götürmek istiyor, nişanladığı genç bir kızla evlendirmek vs dolayısiyle mürüvvetini görmiye can atıyor ve:
— Yavrum, Kemalciğim, gel artık İzmir'e, vücudun çok yıprandı. Bıyıkların terlememişken iki dfea yaralandın. Sen vatan hizmetini fazlasiyle yaptın. Nişanlın seni bekliyor.
Diye yalvardı. Kemal annesinin ellerine sarıldı:
— İzmir'e geleceğim, anne, fakat şimdi değil. Babama da söyle, İzmir'e girecek süvari kıtasının başında ben olacağım. Beni Kadifekale'ye çıkan yolun başında beklersiniz. O zaman sen, babam, kardeşim, nişanlım beraberce Kadifekale'ye çıkar, oradan doya doya güzel İzmir'i seyrederiz.
Sakarya Meydan Savaşı'mn en şiddetli ve ciddî günlerin-deyiz. Beşinci süvari taburunun Türbe tepe'ye yönelttiği taarruz bütün şiddetiyle devam ediyordu. Orduda enerjisi, atılganlığı ve cesareti ile Yıldırım adiyle anılan Kemal tepeye taarruz eden kuvvetlerin arasındaydı. Bir ara Kemal'in, küçük müfrezesi ile esas kuvvetlerden ayrıldığı görüldü. Belli ki Kemal, tepeye bir an önce varmak ven arkadaşları Kemal'in çılgınlığına engel olmak için çalışıyorlar fakat o, hakikaten bir yıldırım gibi ve iki elinde iki tabanca süratle kayalara tırmanıyor, biraz sonra tepeye çıkacak kuvvetlerin başında gidiyordu.
Sakarya Savaşı «Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.» Diyen Atatürk'ün azim ve İra-, desi ile 22 gün 22 gece kan ve ateş içinde devam ettikten sonra, Türk ordularının zaferiyle bitiyordu.
Yıldırım Kemal, büyük taarruzun hazırlıkları sıralarında, Birinci, İkinci İnönü, Çal, Çivril, Sakarya savaşlarında aldığı -yaralarla vücudu çok yıpranmış olduğundan cephe kumandanlığının yakın ilgisiyle Konya'daki askerî hastahanede tedavi altına alınmıştı. Sağlık durumu tam manasiyle düzelinceye kadar bırakılmaması hastahane başhekimine tembih edilmişti.
Cepheden Konya'ya gelen haberler yakında büyük bir taarruzun yapılacağını ve bu taarruzun Türk milletinin istikbalini açacağım bildiriyordu. Bu haber Kemal'in kulağına da gittiğinden hastahanede duramıyordu. Bir kolayını bularak kıtasının başına gitmek çarelerini arıyordu. Balıkesir'de annesine verdiği söz, ateşi fazla olduğu gecelerde sık sık tekrarladığı cümleler arasındaydı.
— Anneciğim, İzmir'e girecek süvarilerin başında ben olacağım. Beni Kadifekale'ye çıkan yolun başında bekleyin.
Yıldırım, her gün başhekime gidip yalvarıyordu:
— Ne olur doktcr bey, bir şeyim kalmadı, demir gibiyim. Beni cepheye gönderiniz.
Başhekim her defasında reddediyordu:
— Hayır oğlum, hastasın, istirahate muhtaçsın. Hastaha-neden çıkamazsın.
Nihayet bir gün nöbetçi doktor, başdoktora şu heyecanlı haberi getirdi.
— Yıldırım Kemal dün gece yansı hastahaneden kaçtı: «Büyük karar vermek kâfi değildir. Bu kararı tatbik etmek de lâzımdır.» Diyen büyük Atatürk, 26 auğstos 1922'de şafakla beraber genel taarruza geçilmesi emrini veriyordu.

Düşman mevzilreini kaynatan bir topçu hazırlığından sonra,, büyük Türk ordusunun taarruzu başlıyordu. 26 ağustos saba--hı Teğmen Yıldırım Kemal de kıtasının başındaydı. Tümen kumandanı Kemal'i azarlayor, derhal hastahaneye dönmesini, eğer inat ederse cezalandıracağını söylüyordu. Ölümden korkmıyan Yıldırım Kemal, geriye dönmekten korkuyordu. Tümen kumandanının ellerine sarılıyor ve bir çocuk gibi hüngür hüngür ağlıyordu.

Artık Kemal çok memnundu. Kadifekale'ye çıkan yoldan İz-Tümen kumandanı, bu çok sevdiği teğmeni kıramamıştı. Artık Kemal çok memnundu. Kadifekale'ye çıkan yoldan İzmir'e girecekti. 26 ve 27 ağustosta cereyan eden savaşlarda Kemal, süvari tümeninin el üstünde tutulan subayıdır. 26" ağustosta bozguna uğrayan düşmanın ricat hattını kesmeğe yarayacak Afyon civarında b:r köprünün derhal uçurulmağı için tümene emir geldi. Köprüyü atacak müfrezenin başında Yıldırım Kemal vardı. Kır atının üzerinde bir kuş gibi uçarak hedefine varmak istiyordu. Biraz sonra şiddetli bir infilak köprünün havaya uçtuğunu haber veriyordu. Bundan sonra Yıldırım, o civardaki bir köy istasyonuna anî bir baskınla giriyordu. Yolda düş-manm bir yaylım' ateşi, kır atlı süvariyi yere serdi. At ölmüş, fakat Yıldırım kurtulmuştu. Atını siper yaparak son kurşununa kadar atıyor, ateş kesilir kesilmez, tekrar fırlıyor, köye giriyordu. Ne çare, arkadan, yaralı bir düşman subayının attığı bir kurşun bu ölümden korkmıyan kahramanı kanlar içinde yere serdi. Kemal'in son sözü'

— Of.. Anam beni Kadifekale'de bekliyor!...

Olmuştu. Bu gün, bu. Köy Yıldırım Kemal istasyonudur. Türk süvarileri 9 eylül 1922 de büyük Atatürk'ün «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir: İleri!..» emrine uyarak Türk izmir'e dolu dizgin giriyorlardı. Sevinçten bayram yapan halk, hasretini çektiği ordusuna kavuşuyordu.

Bu sıralarda Basmahane'den Kadifekale'ye çıkan yokuştan başında saçları bembeyaz olmuş ihtiyar bir kadıncağız önünden geçen bir kıta kumandanının karşısına çıkıyor ve atının dizginlerini tutarak soruyordu:

— Oğlum, Yıldırım Kemal'i gördünüz mü? Yıldırımı tanıyanlar susuyorlardı. Nihayet bir nefer:

— Hepimiz Yıldınm'ız anne!.

Diyordu. O zaman ihtiyar kadın, genç ve yağız neferin boynuna sarılıp:

— Öyle mi evlâdım; öyle mi Yıldırım'ım? Diye ağlıyordu.

istiklâl Savaşının şanlı tarihi Yıldırım Kemal'lerle dolu-

SON